

Volume 14/2013

Comparative Legilinguistics

International Journal for Legal
Communication

Institute of Linguistics
Faculty of Modern Languages and Literature
Adam Mickiewicz University
Poznań, Poland

Tom 14/2013

Legilingwistyka Porównawcza

Instytut Językoznawstwa
Wydział Neofilologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

**INSTITUTE OF LINGUISTICS
LABORATORY OF LEGILINGUISTICS**

www. lingualegis. amu. edu. pl

lingua. legis@gmail. com

KOMITET REDAKCYJNY/EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief: Aleksandra Matulewska

Co-editor: Karolina Gortych-Michalak, Joanna Grzybek

Sekretarze/Assistants: Swietlana Gaś, Karolina Kaczmarek, Joanna Nowak

External Members of the Editorial Board

Lucja Biel, PhD, University of Gdańsk, Poland

Christos Bintoudis, PhD, Greece/Poland

Susan Blackwell, PhD, University of Birmingham, UK

Sheng-Jie Chen, PhD, National Taiwan University of Science and Technology, Taiwan

Ewa Kościalkowska-Okońska, PhD, Nicolaus Copernicus University, Toruń, Poland

Professor Larisa Krjukova, Tomsk State University, Russia

Artur Kubacki, PhD, University of Silesia, Katowice, Poland

Professor Lavinia Nădrag, Ovidius University, Constanța, Romania

Professor Natalja Netšunajeva, Public Service Academy, Estonia

Kiriakos Papoulidis, PhD, Greece/Poland

Professor Fernando Prieto Ramos, ETI, Université de Genève, Switzerland

Professor Judith Rosenhouse, Swantech - Sound Waves Analysis and Technologies, Ltd. (before retirement: Technion I. I. T., Haifa, Israel)

Section editor: Joanna Grzybek

Linguistic editors: Jamila Oueslati for Arabic and French, Yanan Zhang for Chinese, Colin Phillips for English, Karsten Dahlmanns for German, Agnieszka Domagała and Piotr Wierzchoń for Polish, Swietlana Gaś for Russian, Eva María Rufo Sánchez-Román for Spanish

Technical editor: Piotr Woźnica

Adres Redakcji/Editorial Office

Instytut Językoznawstwa

Pracownia Legilingwistyki

Al. Niepodległości 4, pok. 218B

61-874 Poznań, Poland

lingua. legis@gmail. com

Wydanie publikacji dofinansował Instytut Językoznawstwa
Czasopismo znajduje się na liście Ministerialnej czasopism punktowanych z 2012 roku z liczbą 8 punktów.

The issue has been published with financial grant from the Institute of Linguistics, Poland.

Copyright by Institute of Linguistics

Printed in Poland

ISSN 2080-5926

Nakład 100 Egz.

Redakcja i skład: Pracownia Legilingwistyki

Druk: Zakład Graficzny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza

Table of Contents

ARTICLES

Preface	7
1. Legilinguistics	
Joanna GRZYBEK (Poland) Preliminary research into translation of Chinese vague terms and general clauses	9
Maria Teresa LIZISOWA (Poland) The methods of studying legal language in view of the ontological nature of law	21
Paulina NOWAK-KORCZ (Poland) Selected features of Polish and French contract law – characteristics of contracts for transferring rights to things	47
2. Legal Translation	
Karolina GORTYCH-MICHALAK (Poland) Super- and macrostructure of Polish, Greek and Cypriot normative acts. A confrontative study in the scope of translation	117
3. Court Proceedings and Interpreting	
Yuki HORIE (Poland) Civil Court System in Japan	137
Karolina NARTOWSKA (Austria) Ethics of court interpreters	159
4. Reviews	
Joanna GRZYBEK (Poland) Characteristic features of the discourse of online and traditional Alternative Dispute Resolution. Review of <i>The Discourses of Dispute Resolution</i> . Edited by Bhatia V. K., Candlin Ch. N., Gotti M. 2010. Bern: Peter Lang	169

Spis treści

ARTYKUŁY

Wstęp	7
1. Legilingwistyka	
Joanna GRZYBEK (Polska) Wstęp do badań w zakresie tłumaczenia chińskich nazw nieostrych i klauzul generalnych	9
Maria Teresa LIZISOWA (Polska) Metody badania języka prawnego wobec ontologicznej natury prawa	21
Paulina NOWAK-KORCZ (Polska) Wybrane cechy polskiego i francuskiego języka prawa zobowiązań umownych – charakterystyka cech umów odnoszących się do rzeczy	47
2. Przekład prawniczy	
Karolina GORTYCH-MICHALAK (Polska) Super- i makrostruktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie translologicznym	117
3. Sądownictwo i przekład sądowy	
Yuki HORIE (Polska) System sądownictwa cywilnego w Japonii	137
Karolina NARTOWSKA (Austria) Etyka tłumacza sądowego na sali rozpraw	159
4. Recenzje	
Joanna GRZYBEK (Polska) Specyfika dyskursu polubownego rozstrzygania sporów w trybie on-line i tradycyjnie. Recenzja monografii pod redakcją BHATII V. K., CANDLINA Ch. N., GOTTIEGO M. <i>The Discourses of Dispute Resolution</i> . Linguistic Insights 123. Studies in Language and Communication. 2010. Bern: Peter Lang	169

Wstęp

Czternasty tom *Comparative Legilinguistics* zawiera sześć artykułów i jedną recenzję.

W pierwszym bloku tematycznym znalazły się trzy prace dotyczących szeroko rozumianych problemów legilingwistyki. Pierwsza praca, napisana przez Joannę GRZYBEK (*Wstęp do badań w zakresie tłumaczenia chińskich nazw nieostrych i klauzul generalnych*) zawiera analizę wybranych kaluzul generalnych terminów nieostrych w języku chińskim. Autorka ilustruje swoje rozważania przykładami i wykazuje różnice pomiędzy analizowanymi jednostkami tłumaczeniowymi polskimi i chińskimi. Artykuł Marii Teresy LIZISOWEJ (*Metody badania języka prawnego wobec ontologicznej natury prawa*) został poświęcony metodologii badań języka ustawodawcy w aspekcie teoretycznym. W pracy zwraca się uwagę na interdyscyplinarny charakter badań języka prawnego. Ponadto, omówiono przedstawiła aspekty opisu teorii języka prawnego. Blok zamyka obszerna praca Pauliny NOWAK-KORCZ (*Wybrane cechy polskiego i francuskiego języka prawa zobowiązań umownych – charakterystyka cech umów odnoszących się do rzeczy*) dotycząca cech polskiego i francuskiego języka prawa. Analizie poddano tekst umów z zakresu prawa zobowiązań umownych. Wyłoniono cechy leksykalne, terminologiczne i inne, które zostały bogato zilustrowane przykładami.

Drugi blok tematyczny, w którym znalazła się jedna praca, jest poświęcony przekładowi prawniczemu. Karolina GORTYCH-MICHALAK (*Super- i makrostruktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie translatologicznym*) analizuje w aspekcie porównawczym super- i makrostrukturę ustaw i innych aktów normatywnych formułowanych w języku polskim oraz greckim w Grecji i na Cyprze.

Trzeci blok tematyczny dotyczy sądownictwa, terminologii procesowej oraz przekładu na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. Yuki HORIE (*System sądownictwa cywilnego w Japonii*) omawia strukturę sądownictwa w Japonii i podstawową terminologię związaną z działalnością wymiaru sprawiedliwości. Karolina NARTOWSKA (*Etyka tłumacza sądowego na sali rozpraw*) przedstawia rolę tłumacza sądowego oraz zasad etyki zawodowej. Tłumacz sądowy jako pośrednik międzyjęzykowy i interkulturowy ma do odegrania niezmiernie istotną rolę w rzetelnym przekazaniu komunikatu w postępowaniu sądowym. Analiza rozpraw z udziałem tłumaczy wykazała niestety, iż osoby wykonujące ten zawód często nie znają zasad etyki zawodowej i ich nie przestrzegają.

Ostatnim tekstem tomu jest recenzja 123 tomu serii *Linguistic Insights* pod redakcją BHATII V. K., CANDLINA Ch. N., GOTTIEGO M. zatytułowanego *The Discourses of Dispute Resolution* napisana przez Joannę GRZYBEK.

Mamy nadzieję, że tom spotka się z przychylnym przyjęciem czytelników.

WSTĘP DO BADAŃ W ZAKRESIE TŁUMACZENIA CHIŃSKICH NAZW NIEOSTRYCH I KLAUZUL GENERALNYCH

Joanna GRZYBEK, dr
Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. A. Mickiewicza
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
joanna.grzybek@gmail.com

Abstrakt: Nazwy nieostre i klauzule generalne stanowią prawdziwe wyzwanie dla tłumacza tekstów prawnych, od którego wiedzy prawnej i pozaprawnej zależy odpowiednia ich interpretacja i przekład. Badania terminologiczne i prawno-porównawcze świadczą o tym, że wiele nazw nieostrych i klauzul generalnych występujących w paralelnych tekstach prawnych, ze względu na otoczenie różnych systemów prawnych i odmiennych kultur, nabiera różnych znaczeń. Przedmiotem rozważań autorki są stanowiska prawników i tłumaczy tekstów prawnych dotyczące swoistych cech nazw nieostrych oraz klauzul generalnych, jak również występujących pomiędzy nimi różnic w zakresie pól znaczeniowych. Celem autorki jest potwierdzenie konieczności przeprowadzenia badań w zakresie chińskich nazw nieostrych i klauzul generalnych.

PRELIMINARY RESEARCH INTO TRANSLATION OF CHINESE VAGUE TERMS AND GENERAL CLAUSES

Abstract: Vague terms and general clauses are a challenge for legal translators whose legal and extra-legal knowledge affect the interpretation of the source text and its translation. Research into terminology and comparative law reveals that the meanings of many vague terms and general clauses occurring in parallel texts in various legal languages differ due to divergent legal systems and cultures.

The author analyses the stances of legal translators and lawyers on specific features of vague terms and general clauses as well as discrepancies between their meanings. The author aims at revealing a need to carry out research into Chinese vague terms and general clauses.

Słowa kluczowe: przekład prawny, przekład prawniczy, język prawny, termin nieostry, klauzula generalna

Wprowadzenie

Teksty prawne powinny być wolne od wieloznaczności i niezmierzonej nieostrości (zob. Malinowski 2008: 18). Jednak *jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia elastyczności tekstu prawnego, można posłużyć się określeniami nieostryimi, klauzulami generalnymi lub wyznaczać nieprzekraczalne granice swobody rozstrzygnięcia, w szczególności dolne lub górne granice swobody wymiaru kary* – stanowi paragraf 97 Zasad Techniki Prawodawczej (ZTP).

Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule będą nazwy nieostre i klauzule generalne. Celem autorki było uchwycenie problematyki przekładu nazw nieostrych i klauzul generalnych. Artykuł stanowi wstęp do badań nad niejasnością i wieloznacznością leksyki chińskiego *lingua legis*, które w polskiej literaturze nie doczekały się jeszcze żadnego opracowania. Zdaniem autorki nasilająca się obecnie intensywnie współpraca polsko-chińska wymaga rozwoju badań prawnoporównawczych i terminologicznych, w których zakres wpisują się nazwy nieostre i klauzule generalne, mogące powodować nieporozumienia w komunikacji pomiędzy Polakami i Chińczykami.

Pojęcie nazwy nieostrej i klauzuli generalnej

Nazwę nieostrą Malinowski (2006: 37-38) definiuje jako taką, dla której nie można jednoznacznie określić zakresu wszystkich jej desygnatów. Treści jej nie da się precyzyjnie określić, a często ustala się ją intuicyjnie. Ustala się zatem desygnaty danej nazwy, ale nie podaje się jej treści językowej. Co więcej, pomocy w uściśleniu takiej nazwy nie stanowi, jak na przykład w przypadku terminów polisemicznych, kontekst.

Z kolei definicja klauzuli generalnej jest niejednolita. Tylko w literaturze polskiej istnieją liczne rozbieżności w tym zakresie. W języku prawniczym klauzulami generalnymi nazywa się:

1. poszczególne przepisy prawa, zawierające różnego rodzaju zwroty niedookreślone (Wolter A., Ignatowicz K., Stefaniuk K. 1996:67),
2. zwroty niedookreślone składające się na treść przepisów prawnych (Zieliński 1988: 38).

W kontekście klauzul generalnych przeważa pogląd związany z instytucją „odesłania” do ogólnie ukierunkowanych, ocennych kryteriów pozaprawnych, tj. do wartości moralnych, wartości politycznych, albo ekonomicznych. Wyrazem takiego stanowiska jest zaproponowana w piśmiennictwie definicja, zgodnie z którą

klauzula generalna jest to zwrot niedookreślony zawarty w przepisie prawnym oznaczający pewne oceny funkcjonujące w jakiejś grupie społecznej, do których odsyła ów przepis przez nakaz uwzględniania ich przy ustalaniu stanu faktycznego podpadającego pod daną normę.

Klauzula generalna jest zatem pojmowana jako rodzaj upoważnienia organu stosującego prawo do wykorzystywania w procesie decyzyjnym kryteriów określonych w danej klauzuli generalnej (Rott-Pietrzyk 2007: 281-282). Inne stanowisko określa, że klauzule generalne są nakazami samodzielnego oceniania stanów faktycznych kierowanymi do

organów stosujących prawo. Oceny te powinny być dokonywane w odniesieniu do wszelkich okoliczności i rozpatrywanych przypadków. Organ nie jest zatem odsyłany do jakiegokolwiek oceny, ale ma jej samodzielnie dokonać. Określone w klauzuli generalnej zasady, normy, reguły moralne są traktowane jako czynnik, który stanowi jeśli nie punkt wyjścia to pomoc przy dokonywaniu przez organ stosujący prawo oceny (ibidem: 282)

Nazwy nieostre i klauzule generalne w przekładzie

Na nazwy nieostre i klauzule generalne w języku prawa oraz trudności w ich przekładzie zwróciła uwagę m.in. Šarčević (2000: 233). Mimo, iż niekiedy łatwo jest je przetłumaczyć, bo występują w wielu systemach prawnych to często okazuje się, że poszczególne sądy w różnych jurysdykcjach odmiennie je interpretują. Odpowiednie tłumaczenie nazw nieostrych i klauzul generalnych wymaga zatem od tłumaczy nie tylko wiedzy językowej, ale także wiedzy z zakresu prawa oraz wiedzy wykraczającej poza nauki prawne. W kontekście tego typu przekładu warto odwołać się do opisywanej przez Šarčević (2000: 237) konieczności „miarkowania poziomu ekwiwalencji” w zależności od różnic socjo-politycznych w rzeczywistościach, w których stosuje się dane terminy, w tym wypadku nazwy nieostre i klauzule generalne. W sytuacji zestawienia dwóch różnych języków może się bowiem okazać, że słowa i syntagmy na ogół określane jako jednoznaczne, mogą być interpretowane różnie. Zadaniem tłumacza jest, jak zauważa Cao (2008: 81), rozpoznać tę językową niepewność i ocenić czy powstała ona z intencją czy przypadkowo. Od tej oceny zależy bowiem odpowiednie oddanie jej i zachowanie w tłumaczeniu. Należy przy tym uważać by tej niepewności i niejasności nie zatracić ani nie powiększyć, bo mogłoby to wpłynąć na ilość możliwych interpretacji sądu w przyszłości.

Niejasność / nieokreśloność

Niejasność / nieokreśloność (ang. *vagueness*) była przedmiotem zainteresowań wielu teoretyków i praktyków tłumaczenia (zob. Bhatia et al. 2005:12, Wei 2009, Dong 2006). Próby jej zdefiniowania podejmuje się od wielu lat. Ullmann (1962: 118) charakteryzuje ją następująco:

1. *generic character of words;*
2. *meaning is never homogeneous (i.e. it is context-bound);*
3. *lack of clear-cut boundaries in the non-linguistic world;*
4. *lack of familiarity with what the words stand for.*

Channell (1994: 5) zwrócił uwagę na zainteresowanie tym zjawiskiem w języku nie tylko w zakresie językoznawstwa, ale też krytyki literackiej, psychologii czy filozofii. Podkreśla się zarówno pozytywną, jak i negatywną ocenę niejasności. W kontekście języka chińskiego takie dwa różne stanowiska są szczególnie trafne, bo chiński język prawniczy, a w szczególności język prawny, często są określane jako niejasne,

wieloznaczne, dające możliwości różnorodnej interpretacji (zob. Potter 2001: 11, Cao, 2004: 95).

Rzeczywistość prawna i kulturowa

Nazwy nieostre i klauzule generalne mogą być stosowane dopiero po odpowiednim poznaniu rzeczywistości prawnej i kulturowej, która je otacza. Ich rozumienie i interpretacja może sprawiać trudności już w zakresie jednego tylko języka. Trudności może tłumaczom sprawiać na przykład wymieniona w art. 355 Kodeksu cywilnego „należyta staranność”. Zgodnie z polskim prawem dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zachowując staranność ogólnie wymaganą w stosunkach danego rodzaju, przy czym owa „należyta staranność” określana jest zgodnie z zakresem działalności dłużnika i jak podkreśla Gwoździcka-Piotrowska (2011: 57) zgodnie z Wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1993 r. II CRN 77/93, obejmuje także znajomość obowiązującego prawa oraz następstw z niego wynikających w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej. Z podobną starannością powinien oczywiście współpracować z dłużnikiem wierzyciel.

Źródłem większych wątpliwości może być ‘dobra wiara’, która może występować w znaczeniu obiektywnym i subiektywnym. W prawie polskim dobra wiara występowała w obu znaczeniach w Kodeksie zobowiązań z 1933 r. W znaczeniu obiektywnym, podobnie jak dobre obyczaje, stanowiła kryterium oceny postępowania. W tym ujęciu występowała w art. 189 k.c. zgodnie z którym „strony winny wykonywać zobowiązania zgodnie z ich treścią, w sposób, odpowiadający wymaganiom dobrej wiary.” W znaczeniu subiektywnym zaś dobra wiara określa stan psychiczny danej osoby, polegający na jej błędnym, ale usprawiedliwionym mniemaniu o istnieniu jakiegoś prawa lub stosunku prawnego. W tym drugim znaczeniu dobra wiara występuje w szczególności w prawie rzeczowym, rodzinnym i spadkowym. Standardy zachowania w zakresie stosunków umownych może wyznaczać tylko dobra wiara w znaczeniu obiektywnym (Rott-Pietrzyk 2007: 86-87). Zaskakujące może być, że chińskie prawo umów nie uznaje zasady „dobrej wiary” (chiń. 诚实信用 *chéngshí xìnyòng*) w kontekście błędów popełnionych w umowie (zob. art. 125 ch.u.u.). Również chińskie prawo arbitrażowe (art. 16 i art. 18 ch.u.a.) stanowi, że wszelka wieloznaczność i niejasność w zapisie na sąd polubowny przesądza o jego nieważności, chyba, że strony umowy usuną taką niejasność poprzez umowę dodatkową. Prawnicy zwracają jednak uwagę na fakt, że w Chinach nie ustalono dokładnie jak należy interpretować umowy. W przypadku umów arbitrażowych, jak pisze Fan (2013: 38), sądy interpretują umowy różnie i zdarza się, że podobne sprawy są interpretowane odmiennie w różnych częściach kraju. Klauzula „dobrej wiary” została włączona do chińskiej rzeczywistości prawnej poprzez tłumaczenie angielskiej syntagmy „good faith” powstałej w systemie *common law*. Jak zauważyła Cao (2004: 167) w tłumaczeniu na angielski 诚实信用 *chéngshí xìnyòng* jest paradoksalnie wyrażane za pomocą dwóch różnych terminów: „principle of good faith” i „honesty and trustworthiness”. Co więcej, chińska „dobra wiara” jest związana z chińską kulturą będącą pod wpływem konfucjanizmu, taoizmu, legizmu

i buddyzmu. Dlatego uważa się, że klauzula ta ma w systemie prawa chińskiego i świadomości Chińczyków swoiście ukształtowane znaczenie, które należy rozpatrywać w powiązaniu z chińską tradycją. (Cao, 2004: 168).

Opisaną powyżej klauzulę dobrej wiary wspiera klauzula rozsądku, stosowana często jako kryterium oceny wykonania obowiązku umowy oraz oceny stopnia staranności w sferze umowy. W literaturze prawniczej znaleźć można klauzule generalne w ujęciu prawnoporównawczym (zob. Zimmermann, Whittaker 2000; Cordero-Moss 2011, Rott-Pietrzyk 2007, Bukowska 2011). Bukowska (2011: 81, 86) podkreśla się, że w prawie angielskim pojęcie rozsądku ma inne znaczenie niż w prawie kontynentalnym. Angielski termin „rozsądek” (*reasonableness*) został dokładnie opisany przez Rott-Pietrzyk (2007:10), która udowodniła, że ma on szerszy zakres znaczeniowy od jego odpowiednika w języku polskim. Angielskie określenie „rozsądny” (*reasonable*) oznacza również „słuszny”, „uczciwy”. W języku polskim nie występuje powiązanie rozsądku z słusnością jako kryterium postępowania zgodnego z normami moralnymi, a jedynie zakres znaczeniowy związany z racjonalnością. Zgodnie z wyodrębnioną przez Rott-Pietrzyk (ib.) definicją racjonalny to „rozumny; oparty na zasadach poprawnego myślenia i skutecznego działania; uzasadniony, wyrozumowany, a z łac. *rationalis* to ‘rozsądny’ od *ratio* ‘rachunek; osąd; rozum; metoda (...)’”. Określenia „rozsądny” i „racjonalny” są postrzegane jako synonimy. W języku angielskim natomiast termin „rozsądny” od terminu „racjonalny” różni się tym, że desygnatem pierwszego, czyli przedmiotem myśli odpowiadającej wyrazowi, w przeciwieństwie do drugiego jest także słusność (ib.). Uważa się, że „racjonalny” jest związany bardziej z logiką i rozumowaniem na podstawie sylogizmu logicznego, natomiast „rozsądny” dotyczy „praktycznych ludzkich problemów” i „pozostaje czymś bardzo zbliżonym do słusności” (*something very close to equity*)¹. Rott-Pietrzyk (2007: 204-205) ukazała ponadto jak duże są różnice w pojmowaniu i stosowaniu klauzuli generalnej rozsądku w systemach prawa stanowionego i w tradycji *common law*. Zauważyła, że w systemie prawa angielskiego klauzule generalne stosuje się w bardzo zawężonym zakresie i rozpatruje się je wyłącznie w odniesieniu do aktu normatywnego, w którym występują. Jej analiza może posłużyć jako wzór w badaniach terminologicznych i prawnoporównawczych w zakresie innych par językowych, np. chińsko-polskiej.

Uregulowania gospodarcze i ustrojowe a klauzule generalne

Trudności w interpretacji, tłumaczeniu i zastosowaniu klauzul generalnych w umowach może powodować też fakt, że często mają one różne znaczenie w zależności od panujących uregulowań gospodarczych i ustrojowych. Przykładowo klauzula „zasad współzycia społecznego”, która ma na celu zabezpieczenie sytuacji nieprzewidzianych prawem, a umożliwiających zachowania sprzeczne z zasadami etyczno-moralnymi panującymi w państwie, bywa interpretowana różnie w zależności od czasu jej występowania. Jej interpretacja następuje w odniesieniu do obowiązujących i powszechnie akceptowanych w danym okresie zasad moralnych, regulujących stosunki

¹ L. Recaséns Siches, *Equity and Logic*, s. 411 (w. Rott-Pietrzyk s. 11)

międzyludzkie (Smokutynowicz 1982). Podobnie różnie w zależności od czasu i miejsca występowania rozumiane mogą być występujące w prawodawstwie chińskim: ‘etyka społeczna’ (社会公德 *shèhuì gōng dé*) i ‘interes publiczny’ (公共利益 *gōnggòng lìyì*).

Ajani (2003: 111) zwraca uwagę na fakt, że w zakresie regulacji ważności umów we wszystkich niemal systemach prawnych używa się klauzul takich jak „interes państwa” albo „porządek publiczny”. Jak podkreśla:

This means that besides the cases when a contract is clearly violating a compulsory provision of law, or an administrative regulation (art. 52.5 of the Contract law), in all other cases the decision of what constitutes contrariety to the interests of the state, or to the public order, is left to the discretion of the judges.

„Zglobalizowane” klauzule generalne

Istnieją też klauzule generalne, które nie powinny prowadzić do wątpliwości w trakcie ich przekładu bądź interpretacji, np. syntagma „zasady wiedzy technicznej” zastosowana w art. 647 polskiego KC:

Przez umowę o roboty budowlane wykonawca zobowiązuje się do oddania przewidzianego w umowie obiektu, *wykonanego zgodnie z projektem i z zasadami wiedzy technicznej*, a inwestor zobowiązuje się do dokonania wymaganych przez właściwe przepisy czynności związanych z przygotowaniem robót, w szczególności do przekazania terenu budowy i dostarczenia projektu, oraz do odebrania obiektu i zapłaty umówionego wynagrodzenia.

Owa ‘wiedza techniczna’ jest obecnie tak „zglobalizowana”, iż nie powinna stanowić źródła wielorakiej interpretacji.

Wybrane nazwy nieostre i klauzule generalne występujące paralelnie w języku chińskim, angielskim, niemieckim i polskim

Wiele klauzul generalnych występuje paralelnie w różnych systemach prawnych. Poniżej przedstawiono wybrane klauzule generalne, występujące paralelnie w polskich, chińskich, angielskich i niemieckich tekstach prawnych.

Tabela 1. Katalog wybranych klauzul generalnych w języku polskim, chińskim, angielskim i niemieckim

j. polski	j. chiński	j. angielski	j. niemiecki
dobra wiara	诚实信用 <i>chéngshí xìnyòng</i>	good faith	Treu und Glauben
rażące zaniedbanie	严重过失 <i>yánzhòng guòshī</i>	gross negligence	grobe Fahrlässigkeit
dobre obyczaje	善良风俗 <i>shànliáng fēngsú</i>	good manners	gute Sitten
polityka publiczna	公共政策 <i>gōnggòng zhèngcè</i>	public policy	öffentliche Politik
etyka społeczna	社会公德 <i>shèhuì gōngdè</i>	social ethics	Sozialethik
porządek ekonomiczny	经济秩序 <i>jīngjì zhìxù</i>	economic order	Wirtschaftsordnung
dobro publiczne	公共财产 <i>gōnggòng cáichǎn</i>	common good	Gemeinwohl
zasady uczciwego obrotu	公平交易 <i>gōng píng jiāo yì</i>	fair dealing	ehrlche Handlungsweise
rażące naruszenie umowy	根本违约 <i>gēnběn wéiyuē</i>	substantial breach of contract	wesentliche Vertragsverletzung
szczególne okoliczności	特殊情况 <i>tèshū qíngkuàng</i>	special circumstances	besondere Umstände
ważne powody	重要理由 <i>zhòngyào lǐyóu</i>	important reasons	gewichtige Gründe

Nieprzystawalność terminologiczna wynikająca z różnic pomiędzy systemami prawnymi

Trudnością w tłumaczeniu i rozumieniu poszczególnych klauzul generalnych i zwrotów nieostrych może być nieprzystawalność terminologiczna wynikająca między innymi z różnic pomiędzy systemami prawnymi. Oczywiście jest, że syntagmy, których znaczenie zależy od specyfiki określonego systemu prawnego i polityki mogą być odbierane różnie przez poszczególnych prawników i tłumaczy. Do takich klauzul zaliczyć można np. „dobre obyczaje”, „dobro wspólne”, „interes społeczny”, „interes publiczny”, czy mniej

popularną „społeczną doniosłość rozstrzygnięcia”. Różnie rozumiane mogą być również tak powszechne „dobra wiara” czy „zasady uczciwego obrotu”.

Celem zobrazowania nieprzystawalności terminologicznej wynikającej z różnic pomiędzy systemami prawnymi ukazano termin „wada” występujący w Chińskiej Republice Ludowej i w Niemczech, który w parze językowej polski-angielski zbadała Matulewska (2012). Termin ten, jak się okazuje, może mieć różne znaczenie w zależności od kontekstu oraz systemu prawnego w którym występuje, a nawet wiedzy prawnika i tłumacza, którzy go stosują.

„Wada” jest jednym z podstawowych terminów związanych z niewykonaniem świadczenia lub świadczeniem wadliwym w kontekście umowy kupna-sprzedaży, umowy najmu czy umowy o dzieło. Polski ustawodawca obok wad oświadczenia woli wyróżnia trzy rodzaje wad:

1. wady w budowie (art. 434 k.c.),
2. wady fizyczne (art. 556 paragraf 2, art. 577 k.c.), i
3. wady prawne (art. 556 paragraf 2 k.c.).

Termin „wady prawne” oznacza przeszkodę uniemożliwiającą lub ograniczającą przeniesienie własności rzeczy przez sprzedającego na kupującego, prowadzącą do tego, że sprzedający nie ma prawa do przeniesienia prawa do rzeczy ze względu na przysługujące osobie trzeciej prawo, które ogranicza prawo właściciela do dysponowania taką rzeczą w wyżej wymienionym zakresie (Gniewek 2009: 998-999). „Wady w budowie” dotyczą wad konstrukcyjnych w budynku bądź innej budowli, natomiast „wady fizyczne” oznaczają różne usterki w rzeczy. O wadliwości rzeczy przesądza niespełnianie celu rzeczy oznaczonego oraz wartość handlowa i użyteczność rzeczy dla kupującego oraz zgodność z przeznaczeniem rzeczy (ibidem: 997). Ponadto, „wada fizyczna wystąpi także wtedy, kiedy rzecz nie ma właściwości, o których istnieniu sprzedawca zapewnił kupującego” (ibidem). Jednakże, jak podkreśla Matulewska (2012: 62-63), ze względu na zróżnicowany charakter rzeczy ustawodawca odrębnie reguluje problem wad u rzeczy jakimi są zwierzęta (art. 570-572 k.c.). „W umowach sprzedaży określonych gatunków zwierząt (tj. koni, owiec i norek) kupujący odpowiada wyłącznie za tzw. „wady główne” tych zwierząt, które wyjdą na jaw przed upływem oznaczonego, krótkiego terminu (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 7 października 1966 r.; Dz. U. Nr 43 poz. 257). Do takich wad głównych a) u koni należą cztery typy schorzeń tj. łykawość, dychawica świszcząca, wartogłowienie oraz przewlekłe schorzenie wewnętrznych części oka powstałe na tle nieurazowym; b) u owiec świerzby, c) u norek gruźlica. Obok wad głównych mówi się także o innych wadach fizycznych. Jak widać zatem termin „wada” jest terminem nieostrym i zależności od kontekstu może mieć wiele różne znaczenie.

Matulewska (2012: 64) wysuwa wniosek, że najbliższy kolokacyjnie do polskiego terminu „wada” jest termin „defect”. W odniesieniu do rzeczy termin „wada” tłumaczony jest jako *defect*, także w tekstach aktów normatywnych Unii Europejskiej. Słownik kolokacji sugeruje trzy potencjalne ekwiwalenty dla terminu *wady w budowie*, którymi mogą być: *building defect*, *defects in the building construction*, *structural defects*. Termin *physical defects* wydaje się być intuicyjnie zrozumiały dla odbiorcy. Większość słownikowych źródeł terminologicznych nie zawiera jednak terminu „wady

fizyczne zwierząt”. Matulewska stwierdza, że jedynie ekwiwalent opisowy uwzględniający wyeksplikowane we wcześniej przywołanym rozporządzeniu jednostki chorobowe, wywoła łączny efekt komunikacyjny.

Również w języku chińskim zapewnienie ekwiwalencji dla polskiego terminu „wady główne” jest możliwe jedynie przez zastosowanie opisu, ponieważ chiński ustawodawca nie sprecyzował jasno pojęcia tego rodzaju wady. W prawie umów nie wprowadził również bezpośrednio rozróżnienia na „wady fizyczne” i „wady prawne”. Napisał jedynie o odpowiedzialności za dostarczenie rzeczy niezgodnej z umową (Wang 2003: 256). Wystąpienie wady traktowane jest zasadniczo jako złamanie umowy, bez względu na to czy dotyczy ona kupna i sprzedaży określonej rzeczy czy rzeczy oznaczonej co do gatunku. Zgodnie z art. 153 ch. u. u.² jeżeli jakość rzeczy dostarczonej przez sprzedawcę nie odpowiada wymaganiom ustalonym w umowie, kupujący może uznać tę sytuację za złamanie umowy. Art. 62 ch. u. u. stanowi zaś, że w przypadku braku określonych wymagań co do jakości, umowa powinna być wykonana zgodnie z wymaganiami określonymi przez państwo. Jeśli takich wymagań nie ustalono, należy odwołać się do standardów zwyczajowych lub specjalnych, będących zgodnymi z celem umowy. W artykułach dotyczących rękojmi określono wprawdzie, że sprzedający jest odpowiedzialny względem kupującego, jeżeli rzecz sprzedana stanowi własność strony trzeciej lub jest obciążona prawem osoby trzeciej (art. 150-152 ch. u. u.), co można uznać za rękojmię za wady prawne (por. Yang 2003: 236). Ustanowiono również odpowiedzialność sprzedawcy względem kupującego jeżeli jakość sprzedanej rzeczy nie odpowiada jakości rzeczy ustalonej w umowie (art. 155 ch. u. u.), co uznać można za wady fizyczne (por. Yang 2003: 238-239). Ustawodawca nie wprowadza jednak typologii wad i nie nazywa ich bezpośrednio. Jedynie w słownikach i piśmiennictwie prawniczym można znaleźć określenia 生理缺陷 *shēnglǐ quēxiàn* (wada fizyczna) oraz 法律缺陷 *fǎlǜ quēxiàn* (wada prawna).

Z kolei ustawodawca niemiecki wyróżnia dwa rodzaje wad:

1. wady fizyczne (*Sachmängel*) (art. 434 BGB),
2. wady prawne (*Rechtsmängel*) (art. 435 BGB).

Zgodnie z art 90a ustawy BGB zwierzęta nie są rzeczami, są chronione poprzez szczególne ustawy (*Tiere sind keine Sachen. Sie werden durch besondere Gesetze geschützt.*) Jednak ustawodawca dodaje, że o ile nic nie ustanowiono to stosuje się wobec nich przepisy dotyczące rzeczy (*Auf sie sind die für Sachen geltenden Vorschriften entsprechend anzuwenden, soweit nicht etwas anderes bestimmt ist*). Jak się zatem okazuje zakup psa czy konia jest zakupem rzeczy i jest uregulowany takimi postanowieniami ustawodawcy jak smycz psa czy buda psa (Hecker).

Zgodnie z art. 434 BGB zwierzę ma wadę jeśli:

1. nie jest zgodne ze stanem/jakością określoną w umowie,

²第一百五十五条

出卖人交付的标的物不符合质量要求的，买受人可以依照本法第一百一十一条的规定要求承担违约责任。

2. nie jest jest zdolne do użytku określonego w umowie lub nie nadaje się do użytku zgodnie z przeznaczeniem i nie wykazuje cech typowych dla tego rodzaju rzeczy, których mógłby oczekiwać w związku z tym nabywca (art. 434 BGB, JuraForum).

I tak wada prawna u psa wystąpi gdy okaże się, że w trakcie zakupu nie należał on do zbywającego. Wada rzeczy wystąpi, jeśli u psa stwierdzi się jakikolwiek rodzaj ostrej choroby lub infekcji, np. problem z sercem. Jak podkreślają niemieccy prawnicy (zob. Hecker) do zgodności z jakością określoną w umowie zalicza się też te cechy zwierzęcia, które zbywca jawnie wyrażał lub reklamował typu „szczególnie lubi dzieci” (*besonders kinderlieb*) lub „zdrowy jak rydz” (*kerngesund*). Jeżeli zatem w ogłoszeniu o sprzedaży psa napisano, że pies „szczególnie lubi dzieci”, a następnie okaże się, że jest wręcz przeciwnie to pies może być uznany za rzecz wadliwą.

Podsumowanie

Nazwy nieostre i klauzule generalne występujące w tekstach prawnych stanowią dla tłumacza zawierających je tekstów spore wyzwanie. W literaturze dotyczącej komparatystyki prawnej i literaturze dotyczącej przekładu prawniczego podkreśla się, że nazwy nieostre i klauzule generalne występujące paralelnie w językach znajdujących się w otoczeniu różnych systemów prawnych i odmiennych kultur, nie są w pełni ekwiwalentne. Tylko tłumacze posiadający wiedzę prawną i pozaprawną mogą stwierdzić w jakim stopniu są one ekwiwalentne lub jakie czynniki polityczne i socjologiczne przesądzą o tym, że są one bezekwiwalentowe. Pożądanym byłoby przeprowadzenie analizy terminologicznej i prawnoporównawczej celem utworzenia katalogu nazw nieostrych i klauzuli generalnych w języku chińskim. Autorka ma nadzieję, że powyższe rozważania będą wstępem do takich badań.

Bibliografia

- Ajani G. 2003. Comments on the Chinese Regulations Regarding the Validity of Contracts. [In:] Gebhardt I., Zhang Y.-q., Schröder R. (eds.) *Comparative Analysis on the Chinese Contract Law*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 111-113.
- Bhatia V.K., Engberg J., Gotti M., Heller D. (eds.). 2005. *Vagueness in Normative Texts. Linguistic Insights. Studies in Language and Communication*. Bern: Peter Lang.
- Bukowska N. 2011. Klauzula rozszkdu w anglosaskim prawie ubezpieczeniowym oraz *Restatement of European Insurance Contracts*. [W:] *Wiadomości Ubezpieczeniowe* 2/2011, 81-95.
- Cao D. 2008. *Translating law*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- Cao, D. 2004. *Chinese law: a language perspective*, Hants: Ashgate.
- Cordero-Moss, G. (ed.) 2011. *Boilerplate Clauses, International Commercial Contracts and the Applicable Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Channell J. 1994. *Vague Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Dong Xiaobo (董晓波). 2006. 法律语言中模糊词语的辩证分析. (@: <http://www.chinalawedu.com/news/23223/23225/16696.htm>, data dostępu 09.2012).
- Fan Kun. 2013. *Arbitration in China. A Legal and Cultural Analysis*. Portland: Hart Publishing.
- Gniewek E. 2009. *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa: C. H. Beck.
- Gwodzicka-Piotrowska M., Kwaśnik Ł., Kwaśnik R. 2011. *Umowy handlowe. Podstawowe zagadnienia z zakresu odpowiedzialności cywilnoprawnej, rodzaju umów powszechnie występujących w obrocie oraz sposobu ich zawierania*, Poznań: Akademicki Instytut Naukowo-Wydawniczy ALTUS sp. z o.o.
- Malinowski A. 2006. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis.
- Matulewska A. 2012. *Polska terminologia prawna w przekładzie. Studium przypadku*. [W:] Kondratczyk D., Niewiadomski A., Walewska E. *Polski język prawny – Media, społeczeństwo, edukacja*. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Potter P. B. 2001. *The Chinese Legal System: Globalization and Local Legal Culture*. London & New York: Routledge.
- Rott-Pietrzyk E. 2007. *Klauzula generalna rozszkdu w prawie prywatnym*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Šarčević, S. 2000. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Smoktunowicz E. 1982. Glosa do wyroku NSA z dn. 26.05.1981 r. (SA 974/81), OSPiKA 1982, z.5-6, poz.58.
- Ullmann S. 1962. *Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Wang Liming. 2003. A Comparative Study of Chinese and German Sale or Purchase Sytem, [In:] Gebhardt I., Zhang Y.-q., Schröder R. (eds.) *Comparative Analysis on the Chinese Contract Law*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 241-283.
- Wei Xinhua (魏新华). 2009. 从语义关系看法律词语的模糊性. (@: <http://www.xixingcun.com/xiuxiuxexi/xcxx2007/xcxx20070406-1.html>, data dostępu: 08.2012).
- Wolter A., Ignatowicz K., Stefaniuk K. 1996 (2001). *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis.
- Yang Minglun. 2003. Comparative Issues on Chinese Contract Law. [In:] Gebhardt I., Zhang Y.-q., Schröder R. (eds.) *Comparative Analysis on the Chinese Contract Law*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 223-239.
- Zieliński T. 1988. *Klauzule generalne w prawie pracy*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zimmermann, R., Whittaker S. *Good Faith in European Contract Law*, Cambridge: Cambridge University Press. 2000

Źródła:

BGB – ustawa z 18.08.1896 r. (ze zm.) – Bürgerliches Gesetzbuch.

ch. u. u. – ustawa z 15.03.1999 r. (ze zm.) – Prawo umów Chińskiej Republiki Ludowej –
中华人民共和国合同法 (*Zhōnghuá rénmín gònghéguó hétongfǎ*) (@: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4624.htm, data dostępu 09.2012).

ch.u.a. – ustawa z 31.08.1994 r. (ze zm.) – Prawo arbitrażowe Chińskiej Republiki Ludowej –
中华人民共和国仲裁法 (*Zhōnghuá rénmín gònghéguó zhòngcáifǎ*) (@: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4624.htm, data dostępu: 02.2012)

k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964.16.93 ze zm.)

ZTP – Rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” Dz. U. 02.100.908.

METODY BADANIA JĘZYKA PRAWNEGO WOBEC ONTOLOGICZNEJ NATURY PRAWA

Maria Teresa LIZISOWA, Profesor
UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II, KRAKÓW
lizis@tlen. Pl

Abstrakt: Artykuł jest poświęcony metodologii badań języka ustawodawcy w aspekcie teoretycznym. Autorka proponuje interdyscyplinarne badania języka prawnego, biorąc pod uwagę ontologiczną naturę prawa w koncepcji prawa naturalnego oraz przyjmując, że prawo naturalne pełni funkcję walidacyjną wobec prawa pozytywnego. Zakłada, że prawo jako zjawisko, które sprowadza się do obiektów językowych, utożsamia się z tekstami prawnymi (łac. *lex*), natomiast prawo jako relacja człowieka do rzeczy w aspekcie powinności i należności (łac. *debitum*) jest prawem podmiotowym (łac. *ius*), przy czym oba określenia dotyczą tego samego zjawiska, ujmowanego od strony treściowej lub od strony bytowo-egzystencjalnej. Autorka dokonała przeglądu prawniczych i językoznawczych kierunków badań języka komunikacji w dziedzinie prawa i przedstawiła aspekty opisu teorii języka prawnego. W opracowaniu teorii języka prawnego proponuje eklektyzm metodologiczny, do którego usposabia wieloaspektowy status ontologiczny prawa, lingwistyczny status języka prawnego oraz specyficzne odniesienie struktur języka prawnego do struktur rzeczywistości prawnej. Twierdzi, że dotychczasowe badania filozoficzne, teoretyczno-prawne i językoznawcze stworzyły warunki do integracyjnego badania poziomów języka prawnego – semantyki, syntaktyki i pragmatyki – co pozwoli scharakteryzować język prawny jako rejestr języka etnicznego w ujęciu systemowym. Twierdzi też, że teorię języka prawnego można przedstawić tylko w kontekście języka prawniczego zawodowych prawników, obsługującego obrót prawny i naukę prawa, a także w opozycji do innych języków przedmiotowych, z których język prawny czerpie zasoby form językowych do przekazania treści z różnych dziedzin regulacji prawnych, oraz w opozycji do języka ogólnego stanowiącego bazę etniczną dla języka prawnego. Postawa badacza, według autorki, powinna być otwarta na dotychczasowy dorobek badawczy filozofów, prawników i językoznawców.

THE METHODS OF STUDYING LEGAL LANGUAGE IN VIEW OF THE ONTOLOGICAL NATURE OF LAW

Abstract: The article is dedicated to methodology of studying the language of legislature in a theoretical aspect. The author proposes interdisciplinary studies of legal language, with regard to ontological nature of law in the concept of natural law and assumes that natural law serves a validative function vis-à-vis positive law. She believes that law, understood as phenomenon which comes down to linguistic objects, becomes identical with legal texts (Lat. *lex*), whereas law understood as a relationship between man and object in the aspect of obligation and duty (Lat. *debitum*) equals the rights (Lat. *ius*), while both the terms refer to the same phenomenon presented in substantial approach as well as well existential. The article includes a survey of legal and linguistic studies of language of communication with the field of law, and puts forward some aspects of presenting the theory of legal language. In the study of legal language theory the author

proposes methodological eclecticism, as a result of multi-aspect ontological status of law, linguistic status of legal language and specific relationship between legal language structures and legal reality structures. She claims that research carried out to date within the fields of philosophy, theory of law and linguistics, brings about the possibilities for integrative study of the levels of legal language – i. e. semantic, syntactic and pragmatic – that would allow to characterise legal language as a register of ethnic language presented a systems approach. The author also states that the theory of legal language could be studied only in the context of legal language, used by professional lawyers who deal with legal practice and legal education, as well as in opposition to the other object languages, from which legal language takes its linguistic forms to communicate the content belonging to various fields of legal regulations, as well as in opposition to general language which constitutes the ethnic basis of legal language. The research approach, according to the author, should be open to the up to date achievements of philosophers, lawyers and linguists.

Słowa kluczowe: język prawny, ontologiczna natura prawa, metodologia badań języka prawnego

Wstęp

W artykule podejmuję temat metodologii badań języka obsługującego komunikację instytucjonalną w dziedzinie ustawodawstwa w nawiązaniu do koncepcji naukowych Bronisława Wróblewskiego, twórcy terminu język prawny. Zakładam, że celem badań jest opracowanie teorii języka prawnego w ujęciu systemowym oraz opisanie procesu i wyniku wypowiedzi ustawodawcy jako realizacji systemu znaków językowych. W programowaniu analiz lingwistycznych języka prawnego **prezentuję** niejednorodną postawę badawczą, bowiem przedmiot badań oraz cel i zakres problemów językoznawczych wpisuje się wyraźnie w filozoficzne i prawnicze koncepcje prawa. W wyborze metod badania języka prawnego uwzględniam takie aspekty filozofii prawa, prawoznawstwa i lingwistyki, które zmierzają do stwierdzenia prawdziwości ogólnych, jakimi charakteryzują się teksty aktów normatywnych, czyli wypowiedzi sformułowane w języku prawnym.

Filozofia prawa dąży do czysto teoretycznego poznania zjawiska prawa, stawiając pytania o istotę prawa i podstawy jego obowiązywania w świetle zasad realnego istnienia. Do różnych systemów filozoficznych nawiązuje teoria prawa, która encyklopedycznie przedstawia obiegowe pojęcia prawne, opisuje prawo fenomenologicznie, zajmuje się psychologią prawa, socjologią prawa i wykładnią przepisów prawnych. Badaniu lingwistycznemu podlega język ustawodawcy, w którym redagowane są teksty prawne. Lingwiści rozważają definicję języka prawnego w kontekście ontologicznej natury prawa. Teorię i praktykę języka prawnego postulują opracować metodami lingwistyki w przestrzeni doświadczenia tak ustawodawcy, jak i odbiorcy aktów normatywnych, z uwzględnieniem wiedzy prawniczej, interdyscyplinarnej, bo ściśle związanej z logiką formalną.

1. Ontologiczna perspektywa analizy języka prawnego

1.1. W filozofii prawa przyjmuje się, że z istnieniem prawa spotykamy się wszędzie, gdzie zachodzi działanie związane z celem. Tak w przyrodzie, jak i wśród ludzi – pisał Mieczysław Albert Krąpiec (1921-2008) – prawo istnieje, jeśli działanie przebiega prawidłowo. Wśród ludzi prawo bytuje w postaci relacji człowieka do rzeczy jako należność – powinność, określana łacińskim słowem *debitum*, niezależnie od ustawodawcy. Z tej relacji, która jest zjawiskiem naturalnym, wywodzą się prawa podmiotowe. Istotne jest zatem rozróżnienie subiektywnego prawa podmiotowego i obiektywnego prawa pozytywnego:

„Rozróżnienie prawa podmiotowego, czyli prawa pojętego jako „uprawnienie do”, oraz prawa obiektywnego, czyli „prawa-normy”, jest dokonywane ze względu na nieco inną funkcję tego, co najogólniej określa się jako „prawo”. Oba określenia dotyczą (powinny dotyczyć) jednak tego samego bytu (znacząc co innego), o ile ujmujemy ten byt od strony bytowo-egzystencjalnej (*ius*) lub od strony treściowej (*lex*). Prawo bowiem [...] ma zdeterminowany charakter, jeśli jest ogólnie wiadome, jakie czynności (konkretnie – w jakim zakresie, kiedy itd.) należy wykonać oraz jak można o takie czynności ewentualnie się upomnieć. Zdeterminowanie dla prawa jako *ius* nadaje prawo jako norma – *lex*”³.

Istotą prawa w sensie obiektywnym, twierdzi Roman Tokarczyk, jest zatem fakt racjonalno-psychiczny obecny w naturze ludzkiej jako osąd moralny kształtujący sferę powinności w działaniu ludzkim. Sens wartości w prawie pozytywnym sprowadza się do przeżyć indywidualnych, jeżeli przyjmuje się, że prawem są normy postępowania, które wyrażają wolę państwa i obowiązują ze względu na konieczność posłuchu wobec autorytetu politycznego, a także z obawy przed sankcją. Ustawodawca reguluje stosunki należności i powinności osób według własnej woli. Nie zawsze kieruje się przy tym prawami naturalnymi⁴. Punktem odniesienia prawa pozytywnego jest zatem aprobowane lub negowane istnienie prawa naturalnego.

1.2. W opracowaniu teorii i praktyki języka prawnego pierwszą zasadą jest nawiązanie do dorobku naukowego głównych nurtów myśli prawniczej, którymi są: imperatywizm oparty na koncepcji prawa naturalnego lub pozytywizmu prawniczego, a także realizm prawniczy⁵.

W obrębie imperatywizmu prawniczego badacze traktują prawo jako formę powinności w pozaempirycznej sferze istnienia, lecz oddziałującą na świat realny, a prawoznawstwo uważają za naukę o normach prawnych. W podręczniku akademickim

³ Zob. Krąpiec 1975: 25-32. Autor przedstawił aspekty teoretyczne bytowego charakteru prawa w ogólności oraz bytowego charakteru normy prawnej.

⁴ Zob. Tokarczyk 2004: 170.

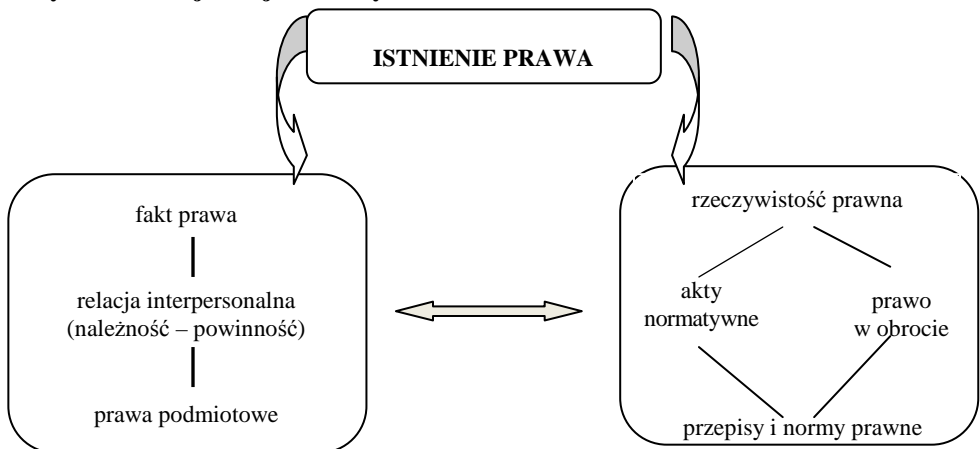
⁵ W teorii prawa istnieją kontrowersje co do ontologii prawa. Prawo traktuje się jako klasę obiektów jednorodnych, takich jak przeżycia psychiczne, zachowania ludzi lub obiekty językowe, albo wymienia się różne klasy obiektów jako niezbędne składniki prawa, zob. Gizbert-Studnicki 1986: 8. Autor powołuje się na dwie różne wersje koncepcji filozoficznych – Wiesława Langa i Jana Woleńskiego.

można przeczytać, że w koncepcji prawa naturalnego, czyli w jusnaturalizmie, uznaje się istnienie dwóch porządków normatywnych – naturalnego i pozytywnego – przy czym prawo naturalne pełni funkcję walidacyjną wobec prawa pozytywnego⁶. Autorzy przyjmują, że z koncepcji prawa naturalnego wywodzi się „katalog praw podmiotowych”, a także „etyczne teorie słusznego prawa” jako wzoru dla „idealnego modelu prawa pozytywnego” (Bator et al. 2006,40). Podkreślają też, że pozytywizm prawniczy jest we współczesnym prawoznawstwie nurtem niejednorodnym – istotne jest to, że wszystkie prądy tego kierunku w zasadzie uznają, iż „prawo jest wyrazem woli ustawodawcy” oraz że prawo „jest wyrażone w tekście” (Bator et al. 2006 58).

Realizm prawniczy – piszą dalej autorzy podręcznika – traktuje prawo jako „element realny, w opozycji bytu i powinności, umiejscowiony po stronie bytu i poddający się badaniu tak jak każdy inny fakt społeczny” (Bator et al. 2006 67). Twierdzą, że realistyczny nurt myśli prawniczej jest ukierunkowany na badanie prawa jako zjawiska społecznego, które powstaje w interakcji ustawodawca – społeczeństwo. W wyniku działania komunikacyjnego powstają akty normatywne – kodeksy, ustawy i rozporządzenia – stanowiące byt prawa.

1.3. Odnosząc badanie nad językiem prawnym do ontologicznej natury prawa, należy uwzględnić, w jaki sposób bytowy charakter prawa jako relacji interpersonalnej wyraża się w prawie stanowionym. Rys. 1. przedstawia zjawiska realnego istnienia prawa jako faktu relacji interpersonalnej, z której wywodzą się prawa podmiotowe, a także zjawiska prawa jako abstrakcyjna rzeczywistość prawna regulowana abstrakcyjnymi normami prawnymi oraz jako realna rzeczywistość prawna, w której normy prawne obowiązują jako prawo w obrocie.

Rys. 1. Prawo jako zjawisko bytowe.

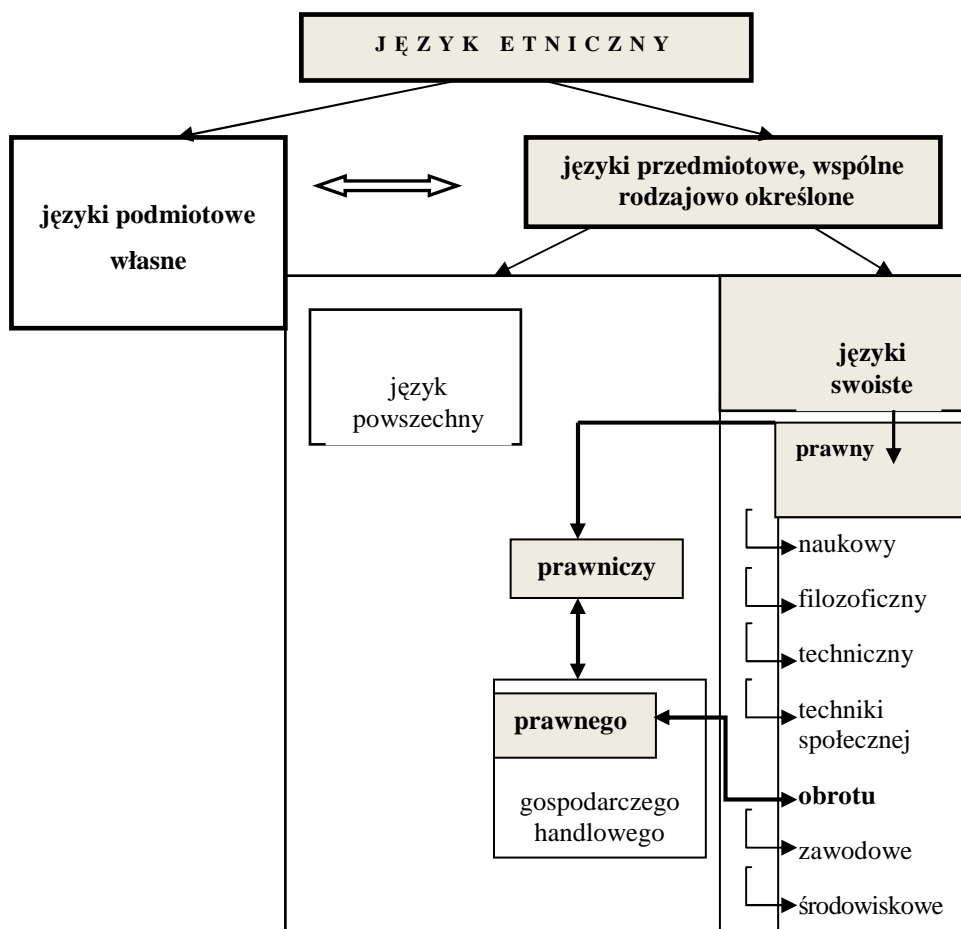

⁶ Zob. Charakterystyka nauk prawnych dla celów dydaktycznych: Bator [i in.] 2006: 13-72.

1. W lingwistycznym opisie języka prawnego uwzględnia się główne założenia imperatywizmu i realizmu prawniczego. Jeżeli byt prawa nie wyczerpuje się w klasie obiektów jednorodnych ontologicznie, a język komunikuje naturę prawa, słusze jest odróżnianie języka ustawodawców od języka obrotu prawnego, jakie wprowadził Bronisław Wróblewski, wyodrębniając język prawny komunikacji instytucjonalnej w dziedzinie prawa ustanowionego **oraz język prawniczy komunikujący prawo w obrocie** na tle funkcjonalnych odmian języka etnicznego⁷. Zob. rys. 2.

2.

Rys. 2. Odmiany funkcjonalno-semantyczne języka etnicznego.

⁷ Zob. Wróblewski 1948:30. Autor podaje następującą charakterystykę obrotu: „Obrót dotyczy stosunków w takiej lub innej dziedzinie zachowania się i oznacza powtarzające się czyny i postępowanie, posiadające określony przedmiot. Owo zachowanie się jest odcinkiem życia, który, pomiędzy innymi, wytwarza pewne zwyczaje, szablony, które obejmują również język”, s. 3

Uczony ten dokonał charakterystyki odmian języka obsługującego dwie sfery funkcjonowania prawa jako *lex*. Uwzględnił przy tym, że w reglamentowanej przez ustawodawcę rzeczywistości prawnej obowiązują prawa podmiotowe wirtualnych osób, ujmowane jako *ius*. W klasyfikacji funkcjonalno-sematycznej języków przeciwstawił podmiotowy język własny (osobowy) wspólnemu językowi przedmiotowemu (pozaosobowemu)⁸. Język prawny zaliczył do odmiany języków wspólnych, rodzajowo określonych, jako język różny od języka powszechnego w codziennym użyciu praktycznym, a także różny od innych języków swoistych, takich jak naukowy, filozoficzny, techniczny, techniki społecznej, obrotu, języki zawodowe i środowiskowe⁹. Przyjmował strukturalistyczne rozumienie systemu języka, lecz wskazywał zarazem na funkcjonowanie systemów form i znaczeń jednostek języka prawnego w użyciu.

2. Prawnicze i językoznawcze kierunki badań języka prawnego

2.1. Termin *język prawny* w rozumieniu Bronisława Wróblewskiego został zaakceptowany w naukach prawnych i językoznawczych¹⁰. Prawnicy i językoznawcy zakładają, że mowa ludzka to mówienie i rozumienie utrwalone w tekście, a teksty mogą być reprodukowane, lecz nie są bezpośrednią podstawą innych tekstów. Przyjmują tezę, że systemem wyrazów i reguł ich łączenia, wyabstrahowanym z zapamiętanych tekstów, jest język jako twór mowy społeczny i abstrakcyjny. Wszak Tadeusz Milewski uczył, że „język zawarty jest w tekstach zapamiętanych i zapisanych jako ich składnik, który można wyabstrahować, wyodrębnić”¹¹. Według Stanisława Grabiasa teksty to ciągi zachowań językowych, „których postać zależy od tego, kto mówi, do kogo, w jakiej sytuacji i w jakim celu”¹². Teksty prawne bada się więc jako dyskurs zanurzony w uwarunkowaniach społecznych. Realizacje tekstowe dyskursu powodują bowiem

⁸ Zob. Wróblewski 194: 10-11. Ważniejsze pozycje literatury naukowej wykorzystane przez uczonego nawiązują do językoznawczych do prac Jana Rozwadowskiego (1867-1935), Jerzego Kuryłowicza (1895-1978), także do teorii logicznych Bertranda Russela (1872-1970), Alfreda Tarskiego (1901-1983) i Kazimierza Ajdukiewicza (1890-1963), do nauki prawa Leona Petrażyckiego (1867-1931) i Hansa Kelsena (1881-1973) oraz do ówczesnej wiedzy filozoficznej Bergsona (1859-1941), psychologicznej i socjologicznej na temat funkcji języka w opracowaniu Marii Ossowskiej (1896-1974).

⁹ Zob. Wróblewski 1948: 30-36. Znane w historii językoznawstwa klasyfikacje języków miały u podstaw kryteria genetyczne, geograficzne lub typologiczne.

¹⁰ Zob. Petzel, 2006: 153-163. Autor uzasadnia, że język prawny nie jest rejestrem języka w interpretacji rygorystycznej, lecz ze względu na pola tematyczne leksyki co najwyżej w rozumieniu liberalnym. Dyskusyjne jest także uznanie języka prawnego za rejestr w sensie teoretyczno-lingwistycznym, bo nie jest do końca uzasadnione jego usytuowanie tak w sferze systemu i kompetencji (*langue, competence*), jak i w sferze użycia (*parole, performance*). Brak jest bowiem badań potwierdzających odmienne od języka powszechnego właściwości semantyczne. Por. Gizbert-Studnicki 1979: 49-60. Zob. Pieńkos 1999: 83-85. Autorzy przyjmują, że język prawny wyróżnia się jednak od potocznego języka naturalnego znaczeniem niezbędnym do regulacji prawnej.

¹¹ Zob. Milewski 1972: 7.

¹² Zob. Grabias 1994

kombinacje i transformacje środków językowych, które sprowadzają się do powstania subsystemów języka we wzorcach tekstowych gatunków wypowiedzi. Ze względu na gatunki wypowiedzi, strukturę tekstu, składnię, językowe środki wyrazu i semantyczną organizację słownictwa odkrywa się w tekstach prawnych cechy stylu urzędowego, które mają wpływać na postępowanie ludzi pozostających w stosunkach społecznych, gdyż nakazy postępowania są w nich motywowane czynnikami ze sfery władzy.

2.2. Przegląd kierunków badań nad językiem prawnym w naukach humanistycznych zamieścił Andrzej Malinowski w książce *Polski język prawny*, badając język prawny dla celów wykładni prawniczej. Według A. Malinowskiego należy dokonać analizy tekstów prawnych w kategoriach logicznych, albo przez porównanie struktur języka prawnego ze strukturami języka potocznego, ponieważ metody obu kierunków badań logicznych języka prawnego zmierzają do „uporządkowania teoretycznego problematyki normy prawnej, wykładni prawa i wnioskowań prawniczych”, wzajemnie się uzupełniają, a ponadto mogą być z powodzeniem stosowane obok metod lingwistycznych służących opisowi statusu języka prawnego ze względu na występujące w nim różnice w stosunku do potocznego języka etnicznego¹³. Prawnicze i lingwistyczne kierunki badań języka prawnego przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Dyscypliny humanistyki badające język prawny.

kierunki badań języka prawnego	
prawnicze	lingwistyczne
rekonstrukcjonizm deskrypcjonizm semiotyka logiczna	językoznawstwo ogólne strukturalizm i funkcjonalizm semiotyka językoznawcza
SEMIOTYKA LOGICZNA I LINGWISTYCZNA 1) semantyka : głównie właściwości słownictwa, znaczenia zwrotów i zdań normatywnych, definicje legalne, 2) syntaktyka : predykaty i argumenty zdań normatywnych, struktura wewnętrzną zdań normatywnych, powiązania między częściami aktu normatywnego 3) pragmatyka : funkcje pełnione przez wypowiedzi języka prawnego i sposoby posługiwania się językiem prawnym w ujęciu socjologicznym lub psychologicznym	

Stanowiska badawcze prawników w płaszczyźnie językowej są warunkowane metodami logicznymi rekonstrukcjonizmu, deskrypcjonizmu i semiotyki logicznej. Lingwistyczne kierunki badań historii i współczesnych cech języka prawnego uwzględniają założenia metodologiczne językoznawstwa ogólnego, strukturalizmu i funkcjonalizmu oraz semiotyki językoznawczej.

¹³ Zob. Malinowski 2006: 18.

Rekonstrukcjonizm jest oparty na założeniach logiki formalnej. Badania zmierzają do opracowania definicji logicznych pojęć i do usuwania wieloznaczności zdań metodą rekonstrukcji formalnej. Badanie rachunków zdań i definiowanie pojęć ma na celu odkrycie logicznej struktury języka prawnego, przydatne w analizach prawniczych. Badacz szuka odpowiedzi na pytania o status logiczno-ontologiczny zdań normatywnych według zasad logiki deontycznej za pomocą sformalizowanego rachunku zdań z użyciem zwrotów: *jest obowiązkowe*, *jest zakazane*, *jest dozwolone*, *jest indyferentne*. Autor uwzględnia jednak dane logiki deontycznej, że system taki nie jest wolny od paradoksów

Z kolei deskrypcjonizm neguje przydatność logiki w wykładni prawniczej. W nurcie deskrypcjonizmu reguły użycia języka uwzględniają nieostrość i wieloznaczność wyrażeń w kontekście. Celem badań są właściwości semiotyczne języka prawnego. Badania semiotyczne obejmują: 1) semantykę, tj. głównie właściwości słownictwa, znaczenia zwrotów normatywnych i definicje legalne; 2) syntaktykę, a więc predykaty i argumenty zdań normatywnych, strukturę wewnętrzną aktów normatywnych, powiązania między częściami aktu normatywnego, strukturę systemu i powiązanie wewnątrzsystemowe aktów normatywnych; 3) pragmatykę, czyli funkcje pełnione przez wypowiedzi języka prawnego, a także sposoby posługiwania się językiem prawnym w ujęciu socjologicznym i psychologicznym. Deskrypcjoniści opisują znaczenie i budowę wyrażeń języka prawnego i oddziaływanie wypowiedzi sformułowanych w tym języku na adresatów. Badaniu deskrypcjonistycznemu przepisów prawnych podlegają powiązania formalne i funkcjonalne zbiorów wypowiedzi w tekście prawnym, które prowadzą do merytorycznej wykładni tekstów prawnych¹⁴, jak również do systemowych uwarunkowań interpretacyjnych¹⁵.

W nawiązaniu do logicznych teorii analizy języka w polskiej teorii prawa wypracowano strukturę i koncepcję znaczenia normy prawnej. Strukturę normy przedstawił Stefan Grzybowski¹⁶. Do analizy norm Jerzy Wróblewski, zastosował emotywną koncepcję znaczenia, wiążąc funkcję normy z jej znaczeniem, podobnie jak Kazimierz Ajdukiewicz (1890-1963) zdanie i sąd. Z treści przepisów prawnych teoretycy prawa odtwarzali normy prawne wysłowione oraz warunki i okoliczności ich obowiązywania. Konceptualizacji poddali podmiotowe działania adresatów norm w warunkach i okolicznościach obowiązywania norm. Opisali relatywizację znaczenia zwrotów językowych wchodzących w skład normy do normy jako całości. Uzasadnili logicznie, że zwroty te mają sens dlatego, że są częściami normy¹⁷. Dzięki rekonstrukcji formalnej zdań normatywnych i zdefiniowaniu pojęć prawniczych metodą logiki formalnej, a także dzięki opracowaniu zasad interpretacji przepisów prawnych według derywacyjnych reguł rekonstrukcji norm prawnych zostały stworzone warunki do badań filologicznych.

¹⁴ Zob. Ziemiński 1966, rozdz. V., rozdz. VIII § 2.

¹⁵ Zob. R. Sarkowicz 1998: 263 i n.

¹⁶ Zob. Grzybowski 1961.

¹⁷ Zob. Wróblewski 1959, Opałek 1974, por. Woleński 1972.

2.3. Metody badań lingwistycznych nad statusem języka prawnego zależą od przyjętych konwencji i celu. Myślą przewodnią jest wyodrębnienie takich cech ważnych, a pominięcie cech nieistotnych mowy ustawodawcy, które mają charakter społeczny w przeciwieństwie do indywidualnego procesu mówienia, mają też charakter abstrakcyjny w przeciwieństwie do konkretnych procesów mówienia i zrozumienia oraz w przeciwieństwie do konkretnego tekstu, a także mają trwałe istnienie w czasie w przeciwieństwie do przemijania procesu mówienia i zrozumienia¹⁸.

Przedmiotem badań języka prawnego metodami językoznawstwa ogólnego jest leksyka i gramatyka zawarta w dawnych i współczesnych tekstach prawnych, z których można wyabstrahować, jak system etnicznego języka ogólnego został przystosowany do wyrażania treści normatywnych. Badanie leksyki zmierza do opisu prawniczych idiomów. Obejmuje także analizę struktury pól leksykalno-semantycznych terminów prawnych, ich ewolucję, mechanizmy wzbogacania zasobu prasłowiańskiego w języku polskim w wyniku rodzimych procesów derywacji morfologicznej, syntaktycznej i neosemantyzacji¹⁹. Badaniom poddawane są podstawowe terminy prawne w dobie staropolskiej na tle ogólnosłowiańskim z odniesieniami do współczesności²⁰. W systemie semantycznym słownictwo współczesnego języka prawnego podlega opracowaniu w związku z rekonstrukcjonistyczną wiedzą prawniczą na temat definicji logicznych pojęć prawnych²¹. W składni bada się realizację wzorca normy prawnej w zabytkach ustawodawstwa i we współczesnych aktach normatywnych. W systemie stylistycznym analizie lingwistycznej podlegają takie znaki językowe, które są używane w funkcji pozajęzykowej, dyrektywnej.

W strukturalizmie interpretuje się wszelkie elementy języka we wzajemnym powiązaniu w ramach systemu abstrakcyjnych struktur językowych w jakimś stopniu autonomicznych. Język jest traktowany jako byt materialny, który można opisać jako system znaków czy form wyrażania. Lingwistyka strukturalna koncentruje się na badaniu abstrakcyjnej struktury formalnej języka sprowadzając język do słownika jednostek pierwotnych i do reguł tworzenie tekstów z tych jednostek. System znaków języka bada się w stosunkach opozycji pod względem wartości i funkcji na poziomie wyrażania oraz na poziomie kontekstu nieobecnego. Celem badań jest odkrycie struktur języka prawnego (*langue*), w strukturach tekstu prawnego tworzonego w danym języku etnicznym (*parole*). Do badania struktury języka mogą być wykorzystane modele składniowe tworzone metodą gramatyki generatywnej. Badania strukturalne korespondują więc z logicznym rekonstrukcjonizmem.

¹⁸ Przegląd badań nad językiem prawnym obejmuje wybrane problemy badawcze zmierzające do opracowania ogólnej teorii języka prawnego. Autorka nie ma na uwadze zainteresowań badaczy, podejmujących odmienną analizę języka obsługującego dziedzinę prawa. Poza przedmiotem badań pozostaje opis idiolektów zawodowych.

¹⁹ Zob. Zajda 2001.

²⁰ Zob. Malinowska 2012, Szczepankowska 2004, Lizisowa 1995, 2000.

²¹ Zob. Choduń 2007. Autorka analizuje terminologię, związki frazeologiczne i zestawienia wielowyrzowe oraz wpływ sytuacji komunikacyjnej na dobór słownictwa w tekstach aktów prawnych.

2.4. Koncepcje badań języka prawnego jest ukierunkowana na znaki języka jako narzędzia komunikacji oraz na język jako właściwość ludzkiej mowy. Wspólną perspektywę badań prawniczych i lingwistycznych przedstawia semiotyczna teoria znaku, zajmująca się typologią, postacią oraz rolą, jaką pełnią znaki charakterystyczne dla języka prawnego w procesie porozumiewania się ustawodawcy ze społeczeństwem. Bada się zjawiska warunkujące porządek w użyciu znaków języka z uwzględnieniem kategorii mówiącego i adresata w różnych sytuacjach społeczno-kulturowych oraz z uwzględnieniem celu konwersacyjnego uczestników dyskursu. Funkcjonalne badania są skierowane na wzajemne oddziaływanie w komunikacji językowej formy i funkcji znaków językowych, między którymi nie ma prostych relacji. Różne aspekty organizacji środków językowych przedstawiają użycie danej formy jako natężenie informacyjne składników zdania i tekstu w związku z kontekstem. W centrum zainteresowania pojawia się tekst prawny jako forma działania społecznego. Funkcjonowanie języka prawnego w obiegu społecznym bada się metodami socjolingwistyki²². Uwzględnia się także psychologiczne warunki funkcjonowania języka, przyjmując, że istnieją zintegrowane w mózgu struktury ludzkiego myślenia o rzeczywistości świata pozajęzykowego, które można poznać poprzez obserwację reguł językowych, którymi faktycznie ludzie się z sobą komunikują²³. Różnorodność paradygmatów naukowych w badaniach nad językiem prawnym rewiduje jednostronne podejście do lingwistycznego statusu zjawiska języka²⁴.

2.5. Metody lingwistyczne analiz języka prawnego ocenia A. Malinowski z pozycji przydatności wyników badań dla prawnika. Na pierwszym miejscu stawia inżynierię lingwistyczną zajmującą się systemami rozpoznawania i generowania mowy w języku naturalnym w powiązaniu z programem pozyskiwania wiedzy prawniczej oraz maszynowe tłumaczenie tekstów metodami językoznawstwa matematycznego i statystycznego. Empiryczne badania języka prawnego mają dla prawnika o tyle sens, o ile są przydatne w wykładni prawniczej do wykrycia prawidłowości występujących w zbiorze tekstów legislacyjnych, przydatnych w wykładni prawniczej²⁵.

Rzecz oczywista, że zainteresowania badaczy w dyscyplinach naukowych prawoznawstwa i lingwistyki są różne. Prawnicy badają prawo poprzez język tekstów prawnych, lingwiści badają język prawny w perspektywie ontologicznej koncepcji prawa²⁶. W lingwistycznej metodologii badań języka prawnego uwzględnia się zasadnicze zdobycze nauk o prawie, a więc językoznawca wpisuje się w nurty filozofii prawa i prawoznawstwa. Dla językoznawcy ważny jest ten kierunek badań prawoznawczych, który dotyczy prawa jako zjawiska językowego.

²² Socjolingwistyczny kierunek badań języka prawnego zapoczątkował Tomasz Gizbert-Studnicki, zob. Gizbert-Studnicki 1986.

²³ Zob. Grucza 1997: 16; por. Wróblewski 1948: 6. Pisząc o funkcjach języka autor powołuje się na artykuł M. Ostrowskiej, *Słowa i myśli*, „Przegląd Filozoficzny” 1931.

²⁴ Język prawny jest przedstawiany jako: język rodzajowy, język specjalistyczny, rejestr językowy, język prawodawcy/ustawodawcy, idiolekt racjonalnego prawodawcy, a nawet jako tekst przepisów prawnych czy kod słowny, zob. Malinowski 2006: 21.

²⁵ Por. Petzel 1999: 110 i n.

²⁶ Pomijam cele praktyczne, z których najważniejszy to tłumaczenie tekstów prawnych.

Przyjmując, że ludzie posługujący się danym językiem podobnie reagują na jego znaki, językoznawca traktuje też język prawny jako właściwość językową tekstów prawnych, charakteryzujących się swoistym zasobem formuł i modeli języka etnicznego przyswajanych przez ich powtarzanie z pewnymi innowacjami, które są tworzone w używaniu języka przez analogię do prawniczych modeli norm prawnych²⁷. Zmierzają do odtworzenia systemu form znaków językowych, które odnoszą się do relacji należność-powinność (łac. *debitum*). Metodą dedukcji bada odniesienie faktów językowych do faktu prawa jako prawa podmiotowego w stosunkach prawnych tetycznych (łac. *ius*), a także rozważa współzależność faktów językowych z faktami rzeczywistości prawnej, jaką reglamentuje ustawodawca w prawie stanowionym, rozumianym od strony treściowej (łac. *lex*).

2.6. Badaniom językoznawczym podlegają systemowe cechy gatunkowe języka prawnego zawarte w tekstach prawnych. Zasadniczo przyjmuje się, że specyfiką gatunkową języka prawnego jest normatywność jako właściwość kategorialna. Normatywność determinuje reguły tekstu na płaszczyźnie semantycznej. Bada się wówczas odniesienie jednostek języka wskazujących na wybrany kontekst społeczny nie bezpośrednio, lecz poprzez siatkę pojęć prawniczych w danej kulturze prawnej. Przyjmuje się, że rzeczy oznaczone tekstem wskazują na kontekst zjawisk społecznych, które Jürgen Habermas określił jako zjawiska świata zapośredniczone między faktycznością a obowiązywaniem²⁸.

Lingwista analizujący tekst prawny odnosi działania adresatów do abstrakcyjnej rzeczywistości prawnej w świecie tekstu prawnego i zarazem do prognozowanej przez ustawodawcę sytuacji, jaka faktycznie może zaistnieć w rzeczywistym świecie²⁹. Przyjmuje, że struktura normy prawnej obejmuje dyspozycję co do postępowania osób oraz hipotezę co do warunków tego postępowania. Analizując przepis prawny, opisuje składniki referencyjne zdań normatywnych denotujące argumenty osobowe (adresata normy prawnej lub recipienta nakazanego przez normę działania) oraz argumenty rzeczowe (przedmioty podlegające regulacji prawnej). Opisuje także predykaty modalne orzekające o charakterze normatywnym czynności adresatów i recipientów.

Teoretyk języka bierze pod uwagę ontologiczny status prawa w ujęciu imperatywizmu jako formę powinności w dwóch porządkach normatywnych: naturalnym i pozytywnym – jako prawo wyrażone w tekście. Odnosi zarazem formy znaków języka do prawa jako zjawiska społecznego w ujęciu realizmu prawniczego, które powstaje w interakcji ustawodawca-społeczeństwo. Badaniom podlegają akty mowy, w których badacz odkrywa prawidłowości funkcjonowania języka prawnego w społeczeństwie i relacje pomiędzy językiem a jego użytkownikami³⁰. Znaki języka etnicznego odnosi tak do norm prawnych zapisanych w tekście prawnym, jak i do reglamentowanej przez ustawodawcę

²⁷ Struktura normy prawnej według Stefana Grzybowskiego, zob. Grzybowski 1961. Zob. też. postać słowna i struktura norm postępowania, Ziemiński 2002: 114-120. Szerzej na temat tekstu prawnego jako produktu i procesu komunikacji językowej oraz na temat normy prawnej jako jednostki wypowiedzeniowej w tekście prawnym, zob. Lizisowa 2006: 33-43.

²⁸ Zob. Habermas 2005: 40.

²⁹ Zob. na temat tekstu prawnego jako znaku w języku prawnym Lizisowa 2008: 381-400.

³⁰ Zob. zgodnie z modelem języka przedstawionym przez Karla Bühlera w jego książce *Teoria języka*, Bühler 2004: 29.

rzeczywistości prawnej, w której normy te obowiązują. W związku z tym Maciej Zieliński przyjmuje, że język prawny jako twór społeczny i abstrakcyjny jest sumą wyabstrahowanego z przepisów prawnych systemu wyrazów i reguł ich łączenia o tematyce prawnej oraz systemu wyinterpretowanych z przepisów prawnych norm prawnych³¹.

3. Semiotyczne aspekty badania języka prawnego

3.1. Język prawny w doświadczeniu ustawodawcy i interpretatora jest poddany badaniom interdyscyplinarnym, przy czym eklektyzm metodologiczny, polega na łączeniu w jedną, choć niespójną całość, różnych teorii, koncepcji, tez i pojęć wielu kierunków badawczych, które służą stanowieniu norm prawnych. W nawiązaniu do postulatów Bronisława Wróblewskiego metodami lingwistyki można badać: 1) status podmiotu posługującego się językiem jako narzędziem myślenia, rozumienia i wyrażania myśli z pozycji ustawodawcy; 2) sposób mówienia ustawodawcy; 3) składniki semantyczne języka, technikę językową i styl; 4) odniesienie znaków języka prawnego do pojęć i sądów normatywnych wyrażanych językowo w postaci pisemnie sformułowanych przepisów prawnych; 5) odniesienie znaków języka prawnego do rzeczywistości prawnej w świecie pozajęzykowym; 6) relacje między rzeczywistością prawną komunikowaną w przepisach prawnych a idealnymi modelami przedstawiającymi konstrukty mentalne norm prawnych.

3.2. Język prawny w przestrzeni doświadczenia ustawodawcy bada się na poziomie pragmatycznym i tekstologicznym. W opisie aspektów komunikacji językowej między ustawodawcą a adresatami norm prawnych prawnicy i językoznawcy odwołują się do teorii aktów mowy Johna L. Austina (1911-1960). Akt stanowienia prawa traktuje się jako performatywny akt mowy o charakterze ceremonialnym, posiadający moc sprawczą. Przyjmuje się, że stanowienie prawa jest działaniem językowym ustawodawcy, w wyniku którego powstają akty ustawodawcze³². Badanie sprawczego działania aktów mowy wymaga zreformowania referencyjnej teorii znaczenia zdań, opartej na analizie sądów i wykazania, jak wyrażenia języka zmieniają swoje odniesienie i sens w zależności od używania ich przez nadawcę³³. Wymaga także instrumentalnego badania wypowiedzi jako działań językowych (Ludwig Wittgenstein 1889-1951, John Searle 1932-). Za składnik znaczenia wypowiedzi uznaje się tzw. znaczenie użycia, uzależniające jej interpretację od okoliczności towarzyszących.

Komunikowanie się władzy ustawodawczej z obywatelami wymaga odpowiedniego konstruowania struktury tekstu, które bada się metodami tekstologii, przyjmując charakterystyczne dla tej dyscypliny naukowej terminy i pojęcia superstruktury, makrostruktury i mikrostruktury.

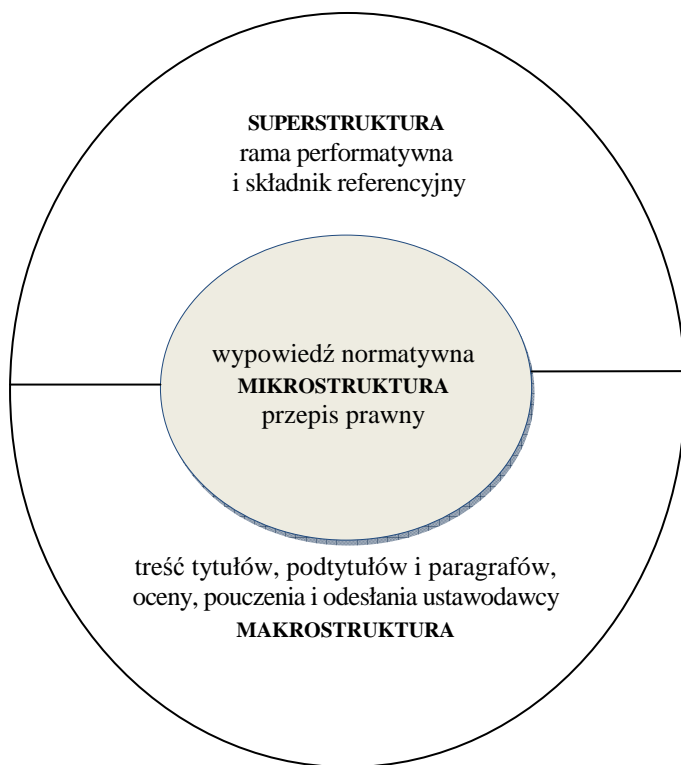
³¹ Zob. Zieliński 1972: 7 i n.

³² Zob. Austin 1993: 550-560 oraz 692-708. W fenomenologii lingwistycznej John L. Austin przedstawił teorię performatywów i konstatywów oraz opracował klasy mocy illokucyjnych.

³³ Performatywność i modalność wypowiedzi ustawodawcy w polskich tekstach prawnych, zob. Lizisowa 2009: 19-36.

Superstruktura jest semiotycznym wzorcem tekstu i abstrakcyjnym planem tekstu. Schemat superstruktury, obejmujący globalną organizację formy językowej, jest zorientowany na cel komunikacyjny. Makrostruktura reprezentuje temat globalny tekstu, a także obejmuje globalną organizację treści³⁴. Natomiast mikrostruktura stanowi rodzaj schematu segmentów tekstowych, którym przypisuje się skonwencjonalizowane kategorie tekstowe. Model tekstu prawnego w perspektywie teorii tekstu przedstawia rys. 3.

Rys. 3. Model tekstu prawnego

Z przedstawionego modelu wynika, że w superstrukturze tekstu aktu normatywnego opisuje się performatywną ramę metatekstową, która zawiera presuponowany składnik dyrektywalny oraz zbiór zdań przepisów prawnych, uporządkowanych w jednostki tekstowe i stanowiących składnik referencyjny. Rama

³⁴ Typologizacja zdarzeń tekstowych została opracowana według teorii dyskursu zaproponowanej przez Annę Duszak, zob. Duszak 1998: 173-241.

metatekstowa jest symbolicznym znakiem werbalnym stanowienia aktu normatywnego [np. formuła performatywna w jest zapisana w preambule Konstytucji RP: *my, Naród Polski – wszyscy obywatele Rzeczypospolitej [...] ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa*, ogłoszonej z datą promulgacji: Dz. U. z dnia 16 lipca 1997 r.], albo znakiem niewerbalnym o charakterze indeksu [np. promulgacja Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 r. ogłoszonej w Dz. U. 1994 r. Nr 24 poz. 83 wskazuje wprost na jej stanowienie]. Słowny lub presuponowany składnik performatywny wyraża wolę ustawodawcy, której siła illokucyjna jest mierzona w kategoriach skuteczności. Jej rezultatem perlokucyjnym jest sterowanie działaniem urzędów i obywateli. Poszczególne przepisy prawne to referencjalne wykładniki norm prawnych. Składają się z dyspozycyjnych zdań normatywnych o charakterze powinnościowym oraz ze zdań opisowych przedstawiających warunki i okoliczności obowiązywania dyspozycji.

Makrostruktura jest uporządkowana według planu tekstu i podporządkowana supersstrukturze. Plan tekstu jest rusztowaniem dla pojęciowej struktury całości. Badacz dochodzi do globalnego znaczenia aktu normatywnego przez wyabstrahowanie głównej linii semantycznej tekstu.³⁵ Zasadniczym sygnałem strategicznym jest tytuł, tytuły rozdziałów i podrozdziałów. Sygnały strategiczne, a także różnego rodzaju oceny, pouczenia i odesłania do innych aktów stanowienia prawa, tworzą plan tekstu, są rodzajem streszczenia, lecz nie odzwierciedlają semiotycznego charakteru aktu normatywnego.

Semiotyczną naturę tekstu prawnego i jego definiowalność jako znaku języka prawnego reprezentuje model mikrostruktury, jaki obejmuje układ najistotniejszych cech i założeń tekstowych wbudowanych tak w superstrukturę, jak i w makrostrukturę. Nie obejmuje części makrostruktury nieistotnych dla wypowiedzi prawnej, mimo że istotnych dla jej znaczenia. Mikrostruktura tekstu prawnego jest w planie wyrażania przepisem prawnym, a w planie treści normą prawną.

3.3. Analizując sposób mówienia ustawodawcy, prawnicy i lingwiści nawiązują do logistyki. Koło Wiedeńskie, istniejące od 1922 roku, zajmowało się analizą sądów, czyli badaniem ludzkiego poznania i sposobu komunikowania się ludzi między sobą w języku naturalnym podmiotowo-orzecznikowym. Z Koła Wiedeńskiego wyszła tzw. emotywna koncepcja znaczenia ocen i norm, czyli wypowiedzi niepoznawczych, komunikujących wartości, które nie są obserwowalne empirycznie, jednak służą komunikowaniu przeżyć emocjonalnych i postaw. W języku prawnym chodzi mianowicie o postawę komunikowania powinności i należności w zdaniach normatywnych.

W analizie sytuacji mówienia stosuje się założenia kontekstualizmu logiczno-językowego. Reguły użycia wyrażen traktuje się jako znaczenie znaku językowego wskazujące właściwy wybór zachowania językowego. Do opisu języka wprowadza się parametry pragmatyczne, takie jak nadawca, odbiorca i cel komunikacyjny w procesie interakcji społecznej. Zwykłą analizę semantyczną, polegającą na badaniu predykatywnej struktury zdania, poszerza się o badanie językowego aktu mowy i kontekstu, w którym

³⁵ Na temat operacji derywacyjnych w makrostrukturze tekstu, zob. Duszak 1998: 188.

został on wykonany. Na akt mowy składa się funkcja pragmatyczna przekazu informacji oraz zbiór różnych elementów wiedzy i poglądów dostępnych nadawcy i odbiorcy. W lingwistyce dialogu metodą jest rekonstrukcja podtekstu przez wypełnienie elementów języka brakujących w wypowiedzi, lecz których sens jest wyrażony w sposób niejawnym, podtekstowy (implicite). To, co jest wyrażone w sposób jawny, tekstowy (explicite) należy do systemu języka. Zasadą redakcyjną jest budowanie zdań przepisu prawnego z pominięciem jednego lub więcej argumentów zdaniowych, których na podstawie kontekstu czy konsytuacji łatwo można się domyślić, por. przepis prawny w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz interpolacja tego przepisu w tabeli

Tabela 2. Przepis prawny i jego interpolacja:

konstytucja RP (art. 31)	interpolacja przepisu prawnego
Wolność człowieka podlega ochronie prawnej	1) Każdy człowiek jest wolny. 2) Człowiek ma prawo do ochrony swojej wolności. 3) Wszyscy mają obowiązek chronić wolność człowieka.

Ważnym założeniem lingwistyki jest, że każda nowa informacja w tekście prawnym, przekazana za pomocą środków językowych, jest wbudowana w informację starą. Inferencja wydobywa sensy należące do założonej presupozycji oraz wykrywa sensy należące do informacji nowej, implikowanej. Implikatury to treści semantyczne i pragmatyczne, które nie wynikają bezpośrednio z elementów leksykalno-strukturalnych wypowiedzi, lecz pośrednio są wydobywane dzięki zabiegom inferencyjnym (Paul Grice). Inferencja w stylistycznej strukturze języka prawnego dotyczy relacji między modalnością językową a stopniem wiarygodności danej propozycji na płaszczyźnie wiedzy prawniczej, która jest podstawą rozumienia informacji.

3.4. Składniki semantyczne i technika użycia znaków językowych w wypowiedzi prawnej decydują o odniesieniu znaków językowych do rzeczywistości pozajęzykowej, a także o stylu języka prawnego. Podmiot, orzeczenie i dopełnienie jako pojedyncze wyrazy lub wyrażenia wielowyrazowe wskazują na osoby, ich czyny oraz na rzeczy. W systemie języka kategorię do przyporządkowań leksykalnych wyznaczają konwencje składniowe. Zdanie normatywne jest znakiem normy prawnej. Zdania opisowe stanowią obudowę zdania normatywnego – komunikują o warunkach i okolicznościach obowiązywania norm prawnych. Najbardziej złożonymi znakami języka prawnego są teksty prawne: kodeks, ustawa, rozporządzenie.

Do komunikowania treści prawnych nadawca tekstu prawnego adaptuje model komunikacyjny języka naturalnego, etnicznego. Znaki językowe czyni symbolami na mocy swego przyporządkowania do pojęć prawnych i sądów normatywnych. Jako symptomy znaki języka prawnego wyrażają stan wewnętrzny ustawodawcy, a jako sygnały są apelem do adresatów norm i sterują ich postępowaniem. Przyporządkowanie znaków konwencjonalnych – słów, zdań i tekstów – do znaków naturalnych, jakimi są

pojęcia prawne, sądy normatywne i zbiory sądów normatywnych, następuje wyłącznie na mocy konwencji opartej na wiedzy prawniczej³⁶.

Do systemowych kategorii języka prawnego należy egocentryczny układ wyrażen w tekście, gramatyczna budowa zdań, sposoby wyrażania modalności oraz wskazywanie deiktyczne. W ramach tego samego systemu semiotycznego powtarzają się sformalizowane klisze składniowe przepisów prawnych, którymi ustawodawca ustanawia normy regulujące postępowanie podmiotów prawnych. Stylistyczna postać przepisu prawnego zależy od tego, czy wypowiedziana norma reguluje stosunki prawne władcze w sposób kategoriyczny według reguły: *Ustanawiam, niech będzie Z, czy stosunki prawne zobowiązaniowe według reguły: Jeżeli zachodzi sytuacja p, to powinna nastąpić sytuacja q*³⁷.

Budowa gramatyczna i semantyka tekstu aktu normatywnego ma nacechowanie stylistyczne, które można potraktować jako znak indeksalny tekstu prawnego. W konkretnych przepisach prawnych konieczne jest wyzerowanie niektórych składników klisz składniowych, czyli zastosowania elipsy składniowej, ze względu na komunikatywność tekstu. Dlatego odczytanie z przepisów prawnych norm prawnych wymaga uzupełnienia fragmentów ukrytych lub skondensowanych w zwrotach różnie redagowanych.

3.5. Odniesienie znaków języka naturalnego do pojęć prawniczych i sądów normatywnych odkrywa badacz na podstawie konotacji istotnych dla funkcji komunikacyjnej języka prawnego. Konotacje te przedstawiają językowy obraz świata norm prawnych w definicjach takich pojęć, jak stosunek prawny, norma prawna i przepis prawny, odpowiedzialność prawna, obowiązywanie prawa oraz porządek prawny, posługując się także bardziej szczegółowymi terminami prawniczymi. Pojęcia te tworzą pole semantyczne prawa. Zob. tabela 3.

Tabela 3. Pole leksykalno-semantyczne prawa w prawoznawstwie.

pojęcia i terminy podstawowe	pojęcia i terminy podporządkowane
stosunek prawny	strony stosunku prawnego, obowiązki i możliwość działania stron, przedmiot stosunku prawnego, przedmiot sporny, fakty prawne
normy prawna i przepis prawny	podmioty normy prawnej: adresat normy i recipient działania nakazanego przez normę, problem do rozstrzygnięcia, przedmiot rzeczywisty regulacji normatywnej, obowiązek, prawna możliwość działania i prawna wolność działania, prawo podmiotowe, uprawnienie wykładniki wartościujące postępowanie podmiotów: powinność i należność
odpowiedzialność prawna	wina i kara
obowiązywanie prawa	ochrona praw podmiotowych; sąd
porządek prawny	praworządność

³⁶ Por. model języka naturalnego jako organonu, Bühler 2004: 29. Zob. szerzej na temat teorii znaku i teorii komunikowania w języku prawnym, Lisisowa 2010: 53-56.

³⁷ Zob. sposoby wyrażania normy prawnej, Zieliński 1996: 69-90.

Słowa przepisu prawnego odnosi więc badacz do znaków naturalnych, czyli do pojęć. Według teoretyków prawa stosunek prawny jest pierwszym pojęciem prawniczym organizującym siatkę pozostałych pojęć. Elementami stosunku prawnego są strony: zobowiązany i uprawniony, ich skorelowane obowiązki oraz prawna możliwość działania i prawna wolność działania, w tym uprawnienia, kompetencje, wolności prawnie chronione, roszczenia i inne prawa podmiotowe. Dalszymi elementami stosunku prawnego są przedmiot stosunku prawnego jako problem do rozstrzygnięcia w regulacji prawnej, przedmiot sporny jako przedmiot rzeczywisty regulacji prawnej, a także fakty prawne jako relacje interpersonalne między podmiotami. Stosunek prawny zachodzi między osobą zobowiązaną do pewnego postępowania przez normę prawną i osobą uprawnioną do wykonania czynności aktualizującej jej uprawnienia. Normy prawne to treści przepisów prawnych cechujące się tym, że zmierzają do czyjegoś władztwa, stawiając w sytuacji przymusowej adresata normy oraz pozwalając na aktualizację uprawnień recipienta działania nakazanego przez normę. Norma prawna wyznacza jednemu z podmiotów obowiązek postępowania w taki a taki sposób, gdy podmiot inny dokona czynności określonej przepisami prawa, które pozwalają jej, zabraniają lub nakazują prawną możliwość działania, tj. kompetencje czy upoważnienie, lub prawną wolność działania, tj. roszczenie. Zakres wolności prawnej podmiotu przysługuje temu podmiotowi jako zabezpieczona przez prawo podmiotowe możliwość działania i prawną wolność działania, czyli uprawnienie. Pojęcie stosunku prawnego nie jest pojęciem prostym ani jednolitym. Na gruncie prawa zobowiązań wyróżnia się stosunki zobowiązaniowe regulujące obowiązki i uprawnienia stron. Ze względu na pozycję stron wyróżnia się stosunki władcze wynikające z kompetencji władzy. Ze stosunkiem prawnym wiąże się pojęcie odpowiedzialności prawnej, a to z kolei z pojęciem winy. Z normą prawną wiąże się obowiązywanie prawa, ochrona praw podmiotowych i pojęcie sądu. Wyznaczony przez system norm prawnych układ organów, instytucji i procedur rozstrzygania określonych spraw dotyczących postępowania podmiotów prawnych stanowi porządek prawny. Gdy porządek prawny przybiera charakter podporządkowania się normie prawnej, mówi się wówczas o praworządności³⁸.

Aby zidentyfikować semantykę słów w języku prawnym, trzeba wskazać na pojęcia i terminy w polu semantycznym prawo, takie jak norma prawna i przepis prawny, także na pojęcia i terminy podporządkowane tym pierwszym terminom podstawowym, takim jak podmioty normy prawnej, problem do rozstrzygnięcia i przedmiot sporny regulacji normatywnej. Trzeba też zidentyfikować semantykę wykładników modalnych. Następnie słowa języka ogólnego lub specjalistycznego w danej dziedzinie prawa (tu prawa cywilnego) i odpowiadające tym słowom ogólne pojęcia prawnicze, należy odnieść do rzeczywistości prawnej, którą ustawodawca reglamentuje³⁹.

³⁸ Zob. Lang [i in.] 1986, rozdz. 18; Z. Ziemiński 1980, rozdz. 6.

³⁹ Zob. Tematyzacja w strukturach składniowych języka prawnego, Lizisowa 2010: 61-6

3.6. Odniesienie znaków języka prawnego do rzeczywistości prawnej, reglamentowanej przez ustawodawcę, językoznawca może badać metodami gramatyki generatywnej. Model systemu języka prawnego ma bazę składniową języka ogólnego. Wytworem bazy – jak twierdził Noam Chomsky (1928-) – jest zbiór struktur głębokich, dla których reguły semantyczne wyznaczają zbiór interpretacji semantycznych. Materiałem empirycznym do badania składniowych struktur głębokich w systemie języka prawnego jest zbiór struktur powierzchniowych potwierdzonych w zdaniach składających się na przepisy prawne. W strukturze powierzchniowej zdań przepisów prawnych badacz odkrywa strukturę głęboką, czyli wszystkie składniki semantyczne, jak również ich odniesienie do pojęć prawnych i sądów normatywnych, tj. dyspozycję w formie zdania normatywnego (nadrzędnego), z predykatem modalnym, z dwoma argumentami osobowymi i z argumentem rzeczowym. Na przykład w przepisie prawnym [Z] jako w złożonym znaku języka prawnego wyodrębnia zdania normatywne [N], czyli dyspozycję. Wyodrębnia też zdania opisowe, podrzędne, warunkowe [O], czyli hipotezę:

Art. 42. § 1. Jeżeli osoba prawna nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów [O], sąd ustanawia dla niej kuratora [N].

§ 2. Kurator powinien postarać się niezwłocznie o powołanie organów osoby prawnej [N], a w razie potrzeby o jej likwidację [N].

W zdaniach normatywnych [N] wyodrębnia znaki proste [X], [C], [Y], [R]:

[...] sąd [X] ustanawia [C] dla niej [Y] kuratora [R].

Kurator [X] powinien postarać się niezwłocznie [C] o powołanie organów [R] osoby prawnej [Y]...,

Z = przepis prawny jako znak językowy

N = zdanie normatywne

O = zdanie opisowe

X = adresat normy prawnej

Y = recipient działania ustanowionego przepisem prawnym

C = czyn ustanowiony przepisem prawnym

R = przedmiot stosunku prawnego jako problem do rozstrzygnięcia

Rekonstruuje więc strukturę głęboką przepisu prawnego, która jest następująca:

$Z = [O] + [N = (X + C + Y + R)]$

Tak więc, ze struktur powierzchniowych przepisów prawnych, które są zdaniami eliptycznymi, generuje struktury głębokie zdań normatywnych i opisowych, oddzielając normatywne dyrektywy sensu, wiążące deskryptywnie znaczenie normy z normatywną rzeczywistością, jak również odnosi rzeczywistość normatywną do rzeczywistości programowanej przez ustawodawcę w realnym świecie. Tworząc model struktury głębokiej zdania normatywnego, badacz rozpoznaje w układzie znaków językowych predykat modalny [np. czasowniki niefleksyjne *powinien, może, ma prawo* + bezokolicznik, albo ich ekwiwalenty tekstowe, jak forma czasownika *ustanawia* użytego

w 3 os. czasu teraźniejszego; inne wyrażenia, np. *niezwłocznie* nie są obligatoryjne w zdaniu normatywnym – ważne są jednak ze względu na to, że uściślają okoliczności obowiązywania normy prawnej [wysłowionej przepisem prawnym], a także konotowane przez ten predykat argumenty osobowe i przedmiotowe, które wskazują, kto, co powinien czynić, na kogo może być skierowane pole działania oraz co jest przedmiotem spornym w regulacji normatywnej. Brakujące w przepisie prawnym elementy normy prawnej podlegają w wykładni przepisu prawnego interpolacji, czyli uzupełnieniu na podstawie wiedzy prawniczej. Rozpoznaniu badacza podlegają zatem elementy języka, które spełniają funkcję illokucyjną stanowienia danej normy prawnej oraz elementy języka opisowe, których funkcją illokucyjną jest powiadamianie o warunkach i okolicznościach obowiązywania tej właśnie normy prawnej, a które mają charakter poznawczy w rzeczywistości normatywnej i w realnym świecie.

3.7. Byt prawa tworzą idealne modele konstruktów mentalnych norm prawnych wysłowionych w przepisach prawnych, przedstawiające stosunki prawne tetyczne. W rzeczywistości prawnej abstrakcyjny byt prawa ukonkretnia się w realnych stosunkach prawnych jako prawa podmiotowe konkretnych osób. Znaki językowe przedstawiają podmiotowi poznającemu pojęcia prawne i sądy normatywne, jak również realną rzeczywistość. W obu przypadkach mówi się, że ktoś ma jakieś prawo do czegoś – albo teoretycznie, albo praktycznie. Badacz odkrywa elementarne struktury rozumowania, według których zgodnie z tradycją i kulturą prawną teksty prawne są tworzone przez ustawodawcę i interpretowane w odbiorze⁴⁰. Relację między wyrażeniami języka a odniesieniem wyrażeń języka naturalnego do pojęć prawnych, bytów językowych i bytów rzeczywistych odkrywa metodami onomazjologii i semazjologii. Przykłady przedstawione w tabeli 3. ilustrują relację wyrażeń języka do pojęć prawnych i sądów normatywnych oraz do bytów językowych i bytów rzeczywistych. Zob. tabela

⁴⁰ Szczegółowe zasady techniki legislacyjnej i wykładni prawniczej są unormowane ustawowo (zob. Rozporządzenie Prezesa rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” Dz. U. z dnia 5 lipca 2002 r.), są też przedmiotem badań naukowych oraz nauczania na studiach prawniczych. Teoretyczne ujęcie wykładni prawa, charakterystyka właściwości polskich tekstów prawnych, teoretyczne podstawy derywacyjnej koncepcji postępowania interpretacyjnego oraz dyrektywy postępowania interpretacyjnego zmierzające do odtworzenia z przepisu prawnego wysłowionej w nim normy postępowania, zob. Zieliński 2002.

Tabela Odniesienie wyrażen języka naturalnego do pojęć prawnych.

Lp.	przykładowe wyrażenie językowe	pojęcie prawne lub sąd normatywny	byt językowy	byt rzeczywisty
1.	<i>kurator</i>	strona stosunku prawnego	osoba sprawująca kuratelę nad inną osobą	np. Jan Kowalski w roli kuratora Anny Kowalskiej
2.	<i>wysokość odszkodowania</i>	przedmiot sporny:	wyrównanie szkody	kwota pieniędzy wyrównująca szkody
3.	<i>Wykonawca testamentu może pozywać i być pozwanym</i>	prawna możliwość działania	dozwoleń	czynności procesowe wykonawcy testamentu
4.	<i>jest</i>	obowiązywanie	tak jest ustanowione	istnieje
5.	<i>Kurator powinien postarać się o...</i>	adresat normy	każdy prokurator	ten kurator
	<i>Poszkodowanemu może być przyznana renta...</i>	recipient	każdy poszkodowany	ten poszkodowany
	<i>Wysokość odszkodowania powinna być ustalona...</i>	przedmiot sporny	każda wysokość odszkodowania	konkretna kwota odszkodowania
	<i>Przez umowę komisji przyjmujący zlecenie zobowiązuje się...</i>	przedmiot regulacji prawnej	każda umowa komisji	konkretna umowa komisji

Tabela ilustruje semantykę wyrażen, polach znaczeniowe klas wyrazów, związki struktur języka prawnego ze strukturą rzeczywistości prawnej oraz modyfikację znaczenia wyrażen pod wpływem kontekstu.

1) Analiza pierwszego przykładu pokazuje redukcję uniwersaliów w języku prawnym do przedmiotów jednostkowych, istniejących fizycznie. Znaczenie nazw ogólnych, którym odpowiadają pojęcia prawne, zależy od tego, do czego się odnoszą, np. w Kodeksie cywilnym odpowiednikiem nazwy ogólnej *kurator* jest 'osoba fizyczna ustanowiona postanowieniem sądu do sprawowania kurateli', czyli byt językowy mający jedynie cechy wspólne danej klasie przedmiotów konkretnych (uniwersaliów), por. w przepisie: „Jeżeli osoba prawna nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów, sąd ustanawia dla niej kuratora” (art. 42. § 1.). Natomiast odpowiednikiem tej samej nazwy ogólnej w rzeczywistości pozajęzykowej może być

poszczególne osoby ludzkie (powszechnik) jako jednostkowy byt istniejący fizycznie, np. pot. *Jan Kowalski jest kuratorem Anny Kowalskiej*). Według pluralistycznej koncepcji znaczenia F. H. Bradleya występuje tu dualizm uniwersaliów i przedmiotów jednostkowych pozostających w relacji zewnętrznej⁴¹.

2) W przykładzie drugim badacz szuka bezpośredniego związku między wyrażeniem języka, bytem językowym i tekstowym, bytem rzeczowym w stosunkach społecznych oraz pojęciem prawniczym, np. w przepisie: „*wysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania*” (art. 363 § 2 k. c.) *wysokość odszkodowania* to 1) ‘przedmiot sporny’ 2) ‘nazwa abstrakcyjna w funkcji przydawki, wskazująca na wyrównanie szkody majątkowej’; 3) ‘kwota pieniędzy wyrównująca szkody, ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania’.

3) Semantyka wyrazu obejmuje także badanie pól znaczeniowych. Pola znaczeniowe i odpowiadające im pola pojęciowe w semantyce strukturalnej bada się w oparciu o relacyjną strukturę języka opartą na łączliwości jednostek języka w związkach paradygmatycznych w obrębie tej samej klasy wyrazów (rzeczowników, zaimków, czasowników itp.) w różnych kontekstach (Johst Trier 1894-1970) oraz w związkach syntagmatycznych opartych na relacjach sensu w obrębie wyrażenń połączonych składniowo w tym samym kontekście w obrębie kolokacji (Walter Porzig), w których zasadniczą wagę mają dwuczłonowe przeciwstawienia, na przykład opozycje komplementarności, charakterystyczne z tego względu, że zaprzeczenie jednego wyrazu powoduje stwierdzenie drugiego, jak *pozywać – być pozwanym* ‘czynności procesowe w procesie cywilnym’ w przykładzie trzecim, por. „*Wykonawca testamentu może pozywać i być pozywany w sprawach wynikających z zarządu spadkiem.*” (art. 988. § 1. k.c.).

4) W przykładzie czwartym charakterystyczne dla języka prawnego ograniczenie znaczenia czasownika *jest* ‘istnieje’, jak w przepisie: „*Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu*” (art. 25 k.c.), następuje w zdaniu normatywnym do ‘tak jest ustanowione i obowiązuje’, W języku zachodzi bowiem zjawisko zyskiwania przez wyraz wartości znaczeniowej pod wpływem ustabilizowanego kontekstu.

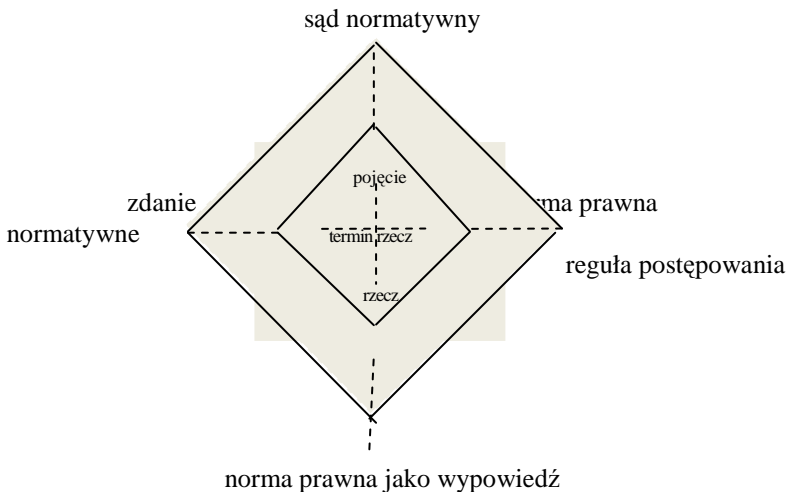
5) Zakłada się, że na podstawie struktur języka prawnego można wnioskować o strukturze rzeczywistości prawnej. Sformułowanie teorii mechanizmów spójnościowych tekstów dało szansę rozróżnienia tematu wypowiedzi jako punktu wyjścia oraz rematu wypowiedzi, który wprowadza to, o czym w temacie się orzeka. Aktualne rozczłonkowanie zdania może, ale nie musi odpowiadać formalnemu podmiotowi i orzeczeniu w zdaniu (Vilém Mathesius 1882-1945). Organizacja przepisu prawnego w warstwie stylistycznej służy wprowadzeniu tematu komunikowania w różnych modelach zdań normatywnych, które można potraktować jako subsystemy

⁴¹ Francis Herbert Bradley (1846-1924) zauważył, że wyrażenia języka mają znaczenie wtedy, gdy istnieje coś, do czego się odnoszą i według teorii relacji wewnętrznych zbudował on pluralistyczną koncepcję rzeczywistości oraz referencyjną teorię zdań. Ta pluralistyczna koncepcja znaczenia zakładała dualizm uniwersaliów i przedmiotów jednostkowych pozostających w relacji zewnętrznej.

składniowego systemu zdań normatywnych w języku prawnym. Na przykład, w zdaniu: „Kurator powinien postarać się niezwłocznie o powołanie organów osoby prawnej”, (art. 42. § 1. k.c.) mianownikowa forma rzeczownika osobowego *kurator* w funkcji podmiotu deskryptywnie wskazuje na kuratora jako adresata normy prawnej. Natomiast w przepisie tegoż kodeksu: „*poszkodowanemu może być przyznana renta tymczasowa*” (art. 444 § 1. k.c.) celownikowa forma rzeczownika *poszkodowanemu* w funkcji dopełnienia deskryptywnie wskazuje *poszkodowanego* jako recipienta działania ustanowionego tym przepisem. W przepisie: „*[W]ysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili*” (art. 363 § 2 k. c.) mianownikowa forma podmiotu *wysokość odszkodowania* wskazuje na przedmiot sporny prawnej. Natomiast w przepisie: „*Przez umowę komisju przyjmujący zlecenie [...] zobowiązuje się [...] do kupna lub sprzedaży*” art. 765 k. c. [5] wyrażenie *przez umowę komisju* w funkcji dopełnienia komunikuje, że umowa komisju jest przedmiotem podlegającym regulacji prawnej.

Rozpoznanie semantyki wyrażen w języku prawnym polega na wyodrębnieniu naturalnych znaków, jakimi są pojęcia prawnicze i sądy normatywne, a następnie na odniesieniu znaków naturalnych do znaków języka zakodowanych w tekście prawnym, jakimi są rzeczy abstrakcyjne, czyli normy prawne jako wypowiedzi w języku prawnym oraz normy prawne jako reguły postępowania w rzeczywistych sytuacjach prawnych. Zob. rys 5.

Rys. 5. Zdanie normatywne i jego składniki jako znaki naturalne i znaki językowe.

Badacz identyfikuje znaki języka prawnego, które odnoszą się do idealnych twórców przedstawiających przedmioty, zdarzenia i przeżycia jako elementy norm prawnych ustanowionych przez ustawodawcę w postaci przepisów prawnych. Ten świat

tekstu konfrontuje następnie z obiektywnym światem przedmiotów i zdarzeń dających się zlokalizować przestrzennie i czasowo, dostępnych doświadczeniu ustawodawcy i czytelnikowi aktu normatywnego. Analiza gramatyki zdania normatywnego jest kluczem do przedstawienia teorii języka prawnego.

Analiza tekstów języka prawnego, w których zawarty jest język prawny jako twór mowy społeczny i abstrakcyjny, potwierdza główną tezę Bronisława Wróblewskiego, że rzeczywistość prawna istnieje niezależnie od ustawodawcy, jest dziedziną życia politycznego, społecznego, gospodarczego czy kulturalnego, jak również tezę, że istnieje rzeczywistość prawna ustanowiona jako system norm prawnych „językiem codziennym z dodaniem pewnego rodzaju gwary, którą można nazwać – prawną”. Gwara ta „jest materiałem, z którego również czerpie ustawodawca, nadając mu takie sformułowania, których domaga się technika języka prawnego”. Materiał rzeczywistości prawnej jest przez ustawodawcę tylko reglamentowany w tym sensie, że działa on „jako konstruktor tego, co będzie się działo pod znakiem powinności”⁴².

Wnioski

Analiza lingwistyczna tekstów prawnych zmierza do wyodrębnienia systemu form znaków języka prawnego, wyodrębnionych z systemu znaków języka etnicznego. Badacz odtwarza strategię dostosowania znaków języka powszechnego i języków swoistych, rodzajowo określonych, do struktury semiotycznej wypowiedzi normatywnej, jaką jest przepis prawny. Kodem semiotycznym dla językoznawcy jest także styl tekstu prawnego, związany bezpośrednio z kulturą prawa stanowionego, wszak styl tworzą struktury wypowiedzi o specyficznym charakterze performatywnym, modalnym i logiczno-semantycznym. Badacz traktuje język prawny jako zbiór idealnych modeli oraz jako ich tekstowa realizację w toku formułowania przez ustawodawcę performatywnych wypowiedzi nakazujących i modalnych wypowiedzi projektujących odbiór tekstu. Opisuje zatem transpozycję struktury wzorca tekstowego, aktualizowanego w konkretnych tekstach, do jednostek wypowiedzi w aspekcie illokucyjnym z pozycji nadawcy, a także bada reinterpretację w odbiorze jednostek wypowiedzi ze wzorca tekstowego w aspekcie perlokucyjnym z pozycji odbiorcy. Opis alternatyw stylistycznych zmierza do pozyskania wiedzy na temat odniesienia znaków desygnujących kto, dla kogo, ze względu na co, pod jakim warunkiem i w jakich okolicznościach ustanawia określony sposób działania podmiotów i jak kwalifikuje ich czyny, co służy wykładni językowej przepisów prawnych. Z punktu widzenia teorii języka badacz charakteryzuje osobliwy system form znaków w strukturze języka prawnego, wywnioskowany dzięki analizie tekstów prawnych.

Punktem wyjścia do opracowania teorii języka prawnego jest ontologiczny status prawa jako powinności i należności w relacjach interpersonalnych oraz jako rzeczywistości prawnej w aktach normatywnych i w prognozowanym przez ustawodawcę obrocie prawnym. Badacze – prawoznawca i lingwista – zmierzają do wyodrębnienia w języku prawnym formuł nakazu, zakazu i dozwoleń w odniesieniu do prawa

⁴² Zob. Wróblewski 1948.

podmiotowego, do wskazania formuł opisujących warunki i okoliczności obowiązywania prawa pozytywnego, podnoszą problem rytuału retoryczno-organizacyjnego i kompozycji tekstu pisanego w języku prawnym.

Język prawny jest badany jako *langue* i *competence* języka etnicznego, jak i w sferze użycia jako *parole*, *performance* w tekstach prawnych i w dyskursie obsługującym dziedzinę prawa stanowionego. Zatem badaniom, wzajemnie uzupełniającym się z perspektywy prawniczej i lingwistycznej, podlega idealny model języka ustawodawcy, będący konstruktem mentalnym. Badacz opisuje formy znaków językowych powodujące różnicowanie systemowe. Przedstawia mentalne modele znaków naturalnych, pojęć i sądów prawniczych oraz zjawisko penetracji systemów form znaków językowych w wielu językach przedmiotowych będących funkcjonalnymi wariantami języka etnicznego, gdyż z nich ustawodawca czerpie te formy i przystosowuje je do swojego języka. Bada też styl tekstu prawnego jako znak indeksalny języka prawnego.

Bibliografia

- Austin, John, Langshaw. 1993. *Mówienie i poznanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bator, Andrzej, Włodzimierz Gromski, Artur Kozak, Stanisław Kaźmierczyk, Zbigniew Pulka 2006. *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Bühler, Karl. 200 *Teoria języka. o językowej funkcji przedstawiania*. Kraków: Universitas.
- Choduń, Agnieszka. 2007. *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo trio.
- Duszak, Anna. 1998. *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa: PWN.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1979. Czy istnieje język prawny, *Państwo i Prawo*, nr 3, ss. 49-60.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1986. *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Warszawa/Kraków: PWN.
- Grabias, Stanisław. 199 *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Grucza, Franciszek. 1997. Języki ludzkie a wyrażenia językowe, wiedza a informacja, mózg a umysł ludzki, W *Podjęcia kognitywne w lingwistyce, translatoryce i glottodydaktyce*, red. F. Grucza i M. Dakowska, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grzybowski, Stefan. 1961. Wypowiedź normatywna i jej struktura formalna. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozprawy i Studia*, t. 39. Kraków.
- Habermas, Jürgen. 2005. *Faktyczność i obowiązywanie. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawa*. Warszawa: Scholar.
- Krapiec, Mieczysław Albert. 1975. *Człowiek i prawo naturalne*, Lublin:Wydawnictw KUL.
- Lang Wiesław, Jerzy Wróblewski, Sylwester Zawadzki, 1986. *Teoria państwa i prawa*, Warszawa: PWN.
- Lizisowa, Maria Teresa. 1995. *Podstawowe terminy prawne staropolskie na tle słowiańskim. Studium semantyczne*, Ktraków: Wydawnictwo Naukowe WSP w Krakowie.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2006. *Tekst – kontekst – interpretacja. W poszukiwaniu semiotyczno-dyskursywnych wzorców konkretyzacji języka. Część pierwsza. Wybrane zagadnienia dyskursu prawnego*, Kraków: Collegium Columbinum.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2000. *Język Kodeksu Olszewskiego. Z recepcji staropolskiego języka prawno-sądowego w Wielkim Księstwie Litewskim w szesnastym wieku*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2002. Model komunikacji językowej w konstytucjach Rzeczypospolitej (relacja nadawca-odbiorca). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego z. LVIII*. Warszawa.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2008. *Semantyka a struktura tekstu prawnego*. [W:] *Styl a semantyka*, red. Irena Szczepankowska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, 381-400.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2009. Performatywne wypowiedzi prawne w aspekcie lingwistyki tekstu. W *Prawo i język*. Red. Anna Mróz, Adam Niewiadomski, Monika Pawelec, 19-36. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2010. Tekst prawny w teorii znaku i w teorii komunikowania. W *Prawo, język, etyka*, red. Adam Niewiadomski, Ewa Sztymelska, 51-66. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2012. O formie i treści znaków języka prawnego. [W:] *Język współczesnego prawa*. Red. Adam Niewiadomski, Ewa Sztymelska, 15-41. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.

- Malinowska, Ewa. 2012. *Konstytucja jako gatunek tekstu prawnego*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Malinowski, Andrzej. 2006. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Milewski, Tadeusz. 1972. *Językoznawstwo*. Warszawa: PWN.
- Opalek, Kazimierz. 197. *Z teorii dyrektyw i norm*. Warszawa: PWN.
- Petzel, Jacek. 1999. *Informatyka prawnicza. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa.
- Petzel, Jacek. 2006. Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego, *Studia Juridica XLV/2006*, ss. 153-163. Warszawa.
- Pieńkos, Jerzy. 1999. *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*, Warszawa: Muza SA Oficyna Prawnicza.
- Sarkowicz, Ryszard. 1998. O rozumieniu spójności w interpretacji prawniczej. W *Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo*. Roruń: Wydawnictwo UMK.
- Szczepankowska, Irena. 200. *Język prawny I Rzeczypospolitej w „Zbiorze praw sądowych” Andrzeja Zamoyskiego. I. Pojęcia prawne. II. Wypowiedzi normatywne*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Tokarczyk, Roman. 200. *Filozofia prawa*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Woleński, Jan. 1972. Logiczne problemy wykładni prawa. *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Prawnicze*, z. 56. Kraków.
- Wróblewski, Bronisław. 1948. *Język prawny i prawniczy*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wróblewski, Jerzy. 1959. *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Zajda, Aleksander. 2001. *Staropolska terminologia prawnicza (do 1500 r.)*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Zajda, Aleksander. 1990. *Studia z historii słownictwa prawniczego i frazeologii*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zieliński, Maciej. 1972. *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*. Prace Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 54, Poznań
- Zieliński, Maciej. 1992. [W:] Zygmunt Ziemiński, Maciej Zieliński, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzania*, 69-90. Warszawa: Zakład Semiotyki Logicznej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Zieliński, Maciej. 2002. *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Ziemiński, Zygmunt. 1966. *Logiczne podstawy prawoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Ziemiński, Zygmunt. 2002. *Logika praktyczna*. Warszawa: PWN.
- Ziemiński, Zygmunt. 1980. *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa: PWN.

WYBRANE CECHY POLSKIEGO I FRANCUSKIEGO JĘZYKA PRAWA ZOBOWIĄZAŃ UMOWNYCH – CHARAKTERYSTYKA CECH UMÓW ODNOŚĄCYCH SIĘ DO RZECZY

Paulina NOWAK-KORCZ, mgr
Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
paulina.nowak@gmail.com

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie wybranych cech polskiego i francuskiego języka prawa umów prawa zobowiązań, a konkretnie umów dotyczących używania rzeczy w aspekcie translologicznym. Tłumaczeniu i analizie poddane zostały wybrane teksty paralelne umów najmu, dzierżawy, użyczenia oraz leasingu w języku polskim i francuskim. Scharakteryzowano cechy leksykalne, gramatyczne oraz inne cechy języka umów jak np.: określenia temporalne.

LES CARACTERISTIQUES CHOISIES DU LANGAGE DU DROIT POLONAISE ET FRANÇAISE CONCERNANT LES CONTRATS DE DROIT DES OBLIGATIONS – ANALYSE DES CONTRATS PORTANT SUR L'USAGE DES CHOSES.

Résumé: L'objectif de l'article consiste à montrer les caractéristiques choisies de la langue du droit polonaise et française concernant les contrats de droit des obligations et notamment des contrats portant sur l'usage des biens dans la perspective de traduction. Les textes parallèles tels que les contrats de location, contrats de bail à ferme, de prêt à usage ainsi que de crédit-bail ont été traduits et analysés. L'auteur présente les caractéristiques lexicales, grammaticales ainsi que les autres traits typiques de la langue en question p. ex. expressions du temps.

SELECTED FEATURES OF POLISH AND FRENCH CONTRACT LAW – CHARACTERISTICS OF CONTRACTS FOR TRANSFERRING RIGHTS TO THINGS

Abstract: The article aims at characterizing selected features of the Polish and French contract law and to be more exact the language of contracts for transferring rights to things in the aspect of translation. The author has translated and analyzed Polish and French parallel texts of contracts of lease, contracts of tenancy, contracts of lending and contracts of lease with an option to purchase. The lexical, grammatical and other features of the language of contracts are amply exemplified.

Słowa kluczowe: język prawniczy, język umów, francuski język prawniczy, polski język prawniczy, cechy języka umów

Wstęp

Specyfika języka umów wynika z ich zobowiązaniowego charakteru. Podmioty przystępujące do umowy podejmują ściśle określone działania w pewnych określonych okolicznościach (por. Malinowska: 1999: 77). Umawiające się strony zobowiązują się zatem do wykonania, lub niewykonywania pewnych sprecyzowanych w umowie obowiązków przez co teksty tych umów charakteryzują się pewnymi typowymi i powtarzalnymi zwrotami czy też „konwencjonalnymi sformułowaniami” (por. Kielar, Michałowska 1994). Język prawa, w którym sformułowane są teksty analizowanych umów wyróżnia się zatem specyficzną terminologią właściwą językowi prawnemu i prawniczemu, swoistymi strukturami gramatycznymi, składniowymi oraz cechami stylistycznymi. Ten specyficzny język charakteryzuje się ponadto: dyrektywnością, bezosobowością, precyzyjnością i standardowością (Wojtak 1993: 147). Wymienione cechy „ściśle się ze sobą wiążą, można wręcz powiedzieć, że się wzajemnie warunkują, a także przenikają” (Wojtak 1992: 142).

Jeśli chodzi natomiast o interpretację języka umów, zgodnie z art. 65 k.c w umowie należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy niż opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Celem tłumaczenia jest zatem jak najwierniejsze odtworzenie intencji stron i celu umowy, a więc zastosowanie językowych reguł znaczeniowych przy uwzględnieniu kontekstu (Radwański 1993: 162 w Jopek-Bosiacka 2006: 90) jak również cytowane tam orzecznictwo. Definicje zawarte w dokumencie mają pierwszeństwo przed znaczeniem wyrażen ustalonym w użyciu powszechnym. Powinno się też „(...) wykorzystać paralingwistyczne środki wyrazu związane z organizacją wypowiedzi pisemnej w przestrzeni dwuwymiarowej, np. układ tekstu w obrębie artykułów czy paragrafów, zastosowane odstępki, rozstrzelony druk itd.” (Jopek-Bosiacka 2006: 90).

W poniższej części artykułu z specyfika polskiego i francuskiego języka prawa tekstów umów dotyczących używania rzeczy zostanie scharakteryzowana na przykładzie cech leksykalnych, gramatycznych oraz innych cech, jak np.: konserwatyzm języka prawa, określenia temporalne czy też skróty i skrótowce. Wybrane cechy zostaną przybliżone w oparciu o literaturę przedmiotu oraz poparte przykładami z korpusu przygotowanego i przebadanego przez autorkę.

1 Cechy leksykalne

W obrębie cech leksykalnych polskiego i francuskiego języka prawa zostanie scharakteryzowana terminologia języka prawa w zestawieniu ze słownictwem języka ogólnego. W następnej kolejności zostaną omówione takie cechy języka prawa jak: polisemia, homonimia synonimia oraz zwroty niedookreślone znaczeniowo.

1.1 Terminologia języka prawa a słownictwo języka ogólnego

Język prawa nasycony jest charakterystyczną terminologią. Stanowi ona niekiedy barierę dla przeciętnego odbiorcy, któremu terminy prawne⁴³ utrudniają rozumienie języka prawa, a tym samym odbiór tekstów sformułowanych w tymże języku. Należałoby jednak podkreślić, że język prawa, niezależnie od systemu prawa do jakiego należy, obok specjalistycznych terminów, zawiera także pewien podstawowy zasób słownictwa zaczerpnięty z języka ogólnego. Słusznie zauważa Jopek-Bosiacka (2006: 46), że „język prawa jako język specjalistyczny składa się z terminów prawnych/fachowych, jak i wyrażen języka ogólnego” (por. Cornu 2005: 61-65). Zdaniem Wank’a (1985: 5) należy dokonać rozróżnienia między terminami fachowymi, a terminami, które tylko wspierają język prawa. Podobnie Sourrioux i Lerat (1975: 15) podkreślają występowanie w języku prawa terminów prawnych podstawowych tzw. *mot-bases*. Natomiast obok tych terminów występuje słownictwo pomocnicze (poboczne) – *vocabulaire de soutien*, należące do języka ogólnego, zwane słownictwem para-technicznym czyli *vocabulaire para-technique* (por. Alcaraz Varó, Hughes 2002: 16-18).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się zasadniczo trzy podstawowe grupy terminów w obrębie terminologii języka prawa: (i) *terminy języka ogólnego użyte w znaczeniu ogólnym*; (ii) *słownictwo języka ogólnego użyte w znaczeniu specjalistycznym (technicznym)*; (iii) *słownictwo wyraźnie specjalistyczne (techniczne)* (Pieńkos 1999: 98). Podobnie Alcaraz, Hughes (2002: 16-18) zwracają uwagę na: (i) *technical terms*; (ii) *semi-technical terms*; oraz (iii) *everyday vocabulary*. Z kolei Cornu (2005: 62) wyróżnia: (i) *mots d'appartenance juridique exclusive* czyli terminy specjalistyczne należące wyłącznie do języka prawa; oraz (ii) *mots de double appartenance* czyli terminy należące zarówno do języka ogólnego jak i prawnego. W obrębie tych drugich, wyróżnia się *terminy języka prawa, które przenikają do języka ogólnego nabrały nowego znaczenia oraz terminy języka ogólnego użyte w na gruncie prawa w znaczeniu ogólnym bądź prawniczym*.

Wyżej wymienione terminy wyraźnie specjalistyczne, inaczej techniczne tzw. *technical terms* (por. Alcaraz Varó, Hughes 2002: 16-18), posiadają dokładnie określone znaczenie w języku prawa. Terminy te, określone przez Cornu (2005: 62) jako *termes d'appartenance juridique exclusive* należą wyłącznie do języka prawa i nawet jeśli przenikną do języka ogólnego, zachowują swoje znaczenie prawnicze i są zwykle monosemiczne np.: *créancier* (wierzyciel). Inny przykład to termin *ester*, występujący tylko i wyłącznie w wyrażeniu *ester en justice* (stawać przed sądem), bądź czasownik *interjeter* w wyrażeniu *interjeter appel* (wnieść, złożyć apelację) (Houbert 2005: 22).

Kolejną znaczącą grupą w obrębie terminologii języka prawa są wymienione wcześniej terminy, które mają przynajmniej jedno znaczenie w języku ogólnym oraz w języku prawa tzw. *termes de double appartenance* (Cornu 2005: 62), a zatem charakteryzujące się wieloznacznością.

⁴³ Termin to element słownictwa używany w określonej dziedzinie wiedzy lub działalności ludzkiej w odniesieniu do obiektów specyficznych (materialnych jak i pojęć) dla tej dziedziny w sposób ścisły i jednoznaczny (Polański 2003: 602).

W obrębie tych terminów wyróżniono po pierwsze, tzw. *termes d'appartenance juridique principale* (ibidem. 69), czyli terminy języka prawa, które przenikając do języka ogólnego nabrały innego znaczenia. Terminy te mają znaczenie zbliżone do pierwotnego znaczenia prawniczego, ale ich użycie w języku ogólnym jest na tyle rozpowszechnione, że czasami pochodzenie prawnicze jest prawie niewyczuwalne. Są to głównie wyrażenia typu: *à bon droit* (1. prawnie ; 2. słusznie), *obtenir gain de cause* (1. wygrać proces; 2. zwyciężyć, mieć przewagę), *séance tenante* (1. w czasie obrad, nie przerywając obrad; 2. natychmiast, bezzwłocznie), *être sur la sellette* (1. być oskarżonym obwinionym; 2. być w centrum uwagi życzliwej lub nie), *sans autre forme de procès* (1. bez sądu, bez przeprowadzenia rozprawy sądowej; 2. bez ceregieli, nie patyczkując się), *s'inscrire en faux* (1. uznać za fałszywe; 2. zaprzeczać, negować prawdziwość, kwestionować autentyczność dokumentu).

Po drugie występują tu także terminy, które posiadają takie samo znaczenie w języku ogólnym oraz w języku prawa. Przykładowo: *constater, constatation* (stwierdzać, stwierdzenie); *vérifier, vérification* (sprawdzić, zweryfikować, sprawdzenie, weryfikacja); *supposer, supposition* (przypuszczać, przypuszczenie, domniemanie); *doute* (wątpliwość); *certitude* (pewność) (ibidem. 70)

Po trzecie, na uwagę zasługują terminy języka ogólnego, które w języku prawa ulegają specjalizacji i zostają użyte w znaczeniu prawniczym. Można tu zacytować: *capacité* (1.kompetencje, 2. zdolność do czynności prawnych); *motif* (motw, powód, uzasadnienie), *objet* (rzecz, przedmiot umowy).

Terminy te często mają takie samo znaczenie zarówno w języku prawa jak i w języku ogólnym, bądź też zupełnie różne w zależności od kontekstu. Ponadto, mogą one być jednoznaczne w języku ogólnym, natomiast wieloznaczne w języku prawa, bądź też odwrotnie. Przykładowo francuski termin *meuble* jest monosemiczny w języku ogólnym i oznacza po prostu *mebel – krzesło, stół* itp. Natomiast ten sam termin, w języku prawa ma kilka znaczeń i oznacza ruchomości tzw. *meubles par nature* (art. 528 C.civ) czyli rzeczy ruchome, które ze względu na swoją naturę mogą być przemieszczane (np.: rzeczy nieożywione – wszelkie meble, wyposażenie domowe określane jako *meuble meublant* (art. 53 C.civ) ale i też rzeczy ożywione jak przykładowo zwierzęta). Poza tym, *meuble* na gruncie prawa może także oznaczać tzw. *meubles par anticipation* czyli rzeczy, które dopiero staną się ruchomościami, po odłączeniu od nieruchomości (por. Bissardon 2005: 305). Niektóre z terminów z tej grupy mogą być wieloznaczne zarówno w języku prawa jak i języku ogólnym. Przykładowo termin: *ordonnance* oznaczający w języku ogólnym *receptę lekarską* oraz *porządek* natomiast w języku prawa *rozporządzenie* jak i *nakaz*.

W analizowanych umowach prawa zobowiązań leksyka jest bardzo zróżnicowana. Przykładowe terminy ściśle prawnicze dotyczące polskich umów prawa zobowiązań w języku polskim i francuskim przedstawiono poniżej:

- (1)
wierzytelność [créance]
służebność [servitude]
zastaw [gage]
prokurent [fondé de pouvoir]
- (2)
jouissance [użytkowanie]
commodat [użyczenie]
hypothèque [hipoteka]
succession [spadek, dziedziczenie]
saisie [zajęcie]
fonds de commerce [przedsiębiorstwo]
clause compromissoire [klauzula arbitrażowa]
amodiation [wyzierżawienie gruntu]
colon partiaire [połownik]

Joanna Nowak (2011: 26) podkreśla, że terminy ściśle prawnicze, używane tylko i wyłącznie w języku prawa są względnie nieliczne. Zdecydowanie liczniejsze są terminy z języka ogólnego lub innych języków specjalistycznych, których znaczenia w języku prawa są modyfikowane lub uściślane.

Obok wyżej wymienionych terminów prawniczych w materiale poddanym analizie występują liczne terminy języka ogólnego. Poniżej przykłady w języku polskim oraz francuskim:

- (3)
sprzeczny [contradictoire]
upoważniać [autoriser]
zamiar [intention]
termin [délai]
stwierdzić [constater]
spór [litige]
zgoda [accord]
- (4)
objet [przedmiot, rzecz]
agir [działać]
effet [skutek]
durée [czas trwania]
restituer [zwrócić]
condition [warunek]
différence [różnica]
destination [przeznaczenie]
consentement [zgoda, przyzwolenie]
faute [wina]
motif [motyw, przyczyna]

Wiele terminów języka ogólnego zyskuje w systemach prawnych inne, nowe znaczenia. Przykładowo francuski czasownik *prêter* używany w języku ogólnym w znaczeniu *pożyczać komuś* w języku prawa np.: w analizowanej umowie użyczenia przybiera znaczenie *użyczać*, które nie jest równoznaczne z *pożyczać*. Grzelak (2010: 207) wymienia wiele przykładów wyrazów języka ogólnego, które „terminologizując się uległy specjalizacji” m.in. *postępowanie, czynność, szkoda, zamiar, skarżyć, sprawa*.

Poza terminami ściśle prawnymi i terminami języka ogólnego w tekstach sformułowanych w języku prawa występują także terminy, charakterystyczne dla określonych dziedzin nauki czy wiedzy (por. Choduń 2007: 124; Pieńkos 1999: 98). W badanych umowach znajdują się zatem terminy należące do innych dziedzin, w zależności od przedmiotu danej umowy. Przykładowo można tu wyróżnić fachowe terminy i wyrażenia dotyczące rolnictwa, ogrodnictwa, leśnictwa, budownictwa, nieruchomości. Poniżej autorka wyodrębniła przykłady tego typu terminów z analizowanych umów:

(5)

ładowność [charge]
pas zaporowy [santier g'agrainage]
zwierzyna gruba [grand gibier]
pozyskanie [prélèvement]
odstrzał zastępczy [abattage supplémentaire]
gospodarka łowiecka [gestion cynégetique]

(6)

fauche [pokosy]
meule [stóg]
récoltes [zbiory]
fumure [obornik]
engrais [nawóz]
fourrages [pasze]
pâturages [pastwiska]
vigne [winorośl]
rejeton [odrośl pniowa]
tailler [przycinać]
serres horticoles [szklarnie warzywnicze]
poutre [belka]
plancher [strop]
chantier [plac budowy]
expropriation [wywłaszczenie]
conduit de fumée [kanał spalinowy]
chaudière [kocioł grzewczy]

Analizowane teksty umów dotyczące czasowego używania rzeczy charakteryzują się terminologią typową dla danego rodzaju umowy. W języku polskim i francuskim są to następujące przykłady terminów :

(7)

najem umowa najmu wynajmujący, najemca czynsz najmu przedmiot najmu podnajem	bail / location contrat de bail / contrat de location bailleur, locataire loyer objet du bail sous-location
---	--

(8)

dzierżawa umowadzierżawy wyzierżawiający, dzierżawca czynsz dzierżawny przedmiot dzierżawy poddzierżawić	bail à ferme contrat de bail à ferme bailleur, preneur fermage objet du bail à ferme sous-affermer
---	---

(9)

leasing umowa leasingu korzystający, finansujący, przedmiot leasingu	crédit-bail contrat de crédit-bail crédit-bailleur, crédit-preneur objet du crédit-bail
---	--

(10)

użyczenie umowa użyczenia użyczający, biorący do używania przedmiot użyczenia	prêt à usage contrat de prêt à usage prêteur / emprunteur objet du prêt à usage
--	--

Czasami bardzo trudno jest wydedukować sens prawniczy terminu bazując na jego znaczeniu w języku ogólnym i odwrotnie. Kiedy znaczenia prawniczego danego terminu nie da się wydedukować na podstawie jego znaczenia w języku ogólnym mamy do czynienia z całkowitym brakiem relacji między znaczeniami w obu rejestrach języka i pewnego rodzaju zawężeniem co jest określane jako tzw. *rupture totale du sens* (Houbert 2005: 24). Przykładowo, terminy *grosse* (w języku ogólnym oznacza *wielka, duża* a w języku prawa *odpis wyroku opatrzonej klauzulą wykonalności*) lub *exploit* (znaczący w języku ogólnym *wyczyn* a w prawniczym *pismo sądowe sporządzone przez woźnego sądowego*), ewidentne dla prawników są kompletnie niezrozumiałe dla nieprawników. Nie da się w tym przypadku wydedukować sensu prawniczego na podstawie znaczeń tych terminów w języku ogólnym. W przypadku natomiast, gdy znaczenie terminu w języku prawniczym jest efektem poszerzenia znaczenia terminu z języka ogólnego mamy do czynienia z tzw. *rupture partielle du sens* (Houbert 2005: 23). Przykładowo termin języka ogólnego *aliment* czyli *pokarm, produkt spożywczy* w francuskim języku prawa poszerzył swoje znaczenie i oznacza *alimenty* czyli obowiązkowe świadczenie na rzecz innej osoby, z reguły w postaci zobowiązania pieniężnego mającego na celu zaspokojenie usprawiedliwionych potrzeb życiowych (np.: wydatków mieszkaniowych, opieki zdrowotnej, a w przypadku dziecka także wychowania, kształcenia itp.). W języku polskim *świadkiem* jest „osoba obecna przy

czymś i mogąca opowiedzieć o tym”⁴⁴, natomiast w języku prawa definicja ta odnosi się do rodzaju świadka zwanego *świadkiem naocznym*, a *świadek* to szerzej „osoba, która ma jakąkolwiek wiadomość o faktach”⁴⁵ (Grzelak 2005: 207)

Reasumując powyższe rozważania o terminologii w języku prawnym można wyróżnić wyrazy, którym „1) nadaje się jedno tylko znaczenie (podczas gdy w języku powszechnym były one wieloznaczne); 2) nadaje się znaczenie (znaczenia) odmienne niż w języku powszechnym. Powoduje to zwykle że wyrazy i wyrażenia używane są w języku przepisów prawnych w sposób ostry co do zakresu bądź w szerszym lub węższym zakresie niż w przypadku języka powszechnego, np. takie jak sprzedaż, opiekun, wywóz, małżeństwo itp.” Zieliński (1972: 39).

Powyższa, zróżnicowana terminologia języka prawa to niewątpliwie wyzwanie dla tłumacza tekstów prawnych. Przy tłumaczeniu powinno się zwracać uwagę zwłaszcza na jednostki języka ogólnego, których znaczenie w tekście prawnym jest zmodyfikowane lub uściślone. Mylna interpretacja tych terminów, bazująca na ich znaczeniu ogólnym, może doprowadzić do błędów w przekładzie. Tylko świadomość różnic między poszczególnymi znaczeniami pozwoli tłumaczowi prawidłowo posługiwać się terminami.

Ponadto, kolejnym utrudnieniem w procesie przekładu jest zróżnicowanie systemów prawnych poszczególnych języków, które prowadzi często do niepokrywania się zakresów znaczeniowych terminów. Niektóre terminy tzw. *system-bound terms* (Šarcevič 2000: 233) są nierozdzielnie związane z kulturą prawną określonego państwa i nie występują w kulturze prawnej języka docelowego. Każdy system prawny dysponuje przecież specyficznym, odrębnym aparatem terminologicznym. (por. Sandrini 1996: 136). Terminy nie mają niekiedy właściwych odpowiedników w innych systemach prawnych i w konsekwencji mogą być bezekwiwalentowe jak przykładowo angielskie *equity*, *common law*, bądź francuskie *quasi-contrat*, *quasi-délit*, *mise en examen*, *garde à vue* (por. Gémar 2000: 121).

Stosowanie specyficznego słownictwa, w związku z dążeniem do precyzji języka prawa może być zatem zachwiane poprzez brak lub nieadekwatność terminów, co w połączeniu z polisemicznością może być przeszkodą w osiągnięciu dokładności języka prawa, szczególnie w kontekście tłumaczenia tekstów. W związku z powyższym, właśnie problem wieloznaczności polisemicznej i homonimicznej języka prawa zostanie omówiony szerzej w kolejnej części pracy.

1.2 Polisemia i homonimia

Powszechnie zakłada się, że ustawodawca formułuje stanowione przez siebie normy w sposób możliwie najbardziej jednoznaczny i precyzyjny. Tymczasem baza słownikowa, z której musi on korzystać nie ułatwia realizacji tego zadania. Baza leksykalna języka prawa jest bowiem ograniczona i niemożnością jest przekazanie wielości pojęć prawnych przy użyciu dostępnych terminów języka prawa (por. Cornu 2005: 102; Houbert 2005: 82). Wieloznaczność tekstów prawnych jest zatem

⁴⁴ www.sjp.pwn.pl

⁴⁵ www.sjp.pwn.pl

nieunikniona i stanowi jedną z głównych cech języka prawa. Można wyróżnić dwa rodzaje wieloznaczności, a mianowicie wieloznaczność polisemiczną oraz homonimiczną (por Zieliński 2006: 146). Trudno rozgraniczyć te dwa zjawiska. Rozróżnienia między polisemią a homonimią dokonuje przykładowo Gizbert-Studnicki (1978: 46) opisując wieloznaczność leksykalną w interpretacji prawniczej w następujący sposób: „ (...) za polisemiczny uznaje się wyraz mający dwa lub więcej znaczeń leksykalnych, między którymi istnieje pewien związek. Homonimy zaś to takie pary wyrazów, które mają identyczne formy (tj. są równoznaczne), lecz odmienne i nie pozostające w związku znaczenia leksykalne. Zatem polisemia to wieloznaczność leksykalna jednego wyrazu, zaś homonimia to tożsamość formy (przy odmienności znaczeń leksykalnych) dwóch różnych wyrazów.” (por. Polański 1999: 136).

We francuskiej literaturze prawniczej dokonano szczegółowego podziału na polisemię językową (*polysémie linguistique*) oraz prawniczą (*polysémie juridique*). Polisemia językowa dotyczy terminów posiadających różne znaczenie w języku ogólnym lub specjalistycznym i jednocześnie w języku prawa (Sourieux, Lerat 1975: 94). W przypadku polisemii prawniczej jeden termin należy jednocześnie do języka prawa i języka innej dziedziny, np.: rolnictwa, bądź posiada kilka znaczeń z dziedziny prawa (ibidem: 95). Poniżej zaprezentowano przykłady poszczególnych typów polisemii (ibidem: 94-96; Cornu 2005: 84 - 103):

(11)

Polysémie linguistique [Polisemia językowa]	Langue commune ou d'autres langues de spécialité [Język ogólny lub inny język specjalistyczny]	Acceptation spécifiquement juridique [Znaczenie w języku prawa]
Absence [1. nieobecność; zaginięcie]	2. « Le fait de n'être pas dans un lieu où l'on pourrait, où l'on devrait être » (Le nouveau Petit Robert) [Dr. Civ « Etat d'une personne dont on ignore si elle est encore en vie » (Guillien, Vincent 2007: 2)
Agrément [1. przyjemność; 2. zgoda państwa na obecność przedstawiciela]	« Qualité d'une chose, d'un être qui les rend agréables » (Le nouveau Petit Robert)	Dr. admin. fin « Acceptation par l'Etat auprès duquel doit être accrédité un agent diplomatique » (Guillien, Vincent 2007: 36)
Aliments [1. produkty żywnościowe; 2. świadczenia alimentacyjne]	« Ce qui nourrit, entretient » (Le nouveau Petit Robert)	Dr. civ « Prestation ayant généralement pour objet une somme d'argent destinée à assurer la satisfaction des besoins vitaux d'une personne » (Guillien, Vincent 2007: 40)
Polysémie linguistique [Polisemia językowa]	Langage juridique [Język prawa]	Langage d'autres spécialités [Inny język specjalistyczny]
Ameublement [1. włączenie nieruchomości do wspólnego majątku; 2.	Dr. civ.: « La clause d'ameublement figurant dans un contrat de mariage a pour	Terme d'agriculture « Opération consistant à améubler les terres » (Le

spulchnianie gleby]	objet de faire entrer dans la communauté un ou plusieurs immeubles qui, en vertu du régime matrimonial légal, seraient propres à l'un des époux » (Guillien, Vincent 2007: 44)	nouveau Petit Robert)
Amendement [1. poprawka; 2. nawożenie, użyczenie gleby]	Dr. constitutionnel « Modification proposée à un texte de loi au cours de sa discussion » (Guillien, Vincent 2007: 44)	Terme d'agriculture « Opération visant à améliorer les propriétés physiques d'un sol » (Le nouveau Petit Robert)
Ascendant [1. wstępny ; 2. ruch wstępujący]	Dr. civ « Personne dont un individu est juridiquement issu » (Guillien, Vincent 2007: 2)	Terme d'astronomie « Mouvement d'un astre qui s'élève au-dessus de l'horizon » (Le nouveau Petit Robert)
Polysémie juridique [Polisemia prawnicza]	sens 1 [znaczenie 1]	sens 2 [znaczenie 2]
Accession [1. przybytek ; 2. przystąpienie]	Dr. civ: « Extension légale du droit de propriété sur une chose à tout ce qu'elle produit et à tout ce qui s'unit ou s'incorpore à elle » (Guillien, Vincent 2007: 6)	Dr. int. public: « acte par lequel un Etat déclare prendre à sa charge les engagements arrêtés entre deux ou plusieurs Etats » (Sourieux, Lerat 1975: 96)
Acte [1. dokument; 2. czynność prawna]	Dr. civ: « un écrit nécessaire à la validité ou à la preuve d'une situation juridique » (Guillien, Vincent 2007: 6)	Dr. civ: « manifestation de volonté destinée à produire des effets de droit » (Guillien, Vincent 2007: 11)

Szczegółowego podziału polisemii dokonuje Cornu (2005: 101-107), który wyróżnia: polisemię spójną, koherentną oraz polisemię nieregularną (*polysémie cohérente* i *polysémie désordonnée*).

Postuluje się, aby w tekstach prawnych nie występowały homonimy, bowiem niezależnie od intencji redaktora tekstu zwroty równokształtne zostaną odczytane tak samo (Zieliński 1999: 59). „Należy odnotować szczególną kłopotliwość takich sytuacji, gdy co najmniej niektóre z wielu znaczeń są bliskoznaczne. Znane są w historii prawa karnego i cywilnego kłopoty z różnymi bliskoznacznymi znaczeniami wyrazów *bliski* czy zwłaszcza *najbliższy*, a w prawie rodzinnym ze znaczeniami terminu rodzina (tworzą ją już mąż i żona, bądź dopiero wraz z dziećmi itp.)” (ibidem. 1999: 59).

Sourieux, Lerat (1975: 34), podają następujące przykłady wieloznaczności homonimicznej francuskiego języka prawa:

(12)

parquet	prokuratura	parkiet
action	powództwo, sprawa sądowa	akcja
appel	apelacja	wezwanie telefoniczne
commettre	popęlić zbrodnię	powołać biegłego
arrêt	orzeczenie, wyrok	aresztowanie
grosse	urzędowy odpis (aktu wyroku)	gros (dwanaście tuzinów)
minute	oryginał dokumentu (wyroku)	minuta
réserve	zastrzeżenie	zapas, rezerwa

Chociaż pożądaną cechą tekstów prawnych jest jednoznaczność i unikanie w nich wieloznaczności (Jadacka 2006: 101), w praktyce okazuje się, że polisemia i homonimia bardzo często zaburzają ich jasność i precyzję. Utrudnia to zdecydowanie proces przekładu i stanowi problem dla tłumacza, który musi bezwarunkowo zdawać sobie sprawę z wielości znaczeń terminów języka prawa, będącej źródłem problemów interpretacyjnych (por. Bourcier i Andreewsky 2008: 236)⁴⁶. Przykładami takich wieloznacznych terminów z dziedziny prawa i postępowania cywilnego mogą być proponowane przez Zedlera (2010: 93-96): *kurator* oraz *dowód*⁴⁷. Polisemia znaczeń tych terminów rodzi określone problemy translologiczne i „(...) mnoży na każdym kroku pułapki i niespodzianki” (Pieńkos 1999: 123). Chociaż polisemia jest obecna we wszystkich językach naturalnych, jednakże nie ma „(...) odpowiedników pól semantycznych między jednostkami leksykalnymi różnych języków (...)” (Pisarska i Tomasziewicz 1999: 94). Tylko wnikliwa analiza znaczeń terminów wieloznacznych pozwoli oddać w języku obcym ich właściwy sens w danym kontekście, przy czym słowniki bilingwalne niestety rzadko pozwalają na ustalenie ekwiwalentów pojęć wieloznacznych. „Czasem kontekst aktualizuje sens, który staje się jednoznaczny, czasem wieloznaczność jest zamierzona przez autora jako pewien zabieg stylistyczny (często stosowany w sloganach reklamowych, grach słownych). Jeżeli zatem efekt ten jest zamierzony, to trudność przekładu polega na osiągnięciu tej samej wieloznaczności w tekście docelowym. Natomiast jeżeli tłumacz poprzez dobór środków językowych wprowadził wieloznaczność do przekładu, w którym efekt ten nie był zamierzony przez autora, to jest to błąd” (Pisarska, Tomasziewicz

⁴⁶ Bourcier, D., Andreewsky, E. 2008. *Traduction et polysémie: un exemple de traitement automatique en informatique juridique* (<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/PubF104/F104P2ch2.html>). (13.01.2012)

⁴⁷ Zedler (2010) podaje następujące znaczenia terminu *kurator*: 1) pracownik wymiaru sprawiedliwości (np.: kurator w sprawach rodzinnych); 2) kurator jako przedstawiciel ustawowy; 3) kurator ustanawiany wyłącznie jako przedstawiciel strony w postępowaniu cywilnym; poza tymi znaczeniami w polskim prawie występują także inne podmioty zwane kuratorami np.: 1) kurator ustanawiany dla podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru Sądowego; 2) kuratorzy ustanawiani w razie śmierci określonej osoby w celu wszczęcia lub kontynuowania procesu, w którym osoba ta byłaby lub była stroną. Termin *dowód* używany jest natomiast w znaczeniu: 1) środka dowodowego; 2) czynności dowodowej (czyli dowodzenia albo udowodnienia); 3) postępowania dowodowego; 4) czynnika przekonującego sąd o istnieniu albo nie istnieniu określonego faktu; 5) dokumentu, przedmiotu oględzin i przedmiotu utrwalającego i przenoszącego obrazy lub dźwięki. (por. Zedler 2006)

1996: 151). Przykładowo, w jednym z rozporządzeń Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej (UKIE), a dokładniej *Rozporządzeniu nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000r. w sprawie postępowania upadłościowego*, wieloznaczność językowa terminów francuskich przyczyniła się do powstania błędów, które w efekcie spowodowały zmianę znaczenia oraz doprowadziły do niespójności tłumaczonego tekstu (P. Nowak 2006)⁴⁸.

Poniżej przedstawiono przykłady polisemii i homonimii wyodrębnione przez autorkę w analizowanych tekstach umów polskich:

(13)

strona	strona w umowie strona umowy strona, bok
właściwość	właściwość sądu cecha, charakterystyka
przedmiot	przedmiot umowy rzecz
rozporządzenie	akt normatywny rozporządzenie majątkowe
pożyczać	pożyczać komuś pożyczać od kogoś

W analizowanych francuskich tekstach umów, autorka zidentyfikowała następujące przykłady polisemii i homonimii:

(14)

garantie	gwarancja (charakter umowny) rękojmia (z mocy prawa)
bail	najem dzierzawa
location	najem dzierzawa
bailleur	wynajmujący wydzierżawiający
fermage	czynsz dzierzawny dzierzawa
louer	wynając, wydzierżawić komuś wynając, wydzierżawić od kogoś chwalić
prêteur	użyczający

⁴⁸ Termin *actif* (art. 30) przetłumaczono jako *aktywa* zamiast *majątek*; (ii) termin *acte* (art. 13) przetłumaczony został jako *dokument* zamiast *czynność prawna*; (iii) *condition* (art. 4) przetłumaczono jako *warunek* zamiast *przesłanka*; (iv) *ouverture* (art. 5) natomiast jako *otwarcie* zamiast *wszczęcie postępowania*.

	pożyczkodawca
emprunteur	biorący do używania pożyczkobiorca
preneur	najemca dzierżawca
redevance emphytéotique	czynsz wieczysty renta gruntowa
affermage	wydzierżawienie dzierżawa czynsz dzierżawny
bien	dobro grunt nieruchomość pożytek majątek mienie
obligation	zobowiązanie obligacja
objet	rzecz przedmiot umowy cel artykuł, wyrób, produkt
police	polisa policja
charges	zobowiązania warunki koszty, opłaty, nakłady
condtion	warunek przesłanka
décision	decyzja postanowienie (uchwała) orzeczenie
exécution	wykonanie zobowiązań egzekucja (stracenie skazańca) postępowanie egzekucyjne
mandat	pełnomocnictwo, prokura mandat poselski przekaz pocztowy, bankowy nakaz płatniczy umowa o świadczenie usług (zlecenie)
délibération	obradowanie, narada postanowienie uchwała rozważa
conclusion	zawarcie umowy podsumowanie

Polisemia i homonimia terminologii prawniczej rodzi wiele problemów tłumaczeniowych. Problemom przekładu terminologii polisemicznej poświęcono w teorii przekładu wiele miejsca. Teoretycy zwracają uwagę na to, że „jeden leksem może odsyłać do wielu conceptów (znaczeń), ale niekoniecznie w ten sam sposób w różnych językach” (Pisarska i Tomaszewicz 1996: 92). Aby uniknąć błędów tłumaczeniowych wynikających z wieloznaczności terminów należałoby najpierw przed przystąpieniem do tłumaczenia ustalić pole znaczeniowe danego terminu i przeanalizować kontekst, w jakim ten termin występuje. Przydatna może okazać się również znajomość instytucji prawnych występujących zarówno w języku docelowym jak i w języku przekładu.

1.3 Synonimia

Analizując język prawa należy zwrócić uwagę na synonimie. Chociaż jest to zjawisko niepożądane tłumacze tekstów sformułowanych w tym języku bardzo często borykają się z ekwiwalentami, pozostającymi wobec siebie w relacji synonimii. Największą trudnością nie jest ustalenie podobieństw, ale dostrzeżenie różnic między wyrazami pokrewnymi semantycznie, gdyż synonimy używane są w dwóch znaczeniach: jako wyrazy *jednoznaczne*, ale również, a właściwie przede wszystkim jako wyrazy *bliskoznaczne* (Jadacka 2006: 102). Całkowita jednoznaczność (równoznaczność) jest raczej rzadkością i występuje głównie w przypadku pary wyrazów, z których jeden jest zapożyczeniem z języka obcego, a drugi jego rodzimym odpowiednikiem (np.: *leksyka* i *słownictwo*, *nominativus* i *mianownik*). Chociaż, „ (...) pod względem semantycznym takie pary wyrazów stanowią dublety, to różnią się pod względem stylistycznym. Warto zatem wyróżnić synonimy semantyczne i synonimy stylistyczne” (Choduń 2007: 153). Synonimy semantyczne są to wyrazy, które różnią się od siebie znaczeniami pobocznymi, odcieniami znaczeniowymi jak również stopniem intensywności (np.: *obawiać się*, *bać się*). Synonimy stylistyczne z kolei, stanowią taką grupę wyrazów, które różnią się przede wszystkim barwą, aczkolwiek mogą również występować różnice znaczeniowe między nimi, a zatem stopniem żywotności i rozpowszechnienia. Można zatem wyróżnić synonimy stylistyczne, różniące się barwą uczuciową np.: *zejść z tego świata*, *umrzeć*, *zdechnąć*; czy też *dziecko*, *dzidzius*, *bachor*. Synonimy stylistyczne, różnią się też występowaniem w czasie i można tu wymienić wyrazy przestarzałe i współczesne (np.: *ciżemki* i *mokasyny*). Synonimy stylistyczne mogą również występować w odmiennych stylach wypowiedzi (w stylu oficjalnym: *finansujący*, *korzystający* a w stylu potocznym: *leasingodawca*, *leasingobiorca*). Synonimy stylistyczne mogą ponadto oddawać różnice terytorialne (ogólnopolskie: *kartofel* i poznańskie: *pyra*) oraz środowiskowe (ogólnopolskie: *adwokat*; żargon więzienny: *papuga*).

Zjawisko synonimii jest różnie interpretowane. Bywa, że występowanie terminów synonimicznych w obrębie jednego tekstu prawnego jest krytykowane jako brak spójności bądź też jako efekt zwykłej niedbałości, natomiast z drugiej strony wysuwane są postulaty, że synonimia wzbogaca słownictwo i pozwala uniknąć „niezgrabnych powtórzeń” (Bissardon 2005: 431). Przy czym należy podkreślić, że „O ile stosowanie synonimii w języku ogólnym uważa się za przejaw erudycji i elokwencji, w przypadku języków specjalistycznych dąży się do jej unikania na ile jest

to możliwe z obawy przed wprowadzeniem niepożądanego konfuzji” (Kacprzak 1997: 85). Niektórzy językoznawcy twierdzą, że w języku naturalnym, niezależnie od tego czy jest to język ogólny czy specjalistyczny rzadko spotyka się prawdziwe synonimy, natomiast bardzo dużo występuje *synonimów pozornych* (Cornu 2005: 173-175). Sztandarowymi przykładami tego typu są francuskie terminy *dommage* i *préjudice*, *accusé* i *prévenu* czy też *légal* i *licite*, a w języku polskim natomiast *umowa* i *kontrakt* lub czasowniki *pożyczyć* i *użyczyć*.

Francuskie słowo *dommage* oznacza w rozumieniu potocznym zarówno straty materialne (*dégâts matériels*), jak i niematerialne (*dégâts immatériels*). Szkoda niemajątkowa określana jest tradycyjnie jako szkoda moralna (*préjudice moral*, albo *dommage moral*). Orzecznictwo francuskie definiuje szkodę moralną bardzo szczegółowo jako jednoznacznie ze szkodą niemajątkową.

Termin *accusé* (oskarżony) oznacza osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa i występku a stawającą przed francuskim Sądem Przysięgłych, z kolei termin *prévenu* (obwiniony, podejrzany) dotyczy osoby, która odpowiada za wykroczenia przed francuskim *Tribunal Correctionnel* (Wydział Karny) albo francuskim *Tribunal de Police* (Wydział ds. Wykroczeń). Konieczne jest rozróżnienie tych terminów w trakcie tłumaczenia. *Légal* znaczy zgodny z ustawą, ustawowy natomiast *licite* legalny, dozwolony ogólnie zgodny z prawem. Jeżeli chodzi o terminy *umowa* i *kontrakt* to polski ustawodawca, zasadniczo nie posługuje się terminem *kontrakt* (wyjątek: „kontrakt socjalny”), używa on raczej terminu *umowa* ponieważ „kontrakt ma szczególne konotacje i nie powinien być używany w odniesieniu do umów cywilnoprawnych (...)” (Jopek-Bosiacka 2006: 92-93). Termin *kontrakt* pojawia się w dyskursie prawniczym jako np.: „odpowiedzialność kontraktowa”, w prawie handlowym międzynarodowym, w obrocie międzynarodowym. W sensie potocznym jako „kontrakt z zagranicznym kontrahentem” na określenie umowy handlowej zawieranej z zagranicznym podmiotem. Ponadto, terminu *kontrakt* używa się w odniesieniu do umowy zlecenia na pewien okres czasu: „praca na kontrakt”. Powszechne jest także użycie terminu: „kontrakt menedżerski” zamiast „umowy o zarządzanie”. Termin *kontrakt* używany jest też często w języku potocznym zamiast terminu *umowa*.

Czasowniki *pożyczyć* i *użyczyć* w języku ogólnym stosowane są zamiennie, jako synonimy, jednakże w języku prawnym mają różne znaczenie. *Pożyczenie* jest zdefiniowane w Kodeksie cywilnym (art. 720) i oznacza, że otrzymamy z powrotem rzecz taką samą (tego samego rodzaju i gatunku), ale nie taką samą, ponieważ można *pożyczyć* jedynie pieniądze lub rzeczy oznaczone co do gatunku. *Użyczenie* z kolei oznacza, że zgodnie z art. 710 k.c. powinniśmy otrzymać taką samą rzecz oznaczoną co do tożsamości. Zatem potoczny zwrot „wypożyczenie książki” nie jest ścisły z prawnego punktu widzenia, bo sugeruje „umowę pożyczki” (art. 720 k.c), która, nie zobowiązuje czytelnika do zwrotu tej samej książki.

W analizowanych umowach prawa zobowiązań można zauważyć występowanie wyrazów problematycznych, które są pokrewne semantycznie, natomiast nie są jednoznaczne. Brak znajomości pól semantycznych tych wyrazów przy dobieraniu terminów w trakcie tłumaczenia może prowadzić do zmiany znaczenia tekstu docelowego. Tłumacz może bardzo łatwo popełnić także błędy rejestru wynikające z zastosowania terminu języka potocznego albo prawniczego zamiast prawnego i odwrotnie. Dzieje się tak, gdy tłumacz używa zamiennie terminów o podobnym znaczeniu nie zwracając uwagi na rejestr języka docelowego. Błędem rejestru jest przykładowo używanie w polskim języku prawa zamiennie

terminów języka potocznego *dzierżawa wieczysta* zamiast prawnego *użytkowanie wieczyste* czy też zwrotu *podpisać umowę najmu* zamiast *zawrzeć umowę najmu*.

Poniżej autorka zaprezentowała przykłady problematycznych terminów, francuskich tylko pozornie jednoznacznych, typowych dla umów odnoszących się do czasowego używania rzeczy. Zestawione terminy to terminy, których rozróżnienie może nastęrczać wiele trudności tłumaczom, zwłaszcza że dostępne słowniki nie są w tym względzie pomocne⁴⁹. W tabelach zestawione zostały zatem następujące terminy:

(15) *bail / location / louage de choses*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. bail; 2. location; 3. louage de choses	1. najem, dzierżawa; 2. najem, dzierżawa; 3. najem rzeczy (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Terminy te nie są pełnymi synonimami, nie mogą być stosowane zamiennie. Termin <i>louage de choses</i> jest raczej określeniem przestarzałym zastosowanym we francuskim Kodeksie cywilnym. Obecnie stosuje się terminy <i>bail</i> i <i>location</i> . <i>Bail</i> używany jest z reguły w odniesieniu do nieruchomości, natomiast <i>location</i> do ruchomości, bądź nieruchomości umeblowanych. Zdarza się, że w języku prawniczym terminy te używane są zamiennie. Tłumaczenie tych terminów na język polski jest problematyczne, a ich stosowanie zależy od kontekstu. Dodatkowy problem stanowi polisemiczność obydwu terminów <i>bail</i> i <i>location</i> , które znaczą zarówno najem jak i dzierżawę.	

(16) *locataire / preneur / métayer / fermier / emphytéote / locateur*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. locataire; 2. preneur; 3. métayer; fermier; 5. emphytéote; 6. locateur	1. dzierżawca, najemca, lokator 2. dzierżawca, najemca, lokator; 3. dzierżawca; dzierżawca; 5. dzierżawca wieczysty, emfiteuta; 6. pracownik, przedsiębiorca (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Te terminy tylko z pozoru są synonimiczne. Ich stosowanie w nieodpowiednim kontekście może prowadzić do powstawania błędów rejestru w tłumaczeniu. Zakresy znaczeniowe terminów <i>locataire</i> i <i>preneur</i> co prawda są takie same, ale o ich zastosowaniu w umowie decyduje kontekst. Termin <i>métayer</i> jest określeniem dzierżawcy typowym dla francuskiej umowy połowicznej (<i>bail à métayage</i>), natomiast <i>fermier</i> to określenie dzierżawcy w umowie dzierżawy rolnej (<i>bail à ferme</i>). Termin <i>emphytéote</i> to z kolei dzierżawca we francuskiej umowie o dzierżawę wieczystą. Termin <i>locateur</i> natomiast jest terminem przestarzałym, rzadko używanym obecnie. Występuje w wyrażeniach typu: <i>locateur de services</i> w umowie o najem usług lub pracy <i>louage de service</i> lub <i>louage de travail</i> jako pracownik lub w umowie o dzieło <i>louage d'ouvrage</i> jako <i>locateur d'ouvrage</i> czyli przedsiębiorca.	

⁴⁹ W poniższych tabelach autorka zestawiała terminy z tekstów analizowanych umów francuskich z podobnymi semantycznie lub też graficznie terminami z zakresu prawa zobowiązań w celu uwypuklenia różnic w zakresie pól semantycznych tych terminów. Zostały one pogrupowane w pierwszej kolumnie (patrz: terminy problematyczne). Ich ekwiwalenty słownikowe zawiera kolumna druga (patrz: ekwiwalenty słownikowe). Całość została opatrzona komentarzem autorki, w którym dokonuje ona rozróżnienia między tymi terminami.

(17) *loueur / logeur / bailleur*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. <i>loueur</i> ; 2. <i>logeur</i> ; 3. <i>bailleur</i>	1. wynajmujący, wynajemca, dający w najem, zleceniodawca 2. wynajmujący umeblowane pokoje; 3. wynajmujący, wdzierzawiający; (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Termin <i>loueur</i> zarezerwowany jest dla osób, które zawodowo zajmują się wynajmowaniem np.: <i>loueur des voitures</i> (osoba dająca w najem samochody), z kolei <i>loueur d'ouvrage</i> to też zleceniodawca danej roboty, pracy. Termin <i>loueur</i> nie może być zatem użyty w umowie najmu czy dzierżawy, gdzie stosowany jest zwykle termin <i>bailleur</i> na określenie osoby oddającej w najem lub dzierżawę. Z kolei termin <i>logeur</i> oznacza właściciela umeblowanych pokoi, które oddawane są przez niego w najem. Tak więc ten termin też nie może być stosowany zamiennie z terminem <i>bailleur</i> w umowie najmu.	

(18) *commodat / prêt-à-usage / prêt de consommation*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. <i>commodat</i> ; 2. <i>prêt-à-usage</i> ; 3. <i>prêt de consommation</i>	1. użyczenie ; 2. użyczenie ; 3. pożyczka
KOMENTARZ	Obydwa terminy <i>commodat</i> i <i>prêt-à-usage</i> są definiowane we francuskim kodeksie Cywilnym i są synonimami. Ich zakresy znaczeniowe pokrywają się. Niemniej jednak <i>Commodat</i> czyli komodat lub użyczenie, ustawą <i>Loi n°2009-526</i> z dnia 12 maja 2009 ⁵⁰ zostało wycofane i zastąpione terminem <i>prêt-à-usage</i> . Ten termin funkcjonuje od 2009 roku i jest obowiązujący dnia dzisiejszego. W tłumaczeniu terminu użyczenie na język francuski należy pamiętać aby stosować termin obowiązujący czyli <i>prêt-à-usage</i> , a nie <i>commodat</i> . Poza tym, należy pamiętać aby w przekładzie konsekwentnie stosować jeden termin. Stosowanie zamiennie <i>prêt-à-usage</i> i <i>commodat</i> w obrębie jednego tekstu mogłoby wprowadzić niejasność do tłumaczonego tekstu i wprowadzić błąd odbiorcę. Ponadto, termin <i>prêt-à-usage</i> dotyczący użyczenia rzeczy nieużywalnych powinien zostać odróżniony od terminu <i>prêt de consommation</i> (inaczej <i>mutuum</i>), który w prawie cywilnym oznacza pożyczkę polegającą na otrzymaniu od wierzyciela określonej ilości rzeczy zamiennych (czyli używalnych) na własność z obowiązkiem zwrotu przez dłużnika takiej samej ilości rzeczy tej samej jakości.	

⁵⁰<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020604162&categorieLien=id>

(19) *redevance / fermage/ loyer / canon emphytéotique*

	Terminy problematyczne 1. redevance ; 2. fermage ; 3. loyer; 4 canon emphytéotique	Ekwiwalenty słownikowe 1. należność, czynsz, opłata ; 2. czynsz dzierżawny, dzierżawa; 3. czynsz mieszkaniowy lub dzierżawny; czynsz wieczysty (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Te cztery terminy nie są pełnymi synonimami. Termin <i>redevance</i> jest hyperonimiczny w stosunku do terminu <i>fermage</i> , <i>loyer</i> oraz <i>canon emphytéotique</i> . Termin <i>loyer</i> jest polisemiczny więc jest używany w zależności od kontekstu zarówno w umowach najmu jak i dzierżawy oraz leasingu. Natomiast termin <i>fermage</i> jest terminem typowym dla umowy dzierżawy (<i>bail à ferme</i>) i jest stosowany tylko w tej umowie, w umowie najmu lokalu mieszkalnego stosowany jest termin <i>loyer</i> . Termin <i>canon emphytéotique</i> jest terminem przestarzałym i rzadko obecnie stosowanym w umowach dotyczących dzierżawy wieczystej <i>bail emphytéotique</i> we Francji. W analizowanej umowie francuskiej dzierżawy wieczystej używany jest termin <i>redevance</i> . Jak wynika z powyższej analizy, wymienione terminy, chociaż ich zakres znaczeniowy jest podobny nie są pełnymi synonimami i nie mogą być stosowane zamiennie, ponieważ doprowadziłyby do powstania błędów rejestru. Decydującym czynnikiem jest kontekst. Tłumacze języka francuskiego muszą być bardzo ostrożni przy wyborze odpowiedniego francuskiego ekwiwalentu dla polskiego terminu <i>czynsz</i> .	

(21) *dommages-intérêts / indemnité*

	Terminy problematyczne 1. dommages-intérêts ; 2. indemnité	Ekwiwalenty słownikowe 1. odszkodowanie, 2. odszkodowanie, dodatek, zasilek, zapomoga (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Obydwa terminy przysparzają wielu problemów tłumaczom. Obydwa terminy dotyczą odpowiedzialności cywilnej i nie są pełnymi synonimami. Termin <i>dommages-intérêts</i> to odszkodowanie wynikające z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania umownego. <i>Indemnité</i> to np. <i>indemnité d'ancienneté</i> – dodatek za wysługę lat, a także odszkodowanie za szkodę spowodowaną przestępstwem.	

(22) *possesseur / propriétaire / détenteur*

	Terminy problematyczne 1. possesseur ; 2. propriétaire ; 3. détenteur	Ekwiwalenty słownikowe 1. posiadacz, 2. właściciel, 3. posiadacz, okaziciel (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Termin <i>possesseur</i> oznacza osobę, która jest posiadaczem danej rzeczy, może nią rozporządzać ale nie musi koniecznie posiadać prawa własności do danej rzeczy. Natomiast termin <i>propriétaire</i> oznacza osobę, która posiada prawo własności do danej rzeczy. Termin <i>détenteur</i> oznacza osobę, która czasowo jest posiadaczem danej rzeczy, którą musi zwrócić po upływie określonego czasu (np.: dzierżawca, depozytariusz.).	

(23) *stipulation / disposition*

	Terminy problematyczne	Ekwiwalenty słownikowe
	1. stipulation ; 2. disposition	1. klauzula, warunek umowy, zastrzeżenie umowne, postanowienie umowne; 2. postanowienie, przepis, rozporządzenie, dysponowanie (Pieńkos 1981)
KOMENTARZ	Te dwa terminy są bliskoznaczne, jednak nie identyczne. Używane są często błędnie zamiennie na określenie warunków, postanowień umownych, a w gruncie rzeczy ich zastosowanie jest ściśle określone. Termin <i>stipulation</i> odnosi się bowiem do warunków zawartych w umowie, traktacie, układzie bądź też konwencji międzynarodowej np.: <i>stipulation d'un contrat, d'un traité, d'un accord</i> lub <i>d'une convention internationale</i> . Natomiast termin <i>disposition</i> odnosi się do przepisów ustawy (<i>disposition d'une loi</i>), dekretu (<i>disposition d'un décret</i>) i z reguły termin ten odnosi się do czynności prawnych jednostronnych.	

Po przeanalizowaniu zjawiska synonimii w odniesieniu do umów prawa zobowiązań i scharakteryzowaniu powyższych terminów problematycznych można zauważyć, że często terminy postrzegane jako synonimy nie są kompletnymi synonimami i w rzeczywistości są jedynie pokrewne semantycznie. Niemniej jednak, terminy te są trudne do rozróżnienia i w trakcie tłumaczenia to tłumacz musi podjąć decyzję jaki ekwiwalent zastosować w danym kontekście. W tym celu musi wykazać się specjalistyczną wiedzą z zakresu prawa, a niekiedy nawet zwrócić się o pomoc do specjalisty.

Tłumacz musi ponadto pamiętać, że „Budowanie jednoznaczności czy precyzyjności tekstów prawnych to konsekwentne stosowanie terminów prawnych, które są jedną z głównych przyczyn niezrozumiałości tekstów prawnych.” (Jopek-Bosiacka 2006: 30). Należy podkreślić, że do oznaczenia jednakowych pojęć powinno się używać w przekładzie jednakowych określeń, natomiast różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami (§ 10 ZTP). Ekwiwalenty powinny być stosowane w przekładzie w sposób konsekwentny, a więc w obrębie jednego dokumentu lub dokumentów dotyczących określonej dziedziny nie powinno się stosować kilku różnych terminów synonimicznych na określenie jednego pojęcia, bowiem terminy te mogą być różnie interpretowane.

Słusznie zauważa Zieliński (1999: 59), iż zakłada się, że w tekstach prawnych nie występują synonimy, i że dwom różnokształtnym (co do formy) wyrazom bądź też wyrażeniom nadaje się różne znaczenia. Niemniej jednak, jest to tylko założenie interpretacyjne i w rzeczywistości „zwroty różnokształtne zostaną różnie odczytane” niezależnie od intencji konkretnego redaktora tekstu.

1.4 Zwroty niedookreślone znaczeniowo

Pozorne zaburzenie precyzji i jednoznaczności tekstu prawnego budują tzw. zwroty niedookreślone znaczeniowo, a więc po części nieostre zakresowo (Jopek-Bosiacka 2006: 32) (por. Zieliński 1999: 59). Stosowanie tego typu wyrażań przez legislatora prowadzi do swoistej elastyczności tekstów prawnych i umożliwia ich dostosowanie do nieustannie

zmieniającej się rzeczywistości poprzez tzw. „luzy decyzyjne” (por. Malinowski 2006: 146). Dlatego „(...) zadaniem tłumacza nie jest uściślanie tego typu zwrotów, albowiem ich niedookreśloność ma charakter zamierzony (...)” (Jopek-Bosiacka 2006: 32-33).

Terminy niedookreślone i nieostre znaczeniowo funkcjonujące w francuskiej terminologii prawniczej mogą być następujące (Pieńkos 1999:107; Cornu 2005: 170):

(25)

agir de bonne foi [działać w dobrej wierze]
bonne foi en affaires [lojalność handlowa]
réserve mentale [zastrzeżenie potajemne]
faire foi [być miarodajnym]
vie en société [współżycie społeczne]
couvrir qn d'infamie, d'honte [okryć hańbą]
crime honteux [haniebna zbrodnia]
cause fondamentale [zasadniczy powód]
coutumes locales [zwyczaje lokalne]
main morte [martwa ręka, dobra martwej ręki]
morte-saison [martwy sezon]

W analizowanych umowach prawa zobowiązań znaleziono następujące przykłady terminów niedookreślonych i nieostrych znaczeniowo:

(26)

tacite reconduction [automatyczne przedłużenie, milczące przedłużenie]
en bon père de famille [z należytą gorliwością i starannością]
bourgeoisement [z należytą starannością]
jouissance paisible [swobodne korzystanie]
user paisiblement [swobodnie użytkować]
usages locaux [zwyczaje lokalne]
obligation de fidélité et d'honnêteté [obowiązek wierności i uczciwości]
bonne foi [dobra wiara]
bonnes moeurs [dobre obyczaje]
ordre public [porządek publiczny]
si bon semble au bailleur [jeśli taka jest wola wdzierzawiającego]
en agriculteur soigneux et actifs [dosł. jako rolnik troskliwy i czynny]
force majeure [siła wyższa]
cas fortuit [nagły przypadek]

Główna trudność w tłumaczeniu powyższych terminów polega na tym, że tłumacz nie jest w stanie ustalić jakie jest pole znaczeniowe terminu w języku źródłowym i docelowym, a w konsekwencji musi dokonać wyboru ekwiwalentu w sposób intuicyjny. Poza tym, z uwagi na zamierzony charakter niedookreśloności tekstów prawnych, tłumacz dokonując przekładu nie powinien uściślać zwrotów niedookreślonych, a jedynie przekazać w języku docelowym tę zamierzoną niedookreśloność.

2 Cechy gramatyczne

2.1 Konstrukcje bezosobowe

Występowanie konstrukcji bezosobowych jest swoistą cechą standaryzującą polski i francuski język prawa. Wynika to z ogólnie przyjętych w prawodawstwie zasad, że adresaci norm prawnych nie muszą być koniecznie wskazani z nazwy, a brak określeń imiennych podmiotów jest charakterystyczną cechą słownictwa polskich i francuskich aktów prawnych (Choduń 2007: 148). Bezosobowość charakteryzuje nie tylko praktykę orzecniczą, ale także wszelką komunikację urzędową (Marczyk 2004:159). W poszczególnych gatunkach prawnych bezosobowość występuje w mniejszym bądź większym natężeniu. W porównaniu z tekstami aktów normatywnych analizowane umowy cechują się mniejszym stopniem bezosobowości. Niemniej jednak, w opisywanym języku prawniczym umów można odnotować pewną bezosobowość. W języku polskim realizowana jest ona przykładowo poprzez nieosobowe formy czasownika – bezokolicznik oraz formy zakończone na *-no*, *-to* lub *się*. W analizowanych umowach polskojęzycznych bezosobowość wprowadzają głównie formy zakończone na *-no*, *-to* lub zaimek zwrotny *się*:

(27)

akt odczytano i przyjęto
umowę zawarto i podpisano
umowę odczytano, zgodnie przyjęto i podpisano
umowę sporządzono
ustala się
stosuje się

Odpowiednikami powyższych struktur w języku francuskim mogą być poniższe konstrukcje:

(28)

lu et approuvé [odczytano i przyjęto]
fait en trois exemplaires [sporządzono w trzech egzemplarzach]
fait et passé aux lieu, jour, mois et an ci-dessus indiqués
[sporządzono w miejscu, dniu i miesiącu oznaczonym powyżej]
dont acte sur douze pages
[co stwierdza się w niniejszym akcie zawierającym 12 stron]

We francuskich umowach, bezosobowość wyrażana jest głównie poprzez konstrukcje pasywne, opisane w dalszej części pracy.

2.2 Strona bierna

Cechą charakterystyczną polskiego i francuskiego języka prawnego oraz prawniczego jest znacznie częstsze niż w innych rejestrach języka użycie strony biernej. W polskim języku prawa strona bierna wyraża się poprzez następujące konstrukcje:

(a) typ *BYĆ* + imiesłów bierny (np.: *jest robiony, zrobiony*);

- (b) typ *BYWAC* + imiesłów bierny (np.: *bywa robiony, zrobiony*);
- (c) typ *zostać* + imiesłów bierny dokonany (np.: *został przepisany*);
- (d) typ *zostawać* + imiesłów bierny dokonany (np.: *zostaje przepisany*);
- (e) konstrukcje z *się*, bazujące na formach 3. os. strony czynnej – tylko niedokonane (np.: *szkoła buduje się*) konstrukcje bazujące na imiesłowach biernych (Grzegorzczukowa 1998: 195);

Poniżej wybrano przykłady użycia strony biernej w polskich umowach regulujących używanie rzeczy:

- (29) Najemca *nie jest odpowiedzialny* za zużycie rzeczy będące wynikiem prawidłowego używania
[Le locataire *n'est pas responsable* de l'usage des choses résultant de leur usage correcte]
- (30) Nieruchomość będąca przedmiotem umowy *będzie przeznaczona* na cele rolnicze
[L'immeuble rural constituant l'objet du présent contrat *sera loué* à usage exclusivement agricole]
- (31) Akt *został* przez notariusza stronom *odczytany*
[Acte *a été lu* par le notaire aux parties.]
- (32) Umowa *zostaje zawarta* na czas oznaczony, to jest do dnia 8 lipca 2009r.
[Le contrat *est conclu* pour la période déterminée jusqu'au 8 juillet 2009.]

We francuskim języku prawa obserwuje się bardzo częste użycie strony biernej.

W analizowanych umowach francuskich konstrukcje bierne mają następującą postać:

- (a) czasownik posiłkowy być *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé* na początku zdania i jest to tzw. *passif initial*
- (b) zaimek *il* + czasownik posiłkowy być *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé* + (que) czyli tzw. *passif impersonnel*
- (c) rzeczownik + czasownik posiłkowy *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé*).

Passif initial to strona bierna z czasownikiem znajdującym się na pierwszym miejscu w zdaniu. *Passif initial* występuje bardzo często we francuskich wersjach konwencji międzynarodowych (np.: Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych (Houbert 2005: 61))

Passif impersonnel to z kolei strona bierna o charakterze bezosobowym, utworzona z użyciem zaimka nieosobowego *il* na początku zdania, określana niekiedy także jako *voix impersonnelle* (strona bezosobowa) (por. Cornu 2005: 276). Umowy francuskie obfitują w tego typu konstrukcje. Zaimek *il* pełni tutaj rolę podmiotu pozornego, który jest zwykłym znakiem graficznym, nie oznacza rzeczywistej osoby, ani też przedmiotu wykonującego czynność, ma charakter neutralny (Grevisse 2010: 42). Podmiot znajduje się tu na drugim planie przez co zdanie zyskuje w kwestii stylistycznej (Houbert 2005: 62).

Strona bierna pozwala na przeniesienie nacisku w zdaniu z wykonawcy czynności na samą czynność (dopełnienie staje się podmiotem). Często bywa tak, że wykonawca akcji jest nieznany, bądź nie jest ważne kto daną akcją wykonuje. Jak zauważa Kaczmarek (2011: 98) „jeśli wykonujący czynność nie jest ważny lub nie chcemy go nazwać, to przedmiot czynności tzw. ‘bierny podmiot’ będzie poddawany czynności, a rzeczywisty podmiot wykonujący nawet nie znajdzie się w zdaniu, a jeśli się znajdzie, to nie w funkcji podmiotu”.

Strona bierna, podobnie jak w języku angielskim, stosowana jest we francuskim języku prawa głównie w przypadku gdy podmiot poddany jest jakiejś czynności i kiedy wykonawca tej czynności pozostaje na drugim planie lub nawet jest pominięty np.: *La question a été réglée hier* (Problem został rozwiązany wczoraj tłum. Nowak-KorcZ) (Darbelnet 1982: 58). Ponadto, we francuskim języku umów (w przeciwieństwie do języka kodeksu) praktycznie wcale nie stosuje się zaimka nieokreślonego *on*, co w konsekwencji prowadzi do częstego występowania konstrukcji pasywnych, a zwłaszcza konstrukcji pasywnych o charakterze bezosobowym.

Podmiotem logicznym we francuskim języku potocznym może być zaimek *on*. Wówczas w stronie biernej nie będzie wykonawcy czynności, np.: *On construit ce bâtiment rapidement* (Szybko buduje się ten budynek). *Ce bâtiment est construit rapidement* (Ten budynek jest szybko budowany). W języku prawa natomiast zamiast zaimka nieokreślonego *on*, np.: *On établit un procès-verbal des séances de l'Assemblée Générale* (dosł. Sporządza się protokół z posiedzenia Walnego Zgromadzenia) stosuje się zwykle formę strony biernej bezosobowej: *Il est établi un procès-verbal des séances de l'Assemblée Générale* (dosł. Sporządzany jest ‘zostaje’ protokół z posiedzenia Walnego Zgromadzenia).

Poniżej podano przykłady zastosowania strony biernej w tekstach francuskich umów regulujących używanie rzeczy⁵¹.

(33)

Seront garantis les dommages résultant des événements suivants: incendie, foudre, électricité, explosions, chute d'appareils de navigation aérienne et d'engins spatiaux, fumées, dommages électriques, tempête, grêle, neige sur les toitures, choc de véhicules, dégâts des eaux avec refoulement des eaux, inondations, fuites accidentelles de sprinklers, actes de vandalisme et attentats, glissements de terrain, effondrement, tremblements de terre, chute de pylônes, bris de glaces, catastrophes naturelles, responsabilité civile de propriétaire d'immeuble.

[Ubezpieczenie obejmuje szkody spowodowane (dosł. *Są ubezpieczone* szkody spowodowane): pożarem, uderzeniem pioruna, zwarciami instalacji elektrycznej, wybuchami, upadkiem sprzętu nawigacyjnego i statków powietrznych, dymem, uszkodzeniami elektrycznymi, burzą, gradem, śniegiem zalegającym na pokryciu dachowym, zderzeniem pojazdów, uszkodzeniami wyrządzonymi przez wody oraz przepompowywaniem wód, powodzią, przypadkowymi wyciekami z czujników

⁵¹ W niektórych przypadkach strona bierna w umowach francuskich tłumaczona jest na stronę czynną w języku polskim, ponieważ tłumaczenie w sposób dosłowny doprowadziłoby do zaburzenia składni w języku polskim i mogłoby brzmieć nienaturalnie.

przeciwpożarowych, aktami wandalizmu i zamachami, obsunięciami terenu, zapadliskami, trzęsieniami ziemi, upadkami masztów, stłuczeniami szyb, katastrofami naturalnymi, oraz szkody wynikające z odpowiedzialności cywilnej właściciela nieruchomości.]

Zaprezentowane poniżej konstrukcje z zaimkiem nieokreślonym, w roli podmiotu pozornego w postaci: *il* + *czasownik w stronie biernej* szczególnie podkreślają bezosobowy charakter normy prawnej, a także odzwierciedlają obiektywną rzeczywistość, a tym samym rodzaj prawdy ogólnej (Cornu 2005: 276-277; por. Sourieux, Lerat 1975: 46). Przykładowo:

(34)

Il ne sera accordé aucune réduction de prix du bail
[Czynsz dzierżawczy nie podlega obniżeniu (dosł. *Nie zostaje przyznana zniżka*).]

(35)

Il sera tenu comme indice de référence initial, l'indice du ... trimestre ... soit ...
[Jako wskaźnik wyjściowy *brany jest pod uwagę* wskaźnik z dnia ... kwartał... lub ...]

(36)

Il est expressément convenu qu'à défaut de paiement au terme convenu de tout ou partie du loyer des charges, du dépôt de garantie, et DEUX MOIS après un commandement de payer demeuré infructueux, la présente location sera résiliée de plein droit si bon semble au bailleur, sans aucune formalité judiciaire.
[*Strony uzgadniają, że z braku płatności w ustalonym terminie całości lub części czynszu, SLOT: depozytu gwarancyjnego; TLOT: kaucji i DWA MIESIACE* po bezskutecznym wezwaniu do zapłaty, niniejszy najem zostaje rozwiązany z mocy prawa jeżeli taka jest wola wynajmującego, bez jakichkolwiek formalności sądowych.]

(37)

Il est précisé que le PRENEUR ne peut se libérer de la redevance ni se soustraire à ses obligations en délaissant le fonds.
[*Strony precyzują, że DZIERŻAWCA* nie może uchylić się od płatności czynszu ani od wypełniania obowiązków, porzucając tym samym nieruchomości.]

(38)

Il est rappelé que la provision sur charges est révisable chaque année en fonction des dépenses réelles.
[*Strony postanawiają, że zaliczka na poczet kosztów eksploatacyjnych jest waloryzowana corocznie w zależności od faktycznie ponoszonych wydatków.*]

Przykłady strony biernej o konstrukcji: rzeczownik + czasownik posiłkowy *être* + imiesłów czasu przeszłego *participe passé* przedstawiono poniżej:

- (39) Le bail *est consenti*...
[Najem *zostaje zawarty*...]
- (40) Le bail *est résilié de plein droit*
[Najem *zostaje rozwiązany z mocy prawa*]
- (41) Le montant du dépôt de garantie *est indiqué* aux CONDITIONS PARTICULIÈRES du présent contrat
[Wysokość SŁOT: depozytu gwarancyjnego; TLOT: kaucji *jest określona w WARUNKACH SZCZEGÓŁOWYCH* niniejszej umowy.]
- (42) Le montant du loyer *est révisé* chaque année à la date anniversaire du présent contrat sans que le bailleur ait à effectuer quelque notification ou formalité particulière.
[Wysokość czynszu *jest waloryzowana* corocznie, zawsze w dniu w którym niniejsza umowa została zawarta, bez konieczności spełniania przez wynajmującego jakichkolwiek dodatkowych formalności.]
- (43) L'immeuble donné en crédit-bail *est exclusivement destiné* à ...
[Nieruchomość oddana w leasing *jest przeznaczona* wyłącznie do...]
- (44) La chose prêtée *est estimée* à la valeur de ...euros
[Wartość przedmiotu użyczenia *szacuje się* na (dosł. *jest szacowana*) na kwotę ...euro]

2.3 Modalność deontyczna

W analizowanych tekstach umów z zakresu prawa zobowiązań to strony przystępujące do umowy mocą swoich decyzji regulują określone stosunki prawne. Strony zobowiązują się do spełniania określonych świadczeń, do wykonywania bądź zaniechania pewnych działań poprzez formułowanie nakazów, zakazów i dozwoleń. Dlatego też teksty te nacechowane są modalnością czyli informacją o określonym stosunku nadawcy do opisywanego stanu rzeczy (Grzegorzczkowska 2004: 39). Stosunek mówiącego do treści może przyjąć formę: powiadomienia, pytania (interrogatywy), rozkazu (imperatywy) bądź też ekspresywy (gdzie szczególne miejsce zajmują życzenia tzw. optatywy). Te postawy moralne są wyrażane głównie gramatycznie i składniowo, natomiast rzadko leksykalnie. W języku prawa mamy do czynienia głównie z modalnością deontyczną (od gr. *déon* czyli *powinność, słuszność*), która „odnosi się do świata norm i ocen i dotyczy działań człowieka, które z woli indywidualnego lub zbiorowego sprawcy są mu nakazane lub dozwolone” (Jędrzejko 1987: 19). Modalność deontyczna w języku prawa przejawia się głównie w wypowiedziach postulatycznych, zawierających modalności deontyczne. Zdania postulatyczne zawierają „(...) nie tyle

stwierdzenie, że zachodzi pewien stan rzeczy (jak przy klasycznych konotacjach), ile wyrażanie przekonania, że dobrze by było, żeby zachodził pewien opisywany stan rzeczy, co prowadzi wprost do postawy nakłaniania (impresywności). Przekonanie o powinności opisywane jest jako modalność deontyczna (...)” (Grzegorzcykova 2004: 45).

Modalność może być wyrażana za pomocą różnych środków językowych. W języku polskim, najczęściej spotykanymi środkami są: pełnoznaczne czasowniki deontyczne, czasowniki modalne, osobowe i nieosobowe predykatywy modalne konotujące bezokolicznik, jak również konstrukcje składniowe zobowiązujące określony podmiot do określonego zachowania się. W języku polskim obecne są również konstrukcje z *verbum* niedeontycznym w trybie oznajmującym czasu teraźniejszego i przyszłego. W języku francuskim wyrażaniu modalności służą środki leksykalne, gramatyczne (konstrukcje z czasownikiem w trybie oznajmującym czasu teraźniejszego i przyszłego), czasowniki modalne, czasowniki refleksywne, konstrukcje bezosobowe, afiksy słowotwórcze, imiesłowy czasu przeszłego oraz inne zwroty i wyrażenia niosące znaczenie modalne. Przy czym należy podkreślić, że środki służące wyrażaniu modalności w języku prawa, zarówno francuskim jak i polskim, różnią się od tych stosowanych w innych odmianach języka. Przykładowo tryb rozkazujący, stanowiący podstawowy środek gramatyczny wyrażający nakaz w innych odmianach języka, nie jest stosowany w języku prawa (ani polskim ani francuskim). Natomiast, czas teraźniejszy (lub przyszły) trybu oznajmującego, stosowany bardzo często do wyrażania modalności deontycznej w tekstach prawnych w języku polskim oraz francuskim, nie jest zazwyczaj używany jako jedyny wykładnik modalności deontycznej w mowie potocznej.

Wspomniane wyżej środki są nośnikami podstawowych znaczeń deontycznych, a mianowicie: (i) nakazu; (ii) zakazu; (iii) dozwolenia.

2.3.1 Nakaz

W polskim języku prawnym występuje wiele środków służących do wyrażania obowiązku. W analizowanym korpusie zarówno polsko- jak i francuskojęzycznym do najczęściej stosowanych środków wyrażających nakaz należy niewątpliwie tryb oznajmujący czasu teraźniejszego bądź przyszłego. Jest to sposób wyrażania modalności deontycznej, który nie występuje w języku potocznym. Najczęściej czasownik występuje w czasie teraźniejszym w trzeciej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej. Poniżej przykłady takich czasowników z umów polskich:

(45)

2. Wykaz wyposażenia lokalu **zawiera** załącznik nr 1 do niniejszej umowy.
[2. L'État de lieux du local constitue l'annexe n°1 au présent contrat.]

(46)

1. Wyzierzawiający **oddaje** do używania i pobierania pożytków nieruchomości określoną w § 1 umowy, a dzierżawca nieruchomości tę **przyjmuje** w dzierżawę.
[Le bailleur **donne** à titre de bail à ferme au preneur qui **prend** à bail l'immeuble rural mentionné ci-dessus dans le paragraphe 1 du présent contrat.]

(47)

Dla zabezpieczenia roszczeń Wynajmującego z tytułu czynszu najmu oraz z tytułu naprawienia szkód wyrządzonych w przedmiocie najmu, Najemca **wpłaca** kaucję w wysokości 2.000 (dwa tysiące) złotych, co Wynajmujący niniejszym **potwierdza**.
[Afin de garantir au bailleur la bonne exécution d'obligations concernant le loyer et les réparations de l'objet du bail, le locataire **verse** une garantie au montant de 2.000 (deux mille) zlotys, ce que le bailleur **confirme** par la présente.]

(48)

1. Wszelkie zmiany niniejszej umowy **wymagają** dla swojej ważności formy pisemnej.
[Toutes modifications du présent contrat **exigeront**, pour sa validité, une forme écrite.]

(49)

Wszystkie załączniki **stanowią** integralną część niniejszej umowy.
[Tout annexe **constitue** une partie intégrale du présent contrat.]

W języku francuskim nakaz może być również wyrażony za pomocą czasu teraźniejszego:

(50)

Pour l'exécution des obligations visées au présent contrat, le bailleur **fait** élection de domicile en sa demeure et le locataire dans les lieux loués.
[Miejscem wykonania zobowiązań niniejszej umowy wynajmujący **ustanawia** swoje miejsce zamieszkania, a najemca wynajęte lokale.]

(51)

Le bailleur **loue**, dans les conditions prévues par le présent contrat, au preneur qui les **accepte**, les locaux ci-après désigné à l'usage commercial, mixte, commercial et d'habitation.
[Wynajmujący **oddaje** w najem, zgodnie z warunkami przewidzianymi w niniejszej umowie, Najemcy, który **bierze** w najem oznaczone poniżej lokale, do użytku handlowego, mieszanego, handlowego i mieszkalnego]

(52)

Le droit de chasse **appartient** aux bailleurs, pour eux mêmes, les personnes qu'ils autoriseraient à l'exercer ou auxquelles ils le loueraient ou le céderaient sans limitation. Les preneurs **se réservent** le droit d'être indemnisés en cas de dégâts causés par le gibier.
[Prawo do wykonywania polowania **należy** do wdzierzawiających, do osób którym udzielą oni pozwolenia na wykonywanie polowania lub do tych, którym je wdzierzawią lub odstąpią bez ograniczeń. Dzierżawcy **zastrzegają** sobie prawo uzyskania odszkodowania w przypadku wystąpienia szkód łowieckich]

Czasownik może występować również w trzeciej osobie trybu oznajmującego ale w czasie przyszłym, jak w poniższych przykładach w języku polskim:

(53)

Stan określonej w § 1 nieruchomości **stwierdzony zostanie** w protokole przekazania sporządzonym przez strony niezwłocznie po podpisaniu niniejszej umowy, nie później niż w terminie 3 dni.

[L'état de l'immeuble mentionné dans le paragraphe 1 **sera déterminé** dans l'état des lieux établi par les parties immédiatement après la signature du présent contrat, au plus tard dans le délai de 3 jours.]

(54)

3.Podstawą ustalenia stanu technicznego lokali, o których mowa w § 2 umowy **będzie** protokół odbiorczy sporządzony i podpisany przez obie strony niezwłocznie po wydaniu przedmiotu najmu.

[La base de l'établissement de l'état technique des locaux dont il est question dans le § 2 du présent contrat **sera** l'état des lieux dressé et signé par les deux parties immédiatement après la remise de l'objet du bail.]

(55)

Le locataire / propriétaire **exécutera** les travaux ci-après décrits:.....

[Najemca / właściciel **wykona** następujące prace: ...]

(56)

Le preneur **fera** son affaire personnelle de tous troubles de jouissance causés par les autres occupants de l'immeuble, les voisins ou les tiers, et **se pourvoira** directement contre les auteurs de ces troubles, sans que le bailleur puisse en être tenu pour responsable.

[Najemca osobiście **odpowie** za wszelkie zakłócenia użytkowania spowodowane przez innych lokatorów nieruchomości, sąsiadów lub osoby trzecie i **wystąpi** bezpośrednio przeciwko nim bez angażowania do tego celu wynajmującego.]

(57)

Il **prendra** toutes les précautions utiles pour éviter le gel de tous les appareils, conduits et canalisations; il **supportera** les frais de réparations ou de dégâts de toute espèce, causés par l'inobservation des conditions ci-dessus.

[Najemca **podejmie** wszelkie środki aby zabezpieczyć urządzenia, przewody i kanalizację przed zamrożeniem; **poniesie** koszty napraw lub wszelkiego rodzaju szkód wynikających z niespełnienia powyższych warunków.]

(58)

Le preneur **s'acquittera** exactement des primes desdites assurances et en **justifiera** au bailleur, à toutes réquisitions de ce dernier, à peine de résiliation du bail.

[Najemca **uiści** składki ubezpieczeniowe powyższego ubezpieczenia i **uzasadni** to wynajmującemu, na każde jego żądanie pod rygorem rozwiązania umowy.]

W analizowanych umowach polskich wyodrębniono również czasowniki refleksywne w czasie teraźniejszym wyrażające nakaz, np.:

(59)

3. Do zapłaty wynagrodzenia, o którym mowa w ust. 2, **stosuje się** odpowiednio postanowienia § 4 ust. 2 i 3.

[Pour le règlement de l'indemnité, mentionné à l'alinéa 2, **sont applicables** les dispositions du paragraphe 4, alinéa 2 et 3.]

Poza wspomnianymi wyżej środkami gramatycznymi nakaz mogą wyrażać w języku polskim środki leksykalne i czasowniki modalne, a w szczególności takie zwroty jak: *powinien, musieć, należy, jest obowiązany, ma obowiązek, jest wymagane*. Należy podkreślić, że słowo *powinien* jest wieloznaczne i obok znaczenia nakazu ma ono co najmniej pięć podstawowych znaczeń, a mianowicie: (i) prognostyczne – wysławiające czyjeś przeświadczenie, że ze względu na pewną wiedzę dotyczącą powiązań między pewnymi faktami, jeżeli wystąpi jeden z nich, to wystąpienie drugiego będzie zgodne z oczekiwaniami; (ii) ocenne (aksjologiczne) – ktoś wyraża aprobatę lub dezaprobatę pewnego stanu rzeczy; (iii) normatywne – coś się komu nakazuje (zakazuje); (iv) doradcze – ktoś komuś radzi by dla osiągnięcia określonego celu zachował się w określony sposób; (v) opisowe – informuje się kogoś o stanie rzeczy polegającym na tym, że: komuś jest nakazane, że ktoś przeżywa jakąś ocenę, komuś się coś doradza. „(...) W każdym przypadku, w którym zwrot ‘powinien’ zawarty został w przepisie prawnym jako funkcyjny, użyty jest on w sensie normatywnym, a zatem jako operator nakazu” (Zieliński 2010: 164).

W analizowanym materiale polskojęzycznym najczęściej pojawiają się jednak następujące jednostki: *jest zobowiązany, jest obowiązany, ma obowiązek, zobowiązuje się, wymaga*, natomiast czasowniki i predykatywy modalne *musieć, powinien* i *należy* w ogóle nie występują. Poniżej przedstawiono najczęściej występujące środki wyrażające nakaz:

(60)

Najemca **zobowiązany będzie** do zapłaty Wynajmującemu czynszu najmu w wysokości 1000 (tysiąc) złotych miesięcznie.

[Le locataire **sera tenu de** payer mensuellement au bailleur le loyer d'un montant de 1000 (mille) zlotys.]

(61)

Wynajmujący **zobowiązuje się** do niezwłocznego usunięcia na własny koszt wad przedmiotu najmu, jeżeli wady te uniemożliwiają korzystanie z przedmiotu najmu zgodnie z umową.

[Le bailleur **s'engage à** réparer immédiatement et à sa charge tous vices de l'objet bu bail si ces vices rendent impossible l'usage conventionnel de l'immeuble mentionné dans le paragraphe 1.]

(62)

Umieszczanie jakichkolwiek reklam, szyldów czy oznaczeń najemcy na zewnątrz budynku **wymaga** uzyskania pisemnej zgody wynajmującego.

[L'installation d'une publicité quelconque, d'une enseigne ou désignation du locataire à l'extérieur du bâtiment **nécessite** un accord écrit du bailleur.]

(63)

Dzierżawca **obowiązany jest** do prowadzenia racjonalnej gospodarki łowieckiej w oparciu o wieloletni plan hodowlany i roczny plan łowiecki, współdziałania z właściwym nadleśnictwem w ustalaniu stanów zwierząt łownych, zatrudnienia strażnika łowieckiego.

[Le bailleur **s'oblige à** assurer la gestion cynégetique rationnelle en respectant le plan d'élevage pluriannuel et le plan de chasse annuel, ainsi qu'à coopérer avec l'Administration des Forêts compétente pour déterminer l'effectif de gibier chassable, l'engagement de garde de chasse.]

We francuskim języku prawnym występuje również wiele zwrotów służących do wyrażania obowiązku. Nakaz wyrażany jest tutaj głównie następującymi czasownikami: *devoir* (musieć, mieć powinność), *obliger* (zobowiązywać), *falloir* (*il faut* – trzeba, być koniecznym), *pouvoir* (móc), *ordonner* (nakazywać), *commander* (wymagać, żądać, nakazywać), *enjoindre* (nakazywać, przykazywać), *prescrire* (nakazywać, zlecić), *être tenu de* (być zobowiązanym), *exiger* (wymagać, żądać), *poursuivre* (dochodzić czegoś, ubiegać się o coś, dążyć do czegoś), *forcer* (zmuszać), *contraindre* (zmuszać). *être assujetti à* (być zmuszonym do).

W analizowanych umowach francuskojęzycznych wyrażeniu nakazu służą czasowniki lub ich derywaty występujące często z czasownikami posiłkowymi w czasie teraźniejszym bądź przyszłym trybu oznajmującego.

Najczęściej występującym czasownikiem wyrażającym nakaz w języku francuskim jest czasownik *obliger* (zobowiązywać) oraz jego derywaty. Poniżej przedstawiono zastosowanie czasownika *obliger à* (zobowiązywać do czegoś, do zrobienia czegoś), np.:

(64)

Néanmoins, si pendant ce délai il survient au Prêteur un besoin pressant et imprévu de sa chose, le juge peut, suivant les circonstances et à défaut d'accord entre les parties, **obliger** l'Emprunteur à la lui rendre.

[Niemniej jednak, jeśli w trakcie trwania umowy zajdzie nagle konieczność zwrotu rzeczy Użyczającemu, sędzia może w zależności od okoliczności i w przypadku braku porozumienia między stronami, **zobowiązać** Biorącego do używania do zwrotu używanej rzeczy.]

W badanych umowach francuskich bardzo często występuje również zwrot *être obligé de* (być zobowiązanym do), po którym następuje bezokolicznik, np.:

(65)

Le locataire **est obligé** (...) d'user paisiblement des locaux loués en respectant leur destination.

[Najemca **jest zobowiązany** swobodnie użytkować wynajęte pomieszczenia zgodnie z ich przeznaczeniem.]

(66)

Le bailleur **est obligé de** délivrer les éléments d'équipement en bon état de fonctionnement.

[Wynajmujący **jest zobowiązany** dostarczyć elementy wyposażenia w stanie umożliwiającym użytkowanie]

W analizowanym korpusie wielokrotnie pojawiły się niosące znaczenie nakazu czasowniki refleksywne w czasie teraźniejszym np.: *s'obliger à* (zobowiązywać się do czegoś, coś zrobić) lub *s'engager à* (zobowiązywać się do czegoś, do zrobienia czegoś):

(67)

Le crédit-preneur *s'oblige à* vérifier que les entreprises de travaux sont bien assurés en responsabilité civile exploitation.

[Korzystający **zobowiązuje się** sprawdzić czy przedsiębiorstwa wykonujące prace posiadają ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za szkody będące następstwem wypadków przy pracy.]

(68)

Ce bail est soumis aux dispositions du statut du fermage, aux usages locaux demeurés valables et notamment aux clauses et conditions suivantes que les preneurs *s'obligent*, solidairement entre eux à exécuter et accomplir:

[Niniejsza dzierżawa podlega przepisom odrębnym dotyczącym dzierżaw, obowiązującym zwyczajom lokalnym, a zwłaszcza następującym warunkom, które dzierżawcy **zobowiązują się** wzajemnie spełniać:]

(69)

Le bailleur *s'engage à* opter pour l'assujettissement à la TVA du loyer afférent aux lieux loués.

[Wynajmujący **zobowiązuje się** do opodatkowania kwoty czynszu za wynajmowane lokale.]

(70)

Le preneur *s'engage à* payer toutes les taxes qui viendraient s'ajouter au prix de la location.

[Dzierżawca **zobowiązuje się** uiszczać wszystkie podatki doliczane do czynszu dzierżawnego.]

(71)

Le crédit-preneur *s'engage à* rembourser au crédit-bailleur, sur simple demande, les primes d'assurances réglées pour compte commun par le crédit-bailleur.

[Korzystający **zobowiązuje się** zwrócić finansującemu, na jego prośbę, składki ubezpieczeniowe wpłacane na wspólny rachunek przez finansującego.]

Nakaz wyrażany jest także za pomocą zwrotu posesywnego *avoir obligation de* (mieć obowiązek coś zrobić), po którym stosuje się bezokolicznik:

(72)

De surcroît il *a l'obligation de* reconstruire les bâtiments même s'ils ont été détruits par cas fortuit, force majeure ou qu'ils ont péri par le vice de la construction antérieure au bail.

[Ponadto, *ma on obowiązek* odbudować budynki nawet jeśli zostały one zniszczone w wyniku zdarzenia losowego, działania siły wyższej lub które zostały zniszczone w wyniku wady konstrukcyjnej budynku istniejącej przed zawarciem umowy dzierżawy.]

Również zwrot *être tenu de* (być zobowiązanym do czegoś, być odpowiedzialnym za coś), po którym stosuje się bezokolicznik lub rzeczownik niesie znaczenie posesywnie i wyraża nakaz, np.:

(73)

L'Emprunteur *est tenu de* veiller, en bon père de famille, à la garde et à la conservation de la chose prêtée.

[Biorący do używania *jest zobowiązany* czuwać z należytą starannością nad utrzymaniem rzeczy w stanie przydatnym do użytku.]

(74)

Un mois avant la régularisation annuelle, le bailleur *est tenu d'*adresser au locataire, un décompte par nature de charges. Il est également tenu de mettre les pièces justificatives des charges à sa disposition.

[Miesiąc przed corocznym uregulowaniem, wynajmujący *jest zobowiązany* do przekazania najemcy rozliczenia poszczególnych opłat. Jest także zobowiązany do udostępnienia mu dokumentów stanowiących podstawę rozliczenia.]

(75)

S'il emploie la chose à un autre usage, ou pour un temps plus long qu'il ne le devait, il *sera tenu de* la perte arrivée, même par cas fortuit.

[Jeżeli używa on rzeczy do innych celów lub dłużej niż powinien, *odpowiada* za powstałą szkodę nawet jeśli powstała ona w wyniku zdarzeń losowych.]

Powyższy zwrot może również wystąpić w konstrukcji z przymkiem *à* (w) czyli w postaci *être tenu à* (być zobowiązanym do czegoś), po którym następuje rzeczownik. Tego typu konstrukcje pojawiały się jednak bardzo rzadko w analizowanym materiale.

Nakaz może być wyrażany w języku francuskim także za pomocą czasownika modalnego, np.: *devoir* (musieć, mieć powinność), który występuje głównie w trzeciej osobie liczby pojedynczej lub mnogiej w czasie teraźniejszym bądź przyszłym trybu oznajmującego.

W analizowanych umowach francuskich zidentyfikowano liczne konstrukcje, w których czasownik modalny *devoir* występuje w trybie oznajmującym, w czasie teraźniejszym bądź przyszłym w połączeniu z czasownikiem w bezokoliczniku, wyrażając obowiązek, powinność zrobienia czegoś np.:

(76)

Il **doit** conserver en bon état d'entretien l'immeuble ainsi que les aménagements qu'il aura apportés.

[**Musi** utrzymać w należytym stanie użytkowania nieruchomość, jak również wyposażenie które wniósł do nieruchomości.]

(77)

Les preneurs **doivent** faire assurer contre l'incendie dès leur entrée en jouissance, leurs risques locatifs, ainsi que leur mobilier, bâtiments d'exploitation, bestiaux, matériel agricole, pailles, fourrages, récoltes en grange ou en meules.

[Dzierżawcy **muszą** ubezpieczyć od ryzyka pożaru od momentu zawarcia umowy dzierżawy dzierżawioną nieruchomość, majątek ruchomy, budynki gospodarcze, trzodę, sprzęt rolniczy, słomę, pasze, zbiory w stodole lub w stogach.]

(78)

Le preneur **devra** occuper les lieux loués pour l'exercice de son activité, à savoir:

[Najemca **powinien** zajmować wynajmowane lokale w celu prowadzenia swojej działalności, a mianowicie]

(79)

Le preneur **devra** veiller à ce que la tranquillité et la qualité de l'immeuble et de son voisinage ne soient troublées en aucune manière du fait notamment de son commerce, de ses clients, de son personnel ou de ses fournisseurs.

[Najemca **powinien** czuwać nad tym, aby prowadzona przez niego działalność, jego klientela, personel oraz dostawcy w żaden sposób nie zakłócili spokoju na terenie nieruchomości oraz w jej otoczeniu.]

(80)

Les preneurs **devront**, pendant le cours du bail, entretenir tous les bâtiments en bon état de réparations locatives, si elles ne sont occasionnées ni par la vétusté, ni par le vice de la construction ou de la matière, ni par force majeure.

[Dzierżawcy **powinni**, w trakcie trwania umowy dzierżawy, utrzymywać budynki w należytym stanie, dokonując drobnych remontów i napraw, jeśli nie wynikają one ze zużycia budynku, z wad konstrukcyjnych ani też nie są spowodowane działaniem siły wyższej.]

Ponadto typowymi dla umów francuskojęzycznych są inne konstrukcje wyrażające nakaz, w których czasownik modalny *devoir* (w czasie teraźniejszym bądź przyszłym) łączy się z czasownikiem posiłkowym *être* (być) w bezokoliczniku, po którym następuje imiesłów czasu przeszłego. Poniżej przykłady:

(81)

(...) Au cas où cette faculté serait invoquée, un congé **devra être adressé** au preneur deux ans avant l'expiration de la sixième année du bail renouvelé.

[(...) W razie zaistnienia takiej sytuacji, wypowiedzenie umowy dzierżawy **powinno być doręczone** dzierżawcy dwa lata przed zakończeniem szóstego roku dzierżawy odnowionej.]

(82)

Le congé *doit être signifié* par lettre recommandée avec accusé de réception ou par acte d'huissier.

[O wypowiedzeniu umowy *powinno się poinformować* listem poleconym za potwierdzeniem odbioru lub w formie aktu doręczonego przez urzędnika sądowego do doręczeń.]

Odnotowano również jednostkowe użycie konstrukcji z czasownikiem *devoir* w formie imiesłowu czasu teraźniejszego w połączeniu z czasownikiem posiłkowym *être* (być) w bezokoliczniku i imiesłowu czasu przeszłego, np.:

(83)

(...) le premier paiement *devant être effectué* le ...

[(...) pierwszy czynsz *powinien zostać wpłacony* dnia ...]

Kolejnym przykładem niosącym znaczenie nakazu jest użycie rzeczownika *charge* (zobowiązanie, obowiązek, odpowiedzialność) występującego w zwrocie *être* (być) *à la charge de* (mieć obowiązek zrobienia czegoś, odpowiadać za coś) po którym występuje rzeczownik, np.:

(84)

L'entretien annuel des lignes et sommières, nécessaire pour permettre un tir dans des conditions de sécurité optimales, *est à la charge du* locataire. [Całoroczne utrzymanie linii i stanowisk, konieczne do zachowania optymalnych warunków bezpieczeństwa podczas wykonywania polowania *jest obowiązkiem* dzierżawcy]

(85)

(...) Toutes les réparations *sont à la charge du* crédit-preneur, notamment celles qui s'avèreraient nécessaires par suite de vices ou malfaçons dans les constructions. (...)

[(...) Za wszystkie naprawy *odpowiada* korzystający, a zwłaszcza te które okazały się konieczne z powodu wad konstrukcyjnych (...).]

Nakaz może być również wyrażony w języku francuskim za pomocą przymiotników derywowanych od czasowników za pomocą afiksów. Do wyrażenia obowiązku podjęcia jakiejś czynności najczęściej stosuje się afiksy: *-able*, *-ible*. Derywowane w ten sposób przymiotniki przenoszą znaczenie potencjalności akcji. Jeżeli przymiotniki te użyte są predykatywnie, powstałe zdanie może nieść znaczenie deontyczne. Przykładowo przymiotnik *exigible* jest derywowany od czasownika *exiger* (wymagać, domagać się, żądać), a zatem oznacza cechę czegoś, czego można lub trzeba się domagać, a tym samym odnosi się do modalności deontycznej (por. J. Nowak 2011). Inny przykład stanowi przymiotnik *redevable* (dłużny, winien, zobowiązany), który również wyraża obowiązek. Poniżej przykłady zastosowania omówionych przymiotników:

(86)

En échange, le crédit-preneur *sera redevable* envers le crédit-bailleur d'une indemnité d'occupation égale au montant des redevances *exigibles* au cours de cette période.

[W zamian za to, korzystający *jest zobowiązany* wypłacić finansującemu odszkodowanie za nieuzasadnione zajmowanie miejsca w wysokości równej należności *wymaganej* za ten okres.]

(87)

À défaut par le preneur d'évacuer les locaux, il *sera redevable* au bailleur de plein droit, et sans aucun préavis, d'une indemnité d'occupation fixée d'ores et déjà à ... €, calculée prorata temporis, sans préjudice de tous droits à dommages-intérêts au profit du bailleur.

[W braku opuszczenia przez najemcę lokali *jest* on z mocy prawa *dlużny* wynajmującemu i bez żadnego wcześniejszego zawiadomienia odszkodowanie za nieuzasadnione zajmowanie lokalu ustalone odąd na kwotę€, obliczone stosownie do upływu czasu z zachowaniem prawa do odszkodowania na korzyść wynajmującego.]

2.3.2 Zakaz

Zakaz, a więc obowiązkowe zaniechanie wykonywania jakiejś czynności wyrażany jest w języku polskim najczęściej poprzez zaprzeczenie następujących wyrażen: *zezwała się, wolno, można* i zwrotu *jest dopuszczalne*, a zatem: *nie zezwała się, nie wolno, nie można, nie jest dopuszczalne (niedopuszczalne jest), jest niedopuszczalne*. Ponadto, zakaz wyrażony jest niekiedy poprzez zaprzeczenie nakazu wyrażanego słowem *należy* lub konstrukcją *nie może być obowiązany*. Znaczenie zakazu może być również wyrażone leksykalnie, np.: poprzez wyrażenie: *jest zakazane*, oraz czasownikami wyrażającymi zakaz np.: *zabrania się, zakazuje się*, itp.

W analizowanym korpusie polskojęzycznym najczęściej zakaz wyrażany jest poprzez zaprzeczenie dozwolenia w konstrukcjach *nie wolno* oraz *nie może*:

(88)

1. Najemcy *nie wolno* dokonywać zmiany przeznaczenia lokalu.

[Le locataire *n'a pas le droit de* changer la destination du local.]

(89)

Najemcy *nie wolno* oddawać lokalu w podnajem lub do bezpłatnego używania.

[Le locataire *n'a pas le droit de* sous-louer du local, ni de le mettre à la disposition des tiers à titre gratuit.]

(90)

2. Biorącemu do używania *nie wolno* oddawać przedmiotu użyczenia do korzystania osobom trzecim.

[2. L'emprunteur *n'a pas le droit de* mettre l'objet du prêt à usage à la disposition des tiers.]

(91)

2. Korzystającemu **nie wolno**:

1) dokonywać przebudowy przedmiotu leasingu,

2) oddawać przedmiotu leasingu osobom trzecim do odpłatnego albo nieodpłatnego używania.

[2.Le Crédit-preneur **n'est pas autorisé**:

1) à modifier l'objet de crédit-bail,

2) à mettre l'objet de crédit-bail à l'usage gratuit ou payé à des tiers.]

(92)

Bez zgody wynajmującego najemca **nie może** zmienić przeznaczenia przedmiotu najmu, w szczególności dokonywać przebudowy pomieszczeń, innych przeróbek i adaptacji.

[Sans accord du bailleur, le locataire **ne peut pas** changer la destination de l'objet du bail, en particulier il n'est pas autorisé à transformer la disposition des pièces, à faire d'autres modifications ni adaptations.]

(93)

Dzierżawiony obwód łowiecki ani jego część **nie może** być oddawany osobie trzeciej do bezpłatnego używania ani poddzierżawiany.

[Le terrain de chasse constituant l'objet du bail ni aucune de sa partie **ne peut** être mis à la disposition des tiers à titre gratuit ni sous-loué.]

W analizowanym korpusie zakaz wyrażany jest niekiedy także poprzez konstrukcję: *nie jest uprawniony*, jak w poniższych przykładach:

(94)

Najemca **nie jest uprawniony** do oddania przedmiotu najmu w podnajem ani do bezpłatnego używania osobom trzecim bez zgody wynajmującego.

[Le locataire **n'est pas autorisé à** sous-louer l'objet du bail ni à le mettre à la disposition des tiers à titre gratuit sans accord du bailleur.]

(95)

Dzierżawca **nie jest uprawniony** do oddania przedmiotu dzierżawy w poddzierżawę ani do bezpłatnego używania osobom trzecim bez zgody wydzierżawiającego.

[Le preneur **n'est pas autorisé à** sous-affermer l'objet du bail ni à le mettre à la disposition des tiers à titre gratuit sans autorisation du bailleur.]

W języku francuskim z kolei, do wyrażania zakazu stosowane są następujące wyrażenia: *est puni* (jest karany), *est condamné* (jest skazany), *est déchu de* (pozbawia się prawa, traci się prawo), *est privé* (jest pozbawiony), *sont nulles* (są nieważne), *sont indignes* (są niegodziwe, niegodne), *il est interdit de* (jest zakazane), *il est défendu de* (jest zabronione), *ne peut* (nie może), *prohiber* (zabraniać), *interdire* (zakazywać), *défendre* (zabraniać).

W analizowanym korpusie francuskojęzycznym, do wyrażania zakazu, czyli braku dozwolenia najczęściej stosowany jest czasownik modalny *pouvoir* (móc) z negacją, występujący w trzeciej osobie w czasie teraźniejszym lub przyszłym w połączeniu z bezokolicznikiem, czyli w postaci *ne + pouvoir + bezokolicznik*, np.:

(96)

Le PRENEUR **ne peut opérer** dans le fonds de changement pouvant en diminuer la valeur.

[Dzierżawca **nie może** w dzierżawionej nieruchomości **dokonywać** zmian prowadzących do obniżenia jej wartości.]

(97)

Il est précisé que le PRENEUR **ne peut se libérer** de la redevance ni se soustraire à ses obligations en délaissant le fonds.

[Precyzuje się, że DZIERŻAWCA **nie może uchylić się** od płatności czynszu ani od wypełniania obowiązków, porzucając tym samym nieruchomości.]

(98)

L'Emprunteur **ne peut pas retenir** la chose par compensation de ce que le Prêteur lui doit.

[Biorący do używania **nie może zatrzymać** rzeczy tytułem odszkodowania za należności jakie winny mu jest Użyczający.]

(99)

Si, pour user de la chose, l'Emprunteur a fait quelque dépense, il **ne peut en réclamer** le remboursement auprès du Prêteur.

[Jeżeli Biorący do używania, w celu używania rzeczy poczynił pewne nakłady **nie może domagać się** z tego tytułu zwrotu kosztów od Użyczającego]

(100)

Il est expressément convenu que le PRENEUR **ne pourra demander** de réduction partielle de la redevance pour perte partielle du fonds ou de son exploitation par cas fortuit.

[Ustala się, że DZIERŻAWCA **nie może domagać się** częściowego **obniżenia** czynszu z powodu częściowej utraty nieruchomości lub jej zużycia w wyniku zdarzeń losowych.]

Również czasownik modalny *devoir* (musieć, mieć powinność) z negacją, w konstrukcji *ne + devoir + bezokolicznik* jest nośnikiem zakazu.

(101)

Le preneur **ne devra** ni **déposer** ni entreposer des marchandises ou objets quelconques dans les couloirs, cours ou dégagements de l'immeuble.

[Najemca **nie powinien** ani **pozostawiać** ani **przechowywać** towarów lub jakichkolwiek przedmiotów na korytarzu, w przejściach lub wyjściach z nieruchomości.]

(102)

Il **ne devra** en aucun cas **faire supporter** au plancher une charge supérieure à sa résistance.

[W żadnym wypadku, najemca **nie powinien obciążać** stropu ciężarem przekraczającym jego wytrzymałość.]

(103)

D'une façon générale, le preneur **ne devra exercer** aucune activité susceptible de remettre en cause l'affectation ou la nature des locaux qui lui sont loués.

[Zasadniczo, najemca **nie powinien prowadzić** jakiegokolwiek działalności, która byłaby niezgodna z przeznaczeniem lub charakterem wynajmowanych lokali.]

W niektórych przypadkach zakaz może być dodatkowo podkreślony przysłówkami, np.:

(104)

Le «gérant libre» **ne pourra jamais prétendre** à quelque droit que ce soit, vis-à-vis du bailleur.

[Zarządca **nie może nigdy rościć** jakichkolwiek praw względem wynajmującego.]

(105)

A l'expiration de la durée du bail, le PRENEUR, ou son ayant-droit, **ne pourra en aucun cas** se prévaloir d'un quelconque droit au maintien dans les lieux ou au renouvellement.

[Wraz z wygaśnięciem dzierżawy, DZIERŻAWCA lub jego pełnomocnik **nie ma w żadnym wypadku** prawa do zajmowania dzierżawionych nieruchomości lub do odnawiania umowy dzierżawy]

Wielokrotnie pojawiającymi się konstrukcjami wyrażającymi zakaz w umowach francuskich są również konstrukcje z zastosowaniem czasownika modalnego *pouvoir* (móc) w trybie oznajmującym czasu przyszłego, bądź w trybie warunkowym, w następującej postaci: ne + pouvoir + être (być) + imiesłów czasu przeszłego, np.:

(106)

Il fera ramoner à ses frais, par le fumiste du bailleur, les cheminées et conduits de fumée desservant les locaux loués, dans lesquels il **ne pourra être utilisé** aucun appareil de chauffage à combustion lente.

[Najemca na swój koszt zleci kominiarzowi wynajmującego czyszczenie kominów i przewodów doprowadzających w wynajmowanych lokalach, w których **nie może być używane** żadne urządzenie grzewcze o powolnym spalaniu.]

(107)

Toutefois, il **ne pourrait être exercé** à son encontre aucune action pour le cas où un autre locataire obtiendrait le bénéfice des dispositions des articles L. 145-47 et suivants du Code de commerce (déspecialisation partielle ou plénière).

[Niemniej jednak, **nie powinno być wszczynane** żadne postępowanie przeciwko niemu w przypadku, gdyby inny najemca otrzymał przywilej wynikający z postanowień artykułów L. 145-47 i następnych Kodeksu handlowego (zmiana profilu prowadzonej działalności całkowita lub zupełna).]

W języku analizowanych umów nie stwierdzono występowania czasowników: niosących znacznie nakazu typu: *prohiber* (zakazywać), *interdire* (zabraniać), *défendre* (zabraniać).

2.3.3 Dozwoleńie

Dozwoleńie może dopuszczać określone zachowania lub wyrażać kompetencje do wykonania określonych czynności. Dozwoleńie może być wyrażone w języku polskim poprzez następujące formy: *móc*, *mieć prawo*, *jest uprawniony*, *dopuszcza się*, *dopuszczalne jest*, *zezwala się*, *wolno jest*. Francuskie formy wyrażające pozwolenie w języku prawa to *pouvoir* (móc), *avoir le pouvoir de* (być uprawnionym), *il est permis de* (dopuszcza się), *il est loisible à* (jest dozwolone), *avoir droit de* (mieć prawo do), *être autorisé à* (być uprawnionym do), *être habilité à* (być uprawnionym, upoważnionym do), *être reçu à* (być przyjętym, ustalonym) (por. Sourieux i Lerat 1975: 49-50) ; Cornu 2005: 266).

W analizowanym korpusie polskojęzycznym, dozwoleńie wyrażane jest bardzo często za pomocą czasownika *móc*. Czasownik ten stosowany jest w analizowanym języku umów w formie osobowej w postaci schematu: *móc* + bezokolicznik, np.:

(108)

1. Finansujący *może rozwiązać* umowę ze skutkiem na dzień zawiadomienia Korzystającego w formie pisemnej pod rygorem nieważności, jeżeli Korzystający: (...)

[1.Le Crédit-bailleur *peut résilier* le contrat avec effet le jour de la notification au Crédit-preneur par écrit sous peine de nullité si le Crédit-preneur: (...)]

Czasownik *móc* może także wystąpić w formie bezosobowej w postaci: *móc* + być + imiesłów bierny:

(109)

2.Czynsz *może być waloryzowany* nie częściej niż z końcem każdego roku kalendarzowego w formie aneksu do niniejszej umowy, w szczególności wobec zwiększenia wartości rynkowej przedmiotu najmu.

[Le loyer *peut être valorisé* mais pas plus d'une fois par an à la fin de l'année civile sous forme de l'avenant au présent contrat et en particulier dans le cas de l'augmentation de la valeur de marché de l'objet du bail.]

Powyższe konstrukcje występują także bardzo licznie w analizowanym materiale francuskim, np.:

(110)

Le bailleur *peut souhaiter* qu'un tiers se porte caution en garantissant l'exécution des obligations du contrat de location en cas de défaillance éventuelle du locataire ».

[Wynajmujący *może domagać się* poręczenia osoby trzeciej zapewniającej wykonanie zobowiązań zawartych w umowie najmu w razie ewentualnego niespełnienia warunków umowy przez najemcę.]

(111)

Le montant du loyer *peut être* contractuellement *minoré* pour tenir compte des travaux que le locataire s'est engagé à effectuer.

[Wysokość czynszu *może być* umownie *pomniejszona* proporcjonalnie do

nakładów jakie najemca poniósł zobowiązując się do wykonania prac na rzecz utrzymania lokalu.]

W korpusie francuskojęzycznym konstrukcje, np.: pouvoir+ bezokolicznik, lub pouvoir + être + imiesłów czasu przeszłego występują w czasie przyszłym:

(112)

Toutefois, les bailleurs ou à défaut le Tribunal Paritaire **pourront autoriser** les preneurs à sous-louer certains bâtiments à usage de loisirs pour une durée n'excédant pas 3 mois. (...)

[Niemniej jednak, Wydzierżawiający lub Sąd rozjemczy do spraw dzierżawy nieruchomości rolnych **może pozwolić** dzierżawcom na poddzierżawę niektórych budynków przeznaczonych do użytku rekreacyjnego na okres nie dłuższy niż 3 miesiące.]

(113)

Dans ce cas, le produit de la sous-location **pourra être réparti** entre les preneurs et les bailleurs dans une proportion fixée par eux, ou à défaut d'accord, par le Tribunal Paritaire.

[W tym przypadku, dochód z poddzierżawy **może zostać podzielony** między dzierżawców i wydzierżawiających w proporcjach odpowiednio przez nich ustalonych, bądź w braku zgody między nimi przez Sąd rozjemczy do spraw dzierżawy nieruchomości rolnych.]

(114)

L'expulsion du crédit-preneur **pourra être ordonnée** sans autre formalité judiciaire qu'une ordonnance de référé.

[Eksmisja korzystającego **może zostać nakazana** poprzez tymczasowe zarządzenie sędziego bez innych formalności sądowych.]

Kolejnym sposobem wyrażania dozwoleń w języku polskim jest stosowanie zwrotu mieć prawo i zwrotów bliskich semantycznie, typu: przysługuje prawo, służy prawo. Występowanie tego zwrotu w umowach polskich przedstawiają poniższe przykłady:

(115)

Najemca **ma prawo** dokonać nakładów zwiększających wartość przedmiotu najmu za zgodą i w zakresie uzgodnionym każdorazowo w formie pisemnej z wynajmującym.

[Le locataire **a le droit de** faire des impenses augmentant la valeur de l'objet du bail avec l'accord et dans l'étendue déterminé à chaque fois par écrit avec le bailleur.]

(116)

Każdej ze stron **przysługuje prawo** rozwiązania umowy za wypowiedzeniem ze skutkiem na ostatni dzień miesiąca następującego po miesiącu, w którym doręczyła drugiej stronie wypowiedzenie w formie pisemnej pod rygorem nieważności.

[Chaque de parties **a le droit de résilier le contrat par le congé qui prendra effet le dernier jour de mois à compter d'un mois après le mois de la réception de la lettre recommandé sous peine de nullité.**]

(117)

Wynajmującemu *stży prawo* wypowiedzenia umowy w trybie natychmiastowym, bez zachowania terminów wypowiedzenia, w przypadku: (...)

[Le bailleur *a le droit de* résilier le présent contrat avec effet immédiat sans délai de préavis dans les cas suivants: (...)]

W korpusie francuskojęzycznym dozwoleń wyrażane jest podobnym zwrotem, a mianowicie avoir le droit de + bezokolicznik (mieć prawo coś zrobić) w czasie teraźniejszym lub przyszłym, np.:

(118)

(...) Le preneur *aura le droit de* s'adjoindre telle personne que bon lui semblera (chasseurs extérieurs ou invités) (...).

[(...) Dzierżawca *ma prawo do* wyboru dowolnej osoby na swojego pomocnika (myśliwego z zewnątrz lub osoby zaproszonej).(...)]

(119)

Le preneur *aura le droit*:

- d'utiliser pour cultures à gibier les terres précitées

[Dzierżawca *ma prawo*:

- użytkować wyżej cytowane działki łowieckie w celu prowadzenia poletek dla zwierzyny (...)]

Dozwoleń może też być wyrażone zwrotem se réserver le droit de (zastępować sobie prawo do):

(120)

Les preneurs *se réservent le droit d'être* indemnisés en cas de dégâts causés par le gibier.

[Dzierżawcy *zastępają sobie prawo do* uzyskania odszkodowania w razie wystąpienia szkód łowieckich]

(121)

En cas de non-conformité et si le crédit-preneur n'apporte pas le soin nécessaire à la réalisation des travaux de mise en conformité exigés, le crédit-bailleur *se réserve le droit de* les faire exécuter d'office par les entreprises de son choix.

[W razie braku takiego zaświadczenia i jeżeli korzystający nie dołoży należytych starań do wykonania wszelkich koniecznych prac aby wymagane zaświadczenie uzyskać, finansujący *zastępą sobie prawo do* wykonania tych prac z urzędu przez wybrane przez siebie przedsiębiorstwa.]

Dozwoleń zarówno w języku polskim jak i francuskim może być obwarowane pewnymi warunkami. Niektóre konstrukcje wyrażające dozwoleń wiążą się z zaistnieniem warunku, wprowadzanym przykładowo przez wyrażenie: ne ... que (tylko, jedynie gdy). Konstrukcje te mogą przybrać następującą postać: ne pouvoir (móc) w czasie przyszłym + bezokolicznik + que, bądź też: ne pouvoir (móc) w czasie przyszłym + être (być) + imiesłów czasu przeszłego + que:

- (122) (...) Cet échange *ne pourra se faire qu'*avec un exploitant agricole de la même commune, ou des communes limitrophes.
[Ta zamiana *może zostać przeprowadzona tylko* z gospodarzem prowadzącym gospodarstwo rolne w tej samej gminie lub w gminie sąsiadującej.]
- (123) Le crédit-preneur *ne pourra acquérir* l'immeuble *qu'*après avoir levé l'option d'achat, selon les conditions de forme suivantes: (...)
[Korzystający *może nabyć* nieruchomości *tylko* po skorzystaniu z możliwości kupna, zgodnie z warunkami w następującej formie: (...)]
- (124) Une enseigne lumineuse *ne pourra être utilisée qu'*après une approbation expresse du bailleur, sous réserve des autorisations administratives.
[Szyld neonowy *może być użyty tylko* za zgodą wynajmującego, chyba że wymagane jest pozwolenie administracyjne.]

W języku polskim zaobserwowano użycie czasownika upoważniać, również wyrażającego dozwoleństwo:

- (125) Finansujący *upoważnia* Korzystającego do wykonywania w jego imieniu wszystkich czynności, związanych z odebraniem od Sprzedawcy przedmiotu leasingu.
[Le Crédit-bailleur *autorise* le Crédit-preneur à effectuer à son nom toutes les démarches liées à la réception de l'objet de crédit-bail de la part du Vendeur .]

W analizowanym materiale w języku francuskim także odnotowano występowanie czasownika autoriser (zezwałać, pozwolić, upoważniać), np.:

- (126) (...) En conséquence le BAILLEUR *autorise* d'ores et déjà le preneur à effectuer tous travaux et à procéder à toutes fouilles rendues nécessaires sur le terrain servant d'assiette à la chapelle. (...)
[(...) W następstwie WYDZIERŻAWIAJĄCY *zezwała* odtąd dzierżawcy na wykonanie wszystkich prac, w tym również prac wykopaliskowych na terenie przylegającym do kaplicy. (...)]
- (127) Le droit de chasse appartient aux bailleurs, pour eux mêmes, les personnes qu'ils *autoriseraient* à l'exercer ou auxquelles ils le loueraient ou le céderaient sans limitation.
[Prawo do wykonywania polowania należy do wydzierżawiających, do osób którym *udzielą* oni *pozwolenia* na wykonywanie polowania lub do tych, którym je wydzierżawią lub odstąpią bez ograniczeń.]

Reasumując, w analizowanym korpusie polskim i francuskim zaobserwowano wiele środków służących do wyrażania znaczeń deontycznych. Poniższe tabele zawierają zestawienie środków służących wyrażaniu nakazu (128), zakazu (129) oraz dozwolenia (130) w języku polskim oraz francuskim, które ustaliłam na podstawie badanych tekstów sformułowanych w języku prawa:

(128) Nakaz

Język polski	Język francuski
czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący wymaga jest obowiązany jest zobowiązany ma obowiązek zobowiązuje się	czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący obliger à être obligé de s'obliger à s'engager à avoir l'obligation de être tenu de devoir + bezokolicznik devoir + être + imiesłów czasu przeszłego être à la charge de afiksy -able, -ible

(129) Zakaz

Język polski	Język francuski
ne + czas teraźniejszy, bądź przyszły nie wolno nie może nie jest uprawniony	ne + pouvoir (czas teraźniejszy, przyszły, tryb oznajmujący) + bezokolicznik ne + devoir (czas przyszły, tryb oznajmujący) + bezokolicznik ne + pouvoir (tryb warunkowy, tryb oznajmujący) + être + imiesłów czasu przeszłego

(130) Dozwolenie

Język polski	Język francuski
czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący móc + bezokolicznik móc + być + imiesłów bierny mieć prawo, przysługuje prawo, służy prawo + bezokolicznik	czas teraźniejszy tryb oznajmujący czas przyszły tryb oznajmujący pouvoir + bezokolicznik pouvoir + être + imiesłów czasu przeszłego avoir le droit de + bezokolicznik se réserver le droit de + bezokolicznik ne + pouvoir (czas przyszły) + être + imiesłów czasu przeszłego + que ne + pouvoir (czas przyszły) + bezokolicznik + que autoriser

2.4 Syntagmy binominalne

W języku prawa możemy wyróżnić syntagmy składające się z dwóch synonimicznych wyrazów, które określane są w literaturze bardzo różnie jako: *binomials* (Malkiel 1959), *doublets*, *double words* (Mellinkoff 1963) czy *coupled synonyms* (Šarčević 2000: 183). Określane są one niekiedy mianem tautologii⁵², bądź *legal pairs* (Houbert 2005: 70)⁵³. Inni kojarzą je ze zjawiskiem *redundacji*⁵⁴ (Cornu 2005: 328) lub utożsamiają z *pleonazmami*⁵⁵ (Bissardon 2005: 68) czy też nawet z powtórzeniami (*repetitions*) (por. Mattila 2013: 259). *Binomials* definiowane są jako „zestawienie dwóch wyrazów o tym samym wzorze odmiany, które są połączone syntaktycznie i powiązane semantycznie” (Gustafsson 1984 w Jopek- Bosiacka 2006: 61).

Najwięcej tego typu syntagm występuje w angielskim języku prawa. Mają one swoje źródło w ustnej tradycji rytmicznego formułowania wyrażań, a także we wpływie innych języków na język angielski. Niektóre z nich są wynikiem zestawienia angielskich terminów z normandzkimi albo łacińskimi, co było dość funkcjonalnym rozwiązaniem w wielojęzycznym społeczeństwie średniowiecznym (np.: *fit and proper* – staroangielski i francuski) (por. Mellinkoff 1963 i Houbert 2005).

We współczesnym polskim języku prawa tego typu wyrażenia nie są stosowane, chociaż jeszcze w XIX wieku w związku z tradycją okresu staropolskiego, zestawiano nazwy łacińskie i ich rodzime odpowiedniki, a nawet czasami kilka odpowiedników np.:

⁵² Tautologia – wypowiedź składająca się z wyrazów jednoznacznych lub bliskoznacznych (Słownik Ortograficzny z zasadami gramatyki, pod red. Dutka, Gajewska, Willman, Bielsko-Biała 2004). Z tautologią mamy do czynienia wówczas, gdy znaczenia wyrazów nakładają się na siebie. Słowo tautologia pochodzi od greckiego *tauto* (to samo) i *logos* (mowa, słowo, wypowiedź). Przykładem tautologii może być: *poprawa i polepszenie*, oraz *ranga i znaczenie*. Przykładów wyrażań tautologicznych dostarcza głównie polszczyzna urzędowa np.: *okres czasu* zamiast *okres* lub *czas*; *miesiąc kwiecień* zamiast *kwiecień*; *dalsza kontynuacja* zamiast po prostu *kontynuacja*. Tautologie często spotykane są również w języku oficjalnym np.: *wzajemna współpraca*, *aktywna działalność*, a przecież *współpraca* musi być *wzajemna* i o tym mówi przedrostek *współ-*. *Aktywność* to inczej *działalność*, a ta nie może być bierna. Nierzadko popełniane błędy wynikają często z niezrozumienia znaczenia obcego wyrazu np.: *przychylna aprobata* to „masło maślane” bo *aprobata* to po polsku *przychylność*. W wyrażeniu *najbardziej optymalny* zbędny jest przysłówek *najbardziej*, bo *optymalny* to *najlepszy*, *najkorzystniejszy*, jakiś „najbardziej”. Tautologie w języku potocznym to np.: *zejść na dół po schodach*; *podskoczyć w górę*, *cofnąć się do tyłu*. (por. Ewa Kołodziejczyk, <http://www.ewakołodziejek.pl/pliki/jak.lacza.sie.wyrazy.pdf> - 6.03.2012).

⁵³ Houbert (2006: 70) analizując francuski i angielski język prawa precyzuje, że tautologie stanowią wyrażenia złożone z dwóch wyrazów (*doublets*) bądź też nawet trzech (*triplets*), które pozostają ze sobą w relacji semantycznej.

⁵⁴ Redundacja – to nadmiar informacji w komunikacie sformułowanym w danym kodzie. To nadwyżka informacji w stosunku do informacji koniecznej do zrozumienia danego tekstu (Polański 2003: 483; Urbańczyk, Kucała 1999: 317-318).

⁵⁵ Pleonazm – wyrażenie lub zwrot, którego składniki powtarzają niepotrzebnie tą samą treść. (Słownik Ortograficzny z zasadami gramatyki, pod red. Dutka, Gajewska, Willman, Bielsko-Biała 2004). O pleonazmie (z greckiego *pleonasmus* czyli nadmiar) można mówić wówczas, gdy znaczenie jednego wyrazu zawiera się w znaczeniu drugiego wyrazu, np.: *pełny komplet*.

*proventus, pozythek, albo dochód*⁵⁶. We francuskim języku prawa zestawienia wyrazowe są dość liczne: „In legal French, repetitions are less frequent than in legal English. In spite of this, it is easy to find examples (...)” (Mattila 2013: 259).

Występowanie powtórzeń jest różnie interpretowane przez praktyków przekładu i językoznawców. Chociaż ożywiają niekiedy język spełniając właściwie funkcję estetyczną (Houbert 2005: 70) to „zakrawają na archaizmy” (Cornu 2005: 328) i są eliminowane z francuskich aktów prawnych normatywnych. Bissardon (2005: 68) mówi natomiast o „fałszywych pleonazmach”, które stanowią bezużyteczne powtórzenia terminów o tym samym znaczeniu, i których należy unikać w języku prawa. Niemniej jednak, powtórzenia można między innymi spotkać w języku praktyki orzeczniczej, kodeksów oraz umów. Najczęściej spotykane syntagmy złożone z dwóch synonimicznych wyrazów zawarte w umowach odnoszących się do rzeczy oraz ich dosłowne tłumaczenia przedstawiono w poniższej tabeli:

(131)

vices et défauts	wady i defekty
modifications et transformations	zmiany i przekształcenia
charges et conditions	zobowiązania i warunki
dégâts et dégradations	szkody i uszkodzenia
risque et périls	ryzyko i niebezpieczeństwo
au lieu et place de	w zamian za kogoś (w czymś imieniu)
null et non avenu	nieważny i niebyły
charges et frais	obciążenia i koszty
pleine et entier	pełny i całkowity
part et portion	część
arrêté et convenu	postanowione i ustalone
légitimes et sérieuses	uzasadnione i poważne
fait et passé	sporządzono

Reasumując, „Zestawienia (*binomials*) choć przyczyniają się do złożoności tekstów prawnych, to z drugiej strony są bardzo efektywnym środkiem językowym służącym precyzji i objęciu możliwie wielu sytuacji faktycznych” (Jopek-Bosiacka 2006: 62).

2.5 Nominalizacja, derywacja, kompozycja

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech stylu prawnego jest to, że jego ogromną część stanowią rzeczowniki (*substantiva*). „Jest to kategoria gramatyczna, która podlega i ulega największej derywacji. Nie werbalizacja, a nominalizacja (substancywizacja) jest specyficzną cechą leksyki języka specjalistycznego” (Pieńkos 1999: 74).

⁵⁶ Słownik Staropolski, pod. Red. S. Urbańczyka, Warszawa 1953-2000 cytowany za Jopek-Bosiacka (2006: 60).

Nominalizacja tekstu prawnego objawia się m.in. poprzez nagromadzenie rzeczowników odczasownikowych (gerundiów) zakończonych na *-anie*, *-enie*, *-cie* oraz odprzymiotnikowych zakończonych na *-ość*, jak również występowanie długich ciągów określań w dopełniaczu, spowodowanych wymaganiami gramatycznymi rzeczowników odczasownikowych. W następującym przykładzie stylu nominalnego: *Państwowy zasób geodezyjny i kartograficzny, stanowiący znaczny majątek Skarbu Państwa, wymaga należytego utrzymania i aktualizowania w celu jego wielokrotnego wykorzystania...* – czasownik *wymaga* powoduje nagromadzenie rzeczowników odczasownikowych, które należałoby zastąpić czasownikami w bezokoliczniku (Jadacka 2002: 116). Aby przywrócić właściwe proporcje między rzeczownikami i czasownikami w powyższym zdaniu, wystarczyłoby zastąpić czasownik *wymagać* innym, a wówczas miałyby ono następującą postać: *Państwowy zasób geodezyjny i kartograficzny, jako majątek Skarbu Państwa, trzeba należyście utrzymywać i aktualizować, aby mógł być wielokrotnie wykorzystany.*

Podobnie w języku francuskim, nominalizacja wprowadzana jest przez niektóre czasowniki. Przykładowo czasowniki *exiger* (wymagać, domagać się) bądź też *demander* (chcieć, żądać, prosić, domagać się) „wymuszają” nominalizację w zadaniach: *Le crédit-bailleur, pourra exiger le rétablissement des lieux dans leur état primitif* (Finansujący może zażądać przywrócenia poprzedniego stanu lokali) lub... *les preneurs auront la possibilité de demander une remise de prix du fermage conformément aux dispositions des articles L. 411-19 et suivants du Code Rural.* (... dzierżawcy mają możliwość domagania się obniżenia czynszu dzierżawnego zgodnie z postanowieniami artykułu L. 411-9 i następnych Kodeksu Rolnego.). Z uwagi na występowanie powyższych cech styl prawny określany jest niekiedy mianem „stylu ciężkiego” (Jadacka 2002: 116).

Swoiste wydłużanie tekstów prawnych wynika też z nagromadzenia w nich werbalnych konstrukcji analitycznych, których istotą jest „rozkładanie” znaczenia czasownika na dwa elementy – czasownik który nazywa ogólnie czynność i rzeczownik wskazujący jej obiekt, np.: *wysunąć żądanie, złożyć rezygnację, dokonać otwarcia* zamiast *zażądać, zrezygnować, otworzyć*. Wyrażenia te są równoważne, aczkolwiek powodują pewne przeładowanie tekstu rzeczownikami. Do typowych francuskich przykładów takich struktur możemy zaliczyć: *faire une analyse* (przeprowadzić analizę), *prendre une décision* (podjąć decyzję), *faire une déclaration* (złożyć oświadczenie, deklarację), *apposer une signature* (złożyć podpis) zamiast *analyser* (analizować), *décider* (decydować), *déclarer* (oświadczać, deklarować), *signer* (podpisać).

Obok wymienionych wyżej czasowników, istnieje wiele innych zwrotów, które powodują nominalizację w stylu prawnym. W polskich tekstach prawnych stosuje się bardzo często wyrażenie: *w celu*, po którym następuje seria rzeczowników w dopełniaczu. Zastąpienie powyższego wyrażenia spójnikiem *aby* pozwoliłoby zastosować czasowniki w bezokoliczniku, np.: zamiast *W celu zapewnienia sprawnej organizacji...* można zastosować *Abby zapewnić sprawną organizację...* Podobnie w przypadku zwrotu *w razie*, który można zastąpić spójnikiem *jeżeli* (stosowanym zwłaszcza wtedy, gdy okoliczności mają charakter negatywny) (por. Kaczmarek 2011: 95; Jadacka 2002: 115-119). Natomiast stosowanie wyrażenia *w razie* jest uzasadnione w momencie, kiedy zastępuje ono inne dwuznaczne wyrażenia *w wypadku* lub

w przypadku. Poza tym, często nadużywa się też przyimka *dla* (wymuszającego nominalizację) stosując go tam, gdzie właściwe byłoby zastosowanie spójnika *aby*.

W języku francuskim nominalizację do stylu prawnego mogą wprowadzać następujące przyimki i wyrażenia przyimkowe: *À défaut de* (z braku, w braku), *faute de* (z braku, w braku), *pour* (*dla*), *en cas de* (w wypadku, w przypadku, w razie). Poniżej przedstawiono przykładowe zdania z przyimkiem *pour* (*dla*, w celu), które można przetłumaczyć na język polski używając przyimka *dla* w połączeniu z rzeczownikiem odczasownikowym, bądź stosując spójnik *aby* + czasownik w bezokoliczniku, eliminując tym samym nominalizację:

(132)

Pour la perception du salaire de Monsieur... les parties déclarent que le montant cumulé des redevances et des charges est évalué pour la durée du bail à SOIXANTE MILLE EUROS (60.000,00 EUR).
Dla / W celu otrzymywania miesięcznego wynagrodzenia przez ... strony ustalają łączną sumę sześćdziesięciu milionów euro (60.000,00 EUR).]
Aby pokryć miesięczne wynagrodzenie Pana strony ustalają łączną sumę sześćdziesięciu milionów euro (60.000,00 EUR).]

(133)

Pour l'accomplissement des formalités de publicité foncière, les parties agissant dans un intérêt commun, donnent tous pouvoirs nécessaires à tout clerc de la Société Civile
Dla / W celu dopełnienia formalności urzędowych związanych z ogłoszeniem praw do nieruchomości, strony działając we wspólnym interesie udzielają niezbędnego pełnomocnictwa pracownikom kancelarii....
Aby dopełnić formalności urzędowych związanych z publikacją praw do nieruchomości, strony działając we wspólnym interesie udzielają niezbędnego pełnomocnictwa pracownikom kancelarii....]

Wyrażenie *en cas de* (w wypadku, w przypadku, w razie) można przetłumaczyć z wykorzystaniem rzeczownika odczasownikowego, ale i też z użyciem spójnika *jeżeli* nie powodującego nominalizacji np:

(134)

En cas de non paiement du loyer ou de ses accessoires
W razie nie uiszczenia czynszu lub pozostałych opłat...
Jeżeli czynsz lub pozostałe opłaty nie zostaną uiszczone...

Polski przyimek *dla*, wymuszający nominalizację oddają w tłumaczeniu na język francuski za pomocą wyrażenia przyimkowego *afin de* (*aby*, *ażeby*, *żeby*), po którym następuje czasownik w bezokoliczniku.

(135)

Dla zabezpieczenia roszczeń Wynajmującego z tytułu czynszu najmu oraz z tytułu naprawienia szkód wyrządzonych w przedmiocie najmu, Najemca wpłaca kaucję w wysokości 2.000 (dwa tysiące) złotych, co Wynajmujący niniejszym potwierdza.

Afin de garantir au bailleur la bonne exécution d'obligations concernant le loyer et les réparations de l'objet du bail, le locataire verse une garantie au montant de 2.000 (deux mille) zlotys, ce que le bailleur confirme par la présente.

Reasumując, stosowanie rzeczowników odczasownikowych w aktach normatywnych umożliwia większą precyzję tekstu i możliwość zastosowania go w wielu sytuacjach faktycznych. Powoduje to z kolei, że tekst jest trudniejszy do interpretacji, a rozszyfrowanie znaczenia każdej frazy nominalnej i konstrukcji analitycznej jest bardziej czasochłonne i wymaga odpowiedniej wiedzy specjalistycznej (Jopek-Bosiacka 2006: 67).

Zarówno w polskim jak i francuskim języku prawa wiele nazw utworzonych jest w wyniku substancywizacji przymiotników lub imiesłówów przymiotnikowych i przysłówkowych, bądź też w wyniku derywacji morfologicznej⁵⁷. Jak zauważa Pieńkos (1999: 62) „Język prawny obfituje w substancywizację przymiotników i imiesłówów, np. *przysposabiający, okupant, reprezentant*; w imiesłowy biernie, np. *skazany, zobowiązany, ulaskawiony, oskarżony, obwiniony, ubezwłasnowolniony*”. W sufiksacji dominuje sufiks - *ariusz*, np.: *depozytariusz*, w prefiksacji głównie sufiksy pochodzenia łacińskiego -*kontr*, np.: *kontrsygnatura*, oraz -*sub*, np.: *subrogacja*.

W analizowanych umowach polskojęzycznych nazwy stron i wykonawców czynności tworzone są najczęściej poprzez substancywizację imiesłówów przymiotnikowych czynnych, np.: *wynajmujący*. Najbardziej produktywnymi afiksami są: -*el*, -*ik*, -*ca*, -*ny*, -*ent*. Do przykładów omawianych rzeczowników należą następujące:

(136)

wydzierżawiający [bailleur]
wynajmujący [bailleur]
korzystający [crédit-preneur]
finansujący [crédit-bailleur]
użyczający [prêteur]
wierzyciel [créancier]
właściciel [proprétaire]
przedstawiciel [représentant]
dłużnik [débiteur]
użytkownik [usager]
pełnomocnik [mandataire]

⁵⁷ „Encyklopedia języka polskiego” pod redakcją Polańskiego (1999: 383) definiuje zjawisko derywacji jako tworzenie wyrazów przy pomocy formantów słowotwórczych (w przeciwieństwie do kompozycji – czyli procesu tworzenia wyrazów złożonych). W zależności od typów formantów słowotwórczych, Polański wyróżnia w obrębie derywacji: sufiksację – gdzie formantem słowotwórczym jest przyrostek, prefiksację – formantem słowotwórczym jest przedrostek, oraz postfiksację – formantem jest posfiks, derywację paradygmatyczną (bezafiksálną, konwersję) – formantem jest sam tylko paradygmat wyrazu motywowanego.

pracownik [employé]
nabywca [acquéreur]
zarządca [administrateur]
dzierżawca [preneur]
najemca [locataire]
oferent [soumissionnaire]

W języku francuskim substantywizacji ulegają najczęściej imiesłowy przymiotnikowe czynne oraz biernie. Sourieux i Lerat (1975: 20) wymieniają przykładowo: *adoptant* (przysposabiający), *cédant* (zbywający), *disposant* (rozporządzający), *gérant* (zarządca), *arrêté* (zatrzymany), *gracié* (ułaskawiony), *intimé* (pozwany do sądu drugiej instancji), *reçu* (przyjęty), *sursis* (zawieszony). W sufiksacji dominują z kolei sufiksy *-eur*, *-aire*, *-erie*, *-eux*, np.: *débiteur* (dłużnik), *actionnaire* (akcjonariusz), *escroquerie* (oszustwo), *contentieux* (postępowanie sporne) oraz prefiksy *co-*, *sous-*, *avant-*, *pré-*, *sur-* *sub-*, *contre-*, *de-*, *non-*, *a-* np.: *colocataire* (współlokator), *sous-location* (podnajem, poddzierżawa), *avant-contrat* (umowa wstępna), *préemption* (pierwokup), *surenchère* (podbicie ceny na licytacji), *subrogation* (subrogacja), *contrefaçon* (plagiat), *décentralisation* (decentralizacja), *non-lieu* (umorzenie sprawy), *anarchie* (anarchia) (por. Cornu 2005: 155-168; Sourieux, Lerat 1975: 22-25).

W analizowanym francuskojęzycznym materiale badawczym sufiksy: *-eur*, *-aire* były najbardziej produktywne:

(137)

bailleur [wynajmujący, wdzierżawiający]
preneur [najemca, dzierżawca]
prêteur [użyczający]
emprunteur [biorący do używania]
auteur [sprawca, autor]
fournisseur [dostawca]
mandataire [pełnomocnik]
notaire [notariusz]
locataire [najemca]
titulaire [właściciel, posiadacz, uprawniony]
propriétaire [właściciel]
fonctionnaire [urzędnik, funkcjonariusz]
actionnaire [akcjonariusz]
directeur [dyrektor, kierownik]
acquéreur [nabywca]

Należy podkreślić, że zasadniczy trzon jednostek nominalnych, występujących w języku prawa stanowią jednostki określane jako wyrazy (*pojęcia*) złożone (Pieńkos 1999: 62), *compound nouns* (por. Matulewska 2007: 140), (*mots*) *composés* (por. Sourieux, Lerat 1974: 26; Sypnicki 2002: 101; Cornu 2005: 170), bądź też *skupienia*

*terminologiczne*⁵⁸ (Starzec 1984; Gajda 1990; Grzelak 2010). Strukturą podstawową jest zawsze dwuwyrazowe połączenie proste (Garwin 1974 w Starzec 1984).

W analizowanym materiale przeważają połączenia zbudowane zwykle z rzeczownika i określającego go przymiotnika lub innej części mowy pełniącej jego funkcję, czyli imiesłowu przymiotnikowego lub liczebnika porządkowego bądź też złożone z dwóch rzeczowników. Rzeczowniki te mogą być połączone przyimkiem, bądź też człon określający może wystąpić w dopełniaczu. Wiele złożzeń to nazwy czynności, w związku z czym wiele członów określanych stanowią rzeczowniki odczasownikowe.

Poniżej zaprezentowano przykłady jednostek nominalnych występujących w analizowanych umowach polskich wraz z tłumaczeniami. W roli członu określanego występuje rzeczownik, a członem określającym jest przymiotnik. Są to syntagmy dwuwyrazowe, które w tłumaczeniu na francuski oddane zostały poprzez rzeczownik + przymiotnik, bądź też poprzez zastosowanie samego rzeczownika:

(138)

S+Adj.	
akt notarialny	acte notarié
księga wieczysta	livre foncier
osoba fizyczna	personne physique
prawo cywilne	droit civil
czynsz dzierżawny	redevance
użytkowanie wieczyste	SLOT : usufruit perpétuel; TLOT : bail emphytéotique
działalność gospodarcza	activité économique
odsetki ustawowe	intérêts légaux
rok dzierżawny	année culturale

(139)

Adj.+S	
bezpłatne używanie	usage gratuit
bezumowne korzystanie	usage du local sans contrat
drobne naprawy	réparations courants

⁵⁸ Za *skupienia terminologiczne* Starzec (1984: 62) przyjmuje „połączenie dwu- lub więcejwyrazowe spełniające rolę jednostki nominacyjnej w ramach określonej dziedziny wiedzy, mające specjalne znaczenie i zajmujące określone miejsce w systemie terminologicznym, które jest warunkowane klasyfikacją w sferze pojęciowej”. Skupienia terminologiczne cechuje reprodukowalność, semantyczna całościowość, wyrażenie specjalistycznego pojęcia, fakt że skupienie jest często jednym zwyczajowym określeniem danego pojęcia, posiadanie jednowyrazowych ekwiwalentów obcych, posiadanie jednowyrazowych ekwiwalentów polskich, zajmowanie w zdaniu jednej pozycji składniowej oraz wysoka frekwencja (Gajda 1990: 96). Skupienia mogą być (i) proste (zbudowane z dwóch pełnoznacznych słów) np.: *ubezpieczenie rentowe* oraz (ii) złożone będące ich rozszerzeniem i składające się z trzech lub więcej słów, np.: *oświadczenie o wyborze formy opodatkowania*. Niezależnie jednak od ilości elementów wchodzących w skład danego skupienia terminologicznego, jego charakterystyczną cechą jest binarny charakter.

W umowach występuje także wiele syntagm dwuwyrazowych złożonych z rzeczowników, przy czym jeden z nich występuje w dopełniaczu, bądź też połączone są przymikiem:

(140)

S+S a) Sn+Sg b) S+Prep.+S	
a) dziennik ustaw podpisanie protokołu przedmiot umowy umowa sprzedaży przeznaczenie lokalu wydanie lokalu koszty ubezpieczenia	journal des Lois la signature d'état des lieux objet du contrat contrat de vente destination du local délivrance du local frais d'assurances
b) nieruchomość o powierzchni oddanie w podnajem załącznik do umowy opóźnienie w zapłacie umowa na piśmie prawo do nabycia	immeuble d'une surface sous-bail, sous-location annexe au contrat retard dans le paiement contrat par écrit droit d'acheter

Obok syntagm dwuwyrazowych występują także syntagmy trójwyrazowe:

(141)

S+(S+Adj.)	
Kodeks karny skarbowy przepisy Kodeksu cywilnego zastosowaniu odstrzału zastępczego wyłączenie obwodu łowieckiego dzierzawa obwodu łowieckiego ustalenie stanu technicznego ustalenie wartości rynkowej plan zagospodarowania przestrzennego wysokość opłat rocznych	Code pénal fiscal dispositions du Code civil application de plan d'abattage supplémentaire exclusion du terrain de chasse bail de terrain de chasse établissement de l'état technique établissement de la valeur de marché plan de l'aménagement du territoire montant de la redevance annuelle

(142)

S+ (S+S)	
wydanie przedmiotu leasingu wydanie lokalu najemcy wartość przedmiotu najmu koszty zawarcia umowy rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości	remise de l'objet du crédit-bail délivrance du local valeur de l'objet du bail frais du contrat arrêté du Ministre de la Justice

(143)

Adj.+ (S+Adj.)	
dzierżawiony obwód łowiecki aktualna wartość rynkowa	terrain de chasse constituant l'objet du bail valeur actuelle de marché

(144)

Adj.+ (S+S)	
jawna część przetargu integralna część umowy społeczno-gospodarcze przeznaczenie umowy solidarny obowiązek stron	procédure publique de l'appel d'offres partie intégrale du contrat destination sociale et économique du contrat obligation solidaire de parties

Umowy francuskie także zawierają połączenia nominalne. Podobnie jak w języku polskim, rzeczownik określany jest najczęściej przez przymiotnik, występujący postpozycji w stosunku do rzeczownika, jak w poniższych przykładach:

(145)

S+Adj.	
impôt foncier ordre public usages locaux personne morale force majeure cas fortuit ordre public siège social prestations sociales taux mensuel clause résolutoire conseil municipal office notarial conseil d'administration jouissance paisible	podatek gruntowy porządek publiczny zwyczaje lokalne osoba prawna siła wyższa zdarzenie losowe porządek publiczny siedziba firmy świadczenia socjalne miesięczny wskaźnik klauzula rozwiązująca rada miejska kancelaria notarialna rada zarządzająca swobodne korzystanie

Przymiotnik może też znajdować się w prepozycji w stosunku do rzeczownika. W poniższych przykładach rzeczownik jest neutralny, natomiast akcent położony jest na przymiotnik, który determinuje sens całości (por. Cornu 2005: 170).

(146)

Adj.+S	
tacite reconduction bonne exploitation bonne foi bonnes moeurs	dosł. milczące przedłużenie prawidłowe użytkowanie dobra wiara dobre obyczaje

Na uwagę zasługują także francuskie połączenia rzeczownika z imiesłowem czasu przeszłego:

(147)

S+ Part.	
compte rendu lieux-dit (lieu dit)	sprawozdanie miejsce

W umowach francuskich, wiele rzeczowników, określonych jest za pomocą przydawki rzeczownej. Przydawka znajduje się w postpozycji w stosunku do rzeczownika i najczęściej wprowadza ją przyimek *de* (z, od).

(148)

S+Prep.+S	
clause de révision fonds de commerce prêt à usage bail à ferme condition de vente promesse de vente droit de préemption cession de créance mise en demeure entrée en jouissance conseil d'administration remise en état attribution de juridiction	klauzula rewizyjna przedsiębiorstwo użyczenie umowa dzierżawy warunek sprzedaży przyrzeczenie sprzedaży prawo pierwokupu cesja wierzytelności wezwanie do zapłaty rozpoczęcie użytkowania rada zarządzająca przywrócenie stanu poprzedniego przyznanie własności sądu

Wiele rzeczowników połączonych jest rodzajnikiem ściągniętym, np.: *du, au, des*, który odpowiada funkcją polskiemu dopełniaczowi.

(149)

S+(Prep.+Art. Def.) + S	
diminution du prix résiliation du bail l'exécution des obligations exécution des présentes continuation du crédit-bail accomplissement des formalités montant du loyer cahier des charges montant du loyer assurance des risques locatifs	obniżenie ceny wypowiedzenie dzierżawy wykonanie zobowiązań umownych wykonanie umowy kontynuowanie leasingu dopełnienie formalności wysokość czynszu dokument zawierający warunki dotyczące dzierżawienia obwodów łowieckich oraz wykonywania polowań wysokość czynszu ubezpieczenie lokalu od ryzyka związanego z najmem

Na uwagę zasługują dwuelementowe francuskie syntagmy apozycyjne. Tego typu syntagmy Żydek-Bednarczuk określa jako terminy w formie zestawień, składające się z dwóch elementów równoważnych (1987: 90). Poniżej przykłady takich syntagm, które wyodrębniono w analizowanych umowach:

(150)

S + S	
location-gérance	najem i zarządzanie
crédit-bail	leasing
crédit-bailleur	finansujący
crédit-preneur	korzystający
dommages-intérêts	odsetki
propriétaires-bailleurs	właściciele wydzierżawiający
assurance-incendie	ubezpieczenie od ryzyka pożaru

Syntagmy apozycyjne składające się z dwóch rzeczowników występują bardzo często w analizowanym materiale francuskojęzycznym, a w tłumaczeniu oddawane są z reguły za pomocą rzeczownika. W języku polskim tego typu konstrukcje nie są tak liczne, a dominują tu zwykle połączenia rzeczownika i przymiotnika bądź dwóch rzeczowników (z krótych jeden występuje w dopełniaczu). W tłumaczeniu na język polski, jednostki te oddawane są zazwyczaj poprzez rzeczowniki.

Należy także podkreślić występowanie we francuskim języku prawa syntagm dwuelementowych złożonych z imiesłowu czasu teraźniejszego czasownika *avoir* (mieć) w połączeniu z rzeczownikiem. Są to konstrukcje pojawiające się często w analizowanym materiale np.:

(152)

Part. + S	
ayant droit (lub: ayant-droit)	osoba uprawniona (dosł. mający prawo)
ayant cause	następca prawny

Trójwyrazowe syntagmy w języku francuskim powstają niekiedy poprzez dodanie do syntagmy dwuwyrazowej innego rzeczownika:

(153)

S+ (de+Art. Def.) + S + de + S	
engagement des compagnies d'assurances	obowiązek towarzystwa ubezpieczeniowego
nantissement des polices d'assurances	zabezpieczenie umów ubezpieczeniowych
résiliation du contrat de crédit-bail	rozwiązanie umowy leasingu
contestation de l'indemnité d'expropriation	zakwestionowanie odszkodowania za wywłaszczenie
montant du dépôt de garantie	wysokość SŁOT: depozytu gwarancyjnego; TŁOT: kaucji
exécution des obligations du contrat	wykonanie zobowiązań umowy
levée de la promesse de vente	sporządzenie umowy przyrzeczenia sprzedaży
primes d'assurances de polices	składki ubezpieczeniowe na zawarte ubezpieczenia

Czasami do dwuwyrazowej syntagmy złożonej z rzeczownika i przymiotnika dodany zostaje kolejny przymiotnik, tworząc syntagmy trójwyrazowe np.:

(154)

S + Adj. +Adj.	
société civile immobilière prestations sociales agricoles taux mensuel monétaire occupation temporaire totale valeur résiduelle financière	spółka cywilna deweloperska rolnicze świadczenia socjalne miesięczny wskaźnik walutowy zajęcie tymczasowe całkowite wartość netto finansowa

W poniższych przykładach do syntagmy dwuwyrazowej połączonej przyimkiem, bądź przyimkiem i rodzajnikiem określonym dołączony został przymiotnik:

(155)

S+ Prep. + (Art. Def.)+ S + Adj.	
plafond d'engagement financier bail à usage commercial acquéreur de biens immobiliers zone à sismicité faible accomplissement des activités notariales incapacité de travail permanente montant de l'impôt foncier taxe à la valeur ajoutée	górną granicą zobowiązania finansowego najem handlowy nabywca nieruchomości obszar sejsmiczny słaby dokonanie czynności notarialnych trwała niezdolność do pracy wysokość podatku gruntowego podatek od wartości dodanej

Terminy będące syntagmami trójwyrazowymi mogą się również składać z trzech rzeczowników połączonych bezprzyimkowo np:

(156)

S+ (S+S)	
police dommages ouvrages	polisa od wad ukrytych

Bądź też trzech rzeczowników, z których trzeci rzeczownik dołączony jest do poprzedzających dwóch za pomocą przyimka:

(157)

S+S+ Prep. (+Art. Def.) + S	
gardien utilisateur de l'immeuble assurance perte de loyers	dozorcy korzystającego z nieruchomości ubezpieczenie na wypadek utraty czynszu

Termin, będący syntagmą może też powstać z dwóch rzeczowników połączonych przyimkiem, do których jest również dołączony przymiotnik, co obrazuje poniższy przykład:

(158)

Adj.+ S + (de + Art. Def.)+S	
entière exécution des obligations	całkowite wykonanie zobowiązań

Przydawka rzeczowna w języku francuskim może być określona za pomocą liczebnika porządkowego, który znajduje się w prepozycji np.:

(159)

Num. + S + Prep.+ S	
premier acte d'huissier	pierwsze wezwanie urzędnika sądowego do doręczeń

Liczebnik porządkowy może też tworzyć inne struktury np.:

(160)

S + (Prep.+ Art. Def.) + Num.+S	
paiement du premier terme	płatność pierwszego czynszu

Jak widać z powyższych przykładów w języku polskim oraz francuskim możliwości tworzenia syntagm są znaczne. Należy pamiętać, że ta nieograniczona produktywność może jednak prowadzić do powstawania „długich ciągów nominalnych” niekiedy trudnych do rozszyfrowania.

3 Pozostałe cechy

Oprócz omówionych w powyższej części artykułu cech leksykalnych i gramatycznych, typowych dla języka tekstów umów sformułowanych w języku prawa należy także zwrócić uwagę na inne charakterystyczne cechy języka omawianych umów, a mianowicie typowe określenia temporalne, konserwatywizm jak również skróty i skrótowce.

3.1 Określenia temporalne

W tekstach aktów prawnych znajdują się wypowiedzi, w których nie zawsze występuje określenie czasu. „Zgodnie z dyrektywami ZTP pominięcie w przepisach prawnych określenia okoliczności (czasu i miejsca) wskazuje, że nakaz czy zakaz, określonego zachowania dotyczy każdych okoliczności. W związku z tym, iż teksty aktów prawnych zawierają wypowiedzi dyrektywalne, jakimi są normy prawne, nie dotyczą one stanów rzeczy, które miały miejsce w przeszłości czy też dzieją się w chwili ich formułowania” (Choduń 2007: 141). Jeśli natomiast treść danej normy prawnej odnosi się do stanów rzeczy, które miały miejsce w przeszłości, to jedynie w takim stopniu, na ile nakazuje związanie ich skutkami na przyszłość. W aktach prawnych, ze względu na ich właściwości brakuje określeń w formie: (i) przysłówków temporalnych: *dziś, wczoraj, teraz* itp. (ii) zaimków przysłownych: *wtedy, wówczas*; czy też (iii) wskazań: *kiedyś, kiedy indziej, czasem, kiedykolwiek*. Brakuje zatem wyrażen określających miejsce w czasie i przestrzeni, w związku z czym nie występują również zaimki typu: *tu, teraz*,

tam. Czas i miejsce definiowane są natomiast przez opis, a wynika to z faktu, że „określenie czasu w tekstach prawnych ma charakter relatywny” (Choduń 2007: 142). Innymi słowy, fakt zaistnienia jakiegoś zdarzenia może być pod względem czasu określone tylko poprzez odniesienie do innego zdarzenia oraz do odstępu czasowego między nimi (por. Gizbert-Studnicki 1992: 157). Najczęściej prawodawca w odniesieniu do sposobu określenia czasu posługuje się formułami, które wskazują:

- (a) upływ czasu (poprzez podanie momentu początkowego, wiążącego się z zachowaniem lub zdarzeniem);
- (b) początek terminu (wskazywany poprzez odniesienie do zdarzenia, albo zachowania);
- (c) koniec terminu;
- (d) konkretny moment, w którym dane zdarzenie albo zachowanie ma zaistnieć albo zaistniało (moment ten jest rzadko wskazywany konkretną datą, a najczęściej określany jest nazwami tworzonymi od rzeczowników nazywających czynności, zachowania czy zdarzenia, nazwami dni używanymi w języku ogólnym, bądź też określeniami odwołującymi się do zdarzeń albo zachowań.

Poniżej przedstawiono przykładowe określenia temporalne występujące w analizowanych umowach polskojęzycznych:

(161)

Określenie temporalne	Umowy polskie
Upływ czasu	...przez cały czas trwania dzierżawy. [...pendant toute la période de la durée du bail.] ...w okresie trwania umowy... [...pendant la durée du contrat...] W pierwszym roku trwania umowy czynsz dzierżawny wynosi 593 zł... [Pendant la première année de la durée du contrat le montant du loyer sera fixé à 593 zloys...] ...w terminie 7 dni od dnia jej wygaśnięcia. [...dans le délai de 7 jours à partir du jour de son expiration.] ...nie później niż w terminie 3 dni. [...au plus tard dans le délai de trois jours.]
Początek terminu	Po ustaniu stosunku najmu Najemca zobowiązany jest... [À la fin du bail, le locataire est obligé de...]
Koniec terminu	Umowa zostaje zawarta na czas oznaczony do dnia 102.2006 r. [Le contrat est conclu pour la durée déterminée jusqu'au 102.2006.] ...z końcem roku kalendarzowego... [...à la fin de l'année civile ...]
Konkretny moment	Dnia [le] ...na rok naprzód przed upływem roku dzierżawnego... [... un an avant la fin de l'année culturale] ...ze skutkiem na ostatni dzień miesiąca następującego po miesiącu, w którym doręczyła drugiej stronie... [... qui prendra effet le dernier jour de mois à compter d'un mois

	<p>après le mois de la réception ...] ... w terminie do 5 dnia każdego miesiąca... [...dans le délai jusqu'au 5-ème jour de chaque mois...] Za dzień zapłaty uważany będzie dzień potwierdzenia dowodu wpłaty przez bank lub pocztę. [Est considéré comme le jour de paiement, le jour de confirmation de la réception du paiement par la banque ou la poste.] ... w dniu dzisiejszym... [...aujourd'hui...]</p>
--	---

Zestawienie określeń temporalnych występujących we francuskich umowach przedstawiono poniżej:

(162)

Określenie temporalne	Umowy francuskie
Upływ czasu	<p>...dans le mois de signature... [...w ciągu miesiąca od podpisania...] ...le bailleur percevra de plein droit et quinze jours après une mise en demeure préalable demeurée infructueuse un intérêt de retard... [...wynajmujący otrzyma z mocy prawa, w ciągu piętnastu dni po wcześniejszym bezskutecznym wezwaniu do zapłaty, odsetki za zwłokę...] Ce bail est conclu pour une durée de 9 années entières et consécutives qui prendront cours le ... (jour, mois, année, en toutes lettres) pour finir à pareille époque de l'année... [Niniejsza dzierżawa zostaje zawarta na okres pełnych i kolejnych 9 lat począwszy od dnia ... (dzień, miesiąc, rok, słownie) a kończący się o tej samej porze roku...]</p>
Początek terminu	<p>Le présent bail est consenti et accepté pour une durée de neuf années à compter du..... [Niniejsza umowa najmu zostaje zawarta na okres 9 lat począwszy od.....] Le preneur aura la faculté de faire cesser le présent bail à l'expiration de chacune des deux périodes triennales [Najemca może rozwiązać niniejszą umowę po wygaśnięciu każdego z dwóch trzyletnich okresów najmu....] Le bail est consenti et accepté moyennant une redevance annuelle fixée à mille euros (1.000,00 euros) qui sera payable à partir du 1er janvier 2011. [Dzierżawa zostaje zawarta w zamian za coroczny czynsz dzierżawny w kwocie 1000 euro, płatny począwszy od stycznia 2011 roku.] que les locaux étaient antérieurement loués et sont libres depuis le... [- że lokale były wcześniej wynajmowane i są wolne od dnia]</p>
Koniec terminu	<p>Cette signalisation doit impérativement être enlevée à la fin de chaque journée ou la journée de chasse. [To oznakowanie musi być obowiązkowo usunięte na koniec każdego dnia, lub dnia polowania.]</p>

<p>Konkretny moment</p>	<p>...chaque année à la date anniversaire du présent contrat... [...corocznie, zawsze z dniem zawarcia niniejszej umowy...] ...le preneur verse ce jour au bailleur... [Najemca (...) płaci w dniu podpisania umowy wynajmującemu...] Un mois avant la régularisation annuelle... [Miesiąc przed corocznym uregulowaniem...] ...mensuellement/trimestriellement d'avance... [... z góry miesięcznie lub kwartalnie...] ...un mois après un simple commandement de payer...] [... miesiąc po wezwaniu do zapłaty...] ...Le loyer sera payé en quatre termes égaux, les premier janvier, avril, juillet et octobre de chaque année et d'avance... [Czynsz jest płatny co kwartał począwszy od stycznia, potem w kwietniu, lipcu, październiku i każdego roku z góry.] ...la résiliation du prêt à usage interviendra dix jours après une mise en demeure, adressée par lettre recommandée avec avis de réception, restée sans exécution et énonçant la volonté du Prêteur d'user du bénéfice de la présente clause. [...rozwiązanie umowy użyczenia nastąpi 10 dni po bezskutecznym wezwaniu do wykonania zobowiązania w formie listu poleconego za potwierdzeniem odbioru i pod rygorem skorzystania z niniejszej klauzuli rozwiązującej.]</p>
-------------------------	--

Po przeanalizowaniu powyższych przykładów, można zauważyć, że w języku umów, mimo iż moment zawarcia umowy wskazany jest konkretną datą, występuje bardzo dużo określeń temporalnych definiowanych przez opis. Umowy zawierają dużo określeń czasu odnoszących się do zachowań lub zdarzeń, definiujących początek, upływ lub koniec terminu. Pojawiają się tu określenia czasowe w formie wyrażeń typu: *natychmiast*, *aktualnie*, *niezwłocznie*, *uprzednio*, *bez nieuzasadnionej zwłoki*. W języku francuskim tego typu wyrażenia to: *immédiatement* (natychmiast), *sans délai* (bezwłocznie), *actuellement* (aktualnie).

O ile określenia opisowe czasu nie przysparzają większych problemów w procesie przekładu, o tyle wiele nieporozumień może pojawić się w związku ze sposobem zapisu dat w tłumaczeniu. Przykładowo data „11.1.1981” może być rozumiana różnie i w USA może oznaczać „1 listopada 1981 r.” a we Francji czy w Polsce „11 stycznia 1981r.”. W celu uniknięcia nieporozumień możliwych w wyniku różnorodności systemów stosowanych na świecie, tłumacz powinien starać się wyeliminować dwuznaczność cyfr składających się na datę poprzez słowne wymienienie nazwy miesiąca lub przynajmniej jego skrótu. (por. Kierzkowska 2011: 95). W tłumaczeniu na język polski należy pamiętać, że miesiąc powinien być zapisany w języku polskim słownie, małą literą i w dopełniaczu oraz że stosuje się oddzielające kropki a nie kreski czy też ukośniki. W umowach francuskich data zapisywana jest słownie, na końcu umowy i ma postać formuły, co odzwierciedla się w tłumaczeniu na język polski: *Sporządzono w ... dnia 1 maja 2008 roku*. Przy tłumaczeniu daty na język francuski należy również pamiętać o dodaniu rodzajnika określonego *le*, a zamiast kropek można tu zastosować ukośniki.

3.2 Skróty i skrótowce

W codziennej polszczyźnie bardzo często skróty nie są odróżniane od skrótowców. Skróty w języku prawnym odnoszą się zarówno do nazw złożonych, jak i nazw prostych. Skróty „to znaki wyrazu lub wyrażenia zapisane jako znak całego wyrazu lub wyrażenia” (Podracki 1998: 237). Najczęstsze skróty prostych nazw to np.: „artykuł” – „art.”, „paragraf” zastępowany symbolicznym znakiem „§”, „litera” oznaczana odpowiednią literą alfabetu np.: „a”, bądź też „punkt” oznaczony odpowiednią cyfrą arabską z nawiasem okrągłym z prawej strony np.: „3”). W zwykłych tekstach jako skróty zapisywane są wyrazy czy zwroty, które często pojawiają się w danym tekście: „np.” („na przykład”), „m.in.” („między innymi”), itp. („i tym podobne”), a „swoistością skrótów w tekstach prawnych jest to, że nie występują w nich skróty typowe dla innych tekstów (takie właśnie jak wyżej wymienione) i że rządzą się one szczególnymi zasadami – różnymi zarówno dla ich terminów, jak i dla sposobu przywoływania tych zwrotów” (Zieliński 2010: 192).

Niektóre ze skrótów stosowane są zarówno w języku polszczyzny współczesnej, jak i w języku prawa, inne skróty mogą być też wprowadzane przez legislatora w drodze definicyjnej. Należy przy tym podkreślić, że stosowane przez ustawodawcę skróty i skrótowce są zabiegiem wyłącznie technicznym, niepowodującym skutków w zakresie semantyki tekstu prawnego. Odpowiadają one nazwom prostym lub częściom składowym nazw złożonych i posiadają te same własności semantyczne i syntaktyczne, co nazwy od których się wywodzą (podstawy derywacji). Dlatego też tworzone skróty i skrótowce traktowane są niekiedy jako synonimy wyrażen dla których je ustalono (por. Malinowski 2006: 152).

Skrótowce „są to wyrazy (rzeczowniki) powstałe przez skrócenie wyrażenia dwu- lub więcej- wyrazowego. Są one charakterystyczne dla języka urzędowego” (Urbańczyk, Kucala 1999: 349). W przeciwieństwie do skrótów skrótowce są „klasą formacji słotwórczych (= wyrazów pochodnych) utworzonych z kilkuwyrazowych nazw instytucji, przedsiębiorstw, firm, urzędów, organizacji, stowarzyszeń itp. przez odcięcie pewnych składników całej nazwy.” (Jadacka 2006: 144). W dziedzinie prawa powstanie skrótowców wiąże się z tworzeniem złożonych, wielocłonowych nazw nowych instytucji społecznych oraz państwowych, jak również z powstaniem długich określeń technicznych. „W tej sytuacji – w celu ułatwienia komunikacji i skrócenia wypowiedzi – legislator tworzył skrótowce jako semantyczne równoważniki długich, wielowyrazowych nazw własnych” (Malinowski 2006: 150). W tekstach języka prawnego występują:

- (a) *literowce*, tj. wyrazy, które składają się z pierwszych liter skróconego wyrażenia (np.: Główny Urząd Statystyczny – GUS; Organisation des Nations Unies – O.N.U.);
- (b) *sylabowce*, tj. wyrazy budowane z pierwszych sylab wyrazów tworzących zestawienie będące nazwą organizacji lub przedmiotu (np.: Centrala Farmaceutyczna – Cefarm);
- (c) *głoskowce* tworzone z pierwszych głosek wyrazów tworzących zestawienie i wypowiedzianych jako połączenie głosek (np.: North Atlantic Treaty Organization – NATO, czyt. nato) ;

- (d) *konstrukcje mieszane* jak np.: Centrum Badania Opinii Społecznej – CBOS (czyt. cebos) czy też Journal Officiel – J.O.

W analizowanych umowach regulujących używanie rzeczy występują zarówno skróty jak i skrótowce.

Skróty występujące w języku prawnym najczęściej dotyczą systematyki i oznaczenia aktów prawnych. Skróty występujące w badanych tekstach sformułowanych w języku prawa dotyczą przykładowo systematyki umowy:

(162)

- „art.” (artykuł)
- „§” (paragraf)
- „L.” (livre) [księga]

W badanych tekstach wystąpiły także polskie i francuskie skróty typowe dla języka ogólnego jak:

(163)

- „r.” (rok)
- „nr” (numer)
- „tj.” (to jest)
- „itd.” (i tak dalej)
- „etc.” (et cetera) [i tak dalej]
- „n ° ” (numéro) [numer]

W analizowanych umowach można także wyodrębnić skróty konwencjonalne, będące częściowo międzynarodowymi znakami miar:

(164)

- „m” (metr)
- „m²” (metr kwadratowy)
- „zł” (złoty)
- „ha” (hectare) [hektar]
- „ca” (centiare) [metr kwadratowy]
- „a” (are) [ar]
- „€” (euro) [euro]

Jeżeli chodzi natomiast skrótowce wyodrębnione w analizowanych umowach, to dotyczą one przykładowo danych personalnych bądź rejestrowych stron przystępujących do umowy np.: PESEL, REGON, bądź też nazw instytucji typu: INSEE, O.N.F itp. Poniższe tabele przedstawiają przykłady skrótowców z umów polskojęzycznych oraz francuskojęzycznych wraz z ich tłumaczeniem:

(165)

Język polski	Tłumaczenie
PESEL (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności). Pesel to numer identyfikujący określoną osobę fizyczną w Powszechnym Elektronicznym Systemie Ewidencji Ludności.	SLOT: Numéro d'identification de la population [Numer identyfikacyjny ludności]
	TLOT: .Numéro de sécurité sociale (język potoczny) [Numer ubezpieczenia społecznego] TLOT: NIRPP lub NIR (język prawa) Numéro d'inscription au répertoire nationale des personnes physiques [Numer identyfikacyjny w krajowym rejestrze statystycznym osób fizycznych]
REGON (Krajowy Rejestr Urzędowy podmiotów gospodarki narodowej). Numer Regon to numer identyfikacyjny podmiotu gospodarczego w powyższym rejestrze.)	SLOT: Numéro d'identification de l'entreprise [Numer identyfikacyjny przedsiębiorstwa]
	TLOT: SIRET (Système d'Identification du Répertoire des établissements) ⁵⁹ [Numer identyfikacyjny przedsiębiorstwa]
VAT (podatek od towarów i usług; podatek od wartości dodanej)	TVA (Taxe sur la valeur ajoutée)
bhp (bezpieczeństwo i higiena pracy)	Sécurité et hygiène au travail

Przykłady z umów francuskojęzycznych przedstawiono poniżej:

⁵⁹ Ekwiwalentem funkcjonalnym dla polskiej instytucji Regon może być francuski numer SIRET, który odpowiada oznaczeniu zakładu przedsiębiorstwa; składa się on z 9 cyfr numeru SIREN (który otrzymuje każdy przedsiębiorca, niezależnie od formy prawnej prowadzenia działalności – również osoby fizyczne, z chwilą wpisania do właściwego rejestru) oraz z 5 cyfr wewnętrznego systemu klasyfikacji – Numéro interne de Classement – NIC (określającego lokalizację i siedzibę firmy).

(166)

Język francuski	Tłumaczenie
INSEE (Institut Nationale de la Statistique et des Études Économiques)	SLOT: INSEE - Krajowy Instytut Statystyki i Badań Ekonomicznych
	TLOT: GUS - Główny Urząd Statystyczny
O.N.F (Office Nationale des Forêts)	SLOT: Urząd Lasów Państwowych
	TLOT: PGL Lasy Państwowe - Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe
CRL (Contribution sur le revenu locatif)	Podatek dochodowy od przychodów z tytułu najmu
AR (Accusé de réception)	Potwierdzenie odbioru (np.: listu)
ICC (Indice du coût de la construction)	Wskaźnik kosztów budowy

W przypadku tłumaczenia skrótów i skrótowców tłumacz musi stosować się do przyjętych zasad. Zgodnie z kodeksem tłumacza przysięgłego w tłumaczeniu skróty i skrótowce użyte w języku źródłowym powinny być rozwinięte i podane w języku docelowym w pełnym brzmieniu, z wyjątkiem skrótów powszechnie znanych dotyczących znanych nazw państw, organizacji, instytucji np.: USA, ONZ, ZSRR, EWG, NATO. Można wówczas podać odpowiednik takiego skrótu w języku docelowym. We wszystkich innych przypadkach skrót bądź skrótowiec powinien zostać rozszyfrowany i podany w jego pełnym brzmieniu. W razie niemożności rozszyfrowania, skróty i skrótowce należy zostawić w brzmieniu użytym w języku źródłowym oraz zaznaczyć ten fakt w uwadze tłumacza, dodając, że jego znaczenie nie zostało przez tłumacza odnalezione w dostępnych źródłach (Kierzkowska 2011: 95).

Na uwagę zasługują również zalecenia⁶⁰ Dyrekcji Generalnej ds. tłumaczeń pisemnych Komisji Europejskiej odnośnie pisowni skrótów i skrótowców. W myśl tych zasad należy unikać nadmiernego, niepotrzebnego stosowania skrótów i skrótowców w tłumaczonym tekście. Jeżeli jest taka możliwość i nie „przedłuża” to treści dokumentu, nie stosuje się skrótów w ogóle, pisząc całe formy, zwłaszcza w przypadkach gdy polskie skróty nie są w powszechnym użyciu. Jeżeli polskie skróty nie funkcjonują, a używanie pełnych form wiązałyby się ze znacznym „wydłużeniem” dokumentu i powstaniem mało czytelnych, długich zdań, przy pierwszym wystąpieniu należy podać pełną nazwę po polsku, w nawiasie skrót francuski wraz z jego rozwinięciem lub skrót polski, a później konsekwentnie stosuje się tylko skrót.

60 Vademecum Tłumacza. Wskazówki redakcyjne dla tłumaczy. Departament Języka Polskiego. Dyrekcja Generalna ds. Tłumaczeń Pisemnych. Komisja Europejska. Luksemburg 2007-2011. http://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf (2.02.2012)

Kubacki (2012: 122) proponuje przetłumaczyć skróty i skrótowce w pełnym brzmieniu, ale „W przypadku niemożności rozszyfrowania skrótu lub skrótowca należy pozostawić go w wersji oryginalnej i uczynić w nawiasie kwadratowym wzmiankę ‘skrót nieznan’ w odpowiednim języku. Skróty powszechnie znane można przetłumaczyć bez konieczności ich rozwijania, o ile analogiczne skróty istnieją również w języku docelowym, np. itp. jako u. Ä.”

3.3 Konserwatyzm języka prawa

Jak zauważa Jopek-Bosiacka (2006: 74) język prawa to „język uświęcony tradycją czasu, mający swoje korzenie w zwyczaju”. Leksyka języka prawa zawiera zarówno liczne wyrażenia przestarzałe jak i terminy zapożyczone z innych języków, które odróżniają ją od leksyki języka ogólnego.

O konserwatyzmie omawianego polskiego i francuskiego języka prawa świadczą między innymi liczne typowe dla języka prawa określenia o wartości wskazującej, służące do usytuowania rzeczowników w kontekście, przestrzeni lub czasie. Wyrażenia te wskazują zazwyczaj na osoby lub przedmioty (o których była już mowa wcześniej) i pojawiają się zwykle w języku prawa i administracji w znaczeniu „wyżej wymieniony, wspomniany, wskazany”. W omawianych umowach, wyrażenia te realizowane są poprzez następujące konstrukcje:

- (a) *ladite, ledit* czyli rodzajnik określony *le, la, les + dit* (imiesłów czasu przeszłego)
- (b) *dudit, audit, desdits* czyli rodzajnik ściągnięty *du, au, des + dit* (imiesłów czasu przeszłego)
- (c) *susdit, sus-désigné, sus-mentionné, susnommé, sus-indiqué, susénoncé, sus-visé* (prefiks *sus* + imiesłów czasu przeszłego)
- (d) *précité* (prefiks *pré* + imiesłów czasu przeszłego)

Powyższe konstrukcje określane są niekiedy w literaturze jako zaimki tzw. *legal pronouns* np.: *ledit* (Mattila 2013: 258). Souriou x i Lerat (1975: 48) twierdzą z kolei, że są to wyrażenia, których znaczenie zdecydowanie wykracza poza gramatyczną funkcję zaimków wskazujących. Zgodnie z francuskimi zasadami redagowania tekstów prawnych (*Guide de Légistique*⁶¹) w stylu prawnym powinno się unikać tego typu wyrażen ponieważ nadają mu przestarzałego charakteru i zakłócają jego przejrzystość. Postuluje się stosowanie przysłówków bądź też wyrażen przysłówkowych *ci-dessus* (powyżej) zamiast określeń typu: *susdit* (wyżej wymieniony, rzeczony), *ledit* (wyżej wspomniany). W praktyce okazuje się, że w analizowanych umowach stosuje się zarówno formy z *sus-*, czy też z *-dit*, jak również bardzo dużo wyrażen przysłówkowych typu: *ci-dessus* (powyżej), *ci-après* (dalej, niżej), *ci-dessous* (poniżej).

Poniżej zilustrowano użycie powyższych wyrażen w analizowanych umowach:

⁶¹ <http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Guide-de-legistique> (15.10.2012)

(167)

(...) Maire de **ladite commune** habilité à l'effet des présentes en vertu de la délibération ci-après visée.

[(...) Mera (SLOT); Burmistrza (TLOT) wyżej wspomnianej gminy, powołanego do tej czynności na mocy poniższej uchwały rady gminy.]

(168)

Antérieurement **ledit bien** appartenait en propre au défunt...

Wcześniej **wspomniana nieruchomości** była własnością zmarłego...

(169)

Une copie **du dit arrêté** demeurera jointe et annexée aux présentes après mention.

Kopia **tego zarządzenia** zostaje dołączona do niniejszego aktu w formie aneksu po jej wcześniejszym poświadczeniu.

(170)

D'un commun accord, PRENEUR et BAILLEUR conviennent que la redevance que doit verser le PRENEUR sera convertie en une obligation de faire à la charge de celui-ci telle qu'elle est plus amplement décrite au paragraphe "CONDITIONS DE JOUISSANCE – 6 èment" **du dit acte**, consistant en la réalisation par LE PRENEUR des travaux de réhabilitation du monument historique.

[Strony ustalają zgodnie, że płatność czynszu dzierżawnego, który powinien uiścić DZIERŻAWCA zostaje zamieniony na obowiązek spełnienia świadczenia o treści opisanej w paragrafie „WARUNKI UŻYTKOWANIA – punkt 6 **niniejszego aktu**”, polegającego na wykonaniu przez DZIERŻAWCĘ prac renowacyjnych zabytku historycznego]

(171)

Le preneur s'acquittera exactement des primes **des dites assurances** et en justifiera au bailleur, à toutes réquisitions de ce dernier, à peine de résiliation du bail.

Najemca uiści składki ubezpieczeniowe **powyższego ubezpieczenia** i uzasadni to wynajmującemu, na każde jego żądanie pod rygorem rozwiązania umowy.

(172)

Toutefois, le preneur aura la faculté de résilier le présent crédit-bail en application de l'article L. 313-7 **précité**.

Niemniej jednak korzystający może rozwiązać niniejszy leasing zgodnie z zastosowaniem artykułu L. 313-7 **przyczoonym wcześniej**.

(173)

Observation étant faite que le délai de deux mois prévu par l'article L 2131-6 du Code **sus-visé** s'est écoulé sans que la Commune ait reçu notification d'un recours pour excès de pouvoir devant le Tribunal Administratif, ainsi que son représentant **sus-nommé** le déclare.

Po upływie okresu dwóch miesięcy, w myśl artykułu L 2131-6 **wyżej wskazanego** Kodeksu, Gmina nie otrzymała zawiadomienia o złożonym zażaleniu o nadużycie władzy do Sądu Administracyjnego, co niniejszym także oświadcza **wyżej wymieniony** przedstawiciel gminy.

Przykłady zastosowania wyrażen przysłówkowych w umowach są następujące:

(174)

Les dispositions de l'article L 125-5 du Code de l'environnement sont ci-après littéralement rapportées:
Przepisy artykułu L 125-5 Kodeksu środowiska w ich dosłownym brzmieniu zostają przytoczone poniżej :

(175)

Le crédit-preneur ne pourra s'exonérer de tout ou partie de l'indemnité ci-dessus fixée.
Korzystający nie może uchylić się od zapłaty całości lub części odszkodowania ustalonego powyżej .

Ponadto, konserwatyzm języka prawa uwidacznia się w analizowanych umowach poprzez częste opuszczanie rodzajnika określonego *le, la* co wynika z faktu, że dawniej prawnicy rzadziej używali rodzajnika określonego i często go pomijali: „Lawyers have often dropped the article in cases where it is necessary under the rules of normal language. The explanation is simple: in Old French, the article was used less often than today. Since legal language is conservative, lawyers up to our times have said : *déposer copie* [‘lodge (a) copy’], *obtenir paiement* [‘obtain payment’], *toutes parties* [‘all parties’], *suiwant ordonnance* [‘under (the) order / ruling / decree / ordinance / regulation’] (...)” (Mattila 2013: 260). W niektórych konstrukcjach, zjawisko to widoczne jest we współczesnym francuskim języku prawa.

W analizowanych umowach, w wyrażeniach z przyimkiem *suiwant* (według, zgodnie z) pominięto rodzajnik określony: *suiwant jugement* (zgodnie z, według wyroku), *suiwant arrêté préfectoral* (zgodnie z, według zarządzenia prefekta), *suiwant acte du...* (zgodnie z, według aktu z dnia...), *délivrer quittance* (wystawić rachunek), *dont lecture faite* (po odczytaniu aktu). Poniżej przykłady:

(176)

Divorcée de Monsieur Robert FLIGEAT suiwant jugement rendu par le Tribunal Civil de Carpentras le 21 octobre 1958, et non remariée.
Uzyskała rozwód z Robertem FLIGEAT zgodnie z wyrokiem wydanym przez Sąd Cywilny w Carpentras dnia 21 października 1958 r. i nie wstąpiła ponownie w związek małżeński.

(177)

Il précise que suiwant arrêté préfectoral en date du 25 janvier 2001 il a été constitué sur la parcelle 719 une servitude de captage des eaux au profit du Syndicat des eaux de la région Rhône Ventoux arrêté publié au premier bureau des hypothèques d'AVIGNON le 1er juin 2001 volume 2001 P numéro 4047.
Precyzuje, że zgodnie z zarządzeniem prefekta z dnia 25 stycznia 2001 roku ustanowiono na działce 719 służebność dotyczącą ujęć wodnych na rzecz Związku zawodowego ujęć wodnych regionu Rhône Ventoux (Syndicat des eaux de la région Rhône Ventoux) zarządzenie opublikowane w SLOT: Biurze hipotecznym; TLOT

(178)

Suivant acte reçu aujourd'hui même par le Notaire soussigné, la société, crédit-bailleur, a acquis de la société, (► *forme*) au capital de euros dont le siège social est situé à le terrain ci-dessus désigné.

Zgodnie z aktem, sporządzonym przez niżej podpisanego Notariusza, spółka, finansujący, nabył od spółki,(forma prawna) o kapitaleeuro, z siedzibą w, opisany powyżej teren.

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu była charakterystyka wybranych cech polskiego i francuskiego języka prawa umów prawa zobowiązań. Przeprowadzona analiza tekstów umów regulujących czasowe używanie rzeczy w języku polskim oraz francuskim pozwoliła wskazać na cechy wspólne, właściwe obydwu językom. Ponadto, dzięki powyższym badaniom daje się zauważyć specyficzny styl języka umów, łączący w sobie elementy języka prawnego jak i prawniczego. Język ten jest bezosobowy, precyzyjny i standardowy. Poza tym, artykuł przybliży adeptom sztuki przekładu konkretne rozwiązania translatorskie w postaci przetłumaczonych fragmentów umów.

Bibliografia

- Alcaraz Varó, Hughes, Brian. 2002. *Legal Translation Explained*. Manchester: Svol. Jerome Publishing.
- Bissardon, Sébastien. 2005. *Guide du langage juridique. Vocabulaire, pièges et difficultés*. Paris: LexisNexis Litec.
- Choduń, Agnieszka. 2007. *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Cornu, Gérard. 2005. *Linguistique juridique*. Paris: Editions Montchrestien. EJA
- Gajda, Stanisław. 1990. *Wprowadzenie do teorii terminu*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu
- Gémar, Jean-Claude. 2000. La langue française, dans l'ordre juridique international. [In]: I. Lamberterie, D. Breillat (eds.) *Le français langue du Droit. Actes du colloque international*. Poitiers 6 et 7 novembre 1997. Paris: Presses Universitaires de France. 113-153
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1979. Czy istnieje język prawny, *Państwo i Prawo*, nr 3, ss. 49-60.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1992. Język prawny a obraz świata. [In]: *Prawo w zmieniającym się społeczeństwie*. Księga jubileuszowa Profesor M. Boruckiej-Arctowej, (red.) Skapska, G. Kraków.
- Gniadek, Stanisław. 1979. *Grammaire contrastive franco-polonaise*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grzelak, Joanna. 2010. *Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Praca doktorska.
- Guillien, Raymond, Vincent, Jean. 2007. *Lexique de termes juridiques*. Paris: Dalloz.
- Grevisse, Maurice. 2010. *Gramatyka języka francuskiego od A do ... B2*. Poznań: Nowela/De boeck (adaptacja. Alicja Żuchelkowska)
- Houbert, Frédéric. 2005. *Guide Pratique de la Traduction Juridique. Anglais/Français*. Paris: La maison du dictionnaire.
- Jadacka, Hanna. 2006. *Poradnik językowy dla prawników*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper
- Jędrzejko, Ewa. 1987. *Semantyka i składnia polskich czasowników deontycznych*. Wrocław-Warszawa-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Jopek-Bosiacka, Anna. 2006. *Przekład prawny i sądowy*, Warszawa: PWN.
- Kacprzak, Alicja, Sypnicki, Józef. 2002. Synonymie dans le vocabulaire medical. [In]: *Polysémie, Synonymie, Antonymie. Relations dans le lexique. Aspects théoriques et applicatifs*, Łódź, 29 VI 1995. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kacprzak, Alicja, Sypnicki Józef. 2002. *Éléments de grammaire française*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Kaczmarek Karolina. 2011. Lingua legis w aspekcie translologicznym węgiersko-polskim i polsko-węgierskim, *Legilingwistyka porównawcza, Tom 6/2011*, Poznań: UAM, 1-230.
- Kielar, Barbara., Zofia., Michałowska, Katarzyna. 1994. Umowa handlowa – angielskie i polskie wzorce tekstowe. *Lingua Legis* Nr 1. 6-11.
- Kierzkowska, Danuta. 2011. *Kodeks tłumacza przysięgłego z komentarzem*. Warszawa: Translegis.
- Kubacki, Artur. 2012. *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Kraków: Wolters Kluwer
- Malinowska, Ewa. 1999. Język w urzędach. [In]: W. Pisarek (red.). *Polszczyzna 2000. Oрудzie o stanie języka na przelomie tysiącleci*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych.

- Uniwersytet Jagielloński. 75-96
- Malinowski, Andrzej. 2006. *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis. *Słownik Francusko-polski, polsko-francuski* LexLand, Wiedza Powszechna, 2003
- Malkiel, Yakov. 1959. *Studies in irreversible binomials*. *Lingua* 8. 113-160.
- Marczyk, Krzysztof. 2004. Formalizacja języka prawniczego praktyki orzeczniczej (na przykładzie wyroku sądowego wraz z uzasadnieniem). [In]: E. Malinowska (red.). *Język – Prawo – Społeczeństwo*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. 157-166
- Mattila, E.S. Heikki. 2013. *Comparative Legal Linguistics. Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. 2nd Edition. Hampshire. Ashgate Publishing Limited.
- Matulewska, Aleksandra. 2007. *Lingua Legis in Translation*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Mellinkoff, D. 1963. *The language of the Law*. Boston: Little, Brown and Company.
- Nowak, Joanna. 2011. *Modalność deontyczna w języku prawa na przykładzie polskiego i hiszpańskiego kodeksu cywilnego*. Poznań. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Praca doktorska.
- Nowak, Paulina. 2006. *Analiza lapsologiczna przekładu unijnych aktów normatywnych na przykładzie Council Regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on Insolvency Proceedings*. Poznań. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Praca magisterska.
- Pisarska, Alicja. Tomaszewicz, Teresa. 1996. *Współczesne tendencje przekładoznawcze*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Pieńkos, Ewa, Pieńkos Jerzy. 1981. *Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej francusko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna
- Pieńkos, Jerzy. 1999. *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – Prawo w języku*. Warszawa: Oficyna Prawnicza Muza S.A.
- Podracki, J. 1998. *Szkolny słownik języka polskiego*. Warszawa
- Polański, Kazimierz. 1999. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Sandrini, Peter. 1996. *Terminologiearbeit im recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. IITF-Series 8. Vienna: TermNet.
- Sourieux, Jean Louis, Lerat Pierre. 1975. *Le langage du droit*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Šarčević, Susan. 2000. *New Approach to Legal Translation*. The Hague. Kluwer Law International.
- Starzec, Anna. 1984. *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku)*. Opole.
- Tomaszewicz, Teresa. 2003. Modele tekstów specjalistycznych a przekład. [In]: *Języki specjalistyczne. Zagadnienia dydaktyki i przekładu*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” Sp. Z o.o. 237-246
- Urbańczyk, S. Kucala, M. 1999. *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Wojtak, Maria. 1993. Styl urzędowy. [In]: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T 2. Współczesny język polski. J. Bartmiński (red.). Wrocław.
- Wojtak, Maria. 1992. O stylowym wariacie języka na przykładzie tekstów urzędowych. [In]: S. Gajda (red.). *Systematyzacja pojęć w stylistyce*. Opole. 141-149.
- Wank, Rolf. 1985. *Die juristische Begriffsbildung. Schriften des Instituts für Arbeits- und Wirtschaftsrecht der Universität zu Köln*, Band 48, 1. München: C.H. Beck.
- Zedler, Feliks. 2010. Wybrane zagadnienia z zakresu prawa i postępowania cywilnego w aspekcie translologicznym z języka polskiego na angielski. [In]: J. Bańcerowski, A. Matulewska (eds.) *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal*

Communication. Poznań: Zakład Graficzny UAM. vol. 3/2010.

Zieliński, Maciej. 1999. Języki prawne i prawnicze. [In]: W. Pisarek (red.). *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych. Uniwersytet Jagielloński. 50-74

Zieliński, Maciej. 2010. *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*. Warszawa. Wydawnictwo LexisNexis.

Żydek-Bednarczuk, Urszula. 1987. *Słownictwo z zakresu motoryzacji we współczesnym języku polskim*. Katowice

SUPER- I MAKROSTRUKTURA POLSKICH, GRECKICH I CYPRYJSKICH AKTÓW NORMATYWNYCH. STUDIUM PORÓWNAWCZE W ASPEKTCIE TRANSLATOLOGICZNYM

Karolina GORTYCH-MICHALAK, dr

Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
kmmgortych@gmail.com

Abstrakt: Akty normatywne, w tym konstytucje i ustawy, są w polskim i greckim systemie prawnym, prymarnym źródłem prawa. Tymczasem w cypryjskim systemie prawnym są one, wraz z Konstytucją Republiki Cypru, ustawami zachowanymi na mocy artykułu 188 Konstytucji, zasadami prawa precedensowego (Common Law and Equity) i aktami prawnymi uchwalanymi przez Izbę Reprezentantów, jednym z wielu źródeł prawa w państwie. Wynika z tego, iż we wskazanych trzech państwach rola aktów normatywnych jest zróżnicowana. W związku z tym, struktura aktów normatywnych może być różna, choć są one dokumentami, gdzie zawarto przepisy regulujące daną sferę życia społecznego. Celem pracy jest porównanie struktury badanych aktów normatywnych pod kątem translatoologii legilingwistycznej grecko-polskiej i polsko-greckiej. Analiza porównawcza poszczególnych części strukturalnych, czyli badanie ich cech wspólnych i różnic, ma za zadanie wypracowanie modelu aplikowanych badań porównawczych tekstów prawnych na potrzeby translatoologii legilingwistycznej. Aplikacja modelu analizy porównawczej dostarcza wymiernych rezultatów na dwóch polach badawczych: i) zapewnienie ekwiwalentów translacyjnych dla terminologii tekstów prawnych i ii) zapewnienie ekwiwalentów translacyjnych dla terminologii danej dziedziny prawa, której dotyczą porównywane akty normatywne.

SUPER- AND MACROSTRUCTURE OF POLISH, GREEK AND CYPRIOT NORMATIVE ACTS. A CONFRONTATIVE STUDY IN THE SCOPE OF TRANSLATION

Abstract: Normative acts, together with the constitutions, are primary sources of law in the Polish and Greek legal systems. On the other hand, normative acts in the Cypriot legal system together with the Constitution of the Republic of Cyprus, the laws retained in force by virtue of Article 188 of the Constitution, the principles of Common Law and Equity, the laws enacted by the House of Representatives, are just some of the many sources of law in that state. Thus, in the three states mentioned above, the functions of the normative acts in question are different. With reference to this fact, the structures of normative acts are different too, although they are documents wherein rules regulating a certain domain of social life are drafted. The aim of this paper is to compare the structures of the normative acts analysed here in terms of Greek-Polish and Polish-Greek legal translation studies. The objective of comparing each structural element of the normative acts, and investigating their similarities and differences is to develop a model of applied contrastive analysis of legal texts for the purposes of legal translation studies. The application of this model of

contrastive analysis provides concrete results in two fields of research: i) providing translation equivalents for legal terms connected with legal textology and ii) providing translation equivalents for the area of law to which the texts compared belong.

Słowa kluczowe: Język prawny, superstruktura, makrostruktura, akt normatywny, przekład prawny

Wstęp

Studia porównawcze mają dla translatoologii kluczowe znaczenie. Badania kontrastywne, a w szczególności stosowane badania kontrastywne, tworzą ramy dla porównywania języków, w tym ich jednostek, jakimi są teksty (Crystal 2008), na określone potrzeby, jak np. przekładoznawstwo (Kurtes 2006, 10, Fisiak 1981, 9).

W niniejszym artykule analizie porównawczej zostaną poddane teksty prawne, a dokładnie akty normatywne. Teksty prawne rozumiane są jako teksty sporządzone w języku prawnym. Za uznaną w literaturze klasyfikacją Wróblewskiego przyjmuje, iż język prawny to język, w jakim są sformułowane teksty obowiązującego prawa (Malinowski 2006, 19), a co za tym idzie badane teksty prawne stanowią obowiązujące w Polsce, Grecji i na Cyprze akty normatywne. Materiał badawczy stanowią teksty konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Grecji i Republiki Cypru oraz ustawy będące źródłem prawa cywilnego w Polsce, Grecji i na Cyprze, przy czym w Polsce i Grecji będą to odpowiednio kodeksy cywilne a w republice Cypru szereg ustaw regulujących określoną gałąź prawa cywilnego -prawo spadkowe (ustawa 195 i powiązana z nią ustawa 189) (por. Neocleous 2000). W niniejszym opracowaniu porównywane teksty są tekstami paralelnymi, co zostanie wyjaśnione w dalszym ciągu pracy.

Celem analizy jest wskazanie różnic i podobieństw pomiędzy porównywanymi tekstami na poziomie makrostruktury i superstruktury tekstu. Wnioski płynące z analizy zostaną w dalszej kolejności zbadane pod kątem translatoologii legilingwistycznej. Z ostatniego etapu badań wyłonione zostaną wnioski, które ukonstytuują model badań porównawczych aktów normatywnych na potrzeby translatoologii legilingwistycznej.

Pojęcia kluczowe

Proponowaną w niniejszym artykule problematykę należy zilustrować pojęciami, które w różnych kontekstach mogą mieć pojęcie szersze, aniżeli użyte w niniejszym tekście. Z tego względu w niniejszej części opracowania zamieszczono definicje pojęć wykorzystywanych w opisie problemu.

Tekst aktu normatywnego w niniejszym opracowaniu rozumiany jest jako tekst sporządzony w języku prawnym. Jego funkcją jest stanowienie norm prawnych (Lizisowa 2009, 22) i ma charakter wypowiedzi dyrektywnej, czyli takiej, która wskazuje adresatowi normy prawnej (wyrażonej językiem norm prawnych – bezpośrednio lub językiem przepisów prawnych – pośrednio) określony sposób

postępowania w określonych okolicznościach. (Wronkowska, Ziemiński 1997, 148). Zatem akt normatywny może być uznany za źródło prawa, z którego poznajemy treść prawa (Redelbach A. 1996, 108). Na potrzeby niniejszego artykułu istotną rolę będą odgrywały źródła prawa o charakterze ogólnokrajowym w Polsce, Grecji i na Cyprze, ponieważ kluczowym problemem jest analiza porównawcza tekstów aktów normatywnych w aspekcie translologicznym polsko-greckim i grecko-polskim a więc na poziomie języka prawnego całego państwa.

W polskim systemie prawnym źródłami powszechnie obowiązującego prawa w ujęciu materialnym są: Konstytucja, ustawy, umowy międzynarodowe, prawo wspólnotowe i rozporządzenia (Korycki et al. 2006, 43-49). W greckim systemie prawnym za źródła powszechnie obowiązującego prawa w ujęciu materialnym uznaje się ustawę [nomos], w tym konstytucję [syntagma] jako ustawę zasadniczą (GrKC art. 1), prawo międzynarodowe i prawo wspólnotowe (Fefes 2004, 23-24). Z kolei w cypryjskim systemie prawnym źródłami powszechnie obowiązującego prawa w ujęciu materialnym są: konstytucja [syntagma], ustawy zachowane ma mocy artykułu 88 konstytucje, zasady prawa precedensowego (Common Law and Equity) i akty prawne uchwalone przez izbę Reprezentantów (Supreme Court of Cyprus¹ 2007-2013). Spośród tych źródeł, na potrzeby badań poddane analizie zostaną akty normatywne o charakterze ustaw, tj. ustawy zasadnicze – konstytucja oraz teksty obowiązujących ustaw.

Język prawny, jakim sporządzono analizowane akty prawne, ma za zadanie realizowanie funkcji tekstu (por. Lizensowa 2006, 20), którą, jak wskazano powyżej jest regulacja różnych sfer życia społecznego w formie norm prawnych o charakterze powszechnym (Moser & Panaretou 2009, 1014). Z tego względu środki językowe języka prawnego będą realizowały również zadania poszczególnych elementów struktury aktu normatywnego, o których mowa w dalszej części artykułu.

Tekst aktu normatywnego, jak wspomniano powyżej ma funkcję dyrektywalną. Aby zrealizować zadanie, które stawia się tekstowi prawnemu, o jakim wspomniałam powyżej, musi on spełniać trzy podstawowe wymagania: precyzja, komunikatywność oraz wynikająca z nich adekwatność wypowiedzi do zamiaru prawodawcy. Tekst prawny wyraża adekwatnie intencje prawodawcy, jeśli jest dostatecznie precyzyjny w aspekcie obiektywnych reguł języka (por. Vlachopoulos 2008, 103). To właśnie precyzja, dokładność i poprawność językowa przyczyniają się do sformułowania tekstu adekwatnego. Tymczasem komunikatywność tekstu to zrozumiałość tekstu dla wszystkich osób nim zainteresowanych (Wronkowska, Zieliński 1997, 13-14).

Ponieważ przedmiotem zainteresowania jest superstruktura i makrostruktura tekstów normatywnych rozważania na temat języka prawnego ograniczam do stwierdzenia, iż pełni on rolę „służebną” w stosunku do funkcji tekstu aktu normatywnego i elementów jego struktury globalnej. Potwierdza to również Zieliński: „Język prawny przejawia się i realizuje się w konkretnych tekstach prawnych. Dlatego charakterystyka tego języka odbywać się będzie przez charakterystykę jego tekstów, z uwzględnieniem faktu, że teksty prawne są zawsze tekstami jakichś konkretnych aktów prawodawczych – ustaw, rozporządzeń albo uchwał” (Zieliński 1999, 50). Mam jednak świadomość, iż kwestia języka prawnego na poziomie mikrostruktur tekstowych, zdań, syntagm, wyrazów i in. (por. Matulewska

2007, Kubacki 2008, Grzybek 2009, Gortych i Matulewska 2009, Kaczmarek 2011) jest tematem intensywnie eksplorowanym w ostatnim czasie, również w aspekcie translologicznym.

Wskazane powyżej teksty mają kilka cech wspólnych a mianowicie: i) są źródłami powszechnie obowiązującego prawa na poziomie krajowym - czyli mają paralelną funkcję, ii) są sporządzone w języku prawnym (odpowiednio polskim i greckim) – paralelnym typie języka etnicznego, iii) dotyczą tych samych lub zbliżonych gałęzi prawa – mają paralelną tematykę. Wymienione podobieństwa kształtują wspólną platformę odniesienia niezbędną do przeprowadzenia badań porównawczych języka (Hoey and Haughton 2001, 46), którą można porównać do koncepcji *tertium comparationis* Krzeszowskiego (Krzeszowski 1990, 15-16). Na tej podstawie można uznać, iż analizowane teksty spełniają warunki, jakie w translologii stawia się tekstom paralelnym a mianowicie stanowią: “a text that represents the same text type as the source text” (Delisle, 1999, 166), czy też stanowią “a text that treats the same or a closely related topic in the same subject field and that serves as a source for the <mots justes> and <terms> that should ideally be incorporated into the <target text> to ensure collocational <cohesion>” (Delisle, 1999, 166). W niniejszym opracowaniu nie rozwijam kwestii innego typu tekstów paralelnych, jaki tworzą teksty źródłowe wraz ze swoimi przekładami (por. Matulewska 2010, 59).

Tekst paralelny w kontekście **translologii** odgrywa istotną rolę. Potwierdza to Kierzkowska (por. Kierzkowska 2008), która rozwinęła teorię *skoposu* Vermeera mówiąca o kluczowej roli celu przekładu – *skoposu*. Vermeer stwierdził, iż każdemu tłumaczeniu winno przypisać się cel, który determinuje to, w jaki sposób tłumacz przekłada tekst dla danego odbiorcy (Vermeer 2003, 229-230). Kierzkowska w swoim modelu wprowadziła pojęcie imperatywu odbiorcy i wyróżniła trzy podstawowe typy odbiorców (Kierzkowska 2008, 88-89). Na potrzeby niniejszej analizy przyjmuje się, że odbiorcą przekładu prawnego będzie odbiorca bliski, ponieważ jest on zaznajomiony z tematyką, kulturą i okolicznościami powstania tekstu źródłowego i tekstu przekładu. Jest on jednocześnie najbardziej wymagającym odbiorcą, ponieważ w przypadku przekładu tekstów prawnych, a dokładnie aktów normatywnych, oczekuje on, iż tekst przekładu będzie ekwiwalentny pod względem funkcji i stopnia sformalizowania z tekstem źródłowym. Aby tego dokonać należy stosować adekwatne rozwiązania translatorskie (Kielar 1988, 80), które prowadzą, w przypadku przekładu tekstów specjalistycznych wg Kierzkowskiej (Kierzkowska 2008, 96) do uzyskania ekwiwalencji tekstowo-normatywnej. Kierzkowska wyjaśnia również, iż, aby tłumacz ją osiągnął, winien stosować normy językowe i tekstowe właściwe dla danego tekstu, którym w niniejszym opracowaniu jest tekst aktu normatywnego. Orientacja na uzyskanie w tekście przekładu cech typowych dla danego typu tekstu sprawia, iż analiza porównawcza tekstów paralelnych jest konieczna, ponieważ to one są wiarygodnym źródłem wiedzy na temat struktury i cech tekstu na różnych jego poziomach i w różnych jednostkach, o czym pisze Neubert (1996, 101): „parallel texts are texts produced by users of different languages under near-identical communicative conditions. (...) Parallel text files (...) are part and parcel of the material and mental equipment of the competent translator. This equipment is a vast database storing enormous experience. It is the key to

an extensive knowledge of how texts are structured in the (text) world of different (communicative) cultures". Zapewnianie ekwiwalencji różnych jednostek językowych w oparciu o teksty paralelne winno być zorientowane na język docelowy, również w procesie przekładu tekstów prawnych (Pieńkos 1999, 182), dlatego też tak wielu badaczy, do których zalicza się autorka niniejszego tekstu, podkreśla istotną rolę znajomości i umiejętności eksploracji tekstów paralelnych.

Analizowane w niniejszym artykule teksty normatywne należą do jednego gatunku tekstów prawnych, a mianowicie do gatunku aktów normatywnych. Takie teksty charakteryzują się stałymi cechami, do których należy **struktura tekstowa** (Jopek-Bosiacka 2006, 138). Zarówno konstytucje, jak i ustawy zostaną porównane z punktu widzenia **superstruktury**, jak i **makrostruktury**, które rozumie się w niniejszym opracowaniu zgodnie z twierdzeniami van Dijka: „Superstructures have been defined as conventionalized schemata, which provide the global “form” for the macrostructural “content” of a text. Superstructures consist of hierarchical sequences of categories” (van Dijk 1980, 127). Z twierdzeniem van Dijka zgadza się również badaczka polskiego języka prawnego Lizisowa, która stwierdza, iż „Tekst prawny (...) jest (...) bowiem realizacją określonego schematu ujmowanego jako globalny model tekstu, czyli superstruktura” (Lizisowa 2006, 32) oraz, że „Struktura głęboka stanowi logiczny plan tekstu (makrostrukturę) obejmującą pewien rodzaj zagęszczenia tekstu do jego podstawowego przesłania” (Lizisowa 2006, 34).

Na podstawie przyjętych twierdzeń na potrzeby procesu analizy porównawczej opisanych powyżej tekstów paralelnych przyjmuje się założenie, iż superstruktura tekstu jest schematem formalnym organizującym treść tekstu na skalę globalną. Z kolei treść tekstu jest uporządkowana zgodnie z planem logicznym – makrostrukturą.

Struktura tekstów prawnych w ujęciu teorii prawa może być również podzielona dwustopniowo na: 1) elementy makrokompozycji (tzw. duże części) oraz 2) elementy mikrokompozycji (małe, podstawowe jednostki) (Malinowski, 2006, 182). Jednak ten podział ma charakter niezwykle ogólny i nie odgrywa znaczącej roli w prowadzonych przez autorkę artykułu badaniach, która stawia sobie za cel analizę struktur tekstu aktu normatywnego w aspekcie translatologicznym.

Metoda badawcza

1. Wybór materiału badawczego

Pierwszym etapem podejmowanej w niniejszym opracowaniu analizy porównawczej jest wybór tekstów paralelnych, które, jak wspomniano powyżej, spełniają określone wymogi. Jak wspomniano na wstępie niniejszego artykułu, analizie zostaną poddane akty normatywne pochodzące z trzech państw: Cypru, Grecji i Polski. Odnalezienie wspólnych cech tekstów normatywnych jest w tym przypadku nieco utrudnione, ponieważ Polska i Grecja należą do państw, w których panuje system prawa stanowionego, podczas gdy na Cyprze stosuje się prawo precedensowe oparte na systemie brytyjskim, które jednak próbuje się skodyfikować. Doskonałym przykładem kodyfikacji prawa *common law* na Cyprze jest obszerna konstytucja

będąca bardzo specyficzną na skalę całego systemu prawa stanowionego (Neocleous 2000, 16). Trudnością z translatologicznego punktu widzenia jest konieczność uwzględnienia różnic między greckim językiem prawnym a cypryjskim językiem prawnym (Vlachopoulos 2008, 108).

Istnienie konstytucji i uznawanie jej za najwyższy w hierarchii akt normatywny we wszystkich trzech państwach⁶² staje się głównym kryterium doboru tekstów poddanych analizie porównawczej pod kątem ich superstruktury i makrostruktury.

Kolejnymi aktami normatywnymi poddany takiej samej analizie porównawczej będą kodeks cywilny polski i grecki, ze szczególnym uwzględnieniem części dotyczącej prawa spadkowego. Ponieważ w cypryjskim systemie prawnym nie istnieją ustawy typu kodeks, na potrzeby badań wybrano dwie główne ustawy regulujące prawo spadkowe na Cyprze, czyli ustawę o testamentach i dziedziczeniu KEF195 i ustawę o zarządzaniu spadkiem osoby zmarłej KEF189⁶³. W tym wypadku wspólną płaszczyzną analizowanych aktów normatywnych stała się gałąź prawa, a dokładniej prawo cywilne. Taki wybór sprawia, iż prowadzone badania na poziomie superstruktury i makrostruktury tekstów mogą być w dalszej perspektywie rozwijane na potrzeby przekładu prawnego polsko-greckiego i grecko-polskiego, o czym mowa będzie w podsumowaniu badań.

Teksty poddane analizie zostały wybrane na podstawie wspólnego kryterium, jakim jest ich obecność i rola w cypryjskim, greckim i polskim systemie prawnym.

2. Proces badawczy

Analiza porównawcza zostanie przeprowadzona w dwóch etapach. W pierwszym etapie zostaną wyodrębnione i porównane pod kątem obecności i nazewnictwa w analizowanych aktach normatywnych elementy superstruktury tekstu, jakimi są w części nieartykułowanej aktu normatywnego: tytuł, preambuła, określenie podstawy prawnej oraz w części artykułowanej jednostki systematyzujące tekst aktów normatywnych: księga, tytuł, część, dział/rozdział, oddział, artykuł, ustęp / paragraf, punkt, litera, tiret

W drugim etapie badań zostaną wyodrębnione elementy makrostruktury tekstów normatywnych takie, jak: i) tytuł, ii) przepisy ogólne i szczegółowe, iii) przepisy o zmianie przepisów obowiązujących, iv) przepisy przejściowe i dostosowujące, v) przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe) (Wronkowska, Zieliński 1997, 28-29) oraz vi) załączniki. Podczas analizy porównawczej elementy makrostruktury zostaną opisane pod kątem ich umiejscowienia w teście, opatrzone opisem treści i zbadane pod kątem elementów superstruktury tekstu, aby wskazać łączność elementów struktury tekstowej.

⁶² Na potrzeby badań wprowadza się odpowiednie skróty: CyK – Konstytucja Republiki Cypru, GrK – Konstytucja Republiki Grecji, K – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, które pojawiają się w ybranych miejscach.

⁶³ Na potrzeby badań wprowadza się odpowiednie skróty: GrKC – grecki kodeks cywilny, KC – polski kodeks cywilny, KEF189 – cypryjska ustawa o zarządzaniu spadkiem osoby zmarłej, KEF195 – cypryjska ustawa o testamentach i dziedziczeniu, które pojawiają się w wybranych miejscach.

3. Podsumowanie badań

Podsumowanie badań zostanie przeprowadzone analogicznie do etapów badań, co oznacza, iż po każdym etapie badań zostaną wysunięte wnioski. Ostateczne wyniki badań będą przedstawione w kontekście translologii legilingwistycznej, a w szczególności w aspekcie zakładanej przez autorkę przydatności analizy porównawczej tekstów paralelnych na potrzeby teorii przekładu. Na tym etapie autorka podejmie również próbę ukonstytuowania modelu badań porównawczych tekstów paralelnych, jakimi są akty normatywne, na poziomie superstruktury i makrostruktury w aspekcie translologicznym.

Analiza porównawcza

i) Analiza superstruktury.

Proces porównania superstruktury badanych aktów normatywnych zostanie ujęty tabelarycznie, aby zobrazować podobieństwa i różnice tekstów pod kątem poszczególnych kryteriów.

a) Analiza superstruktury tekstów konstytucji.

Tabela 1: Porównanie elementów superstruktury konstytucji.

Zakładane elementy superstruktury tekstów Konstytucji	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	Konstytucja Grecji	Konstytucja Republiki Cypryjskiej
Tytuł aktu	Tytuł: <i>Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej</i>	Τίτλος: <i>Σύνταγμα της Ελλάδας</i>	Τίτλος: <i>Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας</i>
Preambuła	Preambuła ⁶⁴	Προοίμιο ⁶⁵	
Część		Μέρος	Μέρος
Dział/Rozdział	Rozdział	Κεφάλαιο	Κεφάλαιον
Oddział		Τμήμα	
Artykuł	Artykuł	Άρθρο	Άρθρο
Ustęp/paragraf	Cyfra arabska np. 1.	Cyfra arabska np. 1. W	Cyfra arabska np. 1.
Punkt			
Litera		Litera alfabetu greckiego np. α)	Litera alfabetu greckiego np. α)
Tiret			

⁶⁴ Ze względu na obszerność tekstu preambuły Konstytucji RP odwołuję czytelnika do tekstu źródłowego.

⁶⁵ Ze względu na obszerność tekstu preambuły Konstytucji RP odwołuję czytelnika do tekstu źródłowego.

b) **Analiza superstruktury tekstów ustaw.**

Tabela 2: Porównanie elementów superstruktury ustaw.

Zakładane elementy superstruktury tekstów ustaw	Polski kodeks cywilny	Grecki kodeks cywilny	Cypryjska ustawa o zarządzaniu spadkiem osoby zmarłej, KEF 195 i cypryjska ustawa o testamentach i dziedziczeniu, KEF 189.
Tytuł aktu	Tytuł: <i>USTAWA z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny</i>	Τίτλος: <i>Αναγκαστικός Νόμος υπ. Αριθμ. 2230. 1940 «Αστικός κώδιξ»</i>	Τίτλος: <i>Κεφάλαιο 195. Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος, (KEF 195), Κεφάλαιο 189. Ο περί Διαχείρισης Κληρονομιών Αποθανόντων Νόμος (KEF 189).</i>
Preambuła		Προοίμιο: <i>Γεώργιος Β' Βασιλεύς των Ελλήνων. Προτάσει του Ημετέρου Υπουργικού και διατάσσομεν:</i>	
Określenie podstawy prawnej			Opcjonalnie podanie podstawy prawnej sporządzenia tekstu w języku greckim (KEF 195).
Spis treści			Κατάταξη άρθρων
Księga	Księga i tytuł księgi np. <i>Księg pierwsza. Część ogólna.</i>	Księga Βιβλίο i jej tytuł np. <i>Βιβλίο Πρώτο. Γενικές αρχές</i>	
Część			Część – Μέρος i jej tytuł, np.: <i>Μέρος Ι. Γενικές αρχές (KEF 195), Μέρος Ι. Εισαγωγικές διατάξεις (KEF 189).</i>
Tytuł	Tytuł i jego nazwa: np. <i>Tytuł I. Przepisy Wstępne.</i>		
Dział	Dział i jego tytuł, np.: <i>Dział I. Osoby fizyczne.</i>		
Rozdział	Rozdział i jego tytuł, np. <i>Rozdział I. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych</i>	Rozdział i jego tytuł, np. <i>Κεφάλαιο δευτέρο. Ιδιωτικό διεθνές δικαίο.</i>	
Oddział			
Artykuł	Artykuł i jego numeracja	Artykuł – Άρθρο i jego numeracja: lub artykuł, jego numeracja i tytuł, np.: <i>Άρθρο Κατάσταση αλλοδαπών.</i>	Artykuł - Άρθρο, jego numeracja i tytuł, np.: <i>Άρθρο 2. Ερμηνεία</i>
Ustęp / Paragraf	Paragraf oznaczony symbolem § i opatrzonej numeracją.		Paragraf oznaczony numeracją.
Punkt			
Litera			Litera alfabetu greckiego np. α).
Tiret			

c) **Wnioski**

1. Analiza na poziomie superstruktury wskazuje różnice i podobieństwa pod kątem organizacji tekstu, jego jednostek, podziałów i nazw. W aspekcie translologicznym jest niezwykle przydatna, ponieważ dostarcza konotatów formalno-tekstowych właściwych dla tekstów prawnych różnych systemów prawnych i państwowych, co wskazano w odpowiednich wierszach tabeli, np.: wiersz *Tytuł aktu*, w którym wskazano greckie konotaty dla pojęcia *tytuł*: *τίτλος*.

2. Przeprowadzona analiza tekstów na poziomie superstruktury wskazuje również problemy w odnajdowaniu właściwych konotatów. Doskonałym przykładem jest słowo *κεφάλαιο*, które w przypadku przekładu z języka greckiego na język polski greckiego aktu normatywnego oznacza *rozdział* por. tab. 2, wiersz *Rozdział*). Jednak w przypadku przekładu grecko-polskiego cypryjskiego aktu normatywnego słowo *κεφάλαιο* użytego w tytule aktu normatywnego należałoby przetłumaczyć nie jako *rozdział*, ale raczej jako *uchwała* (Izby Reprezentantów), w szczególności, że występujące w tytule słowo *νόμος* ma polski konotat *ustawa* utrwalony w przekładzie greckich i cypryjskich aktów normatywnych na język polski (por. Tab. 2. wiersz *Tytuł aktu*).

Powyższe rozważania sprowadzają się do stwierdzenia, iż przeprowadzona analiza porównawcza aktów normatywnych na poziomie superstruktury wskazuje problemy w procesie ustalania konotatów dla przekładu prawnego polsko-greckiego i grecko-polskiego, ponieważ wskazuje na różnice pomiędzy greckim językiem prawnym i cypryjskim językiem prawnym na poziomie tekstowym. W procesie przekładu, kiedy należy podjąć decyzję o wyborze ekwiwalentu translacyjnego, odgrywa to kluczową rolę, o czym wspomniano powyżej powołując się na Vermeera i Kierzkowską. Jednocześnie przeprowadzona analiza jest źródłem gotowych i wiarygodnych rozwiązań translatorskich, o czym wspomniano w pierwszym wniosku płynącym z przeprowadzonej analizy. Wyodrębnione rozwiązania translatorskie, a dokładnie wskazane konotaty, mogą mieć zastosowanie również w przekładzie prawniczym, np. w sytuacjach, kiedy w tekście prawniczym (np. umowa o pracę) przywołuje się odpowiednie akty normatywne.

ii) **Analiza makrostruktury.**

Proces porównania makrostruktury badanych aktów normatywnych zostanie ujęty tabelarycznie, aby zobrazować podobieństwa i różnice tekstów pod kątem poszczególnych kryteriów.

a) **Analiza makrostruktury tekstów konstytucji.**

Tabela 3: Porównanie elementów makrostruktury konstytucji.

Zakładane elementy makrostruktury tekstów Konstytucji	Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej	Konstytucja Grecji	Konstytucja Republiki Cypryjskiej
Tytuł	Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej	Σύνταγμα της Ελλάδας	Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας
Przepisy ogólne i szczególne	Rozdział I (art. 1-29) RZECZPOSPOLITA Rozdział II (art. 30-86) WOLNOŚCI, PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁOWIEKA I OBYWATELA Rozdział III (art. 87-94) ŹRÓDŁA PRAWA Rozdział IV (art. 95-125) SEJM I SENAT Rozdział V (art. 126-145) PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ Rozdział VI (art. 146-162) RADA MINISTRÓW I ADMINISTRACJA RZĄDOWA Rozdział VII (art. 163-172) SAMORZĄD TERYTORIALNY Rozdział VIII (art. 173-201) SĄDY I TRYBUNAŁY Rozdział IX (art. 202-215) ORGANY KONTROLI PAŃSTWOWEJ I OCHRONY PRAWA Rozdział X (art. 216-227) FINANSE PUBLICZNE Rozdział XI (art. 228-234) STANY	ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Βασικές διατάξεις ΤΜΗΜΑ Α': Μορφή του πολιτεύματος (άρθρα 1-2) ΤΜΗΜΑ Β': Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας (άρθρο 3) ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (άρθρα 4-25) 2 ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Οργάνωση και λειτουργίες της Πολιτείας ΤΜΗΜΑ Α': Σύνταξη της Πολιτείας (άρθρα 26-29) ΤΜΗΜΑ Β': Πρόεδρος της Δημοκρατίας ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ανάδειξη του Προέδρου (άρθρα 30-34) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Εξουσίες και ευθύνη από τις πράξεις του Προέδρου (άρθρα 35-48) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Ειδικές ευθύνες του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρα 49-50) ΤΜΗΜΑ Γ': Βουλή ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ανάδειξη και	ΜΕΡΟΣ I ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 1-5) ΜΕΡΟΣ II ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩΝ (άρθρα 6-35) ΜΕΡΟΣ III ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ (άρθρα 36-60) ΜΕΡΟΣ IV ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ (άρθρα 61-85) ΜΕΡΟΣ V ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ (άρθρα 86-111) ΜΕΡΟΣ VI ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I Ο γενικός εισαγγελέως της Δημοκρατίας και ο βοηθός γενικού εισαγγελέως της Δημοκρατίας (άρθρα 112-114) ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II Ο

	<p>NADZWYCZAJNE</p>	<p>συγκρότηση (άρθρα 51-54) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Κωλύματα και ασυμβίβαστα των βουλευτών (άρθρα 55-58) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Καθήκοντα και δικαιώματα των βουλευτών (άρθρα 59-63) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Οργάνωση και λειτουργία της Βουλής (άρθρα 64-72) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Νομοθετική λειτουργία της Βουλής (άρθρα 73-77) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Φορολογία και δημοσιονομική διαχείριση (άρθρα 78-80) ΤΜΗΜΑ Δ': Κυβέρνηση ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Συγκρότηση και αποστολή της Κυβέρνησης (άρθρα 81-83) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Σχέσεις Βουλής και Κυβέρνησης (άρθρα 84-86) ΤΜΗΜΑ Ε': Δικαστική Εξουσία ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Δικαστικοί λειτουργοί και υπάλληλοι (άρθρα 87-92) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Οργάνωση και δικαιοδοσία των δικαστηρίων (άρθρα 94-100Α) ΤΜΗΜΑ ΣΤ': Διοίκηση ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Οργάνωση της διοίκησης (άρθρα 101-102) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Υπηρεσιακή κατάσταση των οργάνων της</p>	<p>γενικός ελεγκτής και ο βοηθός γενικού ελεγκτού (άρθρα 115-117) ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ Ο διοικητής και ο υποδιοικητής της Εκδοτικής Τραπέζης της Δημοκρατίας (άρθρα 118-121) ΜΕΡΟΣ VII ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I Γενικά Διατάξεις (άρθρα 122-125) ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ Ο γενικός λογιστής και ο βοηθός γενικού λογιστού (άρθρα 126-128) ΜΕΡΟΣ VIII ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (άρθρα 129-132) ΜΕΡΟΣ ΙΧ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (άρθρα 133-151) ΜΕΡΟΣ Χ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥΤΟ ΤΕΤΑΓΜΕΝΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ (άρθρα 152-164) ΜΕΡΟΣ ΧΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 165-168) ΜΕΡΟΣ ΧΙΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 169-178)</p>
--	---------------------	--	---

		διοίκησης (άρθρα 103-104) ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Καθεστώς του Αγίου Όρους (άρθρο 105) ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ειδικές τελικές και μεταβατικές διατάξεις ΤΜΗΜΑ Α': Ειδικές διατάξεις (άρθρο 106)	
Przepisy o zmianie przepisów obowiązujących	Przepisy o zmianie konstytucji zawarte w Rozdziale XII (art. 235)	ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ειδικές τελικές και μεταβατικές διατάξεις ΤΜΗΜΑ Β': Αναθεώρηση του Συντάγματος (άρθρο 110)	
Przepisy przejściowe i dostosowujące	Przepisy przejściowe zawarte w Rozdziale XIII (art. 236-243)	ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ειδικές τελικές και μεταβατικές διατάξεις ΤΜΗΜΑ Α': Ειδικές διατάξεις (άρθρο 106) ΤΜΗΜΑ Γ': Μεταβατικές διατάξεις (άρθρα 111-119)	ΜΕΡΟΣ XIII ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 187-199)
Przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe)	Przepisy końcowe zawarte w Rozdziale XIII (art. 236-243)	ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ειδικές τελικές και μεταβατικές διατάξεις ΤΜΗΜΑ Α': Ειδικές διατάξεις (άρθρα 107-109) ΤΜΗΜΑ Δ': Ακροτελεύτια διάταξη 1 Άρθρο 120.	ΜΕΡΟΣ XIII ΤΕΛΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 179-186)
Załączniki			Załącznik-Παράρτημα I (zawiera traktat gwarancyjny), Załącznik - Παράρτημα II (zawiera Traktat o sojuszu zbrojnym), Załącznik - Παράρτημα III (zawiera Spis fundamentalnych artykułów konstytucji Republiki Cypru)

b) **Analiza makrostruktury tekstów ustaw.**

Tabela 4: Porównanie elementów makrostruktury ustaw.

Zakładane elementy makrostruktury tekstów Konstytucji	Polski kodeks cywilny	Grecki kodeks cywilny	Cypryjska ustawa o zarządzaniu spadkiem osoby zmarłej, KEF 195 i cypryjska ustawa o testamentach i dziedziczeniu, KEF 189.
Tytuł	Tytuł: <i>USTAWA z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny</i>	Τίτλος: <i>Αναγκαστικός Νόμος υπ. Αριθμ. 2230. 1940 «Αστικός κώδιξ»</i>	Τίτλος: <i>Κεφάλαιο 195. Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος, (KEF 195), Κεφάλαιο 189. Ο περί Διαχείρισης Κληρονομιών Αποθανόντων Νόμος (KEF 189).</i>
Przepisy ogólne i szczegółowe	Przepisy ogólne zawarte w księdze (w pierwszych jej artykułach) i następujących jednostkach superstruktury tekstu: Księga, Tytuł, Dział, Rozdział, Artykuł, Paragraf., Przepisy szczegółowe zawarte w zorganizowanych w następujących jednostkach superstruktury tekstu: Księga, Tytuł, Dział, Rozdział, Artykuł, Paragraf, np.: KSIĘGA CZWARTA SPADKI (Art. 922-1088) Tytuł I. Przepisy ogólne (art. 922-930) Tytuł II. Dziedziczenie ustawowe (art. 931-	Przepisy ogólne (<i>γενικές διατάξεις</i>) zawarte w księdze (w pierwszych jej artykułach) i następujących jednostkach superstruktury tekstu: Księga - Βιβλίο, Rozdział - Κφάλαιο, Artykuł –Άρθρο. Przepisy szczegółowe (<i>ειδικές διατάξεις</i>) zawarte w zorganizowanych w następujących jednostkach superstruktury tekstu: Księga - Βιβλίο, Rozdział - Κφάλαιο, Artykuł –Άρθρο. np.: ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ - Η κληρονομική διαδοχή γενικά [Άρθρα 1710-1715] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ - Σύνταξη, ανάκληση και δημοσίευση διαθηκών [Άρθρα 1716-1780	Przepisy ogólne (<i>γενικές διατάξεις</i>) zawarte i zorganizowane w następujących jednostkach superstruktury tekstu: Część – Μέρος, Artykuł - Άρθρο, Paragraf oznaczony numeracją, Litera alfabetu greckiego np. α). W KEF 195 zawarte w części pierwszej - Μέρος I, zatytułowanej Przepisy ogólne - Γενικές διατάξεις (artykuły 1-20 – άρθρα 1-20). W KEF 189 w części pierwszej brak wyodrębnionych przepisów ogólnych, znajdują się tu jednak przepisy wstępne – Εισαγωγικές διατάξεις mające naturę ogólną, gdzie zamieszcza się np. terminologie i definicję legalna obowiązująca w tym akcie normatywnym: Część I. Przepisy wstępne – Μέρος I. Εισαγωγικές διατάξεις. Ponadto przepisy ogólne znajdują się również w Części VI. Zarządzanie – przepisy

<p>940) Tytuł III. Rozządzenia na wypadek śmierci Dział I. Testament (art. 941-958) Dział II. Powołanie spadkobiercy (art. 959-967) Dział III. Zapis i polecenie (art. 968-985) Dział IV. Wykonawca testamentu (art. 986-990) Tytuł IV. Zachowek (art. 991-1011) Tytuł V. Przyjęcie i odrzucenie spadku (art. 1012-1024) Tytuł VI. Stwierdzenie nabycia spadku i ochrona spadkobiercy (art. 1025-1029) Tytuł VII. Odpowiedzialność za długi spadkowe (art. 1030-1034) Tytuł VIII. Wspólność majątku spadkowego i dział spadku (art. 1035-1046) Tytuł IX. Umowy dotyczące spadku (art. 1047-1057) Tytuł X. Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych (art. 1058-1088)</p>	<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ - Περιεχόμενο της διαθήκης [Άρθρα 1781-1812] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ - Εξ αδιαθέτου διαδοχή [Άρθρα 1813-1824] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ - Νόμιμη μοίρα [Άρθρα 1825-1845] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ - Αποδοχή και αποποίηση της κληρονομιάς [Άρθρα 1846-1859] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ - Κληρονομική αναξιότητα [Άρθρα 1860-1864] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ - Σχολιάζουσα κληρονομία [Άρθρα 1865-1870] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ - Αγωγή περί κλήρου [Άρθρα 1871-1883] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ - Σχέσεις περισσότερων κληρονόμων [Άρθρα 1884-1894] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ - Συνεισφορά [Άρθρα 1895-1900] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ - Κληρονόμος με απογραφή [Άρθρα 1901-1912] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ - Δικαστική εκκαθάριση της κληρονομιάς [Άρθρα 1913-1922]</p>	<p>ogólne (artykuły 31-47) – Μέρος VI, Διαχείριση – γενικές διατάξεις (άρθρα 31-47). Przepisy szczegółowe (ειδικές διατάξεις) zawarte i zorganizowane w następujących jednostkach superstruktury tekstu: Część – Μέρος, Artykuł - Άρθρο, Paragraf oznaczony numeracją, Litera alfabetu greckiego np. α). W KEF 195 są to odpowiednio: ΜΕΡΟΣ ΙΙ. ΔΙΑΘΗΚΕΣ (άρθρα 21-43) ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΕΠΙΖΩΝΤΟΣ ΣΥΖΥΓΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΧΗ (άρθρα 44-51) ΜΕΡΟΣ ΙV. ΠΟΙΚΙΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 52-55). W KEF 189 są to odpowiednio: ΜΕΡΟΣ Ι ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΗΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΗΤΕΙΟ ΕΠΙΚΥΡΩΣΗΣ ΔΙΑΘΗΚΩΝ (άρθρα 3-8) ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ ΚΑΤΑΘΕΣΗ, ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΙΑΘΗΚΩΝ (άρθρα 9-11) ΜΕΡΟΣ ΙV ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΗΡΙΑ (άρθρα 12-24) ΜΕΡΟΣ V ΠΕΡΙΕΛΕΥΣΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ (άρθρα 25-30) ΜΕΡΟΣ VII ΠΟΙΚΙΛΕΣ</p>
---	--	--

		<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ - Κληρονομικό καταπίστευμα [Άρθρα 1923-1941] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ - Εκποίηση της κληρονομιάς [Άρθρα 1942-1955] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ - Κληρονομητήριο [Άρθρα 1956-1966] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ - Κληροδοσίες [Άρθρα 1967-2010] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΩΟ - Τρόπος [Άρθρα 2011- 2016] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ - Εκτελεστής της διαθήκης [Άρθρα 2017-2031] ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ - Δωρεά αιτία θανάτου [Άρθρα 2032-2035]</p>	<p>ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (άρθρα 51-59)</p>
<p>Przepisy o zmianie przepisów obowiązujących</p>	<p>Przepisy poza tekstem kodeksu cywilnego⁶⁶</p>	<p>Przepisy poza tekstem kodeksu cywilnego⁶⁷</p>	<p>KEF 189: Przepisy niewyodrębnione do żadnej części, podzielone jedynie na artykuły zebrane pod jednym tytułem ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΟΤΑΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΤΕΛΟΥΝ ΥΠΟ ΑΝΙΚΑΝΟΤΗΤΑ (άρθρα 48-10), które zawierają</p>

⁶⁶ Zmiany w polskim Kodeksie Cywilnym są wprowadzane na mocy innych ustaw. Ostatnie akty normatywne zmieniające Kodeks cywilny to Ustawy z roku 2011: Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare i Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw.

⁶⁷ Zmiany w GrKC wprowadza odrębna ustawa, która towarzyszy GrKC w wydaniach promulgacyjnych i innych: Ustawa wprowadzająca: Εισαγωγικός Νόμος.

			informacje o zmianie przepisów obowiązujących.
Przepisy przejściowe i dostosowujące	Jak wyżej.	Jak wyżej.	
Przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (przepisy końcowe)	Jak wyżej.	Jak wyżej.	Załącznik: 1. Παρατηρήσεις Υπηρεσίας Αναθεώρησης και Ενοποίησης της Κυπριακής Νομοθεσίας
Załączniki			Załącznik pierwszy - Παράρτημα πρώτο (artykuł 46 z objaśnieniem) Załącznik drugi - Παράρτημα δεύτερο (artykuł 48 (2) tabela stopni pokrewieństwa.

c) **Wnioski**

1. Analiza na poziomie makrostruktury wskazuje różnice i podobieństwa w logicznym układzie tekstu. Wskazuje miejsca wspólne lub ich braki oraz lokalizuje je. Dzięki temu w perspektywie dalszych badań kontrastywnych powyższych tekstów w aspekcie translologicznym rysuje się możliwość wyłonienia wielu ekwiwalentów translacyjnych na poziomie zdań, syntagm, fraz i wyrazów (por. Tab. 4 wiersz *Przepisy ogólne i szczegółowe*). Przywołany w nawiasie przypadek otwiera pole do dalszych badań na niższych poziomach struktury, np. porównanie definicji legalnych prowadzi do uzyskania ekwiwalentów translacyjnych (Gortych-Michalak 2010: 200-201).

2. Analiza na poziomie makrostruktury wskazuje lokalizację na mapie aktu normatywnego poszczególnych elementów makrostruktury. Znajomość planu logicznego aktu normatywnego właściwego dla danego systemu prawnego zwiększa perspektywę badawczą analizy porównawczej tekstów. Uzasadnia dokonanie wyboru tekstów paralelnych mających inne cechy wspólne, np. inna gałąź prawa, jaką jest prawo międzynarodowe (po zawartość załączników Konstytucji Republiki Cypru, Tab. 3, wiersz *Załączniki*).

3. Różny stopień kodyfikacji aktów normatywnych w Polsce, Grecji i na Cyprze, wynikający z panujących w tych państwach systemów prawnych, jaki jest widoczny szczególnie w tabeli 4 powyżej, w aspekcie translologicznym uzasadnia użycie różnych technik zapewniania ekwiwalencji w procesie przekładu, np. wykorzystanie

cypryjskiej frazy *μεταβατικές διατάξεις/μεταβατικά διατάξεις* pochodzącego z prawa konstytucyjnego na potrzeby zapewnienia ekwiwalentu dla polskiej frazy *przepisy przejściowe* pochodzącego z prawa cywilnego.

Podsumowanie badań

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż przeprowadzenie analizy porównawczej tekstów aktów normatywnych na poziomie ich superstruktury i makrostruktury jest w aspekcie translologii legilingwistycznej wartościową metodą służącą zapewnianiu ekwiwalentów translacyjnych. Metoda ta jest szczególnie użyteczna w sytuacji, kiedy w różnojęzycznych tekstach paralelnych nie istnieją konotaty. Wówczas prowadzenie badań porównawczych tekstów mających paralelne cechy i funkcje może dostarczyć adekwatne rozwiązania translatorskie.

Powyższe badania zostały przeprowadzone w kilku fazach, które uporządkowane tworzą następujący model badań:

1. Porównanie systemów i kultur prawnych – poznanie źródeł prawa.
2. Określenie cech paralelnych dla tekstów.
3. Wybór tekstów paralelnych mających cechy paralelne.
4. Analiza porównawcza tekstów paralelnych spełniających powyższe wymogi na poziomie superstruktury i makrostruktury (pojęcia łączące się ze sobą (por. van Dijk 1980, 127).
5. Zestawienie cech wspólnych i różnic porównywanych tekstów.
6. Wyłonienie ekwiwalentnych jednostek języka w celu stworzenia rozwiązań translatorskich np. zapewniania ekwiwalencji.
7. Określenie dalszych perspektyw badawczych np. dla innych korpusów tekstów paralelnych lub innych poziomów struktury tekstu.

Zakończenie

Celem niniejszego opracowania była analiza porównawcza tekstów cypryjskich, greckich i polskich aktów normatywnych na poziomie ich superstruktury i makrostruktury. Otrzymane wyniki badań potwierdzają ogólnie przyjęte w teorii przekładu twierdzenie o wysokiej wartości badań porównawczych a w szczególności badań tekstów paralelnych.

Zadowolające wyniki przeprowadzonego badania dają podstawy do dalszego rozwoju analogicznych badań porównawczych na innych korpusach tekstowych oraz z perspektywy innych elementów struktury tekstowej w aspekcie translologicznym.

Bibliografia

- Crystal, David. 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Sixth Edition*, Malden USA: Blackwell Publishing.
- Delisle, Jean et al., red. 1999. *Translation terminology*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- van Dijk, Teun, A..1980. *MACROSTRUCTURES. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition*, Hillsdale, New Jersey: LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES PUBLISHERS.
- Fefes, Michalis, V. 200 *Eisagogi sto dikaio. Syntagmatiko. Dioikitiko. Poiniko. Astiko. Emporiko. Ergatiko*, Athina: Nomiki Vibbliothiki.
- Fisiak, Jacek. 1981. *Language and languages; Contrastive linguistics; Study and teaching*, Oxford and New York: Pergamon.
- Gortych, Karolina, Matulewskam Aleksandra. 2009. Translacyjne problem wyrażania modalności deontycznej w tekstach aktów normatywnych w języku angielskim, greckim i polski [W:] *Prawo i język*, red. Mróz Anna, Niewiadomski Adam, Pawelec Monika, 65-78. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gortych-Michalak, Karolina. 2010. Definicja legalna w polskich, greckich i cypryjskich aktach normatywnych w aspekcie przekładu prawniczego grecko-polskiego. [W:] *Lingua Iuris*: red. Mróz Anna, Niewiadomski Adam, 167-201. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grzybek, Joanna. 2009. *Język prawa cywilnego w aspekcie translologicznym chińsko-polskim i polsko-chińskim*, niepublikowana rozprawa doktorska, Poznań, UAM.
- Hoey, Michael i Haughton, Diane. 2001. Contrastive analysis and translation. [W:] *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, red. Bake Mona, 45-49. London and New York: Rotledge.
- Jopek-Bosiacka, Anna. 2006, *Przekład prawny i sądowy*, Warszawa: PWN.
- Kaczmarek Karolina. 2011. *Lingua legis w aspekcie translologicznym węgiersko-polskim i polsko-węgierskim, Legilingwistyka porównawcza, Tom 6/2011*, Poznań: UAM, 1-230.
- Kielar, Barbara, Z. 1988. *Tłumaczenie i koncepcje translatoryczne*, Wrocław: Ossolineum.
- Kierzkowska, Danuta. 2008. *Tłumaczenie prawnicze*, Warszawa: Translegis.
- Korycki, Stefan, Kuciński, Jerzy, Trzeciński Zenon, Zaborowski Jerzy. 2006. *Zarys prawa*, Warszawa: Lexis Nexis.
- Krzeszowski, Tomasz P. 1990. *Contrasting languages. The Scope of Contrastive Linguistics*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Kubacki, Artur Dariusz, 2007, *Problemy tłumaczenia niemieckojęzycznych dokumentów samochodowych. Współczesne kierunki analiz przekładowych*, pod red. Marii Piotrowskiej, seria *Język a komunikacja* 18, Kraków: Wydawnictwo Tertium, 121-132.
- Kurtes, Svetlana. 2006. *Contrastive Analysis at work: theoretical considerations and their practical application*.*SIGNUM: Estud. Ling. n. 9/1, jun. 2006*, Londyn, 111-140.
- Lizisowa, Maria, Teresa. 2006. *Tekst – Kontekst – Interpretacja, W poszukiwaniu semiotyczno-dyskursywnych wzorców konkretyzacji języka*, Kraków: Collegium Colimbinum.
- Lizisowa, Maria, Teresa, 2009. *Performatywne wypowiedzi prawne w aspekcie lingwistyki tekstu* [W:] *Prawo i język* red. Mróz Anna, Niewiadomski Adam, Pawelec Monika, 19-36. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Malinowski, Andrzej. 2006. *Polski język prawny, Wybrane zagadnienia*, Warszawa: Lexis Nexis.
- Matulewska, Aleksandra. 2007. *Lingua Legis in Translation*, Amsterdam: Peter Lang Publishing House.

- Matulewska, Aleksandra. 2010. Teksty paralelne a ustalanie konotatów i denotatów na potrzeby przekładu polsko-angielskiego. *Legilingwistyka porównawcza, Tom 3/2010*, Poznań: UAM, 57-69.
- Moser, Amalia, i Panaretou, Eleni. 2009. Tense, aspect and modality in legal texts. *Proceedings of the 8th International Conference on Greek Linguistics*, 1013-1026, http://www.linguist-uoι.gr/cd_web/case3.html (dostęp 10 grudnia 2011 godz. 12.00)
- Neocleous, Andreas. 2000. *Introduction to Cyprus Law*, Limassol: Yorkhill Law Publishing.
- Pieńkos, Jerzy. 1999. *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – Prawo w języku*, Warszawa: MUZA SA.
- Redelbach, Andrzej. 1996. *Wstęp do prawoznawstwa*, Poznań: Ars Boni et Aequi.
- Supreme Court of Cyprus, 2007-2013, *Legal system*, http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/DMLLegSystem_en/DMLLegSystem_en?OpenDocument (dostęp 20 grudnia godz. 16.04).
- Vlachopoulos, Stefanos. 2008. Translating into New LSP. Translation of laws in the Republic of Cyprus. *Target 20*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 103-11
- Vermeer, Hans J. 2003. Skopos and Commission. W: *The Translation Studies Reader*, red. Venuti Lawrence, Baker Mona, 221-232. London and New York: Routledge.
- Wronkowska, Sławomira i Zieliński Maciej. 1997. *Zasady techniki prawodawczej*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Wronkowska, Sławomira, Ziemiński, Zygmunt. 1997, *Zarys teorii prawa*, Poznań: Ars Boni et Aequi.
- Zieliński, Maciej, 1999. Języki prawne i prawnicze. [W:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci* red. Pisarek, 50-7 Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych. Uniwersytet Jagielloński.

Teksty źródłowe

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w brzmieniu obowiązującym dnia 20. 12. 12.
- Konstytucja Grecji (Σύνταγμα της Ελλάδας) w brzmieniu obowiązującym dnia 20. 12. 12.
- Konstytucja Republiki Cypru (Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας).
- Polski Kodeks Cywilny w brzmieniu obowiązującym dnia 20. 12. 12.
- Grecki Kodeks cywilny (Αστικός Κώδικας) w brzmieniu obowiązującym dnia 20. 12. 12.
- Cypryjska ustawa nr KEF 195 (Κεφάλαιο 195. Ο περί Διαθηκών και Διαδοχής Νόμος) w brzmieniu obowiązującym dnia 20. 12. 12.
- Cypryjska ustawa nr KEF 189 (Κεφάλαιο 189. Ο περί Διαχείρισης Κληρονομιών Αποθανόντων Νόμος) w brzmieniu obowiązującym dnia 20. 12. 12.

SYSTEM SĄDOWNICTWA CYWILNEGO W JAPONII

Yuki HORIE, mgr

Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adam Mickiewicza w Poznaniu
Al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
pupu@amu.edu.pl

Abstrakt: W tym artykule zostały omówione organizację sądu w Japonii oraz porównanie z sądownictwem polskim, następnie szczegółowo przedstawiono japońską organizację sądową oraz osoby związane z działalnością sądów japońskich. W Japonii sądy zajmują się pięcioma rodzajami spraw według prawa japońskiego: cywilnymi; administracyjnymi; karnymi; rodzinnymi oraz dotyczącymi nieletnich. W ostatniej części została omówiona sprawa cywilna w Japonii, szczególnie rodzaje postępowań cywilnych, nazewnictwo stron procesowych, ważne terminy z zakresu procedur cywilnych oraz ogólny przebieg spraw cywilnych.

CIVIL JUDICIARY SYSTEM IN JAPAN

Abstract: In this article it is written about the organization of Japanese court and the comparison with Polish judiciary system, then each Japanese court and the persons who are involved in the trial is also presented in detail. In Japan, five types of cases are dealt with at the courts according to the Japanese law: civil case, administrative case, criminal case, family case and the case which is related with the juvenile. The last part of this article was devoted to about the civil case in Japan, especially about the overview of the civil procedure, naming of the parties and the important terms concerning the civil case.

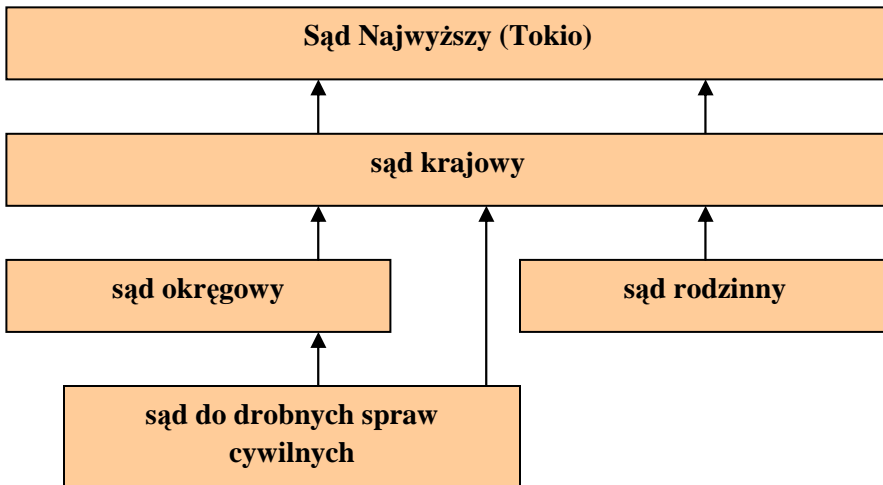
Słowa kluczowe: sądownictwo w Japonii, sąd, prokurator, oskarżyciel, sędzia

1. Organizacja sądów

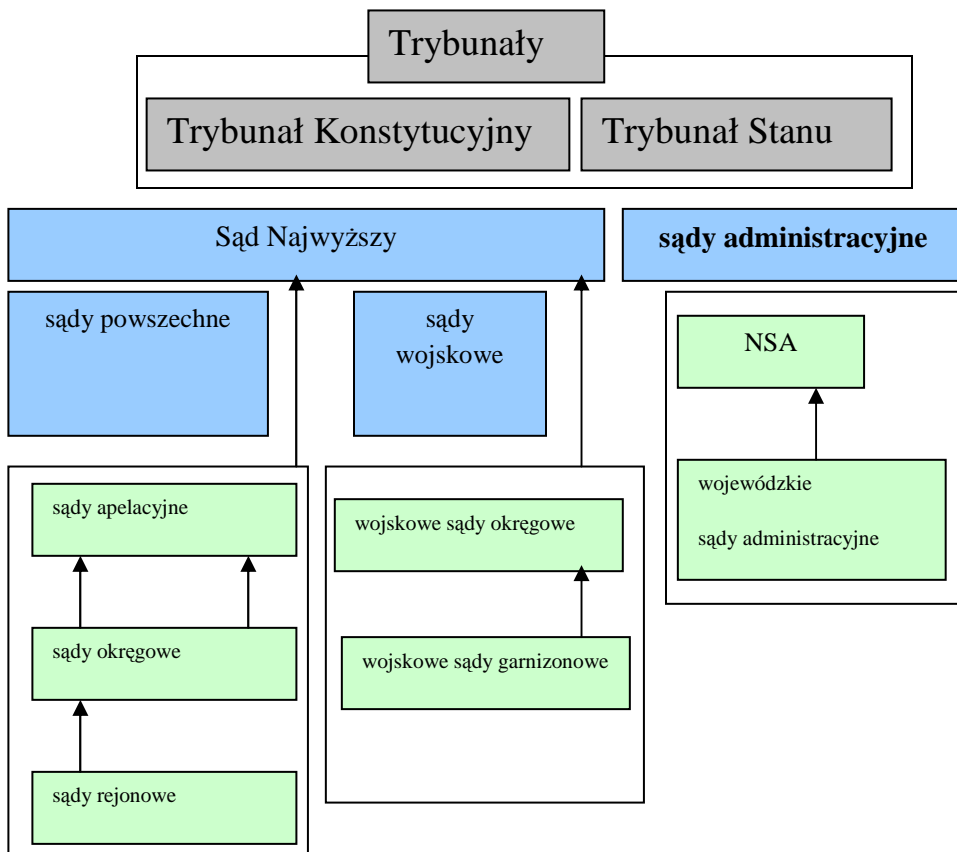
W Japonii najwyższą instancją i tzw. sądem najwyższej rangi jest na mocy konstytucji 最高裁判所 saikō saibansho (sąd najwyższy). Sądami tzw. niższej rangi są 高等裁判所 kōtō saibansho (sąd krajowy, dosłownie: „sąd wysoki”), 地方裁判所 chihō saibansho (sąd okręgowy), 家庭裁判所 katei saibansho (sąd rodzinny) oraz 簡易裁判所 kan'i saibansho (sąd do spraw drobnych, dosłownie: „sąd uproszczony i przyspieszony”), sprawy zaś, którymi zajmują się, określone są przez prawo sądowe. W zakresie procedur sądowych, dla skutecznej realizacji zasad sprawiedliwego postępowania sądowego, obowiązuje zasada trójinstancyjności. Strona, która po wyroku sądu pierwszej instancji, jest zeń niezadowolona, może odwołać się do sądu drugiej instancji. To odwołanie nazywa się 控訴 kōso. W przypadku niezadowolenia z wyroku sądu drugiej instancji, może odwołać się do sądu wyższej, trzeciej instancji. To odwołanie nazywa się 上告 jōkoku. Kōso i jōkoku określa się zbiorczo jako 上訴 jōso (apelacje). Jedynie w przypadku spraw dotyczących nieletnich oraz rodzinnych stosuje się termin 抗告 kōkoku, „sprzeciw”.

Poniższe wykresy pokazują strukturę sadownictwa japońskiego i polskiego.

1.1. Japoński system sądowy

1.2. Polski system sądowy

Jak widać na pierwszy rzut oka, struktura sądownictwa japońskiego jest prostsza niż sądownictwa polskiego. Po pierwsze w Polsce w organach władzy sądowniczej poza sądami jako organami wymiaru sprawiedliwości istnieją dwa trybunały (jap. 法廷 hōtei). Pierwszy, Trybunał Konstytucyjny (jap. 憲法法廷 Kenpō hōtei), orzeka zgodność ustaw, przepisów oraz ratyfikowanych umów międzynarodowych z konstytucją. Drugi, Trybunał Stanu (jap. 国家法廷 Kokka hōtei), jest właściwy dla osądzania działań podejmowanych w trakcie piastowania funkcji przez najwyższych urzędników państwa: prezydenta, premiera, ministrów, prezesa NBP, prezesa NIK, szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. W Japonii zgodność prawa z konstytucją należy do jurysdykcji Sądu Najwyższego i nie ma tego rodzaju organu jak polskie trybunały. Japoński termin stosowany jako tłumaczenie słowa „trybunał” oznacza zwykle „salę rozpraw”.

Ponadto w Polsce poza sądami powszechnymi są również sądy wojskowe i administracyjne, w Japonii zaś, zgodnie z Art. 75 Par. 2 konstytucji, nie można powołać do życia organu wymiaru sprawiedliwości nienależącego do struktury podporządkowanej Sądowi Najwyższemu. Stąd sprawy administracyjne poddane są podobnemu biegowi jak sprawy cywilne i karne. Wyjątkowo w kilku rodzajach spraw przewod przeprowadzany jest w innych instytucjach niż sądy powszechne. Pierwszy rodzaj to sprawy dyscyplinarne sędziów, rozpatrywane przez połączone izby parlamentu. Drugi rodzaj spraw to kwestie związane z ewentualnym naruszeniem przepisów prawa dotyczących sprawowania funkcji parlamentarzysty. Wówczas sędziami są koledzy danego parlamentarzysty z tej samej izby (Izby Radców – izba wyższa; Izby Reprezentantów – izba niższa).

Ponadto cechą szczególną organizacji sądownictwa japońskiego są sądy rodzinne. W Polsce sąd rodzinny jest wydziałem sądu rejonowego, w Japonii zaś jest niezależnym organem wymiaru sprawiedliwości. Sąd ten jest właściwy dla spraw rodzinnych, mediacji rodzinnych, spraw dotyczących osobowego statusu prawnego, np. rozwodów, spraw dotyczących opieki nad nieletnimi oraz jako pierwsza instancja w sprawach karnych związanych z tzw. przestępstwami społecznymi (jap. 福祉犯罪 *fukushi hanzai*) w rozumieniu Art. 37 Par. 1 Prawa o nieletnich (jap. 少年法 *shōnen hō*). Innymi słowy sąd ten zajmuje się sprawami różniącymi się od innych pod względem konieczności możliwie poufnego rozwiązania sporu, jak np. w sprawach dotyczących osobistych problemów członków rodziny lub przestępstw nieletnich. Polski wydział rodzinny i nieletnich sądu rejonowego zajmuje się głównie przestępstwami społecznymi nieletnich oraz np. leczeniem osób uzależnionych od alkoholu, sprawy zaś takie jak rozwody pozostają we właściwości wydziału cywilnego.

1.4. Zasady ogólne

W przeciwieństwie do „przynajmniej dwuinstancyjności” w prawie polskim, w Japonii zasadą jest trójinstancyjność. Celem japońskiego prawodawcy było danie możliwości stronom dalszego dochodzenia swych roszczeń aż do trzeciej instancji zgodnie z przyświecającą mu intencją przywiązywania dużej wagi do stanowiska stron występujących przed sądem. W Polsce celem nadrzędnym jest wyraźne określenie, która ze stron ma rację, a która nie, oraz właściwe przeprowadzenie procesu – stąd przynajmniej dwuinstancyjność.

W przeciwieństwie do prawa polskiego, z zasady przewidującego, jeżeli sąd nie zarządził inaczej, toczenie się rozpraw przy drzwiach otwartych oprócz spraw rozwodowych, prawo japońskie przewiduje zamknięte posiedzenia sądu w przypadku spraw dotyczących małżeństw oraz przestępstw nieletnich toczonych przed sądem rodzinnym za wyjątkiem toczących się przed sądem sporów między stronami. Ma to na celu możliwie poufne rozpatrzenie tego typu spraw.

2. Sądy poszczególnych instancji w Japonii

2.1. 最高裁判所 Sąd Najwyższy

Zgodnie z konstytucją Sąd Najwyższy jest jedynym najwyższym organem wymiaru sprawiedliwości i składa się z przewodniczącego oraz czternastu sędziów. Rozprawy odbywają się przed tzw. wielkim trybunałem, składającym się ze wszystkich piętnastu sędziów, lub przed trzema tzw. małymi trybunałami, po pięciu sędziów w każdym. Na co dzień Sąd Najwyższy zajmuje się rozpatrywaniem spraw sądowych oraz sprawami związanymi z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości. Te pierwsze to zasadniczo rozpatrywanie apelacji od wyroków sądów krajowych. Zazwyczaj rozpatrywanie spraw odbywa się poprzez analizę dokumentacji. Sprawa rozpatrywana jest przed małym trybunałem, jeżeli jednak w grę wchodzi zgodność ustaw, rozporządzeń i przepisów z konstytucją, wówczas właściwy jest wielki trybunał. Obowiązki Sądu Najwyższego związane z funkcjonowaniem władzy sądowniczej to uchwalanie przez sąd ważnych przepisów dotyczących wewnętrznej organizacji i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Przy przyjmowaniu odpowiednich przepisów zawiązuje się komisja z udziałem sędziów, adwokatów, prokuratorów oraz uczonych i osób posiadających stosowną wiedzę i doświadczenie, która przyjmuje projekt przepisów, poddawany następnie obradom kolegium sędziów Sądu Najwyższego i przezeń przyjmowany. Do tej pory Sąd Najwyższy zatwierdził ponad sto takich przepisów.

2.2. 高等裁判所 Sąd krajowy

Sądy krajowe urzędują w ośmiu wielkich miastach Japonii (Tokio, Osaka, Nagoya, Hiroshima, Fukuoka, Sendai, Sapporo i Takamatsu), ponadto w sześciu innych miastach znajdują się ich delegatury. Każdy sąd składa się z przewodniczącego i sędziów. Ponadto specjalną delegaturą jest sąd ds. własności intelektualnej (jap. 知的財産高等裁判所 chitekizaisan kōtō saibansho) przy Sądzie Najwyższym w Tokio. Sąd ds. własności intelektualnej rozpatruje sprawy odwołań od wyroków sądów okręgowych w sprawach dotyczących praw patentowych oraz sprawy dotyczące tzw. prawa do unieważnienia (jap. 取消権 torikeshiken) wobec orzeczeń Urzędu Patentowego.

Sądy krajowe są właściwe dla rozpatrywania apelacji od wyroków sądów okręgowych i rodzinnych, odwołań od wyroków w sprawach karnych sądów do spraw drobnych oraz apelacji od wyroków drugiej instancji sądów okręgowych w sprawach cywilnych. Z zasady sądy krajowe obradują w składach trzyosobowych.

2.3. 地方裁判所 Sąd okręgowy

W całej Japonii urzęduje pięćdziesiąt sądów okręgowych. Ich jurysdykcji poddany jest cały obszar prefektury, w której się znajdują⁶⁸, ponadto istnieją 203 delegatury sądów okręgowych.

Z zasady sąd okręgowy jest sądem pierwszej instancji, posiadając ponadto uprawnienia do rozpatrywania odwołań od wyroków sądów do spraw drobnych. Sądy okręgowe obradują jednoosobowo lub, jeśli zajdzie taka potrzeba, trzyosobowo.

2.4. 家庭裁判所 Sąd rodzinny

Sąd rodzinny i jego delegatury mieszczą się razem z sądami okręgowymi i jego delegaturami; ponadto tworzy się dodatkowe delegatury w tych miejscach, gdzie jest to potrzebne. Sąd rodzinny jest sądem, który ma rozpatrywać spory dotyczące prywatnych spraw rodzinnych nie na drodze procesu, ale poprzez procedurę zamkniętą. Ponadto ponieważ wymierzenie kary na sali sądowej niepełnoletniemu, który popełnił czyn niezgodny z prawem, może wywrzeć na niego niekorzystny wpływ, niepełnoletni, którzy rokują nadzieje poprawy, zostają osądzeni i pouczeni w procedurze zamkniętej. Innymi słowy przywiązuje się wielką wagę nie do tego, aby określić czy dany niepełnoletni postąpił źle lub dobrze, ale by poznać przyczyny leżące u podstaw jego postępowania i zastanowić się, w jaki sposób można wpłynąć na powrót niepełnoletniego do właściwej postawy i zachowania.

2.5. 簡易裁判所 Sąd do spraw drobnych

W Japonii działa 438 sądów do spraw drobnych, w których orzeka jeden sędzia. Sądy te są pierwszą instancją w sprawach cywilnych, w których przedmiot roszczenia nie przekracza 1 400 000 jenów oraz w sprawach karnych, w których grożą niskie kary, jak sprawy kradzieży lub zawłaszczenia oraz sprawy zagrożone karą grzywny i niższymi. Sąd ten może orzec wyłącznie kary grzywny i niższe oraz karę pozbawienia wolności do trzech lat. Jeżeli w sprawie grożą wyższe kary, jest ona automatycznie przekazywana do sądu okręgowego. W sądach do spraw drobnych działa system mediacji mający na celu ugodowe rozwiązywanie spraw. Procedura mediacyjna jest darmowa i jest rozpatrywana przez członków zespołu mediacyjnego, stąd nie towarzyszy mu napięta atmosfera sali sądowej.

⁶⁸ wyjątkiem jest prefektura Hokkaidō, która ze względu na duży obszar ma cztery sądy okręgowe

3. Osoby związane z działalnością sądów japońskich

3.1. 裁判官 saibankan (Sędzia)

Jak mówi konstytucja: „wszyscy sędziowie są niezawisli, kierują się w orzekaniu swoim sumieniem, a związani są jedynie niniejszą Konstytucją oraz ustawami”⁶⁹. Jeżeli chodzi o stanowiska sędziowskie, w Sądzie Najwyższym są to przewodniczący sądu najwyższego oraz sędziowie sądu najwyższego, w sądach krajowych przewodniczący sądu krajowego oraz sędziowie sądu krajowego, w innych sądach sędziowie. Ponadto osoba mianowana na sędziego w ciągu pierwszych dziesięciu lat po mianowaniu nosi tytuł aplikanta sędziowskiego (jap. 判事補. hanjiho). Zgodnie z Prawem sądowym (jap. 裁判所法 saibansho hō) (Art. 27 Par. 1) kandydat sędziowski nie może orzekać samodzielnie, dlatego kandydaci sędziowscy uczestniczą tylko w sprawach, w których orzeka kolegium sędziowskie. Jednakże kandydaci sędziowscy, którzy mają więcej niż pięć lat doświadczenia i otrzymali specjalne pozwolenie od Sądu Najwyższego mogą w trybie wyjątkowym orzekać samodzielnie. Przewodniczący Sądu Najwyższego jest powołany przez rząd i mianowany przez cesarza (Konstytucja Japonii Art. 6 Par. 2, Prawo sądowe Art. 39 Par. 1). Sędziowie Sądu Najwyższego są mianowani przez rząd i zatwierdzani przez cesarza (Konstytucja Japonii Art. 79 Par. 1, Prawo sądowe Art. 39 Par. 2, 3). Sędziowie Sądu Najwyższego są mianowani spośród ponad czterdziestoletnich prawników o dużej wiedzy i doświadczeniu, dziesięciu zaś spośród sędziów musi spełniać następujące warunki: 1. ponaddziesięcioletnie sprawowanie funkcji sędziego (lub prezesa sądu krajowego); 2. ponaddwudziestoletnie sprawowanie funkcji prezesa sądu krajowego, sędziego, sędziego sądu do spraw drobnych, prokuratora, adwokata, profesora wydziału prawa (Prawo sądowe Art. 41). Sędziowie Sądu Najwyższego nie są kadencyjni (jednakże, jak mówi konstytucja Art. 79, podlegają kontroli narodu co dziesięć lat) i przechodzą na emeryturę w wieku siedemdziesięciu lat (Konstytucja Japonii Art. 79 Par. 5, Prawo sądowe Art. 50). Sędziów sądów niższych instancji mianuje rząd z listy ustalonej przez Sąd Najwyższy (Konstytucja Japonii Art. 80 Par. 1, Prawo sądowe Art. 40 Par. 1). Kadencja sędziów wynosi dziesięć lat, po których to upływie sędziowie mogą zostać ponownie mianowani (Konstytucja Japonii Art. 80 Par. 1, Prawo sądowe Art. 40 Par. 3). Wiek emerytalny sędziów w przypadku sądów krajowych, okręgowych i rodzinnych wynosi 65 lat, sądów do spraw drobnych zaś 70 lat (Konstytucja Japonii Art. 80 Par. 1, Prawo sądowe Art. 50).

Sędziowie wybierani są spośród osób, które mają ukończone studia magisterskie z zakresu prawa oraz zdany egzamin sądowy, tzw. nowy, lub też, jeżeli dana osoba zdała tzw. stary egzamin sądowy, ukończone studium z zakresu sądownictwa w Instytucie Sądownictwa. Dla zapewnienia bezstronności sądów sędziowie obdarzeni są immunitetem i, poza przewidzianą w konstytucji procedurą odwołania sędziego, nie można wbrew ich woli ich

⁶⁹ Konstytucja Japonii tłumaczona po polsku przez prof. Tetsuji Suzuki, wydana przez Ambasadę Japonii w Polsce

zwolnić, przenieść na inne stanowisko lub miejsce, zawiesić lub zmniejszyć ich wynagrodzenie (Konstytucja Japonii Art. 78, Prawo sądowe Art. 48).

Współcześnie problemem sądownictwa japońskiego jest mała liczba sędziów w porównaniu z innymi krajami rozwiniętymi (w 2007 roku 3431 sędziów). Dlatego jeden sędzia zajmuje się rocznie 200-300 sprawami, co prowadzi do przepracowania i psychicznego obciążenia sędziów.

3.2. 裁判所書記官 saibansho shokikan (Sekretarz sądu)

Praca sekretarza sądu polega na sporządzaniu i przechowywaniu dokumentacji dotyczącej sprawy oraz udzieleniu pomocy sędziom w sprawdzaniu przepisów prawnych oraz precedensów (Prawo sądowe art. 60).

Konkretnie rzecz biorąc sekretarz sądu dla zapewnienia odpowiedniego przeprowadzenia procedury sądowej sporządza np. protokół zawierający niezbędne punkty ustrukturyzowanych zgodnie z prawem wydarzeń na sali sądowej oraz tytuł egzekucyjny dołączany do wyroku. Protokół sporządzony przez sekretarza sądu jest dokumentem umożliwiającym upublicznienie tego, co działo się na sali rozpraw oraz jedynym dokumentem dowodowym w tym zakresie.

Ponadto sekretarz sądu dla zapewnienia właściwego i szybkiego przebiegu procesu sądowego współpracuje z sędzią w zakresie kierowania sprawami sądu. Np. w sprawach cywilnych w razie występowania błędów w tekście pozwu, kieruje pismo do powoda wzywające do ich usunięcia, uzyskuje od stron informacje odnośnie do przedmiotu sporu przed terminem rozprawy, czyni przygotowania zapewniające sprawny przebieg obrad sądu, przygotowuje pisma pozwalające wyraźnie określić przedmiot sporu w ramach odpowiedniej procedury lub sporządza protokół ustalonego przedmiotu sporu.

Ponadto w sprawach rodzinnych i dotyczących niepełnoletnich w zależności od rodzaju i zakresu sprawy bada sprawę i porządkuje zakres sporu z punktu widzenia przepisów prawa. Sekretarz sądu stara się również o odpowiednie rozpatrzenie sporu, np. poprzez staranne objaśnianie procedury sądowej oraz sposobów przedkładania wniosków stronom sporu, które przybyły do budynku sądu.

Jak widać z powyższych przykładów sekretarz sądu na każdym etapie procedury sądowej pełni rozmaite funkcje oparte na jego dużej wiedzy prawnej, odgrywając ważną rolę w zapewnieniu odpowiedniego i szybkiego przebiegu procesu sądowego. Stąd rodzi się potrzeba, by osoby pełniące tę funkcję posiadały znakomite wykształcenie i wysoką kulturę prawną. Dlatego aby zostać mianowanym na sekretarza sądu, należy po zatrudnieniu jako pracownik sądu przejść odpowiednie szkolenie w Instytucji Pracowników Sądowych i zdobyć tam odpowiednią wiedzę.

3.3. 裁判所速記官 saibansho sikkikan (Stenograf sądowy)

Stenograf sądowy uczestniczy w posiedzeniu sądu i dokonuje zapisu stenograficznego wypowiedzi stron oraz świadków wygłaszanych przed sądem (Prawo sądowe Art. 60 Par. 2). Jeżeli istnieje potrzeba notowania zeznań in extenso, stenograf uczestniczy

w rozprawie wraz z sekretarzem sądu i tworzy stenogram. Istnieją różne techniki stenografii, zazwyczaj jednak stenograf posługuje się maszyną stenograficzną zapisując np. zeznania świadków za pomocą symboli itp., a po zakończeniu rozprawy na podstawie scenopisu sporządza stenogram.

3.4. 裁判所調査官 saibansho chōsakan (Inspektor sądowy)

Inspektorzy sądowi zatrudnieni są w Sądzie Najwyższym, w sądach krajowych i okręgowych, aby na polecenie sędziego przeprowadzać dochodzenie w danej sprawie. Szczególnie w Sądzie Najwyższym inspektorzy odgrywają ważną rolę pomagania sędziom w badaniu przez nich danej sprawy. W sądach krajowych i okręgowych inspektorzy zajmują się sprawami specjalistycznymi, jak własność intelektualna lub sprawy podatkowe. Inspektorzy sądów rodzinnych różnią się od tych opisanych powyżej i przydzieleni są do sądów rodzinnych i krajowych, prowadząc dochodzenia w sprawach właściwych dla sądów rodzinnych.

3.5. 検察官 kensatsukan (Prokurator)

Prokuratorzy zajmują się w sprawach karnych m.in. śledztwami, egzekucją wyroków i nadzorem nad ich wykonaniem. Posiadają uprawnienia wnoszenia powództwa z oskarżenia publicznego i domagania się od sądu przeprowadzenia procesu.

W koniecznych przypadkach mogą również wypowiadać się przed sądem. Ponieważ jednak, w przeciwieństwie do policji, prokuratura nie jest instytucją ochrony bezpieczeństwa publicznego, prokuratorzy nie mają uprawnień związanych z zapobieganiem i ściganiem przestępstw, nie mogą więc, jak policjanci, nosić broni lub przesłuchiwać podejrzanych. W kolokwialnym japońskim prokuratora często określa się terminem □□ kenji, jest to jednak tylko określenie jednego ze stanowisk prokuratorskich

3.6. 執行官 shikkōkan (dosłownie: „urzędnik egzekwujący”)

Komornicy działają przy sądach okręgowych w sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Przy egzekucji z nieruchomości przeprowadzają dochodzenie celem stwierdzenia stanu faktycznego oraz procedurę przetargową sprzedaży. Przy egzekucji z ruchomości komornik dokonuje sprzedaży danego przedmiotu, w przypadku zaś egzekucji przymusowej komornik staje się organem dokonującym egzekucji i adresatem odpowiedniego wniosku ze strony wierzyciela. W razie oporu podczas pełnienia obowiązków służbowych komornik może powiadomić osobę stawiającą opór o grożących jej karach lub skorzystać z pomocy policji.

3.7. 弁護士 bengoshi (Adwokat)

Adwokaci uczestniczą w procedurach sądowych w zastępstwie stron lub jako ich pomoc prawna. Konkretnie rzecz biorąc, w procedurach prawnych podejmują czynności prawne, jak np. reprezentacja stron w sprawie cywilnej, obrona oskarżonego w sprawie karnej itp. W sprawach cywilnych adwokaci występują jako reprezentanci procesowi stron, starając się przekonać sąd do swojego stanowiska. W sprawach karnych bronią oskarżonego, by podważyć stanowisko prokuratora i doprowadzić do uniewinnienia swojego klienta. Zazwyczaj osoba biorąca udział w postępowaniu sądowym może czynić to samodzielnie, jednakże ze względu na wielkie skomplikowanie takich procedur, większość osób korzysta z usług adwokata. Aby zostać adwokatem, z zasady trzeba zdać po ukończeniu studiów tzw. egzamin sądowy (jap. 司法試験 shihō shiken) i ukończyć odpowiednie szkolenie. Następnie po wpisaniu na listę adwokatów Japońskiej Izby Adwokackiej i wstąpieniu do jednej z pięćdziesięciu dwóch prefekturalnych izb adwokackich można rozpocząć praktykę.

3.8. 後見人 kōkennin (Opiekun)

Opiekun osób dorosłych to osoba, która pomaga w czynnościach prawnych lub spełnia je w imieniu osoby dorosłej o ograniczonej zdolności prawnej, która nie jest zdolna do samodzielnych decyzji, w celu ochrony owej osoby. Istnieją opiekunowie ustawowi (jap. 法定後見人 hōtei kōkennin), wyznaczani podczas rozprawy sądu rodzinnego, oraz opiekunowie mianowani (jap. 任意後見人 nin'i kōkennin), z którymi osoba podlegająca opiekunce podpisuje umowę, gdy jeszcze może w pełni decydować o sobie samej.

Ściśle rzecz biorąc, opiekunów dzieli się na właściwych opiekunów, doradców (jap. 保佐人 hosanin) i pomocników (jap. 補助人 hojinin). Opiekun wykonuje czynności prawne w imieniu osób, które ze względu na stan zdrowia psychicznego nie są zupełnie w stanie osobiście podejmować decyzji, doradca reprezentuje osoby z zaburzeniami psychicznymi w znaczącym stopniu ograniczającymi zdolność do podejmowania decyzji, pomocnik zaś wspiera osoby, których zdolność do podejmowania decyzji jest niedostateczna, jednak nie w takim stopniu, jak w poprzednich przypadkach.

3.9. 裁判員 saiban'in (Sędziowie przysięgli)

System ławy przysięgłych polega na uczestnictwie w procesie, obok sędziów zawodowych, przysięgłych wybieranych z pomiędzy obywateli (w Japonii formalnie rzecz biorąc „poddanych”) do każdej z określonej grupy spraw karnych. Odpowiednie przepisy zostały przyjęte w Japonii 21 maja 2004 roku, wprowadzone zaś zostały w życie 21 maja 2009 roku, przy czym sędziowie przysięgli rozpoczęli pracę w sądach w trzeciej dekadzie lipca. Sędziowie przysięgli mają brać udział w procesach przed sądami okręgowymi w poważnych sprawach karnych: o zabójstwo, zranienie powodujące

śmierć, zabójstwo w związku z rozbojem, podpalenie, porwanie (Ustawa dotycząca udziału sędziów przysięgłych w sprawach karnych Art. 3). Z zasady kolegium sędziów składać się będzie z trzech sędziów zawodowych i sześciu sędziów przysięgłych lub z jednego sędziego zawodowego i czterech sędziów przysięgłych (Art. 2, Par. 2-3).

Powyższy system został wprowadzony jako element reformy systemu sądownictwa. Poprzez udział członków społeczeństwa w sprawach karnych proces sądowy ma stać się mu bliższy i łatwiejszy do zrozumienia, co z kolei ma doprowadzić do wzrostu zaufania obywateli dla systemu sądownictwa. Podobne systemy ławy przysięgłych występują również w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii (jap. 陪審制 baishinsei) oraz w krajach europejskich, jak Włochy i Niemcy (jap. 参審制 sanshinsei). System ławy przysięgłych w wersji zbliżonej do anglosaskiej funkcjonował w Japonii przed II wojną światową, ale został zawieszony w 1943 roku. Główne różnice między systemem japońskim a innymi polegają na tym, że ławy przysięgłych w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii są wybierane do jednej sprawy i rola ich polega wyłącznie na stwierdzeniu stanu faktycznego (czy oskarżony jest winny, czy nie). System włosko-niemiecki jest kadencyjny, zaś sędziowie przysięgli poza stwierdzeniem stanu faktycznego biorą również udział w ustalaniu wymiaru kary. System japoński jest rodzajem syntezy obu tych modeli. Sędziowie przysięgli będą wybierani do każdej sprawy i będą ustalali winę oskarżonego oraz brali udział w określeniu wymiaru kary. Jednym z celów takiego rozwiązania jest również dążenie do naśladowania krajów rozwiniętych, z których coraz więcej wprowadza u siebie podobne modele.

Problemem jednak staje się przyjęta procedura, zgodnie z którą kandydatów na sędziów przysięgłych wzywa się losowo bez względu na ich wolę. Innymi słowy, jeżeli nie wystąpią pewne ograniczone w liczbie przyczyny bezpośrednie, stawienie się w sądzie będzie przymusowe, osoby zaś, które w sądzie się nie pojawiają, zapłacą karę do stu tysięcy jenów. Bezpośrednie przyczyny, o jakich tu mowa, to: 1. brak zdolności (nieukończenie obowiązkowej edukacji, skazanie na karę pozbawienia wolności i większą, Art. 14); 2. zakaz ze względu na sprawowaną funkcję (np. pewna grupa pracowników sektora publicznego, osoby związane z wymiarem sprawiedliwości, policjanci, Art. 15); 3. nieodpowiedniość ze względu na związek ze sprawą (osoby związane z oskarżonym lub poszkodowanym, osoby uczestniczące w sprawie itp., Art. 17); 4. rezygnację (np. osoby powyżej 70 roku życia, uczniowie i studenci, osoby, które ostatnio pełniły funkcję sędziego przysięgłego, osoby ciężko chore lub zajmujące się opieką lub kształceniem członków rodziny, Art. 16).

Podnoszą się głosy, iż przymusowość w przypadku braku zaistnienia jednej z powyższych pięciu okoliczności, jest „pracą przymusową wbrew woli społeczeństwa”, sprzeczną z Art. 18 konstytucji („Nikt nie może być trzymany w poddaństwie jakiegokolwiek rodzaju. Przymusowe roboty są zakazane, z wyjątkiem gdy stanowią karę orzeczoną za przestępstwo”). Ponadto choć celem, jak wspomniano powyżej, ma być również zmniejszenie dystansu między społeczeństwem a wymiarem sprawiedliwości, to trudność i skomplikowanie prawa w Japonii, znacznie bardziej odległego od doświadczenia codziennego niż w innych krajach, powoduje niepokój wśród Japończyków, iż będą oni pytani o rzeczy, o których nie mają pojęcia. Powoduje to, iż

nie jest to rozwiązanie pożądane przez społeczeństwo. Inne głosy krytyki wskazują na fakt, że w Japonii istnieje kara śmierci i w sprawach, w których orzeczenie tej kary musi być brane pod uwagę, obciążenie sędziów przysięgłych będzie bardzo duże.

4. Sprawy podlegające rozstrzygnięciom w sądach w Japonii

W Japonii sądy zajmują się pięcioma rodzajami spraw według prawa japońskiego: cywilnymi (jap. 民事事件 *minji jiken*), administracyjnymi (jap. 行政事件 *gyōsei jiken*), karnymi (jap. 刑事事件 *keiji jiken*), rodzinnymi (jap. 家事事件 *kaji jiken*) oraz dotyczącymi nieletnich (jap. 少年事件 *shōnen jiken*). Sprawy cywilne są procedurą mającą na celu rozwiązywanie sporów prywatnych między osobami fizycznymi. Sprawy administracyjne z kolei to procedury rozpatrywania sporów, w których stroną jest państwo, organy lokalnej administracji publicznej lub inne instytucje publiczne. W sprawach karnych sądy nakładają grzywny, kary więzienia lub inne wobec osób, które dopuściły się czynu niezgodnego z prawem karnym. Sprawy rodzinne dotyczą rozwiązywania sporów w rodzinach, te zaś, które dotyczą osób niepełnoletnich są procedurą karania osób niepełnoletnich, które złamały przepisy prawa karnego lub inne. Głównie chodzi tu o kradzieże, oszustwa, kradzieże z włamaniem, pobicie z obrażeniem ciała, jazdę samochodem bez ważnego prawa jazdy oraz pod wpływem alkoholu. Poniżej przedstawione zostaną szczegółowe informacje dotyczące spraw cywilnych.

4.1. Sprawy cywilne

4.1.1. Rodzaje spraw cywilnych

Ze względu na charakter rozróżnia się sześć rodzajów postępowań cywilnych:

- a. 民事調停事件 *minji chōteijiken* (mediacje cywilne) – jest to postępowanie ustanawiające podstawy do rozwiązania sporu w oparciu o ugodę stron. Celem procedury jest rozwiązanie konfliktu poprzez wzajemną rozmowę za pośrednictwem sądu. Również w przypadku zakończenia sprawy w wyniku mediacji, jeżeli ugoda osiągnięta w jej trakcie nie jest wcielona w życie, można doprowadzić do jej przymusowej egzekucji w trybie tzw. procedury cywilnej.
- b. 民事訴訟事件 *minji soshōjiken* (sprawy z powództwa cywilnego) – jest to podstawowa procedura rozpatrywania sporów cywilnych, w której sąd wydaje przymusowe orzeczenie bez względu na zgodę stron. Sprawy te z zasady rozpatrywane są podczas rozprawy sądowej. Na przykład do takich spraw należy domaganie się zwrotu należności finansowej. Osoba wnioskująca o zwrot, powód (jap. 原告 *genkoku*), oraz osoba pozwana (jap. 被告 *hikoku*) przedstawiają swoje stanowiska, a następnie sędzia wydaje wyrok (jap. 判決 *hanketsu*) po przebadaniu owych stanowisk, w oparciu o nie oraz materiał dowodowy. Wyrok zostaje wydany na podstawie opinii sędziego, nawet jeżeli zeznania stron i materiał dowodowy

przedstawiony przez nie są sprzeczne. Jeżeli wyrok ów się uprawomocni, zarówno powód jak i pozwany zmuszeni są do jego przestrzegania. Jeżeli uznano zasadność wniosków powoda, a pozwany nie stosuje się do wyroku, wówczas można dokonać przymusowej egzekucji roszczeń powoda. Rozprawy zajmujące się takimi sprawami z zasady są otwarte i każdy może się im przysłuchiwać. W zależności od sprawy, jeżeli za pośrednictwem sądu dojdzie do zawarcia między powodem a pozwanym porozumienia, dochodzi do ugody (jap. 和解 wakai), która poprzez spisanie w postaci odpowiedniej umowy kończy sprawę. Również w przypadku zakończenia sporu w takiej formie, jeżeli postanowienia ugody nie są wypełniane, można doprowadzić do ich realizacji na drodze egzekucji cywilnej. Sprawy z powództwa cywilnego dzielą się z grubsza na trzy rodzaje:

- ii-i) 通常訴訟 tsūjō soshō (sprawa zwykła) np. zwrot pożyczki lub opuszczenie nieruchomości, odszkodowanie z tytułu szkody osobowej, spory prawne między osobami fizycznymi.
 - ii-ii) 手形小切手訴訟 tegata kogitte soshō (sprawy dotyczące weksli i czeków) – Sprawy, w których na podstawie specjalnych przepisów cywilnego prawa procesowego powód wnosi o spłatę weksla lub czeku. Powód ma prawo wyboru między trybem zwykłym a trybem a-b.
 - ii-iii) 小額訴訟 shōgaku soshō (sprawy, w których przedmiot sporu warty jest małej sumy pieniężnej, odpowiedni po polsku „sprawy drobne”) – Sprawy, których przedmiotem jest zapłata sumy do 600 tysięcy jenów, rozpatrywane w szybkiej i uproszczonej procedurze przez sąd do spraw drobnych.
- c. 人事訴訟事件 jinji soshō jiken (sprawy dotyczące osobowego statusu prawnego) – Przedmiotem spraw dotyczących osobowego statusu prawnego są spory między jednostkami, takie jak np. rozwód lub uznanie ojcostwa. Zasadniczo przed wniesieniem pozwu rozpatrywanego jak wszystkie inne sprawy cywilne, należy złożyć wniosek o mediację rodzinną do sądu rodzinnego, gdzie sprawa traktowana jest jako rodzinna. Mediacja jest próbą porozumienia stron za pośrednictwem sądu; czynione są starania, by tego rodzaju kwestie, jak rozwód lub uznanie ojcostwa, dotyczące osobowego statusu prawnego, rozpatrywane były na takiej właśnie drodze.
- d. 民事執行事件 minji shikkōjiken (egzekucja cywilna) – Jeżeli dana osoba nie wykonuje orzeczenia sądu zgodnie z wyznaczonymi przezeń warunkami, można przeprowadzić procedurę przymusowej egzekucji cywilnej. Decyzja sądu realizowana jest w oparciu o tekst orzeczenia sądu, umowę ugody lub protokół mediacji, poprzez np. zajęcie ruchomości pozwanego, jak samochód lub nieruchomości (grunty lub budynki), sprzedanie ich i pokrycie z uzyskanych środków należności lub poprzez zajęcie pensji pozwanego i odciąganie z niej sum w zasadzonej wysokości.
- e. 民事保全事件 minji hōzenjiken (zabezpieczenie cywilne) – W przypadku wystąpienia okoliczności uniemożliwiających realizację praw osobistych w razie

braku szybkiego rozwiązania sporu prywatnego, można skorzystać z procedury zabezpieczenia cywilnego, pozwalającej na przygotowanie w sądzie podstaw do rozwiązania sporu oraz na ich przymusową egzekucję. Przykładowo można mieć do czynienia z sytuacją, w której sędzia uznaje przypuszczenie zgodności (jap. 疎明 somei) ze stanem faktycznym zeznań pożyczkodawcy dotyczących pożyczki i wydaje szybko w oparciu o nie wyrok, po czym nakazuje tymczasowe zajęcie nieruchomości dłużnika.

- f. 倒産事件 *tōsan jiken* (upadłość) – Jest to procedura przeprowadzana w przypadku osób fizycznych lub osób prawnych prowadzących działalność handlową, które są niewypłacalne. Procedura ta ma dwa rodzaje: procedura likwidacyjna (jap. 清算型 *seisangata*) i procedura restrukturyzacyjna (jap. 再建型 *saikengata*). Procedura likwidacyjna polega na spieniężeniu majątku i zaspokojeniu roszczeń wszystkich wierzycieli, procedura restrukturyzacyjna zaś na kontynuowaniu działalności gospodarczej w oparciu o majątek dłużnika i zaspokajaniu roszczeń wierzycieli z zysków uzyskiwanych tą drogą. Jeżeli dłużnik nie może zwrócić wierzytelności, np. pożyczek, wierzycielom z całego swojego majątku, na wniosek dłużnika i wierzycieli wydaje się wierzycielom decyzje o rozpoczęciu procedury upadłościowej, wyznaczony zaś przez sąd syndyk (zazwyczaj prawnik) równomiernie spłaca wierzycieli, dokonując spieniężenia majątku dłużnika. W przypadku osoby nie posiadającej majątku procedura sądowa kończy się na wydaniu orzeczenia o rozpoczęciu procedury upadłościowej.

4.1.2. Nazewnictwo stron procesowych

W sprawach cywilnych w zależności od rodzaju sprawy różni się nazewnictwo stron (pozywającej i pozwanej). Poniższa tabela zawiera ich zestawienie.

Rodzaj sprawy	Strona pozywająca	Strona pozwana
Mediacja	申立人 <i>mōshitatenin</i> (pol. pozywający)	相手方 <i>aitekata</i> (pol. pozwany)
Sprawy z powództwa cywilnego	原告 <i>genkoku</i> (pol. powód)	被告 <i>hikoku</i> (pol. pozwany)
Egzekucja	債権者 <i>saikensha</i> (pol. wierzyciel)	債務者 <i>saimusha</i> (pol. dłużnik)
Zabezpieczenie	債権者 <i>saikensha</i> (pol. wierzyciel)	債務者 <i>saimusha</i> (pol. dłużnik)
Upadłość	申立人 <i>mōshitatenin</i> (pol. pozywający)	被申立人 <i>himōshitatenin</i> (pol. pozwany)

Ponadto w sprawach innych niż cywilne stosuje się następujące nazewnictwo stron:

Rodzaj sprawy	Strona pozywająca	Strona pozwana
Sprawy administracyjne	原告 genkoku (pol. powód)	被告 hikoku (pol. pozwany)
Sprawy karne	検察側 kensatsugawa (pol. oskarżyciel) (dosłownie: strona prokuratora)	被告人 hikokunin (pol. oskarżony)
Sprawy rodzinne	申立人 mōshitatenin (pol. pozywający)	事件本人 jiken hennin (pol. pozwany) (dosłownie: „osoba bezpośrednio związana z daną sprawą”)
Sprawy dotyczące nieletnich	検察官 kensatsukan (pol. prokurator)	少年 shōnen (pol. młodociany)

Należy zwrócić uwagę na różnicę między „pozwanym” (jap. 被告 hikoku) a „oskarżonym” (jap. 被告人 hikokunin). Te dwa terminy japońskie różni jedynie dodanie do ogólnego hikoku, dosłownie „tego, który został pozwany” w przypadku pozwanego, sufiksu –人-nin, „człowiek” w przypadku oskarżonego. Hikoku w sprawach cywilnych jest stroną, która jest przedmiotem wniosku powoda, hikokunin zaś to osoba, która złamała przepisy prawa karnego i, w związku z tym, może zostać ukarana. Chociaż oba te słowa są bardzo podobne, różni je bowiem jedynie obecność ideogramu -nin, „człowiek”, oba wskazują na osobę i w mowie potocznej traktowane są zamiennie. Powoduje to, iż wielu ludzi błędnie uważa, iż powód w procesie cywilnym, hikoku, jest osobą, która popełniła przestępstwo.

5. Ważne terminy dotyczące postępowań cywilnych

Poniżej następuje wyjaśnienie kilku ważnych terminów z zakresu procedur cywilnych:

«私的自治の原則» shiteki jichi no gensoku „zasada samostanowienia” – Proces sądowy rozpoczyna się na skutek przedłożenia odpowiedniego wniosku (np. pozwu) przez stronę pozywającą i może zostać zakończony przez wycofanie go przez nią. Przedmiotem sprawy są tylko te kwestie, które zostały objęte we wniosku procesowym.

«職権進行主義» shokken shinkō shugi; dosł.: „zasada prowadzenia [przez osobę] uprawnioną z racji sprawowanej funkcji” (zasada wiodącej roli sędziego) – Prosto rzecz ujmując jest to zasada, iż sprawy cywilne prowadzone są przez sędziego. Sądowi przedkładany jest wniosek i, jeżeli uznany zostanie za formalnie poprawny, sąd wyznacza termin rozprawy, dostarcza pozwanemu pozew wraz z wezwaniem. Za formułowanie stanowiska procesowego oraz przedstawianie dowodów odpowiedzialne są

strony, ale jeżeli stanowisko procesowe strony będzie niejasne, sąd może je objaśniać, domagać się uzupełnienia materiału dowodowego, a czasami również doradzać zawarcie ugody.

«弁論主義» benronshugi „zasada orzekania” – Stanowisko procesowe oraz dowody go dotyczące związane ze stanem faktycznym będącym podstawą do wydania wyroku prezentowane są przez strony. Za przedstawienie faktów uzasadniających roszczenia powoda odpowiedzialny jest powód, za ich podważenie pozwany.

«処分権主義» shobunkenshugi „zasada prawa do załatwienia sprawy” – W przypadku sprawy z powództwa cywilnego może ona zakończyć się na drodze ugody między stronami, wycofania roszczeń przez powoda, uznania roszczeń przez pozwanego lub wycofania powództwa przez powoda. Zasada ta oznacza, że decyzję o sposobie rozwiązania sporu między stronami oraz zakończenia sprawy podejmują strony.

«擬制自白» gisei jihaku „wyrok zaoczny” – W przypadku, gdy mimo przyjęcia wezwania wystosowanego przez sąd dana osoba nie pojawiła się celem złożenia zeznań bez przedłożenia żadnego dokumentu, z zasady uznaje się to za potwierdzenie stanu faktycznego opisanego w pozwie, będącego podstawą dla uzasadnienia roszczeń powoda.

«小額訴訟» shōgokusushō „w sprawach drobnych do 600 tysięcy jenów” – Sprawy, w których przedmiotem roszczenia jest suma mniejsza od 600 tysięcy jenów, rozpatrywane są z zasady podczas jednego posiedzenia sądu, wyrok zaś wydawany jest tego samego dnia. Od takiego wyroku nie przysługuje apelacja do sądu wyższej instancji, można jedynie nie zgodzić się z wyrokiem. W takim wypadku pozwany zmuszony jest skorzystać ze standardowej procedury cywilnej.

«支払督促» shiharai tokusoku „postępowanie upominawcze” – Jest to pismo sporządzane w specjalnej procedurze nazywanej postępowaniem upominawczym przez sąd do spraw drobnych, odpowiadające „wyrokowi” w procedurze standardowej. Ponaglenie zapłaty jest postępowaniem ułatwiającym wierzycielowi szybkie i proste oraz tanie uzyskanie oficjalnej decyzji sądu. W procedurze tej sekretarz sądu sporządza ponaglenie zapłaty na podstawie wniosku wierzyciela bez badania jego zgodności ze stanem faktycznym. Jeżeli w ciągu dwóch tygodni od przesłania ponaglenia dłużnikowi nie przedłoży on pisemnego zażalenia na tę decyzję sądu, sekretarz sądu może wydać tymczasową deklarację egzekucji. Wierzyciel na podstawie oryginału ponaglenia i dowodu przesłania jego kopii dłużnikowi może złożyć wniosek o przymusową egzekucję. Ponaglenie zapłaty z tymczasową deklaracją egzekucji zostaje wysłane dłużnikowi. Jeżeli w ciągu dwóch tygodni od jego przesłania dłużnik nie przedłoży zażalenia, ponaglenie zapłaty uprawomocnia się i posiada moc prawną równą uprawomocnionemu wyrokowi sądu. (Na skutek nowelizacji Kodeksu Cywilnego, która zeszła w życie 1 kwietnia 2005 roku możliwe jest wnioskowanie o sporządzenie ponaglenia zapłaty poprzez internet).

6. Przebieg sprawy cywilnej

Proces cywilny ma na celu rozwiązywanie sporów prawnych osób fizycznych i prawnych. Proces rozpoczyna wniesienie pozwu (jap. 提訴 teiso) przez powoda. Pozwany odpowiada nań (jap. 応訴 ōso) i broni swojego stanowiska.

6.1. Wniesienie pozwu

Powód (lub jego pełnomocnik) przekazuje najpierw pozew (jap. 訴状 sojō) oraz dokumentację dowodową (jap. 証拠書類 shōko shorui) właściwemu sądowi. Przy pisaniu pozwu trzeba stosować się do wymagań, jakie tego rodzaju pismom stawia prawo. W treści pozwu należy określić przedmiot roszczenia oraz jego uzasadnienie. Ponieważ niewłaściwie sporządzony pozew nie zostanie przyjęty, osoby nie posiadające wiedzy prawniczej zmuszone są do skorzystania z usług adwokata. Ponadto, ponieważ w przypadku rozpraw cywilnych nie ma przymusu reprezentacji procesowej oraz tłumaczenia sądowego, jeżeli dojdzie się do wniosku, że skorzystanie z usług prawnika lub tłumacza będzie korzystne, należy wynająć ich we własnym zakresie. Oczywiście możliwe jest samodzielne występowanie przed sądem, ale powszechnie uważa się za korzystne zatrudnienie prawnika i udzielenie mu pełnomocnictwa (jap. 全権代理 zenken dairi). Dokumentacja dowodowa oznacza tu teksty umów, wypisy z księgi wieczystej itp. dokumenty będące obiektywnym potwierdzeniem roszczeń powoda. Roszczenie nieudokumentowane podlega oddaleniu. Pozew oraz dokumentację dowodową należy przygotować w trzech kompletach, z których jeden pozostawia się sobie, a pozostałe przedkłada się sądowi po opłaceniu odpowiedniej opłaty skarbowej. Z nich jeden zatrzymuje sąd (tzw. egzemplarz główny), jeden zaś otrzymuje pozwany (tzw. kopia). Prawo przewiduje właściwość sądu (jap. 管轄 kankatsu); zazwyczaj jest to właściwy sąd w miejscu zamieszkania powoda.

6.2. Odpowiedź na pozew

Pozew oraz dokumentacja złożone przez powoda zostają przesłane listem poleconym. Jeżeli pozew zostanie zignorowany, sąd uzna wszystkie roszczenia powoda, dlatego też z zasady trzeba odpowiedzieć na pozew. Wydanie niekorzystnego wyroku dla powoda ze względu na zignorowanie przezeń pozwu nazywa się „wyrokiem [przy] nieobecności” (jap. 欠席判決 kesseki hanketsu). W odpowiedzi na pozew pozwany sporządza pisemną „obronę” (jap. 答弁書 tōbensho). Jeżeli ponadto dysponuje dowodami wspierającymi jego stanowisko, dołącza je. Dokumenty te nazywa się kontrdowodami (jap. 反証 hanshō). Ponadto ponieważ pierwsza rozprawa planowana jest w terminie dogodnym wyłącznie dla sądu i powoda, pozwany po przedłożeniu pisemnej odpowiedzi na pozew może tylko w tym przypadku nie stawić się na rozprawie. Od kolejnej rozprawy obowiązuje go obecność. W przypadku nieobecności pozwanego mimo przyjęcia wezwania wystosowanego przez sąd, z zasady uznaje się to za potwierdzenie stanu faktycznego opisanego w pozwie.

6.3. Rozprawa - Rozpatrzenie pozwu

Sąd najpierw bada pozew pod względem formalnym i jeżeli ten nie ma uchybień formalnych wyznacza termin rozprawy sądowej i wzywa strony do uczestnictwa w niej. Jeżeli pozew ma uchybienia, sędzia poleca powodowi ich usunięcie.

6.4. Rozprawa - Przesłuchanie stron

W sądzie w trakcie otwartej dla publiczności rozprawy następuje wysłuchanie stron. W sądzie do spraw drobnych z zasady rozprawę przeprowadza jeden sędzia, w sądzie okręgowym jednoosobowe lub trzyosobowe kolegium sędziowskie, w sądzie krajowym z zasady trzyosobowe kolegium sędziowskie. Na rozprawie stawia się powód lub też pełnomocnik i przed przedstawieniem stanowiska procesowego przekłada dowody oparte na przedłożonej dokumentacji. Jeżeli stanowisko strony i treść dokumentów są sprzeczne, sędzia przewodniczący może zażądać złożenia dodatkowych wyjaśnień.

Zazwyczaj pierwsza rozprawa kończy się po ok. 15 minutach. Ponieważ podczas rozprawy nie ma możliwości ustnego przedstawienia swojego stanowiska, przedstawia się je zazwyczaj wcześniej w formie pisemnej. Nazywa się je „pismami wstępnymi” (jap. 準備書面 jumbi shomen).

Najpierw ustala się przedmiot sporu za pomocą jednej z trzech poniższych procedur.

- i) Przesłuchanie wstępne (jap. 準備的口頭弁論 jumbiteki kōtō benron) – odbywa się podczas publicznej rozprawy, można przedsięwziąć wszelkie kroki, jakich wymaga przedmiot sporu.
- ii) Wstępna procedura orzecznictwa (jap. 弁論準備手続き benron jumbi tetsuzuki) – Odbywa się w pokoju innym niż sala rozpraw i nie musi być upubliczniona. Jeżeli strona mieszka daleko od sądu i nie może się w nim stawić, wykorzystuje się np. połączenie telefoniczne lub konferencyjne.
- iii) Procedura pisemna (jap. 書面による手続き shomen ni yoru tetsuzuki) – Jeżeli strona nie stawia się na rozprawie, może ustalić przedmiot sporu np. poprzez złożenie pism wstępnych. Jeżeli jest taka konieczność można przedyskutować przedmiot sporu z wykorzystaniem np. połączenia telefonicznego.

6.5. Rozprawa - Sprawdzenie dowodów

W momencie, w którym przedmiot sporu został jasno ustalony, sąd, w celu wydania orzeczenia w zakresie owego przedmiotu, przeprowadza analizę dowodów, wysłuchuje zeznań świadków i stanowisk stron. Procedurę tę nazywa się „sprawdzeniem dowodów” (jap. 証拠調べ shōkoshirabe). Z zasady przesłuchiwanie następuje w kolejności: powód, pozwany i świadkowie, jednakże w japońskim prawie nie ma przepisów ściśle ją ustalających, decyzje zaś w tym zakresie, aż do ustalenia stanu faktycznego i jego zgodności z materiałem dowodowym, powierzone są sędziemu.

6.6. Rozprawa - Protokół rozprawy przesłuchania stron

Zwie się tak protokół sporządzany przez sędziego dokonującego przesłuchania (jap. 口頭弁論調書 *kōtō benron chōsho*). Poza wypowiedziami stron, świadków, biegłych i innych z sali rozpraw, wpisane są weń stanowiska stron oraz przedłożony materiał dowodowy. Podpisuje go i umieszcza na nim swoją pieczęć sekretarz sądu, sędzia zaś zatwierdza. W rozprawie poza sekretarzem sądu uczestniczy stenograf.

6.7. Zakończenie rozprawy

W pierwszym rzędzie celem sądu jest doprowadzenie do ugody. Ugoda oznacza zakończenie procesu w jego trakcie poprzez kompromis stron bez konieczności wydawania wyroku (jap. 判決 *hanketsu*) przez sędziego. W przeciwieństwie do wyroku nie ma ona powagi rzeczy osądzonej, nie można też odwołać się od niej. W wyroku z kolei sędzia orzeka o roszczeniach stron. Wyrok zostaje wygłoszony ustnie oraz przekazany pisemnie. W tekście wyroku zawarta jest część główna, stanowiska stron oraz uzasadnienie. Zostaje on przekazany stronom zaraz po odczytaniu⁷⁰.

6.8. Odwołanie się od wyroku

Jeżeli strona nie jest zadowolona z wyroku, w ciągu czternastu dni od jego ogłoszenia może odwołać się do sądu krajowego. Ponieważ rozprawa odwoławcza uznawana jest za ciąg dalszy procesu w sądzie pierwszej instancji, w przypadku nieprzedstawienia nowych dowodów rzadko dochodzi do obalenia wyroku sądu pierwszej instancji. Od tego wyroku można odwołać się do sądu wyższej instancji. Sąd odwoławczy wyższej instancji przeprowadza analizę zagadnienia prawnego i z zasady jest ograniczony stanem faktycznym stwierdzonym w pierwszym wyroku.

6.9. Koszt procesowe

Zasadniczo koszty procesowe ponosi strona przegrana. Są to np. koszty znaczków skarbowych niezbędnych przy składaniu pozwu, opłaty pocztowe, koszty podróży świadków itp. Koszty procesowe nie obejmują jednak kosztów reprezentacji stron. Aby zabezpieczyć możliwość korzystania z sądownictwa przez osoby, których nie stać na pokrywanie takich kosztów, istnieje system zawieszania ich spłaty, a także zwolnienie od tych kosztów. Nazywa się go „pomocą procesową” (jap. 訴訟上の救助 *soshōjō no kyūjō*).

⁷⁰ Oprócz 判決 *hanketsu* (orzeczenie), istnieje również 決定 *kettei* (decyzja) i 命令 *meirei* (nakaz). Są one wydawane gdy jest wymagana szybka decyzja w przypadku egzekucji cywilnej, zabezpieczenia cywilnego i upadłości. 決定 *kettei* jest wydawane przez sąd, a 命令 *meirei* jest wydawane przez sędziego.

9. Zakończenie

Ogólnie rzecz ujmując, termin „sąd najwyższy” w tłumaczeniu na japoński brzmi 最高裁判所 *saikō saibansho*, „sędzia” – 裁判官 *saibankan*, „postępowanie cywilne” zaś jako 民事訴訟 *minji soshō*. Jednakże szczegółowa analiza desygnatów tych wyrażeń prowadzić musi do wysunięcia wniosku, iż znaczenie terminów i funkcje jakie pełnią w języku prawnym i prawniczym różnią się w obu krajach. Ponieważ dla osoby posługującej się słownictwem prawnym, a szczególnie tłumacza ustnego i pisemnego, nawet niewielkie różnice w polach znaczeniowych między dwoma językami mają niezwykle duże, kluczowe wręcz znaczenie, bardzo istotne jest uchwycenie znaczenia przekładanego na drugi język terminu.

Bibliografia

- Aizawa, Sachno 相沢幸夫. 1987. *Hōritsu yōgo taiyakushū 法律用語対訳*. Tokio: Shōji hōmu kenkyūkai 商事法務研究会.
- Furuta , Hiroharu 古田裕清. 2005. *Honyaku go to shiten no nihon no hōritsu yōgo 翻訳語としての日本の法律用語*. Tokio: Chūō shuppanbu 中央出版部.
- Hashiuchi, Takeshi 橋内武, Hotta, Shūgo 堀田秀吾 (eds.) 2012. *Hō to gengo 法と言語*. Tokio: Kuroshio shuppan くろしお出版.
- Hoshino, Eiichi 星野英一. 1998. *Minpō no susume 民法のすすめ*. Tokio: Iwanami shodo 岩波書房.
- Kielar, Barbara, Z. 1988. *Thumaczenie i koncepcje translatoryczne*, Wrocław: Ossolineum.
- Kierzkowska, Danuta. 2008. *Thumaczenie prawnicze*, Warszawa: Translegis.
- Matsumura, Hiroshi 松村弘. 2003. *Hōtei tsūyaku 法廷通訳*. Tokio: Kokusai tsūyaku gōshi geisha 国際通訳合資会社.
- Matulewska, Aleksandra. 2007. *Lingua Legis in Translation*, Amsterdam: Peter Lang Publishing House.
- Ōmura, Atsushi 大村敦. 2001. *Kihon minpō 基本民法*. Tokio: Yūhikaku 有斐閣.
- Snobe, Atsushi 園部厚. 2005. *Saibansho no koto ga subete wakaruru hon 裁判所のことすべて分かる本*. Tokio: Minjihō kenkyūkai 民事法研究会.
- Sotoyama, Shigehiko 外山滋彦. 1976. *Nihongo no kosei 日本語の個性*. Toki: Chūō kōronsha 中央公論社.
- Suzuki, Takao 鈴木孝夫. 1973. *Kotoba to bunka 言葉と文化*. Tokio: Iwanami shinsho 岩波書房.
- Suzuki, Takao 鈴木孝夫. 1996. *Nihongo to gaikokugo 日本語と外国語*. Tokio: Iwanami shoten 岩波書店.
- Watanabe, Osamu 渡辺修, Nagao, Hiromi 長尾ひろみ, Mizuno, Makiko 水野真木子. 2004. *Shihō tsūyaku 司法通訳*. Tokio: Shōhakusha 松柏社.
- Yokoi, Hideaki 横井秀明. 2007. *Jitsuyōban hōritsu yōgo no kisochishiki 実用版法律用語の基礎知識*. Tokio: jiyū kokuminsha 自由国民社.

ETYKA TŁUMACZA SĄDOWEGO NA SALI ROZPRAW

Karolina NARTOWSKA, mgr
Universität Wien, Zentrum für Translationswissenschaft
Gymnasiumstraße 50, A-1190 Wien

Abstrakt: Przestrzeganie zasad etyki zawodowej przez tłumaczy na sali rozpraw jest jednym z ważniejszych aspektów pracy profesjonalnego tłumacza sądowego. Organizacje zrzeszające tłumaczy opracowują wprawdzie zbiory norm ujęte w kodeksy zawodowe, ich znajomość wśród praktykujących tłumaczy wydaje się jednak wątpliwa, zwłaszcza że programy studiów kształcących tłumaczy nie zawierają przedmiotów z zakresu etyki. Niniejszy artykuł wyjaśnia zatem, w jakim stopniu preskryptywne normy profesjonalnego zachowania znajdują zastosowanie w praktyce tłumaczenia sądowego. Na przykładzie tłumaczonych postępowań karnych w austriackim sądzie omawiane jest działanie tłumaczy pod kątem zachowania przez nich zasady bezstronności. Analiza pokazuje, że tłumacze sądowi w różny sposób naruszają tę zasadę, czy to przez ingerencję w tłumaczone wypowiedzi, brak lojalności wobec mówcy, okazywanie emocji, czy też przejmowanie funkcji pomocnika sędziego. Z badań wynika ponadto, że preskryptywne normy nie zawsze przystają do realiów sali rozpraw, ponieważ etyczne działanie tłumacza nierzadko jest wypadkową oczekiwań pozostałych uczestników interakcji wobec tłumacza. Dlatego niezbędne wydaje się zwrócenie uwagi, zarówno samych tłumaczy sądowych, jak i środowiska prawniczego na etyczny aspekt pracy tłumaczy w sądzie.

ETHICS OF COURT INTERPRETERS

Complying with the rules of professional ethics during court interpreting is one of the most significant aspects of the court interpreter's profession. Although associations of translators and interpreters draw up sets of rules in the form of professional codes, most of the practicing translators are not well acquainted with them, especially as the curricula of translation studies do not include ethics. The aim of this article is to present how the prescriptive norms of professional conduct can be applied in practice during court interpreting. The interpreters' performance is discussed in view of their adherence to the principle of impartiality, on the example of the interpreted criminal proceedings in the Austrian court. The analysis reveals that court interpreters tend to violate this principle, by modifying the interpreted statements, lack of loyalty to the speaker, showing emotions or by assuming the role of a judge's helper. The research further shows that the prescriptive rules are not always congruent with reality, as the ethical performance of the interpreter is often determined by the expectations of the other participants of the procedure. Due to the above, it seems vital to draw the attention of both the court interpreters and the representatives of the legal profession to the ethical aspect of court interpreting.

BERUFSETHIK VON RICHTSDOLMETSCHERINNEN

Die Einhaltung berufsethischer Normen durch RichtsdolmetscherInnen im Verhandlungssaal ist einer der zentralen Aspekte der professionellen Berufsausübung. Interessensvertretungen arbeiten zwar entsprechende Regeln in Form von Ehren- und Berufskodizes aus, deren Kenntnis unter praktizierenden RichtsdolmetscherInnen scheint jedoch fraglich zu sein, zumal Studiencurricula

der Dolmetscherausbildung keine Berufsethik-Module beinhalten. Der vorliegende Beitrag erklärt, inwiefern präskriptive Verhaltensregeln in der gerichtsdolmetscherischen Praxis zur Anwendung kommen. Am Beispiel gedolmetschter strafrechtlicher Hauptverhandlungen an einem Wiener Gericht wird das translatorische Handeln von DolmetscherInnen hinsichtlich der Einhaltung des Unparteilichkeitsgrundsatzes diskutiert. Die Analyse zeigt, dass GerichtsdolmetscherInnen gegen das Prinzip auf unterschiedliche Weise verstoßen, sei es durch das eigenständige Eingreifen in gedolmetschte Aussagen, die mangelnde Loyalität dem Sprecher gegenüber, gezeigte Gefühle oder durch die Übernahme der Funktion eines Gerichtshelfers. Weiters ergibt die Studie, dass präskriptive Berufsnormen der gerichtsdolmetscherischen Wirklichkeit oft nicht standhalten können, da das ethische Handeln von DolmetscherInnen nicht selten das Resultat von Erwartungshaltungen anderer InteraktionspartnerInnen an die dolmetschende Person ist. Es scheint daher notwendig, sowohl praktizierende GerichtsdolmetscherInnen, als auch juristisch Handelnde auf den ethischen Aspekt der gerichtsdolmetscherischen Tätigkeit aufmerksam zu machen.

Słowa kluczowe: etyka, bezstronność, tłumaczenie sądowe, tłumacz sądowy, praktyka tłumaczenia sądowego

1. Wprowadzenie

Tłumacz sądowy jest jedyną osobą na sali rozpraw, która rozumie zarówno oficjalny język postępowania, jak i język osób, dla których tłumaczy. Dzięki temu uzyskuje on przewagę nad pozostałymi uczestnikami postępowania, a nawet swego rodzaju władzę, która daje mu możliwość kontrolowania przebiegu interakcji; tłumacz natomiast nie podlega w zasadzie żadnej kontroli. Od tłumacza sądowego zależy nie tylko powodzenie komunikacji na sali rozpraw, ale również wynik postępowania – wydanie sprawiedliwego wyroku. Skoro więc tłumacze mają współdziałanie w decydowaniu o ludzkim życiu, niezbędne jest, by przestrzegali oni norm zawodowych i zasad profesjonalnego zachowania. Najważniejszymi normami etycznymi ujętymi w kodeksach zawodowych są: dokładność tłumaczenia, poufność i bezstronność tłumacza.⁷¹ Celem niniejszego artykułu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy aktywnie działającym tłumaczom sądowym w Austrii znane są normy kodeksu zawodowego oraz w jakim stopniu są one przez nich stosowane w praktyce. Wybrane przykłady z praktyki tłumaczenia sądowego koncentrować się będą przy tym głównie na problemach związanych z zachowaniem bezstronności przez tłumaczy sądowych. Podstawę przytaczanych przykładów stanowią wyniki obserwacji postępowań karnych z udziałem tłumaczy przeprowadzonych w austriackim⁷² sądzie.

⁷¹ Z badań przeprowadzonych przez Hale wynika, że te trzy zasady znajdują najczęściej unormowanie w kodeksach etycznych. Zasada zachowania bezstronności lub neutralności wystąpiła w 68,75% przeanalizowanych kodeksów. Trudno natomiast powiedzieć, czy pozostałe 31,25% kodeksów nie uwzględnia bezstronności, gdyż uznano ją za oczywistość (2007: 108).

⁷² Mimo, że badania przeprowadzone zostały w Austrii, kwestia etyki zawodowej tłumaczy ma charakter uniwersalny, ponieważ rola tłumacza sądowego jest w każdym państwie taka sama, bez względu na obowiązujący w nim system prawny.

2. Tłumacze sądowi w Austrii

Działalność tłumaczy sądowych w Austrii reguluje ustawa federalna o biegłych i tłumaczach sądowych z 1975 r.⁷³ Ustawa nowelizująca, obowiązująca od 1.1.1999 r. wprowadziła pełną, oficjalną nazwę zawodu: ogólnie zaprzysiężony i sędownie certyfikowany tłumacz (*allgemein beeideter und gerichtlich zertifizierter Dolmetscher*).

Ogólne zaprzysiężenie tłumacza oznacza, że ustanawiany tłumacz składa przysięgę tylko jeden raz, przed wpisaniem go na listę i jak długo tłumacz pozostaje wpisany na liście, nie ma potrzeby ponownego zaprzysiężania go przed każdym kolejnym tłumaczonym postępowaniem (§5 pkt. 2 SDG). Certyfikacja sądowa natomiast ma na celu zagwarantowanie jakości tłumaczenia sądowego poprzez dopuszczenie do zawodu wysoce wykwalifikowanych tłumaczy. Tłumacz sędownie certyfikowany to taki tłumacz, który poddał się procesowi kontroli zapewnienia jakości, mającego formę egzaminu, i nadal się mu poddaje. Równocześnie certyfikacja jest dowodem na to, że tłumacz ustanowiony na potrzeby sądu posiada kompetencje wykraczające poza umiejętności jedynie pośrednika między językami (por. Krammer 2006: 18).

Obecnie lista tłumaczy i biegłych sądowych Federalnego Ministra Sprawiedliwości w Austrii (§ 3b pkt. 1 SDG) obejmuje ponad 1400 tłumaczy ustanowionych dla 53 różnych języków. Wciąż jednak zdarza się jeszcze, że konieczne jest powołanie tłumacza *ad hoc*, ponieważ nie dla wszystkich rzadkich języków ustanowieni są tłumacze sądowi. Spośród czynnie działających tłumaczy sądowych przeważająca większość, bo aż 80%, nie ma żadnego⁷⁴ przygotowania w zakresie tłumaczenia ustnego i pisemnego (Kadrić 2006: 208). Na liście tłumaczy sądowych można zatem znaleźć przedstawicieli wielu różnych zawodów, które niewiele mają wspólnego z działalnością tłumaczeniową, jak np. księgowa, proboszcz, oficer czy inżynier budowlany.

3. Bezstronność jako podstawowa zasada etyki zawodowej

Tłumaczy sądowych w Austrii obowiązuje kodeks *Berufs- und Ehrenkodex* Austriackiego Związku Tłumaczy Sądowych. Jak większość kodeksów etycznych dla tłumaczy, również art. I pkt. 1 austriackiego kodeksu mówi, że tłumacze sądowi nie tylko muszą tłumaczyć zgodnie ze swoją wiedzą i sumieniem, jak mówią słowa składanej przez nich przysięgi, ale również w sposób obiektywny i bezstronny⁷⁵. Jeśli chodzi o definicję bezstronności, kodeksy jej bezpośrednio nie podają. Trafna natomiast wydaje

⁷³ *Sachverständigen- und Dolmetschergesetz*, dalej SDG.

⁷⁴ W Austrii nie ma wymogu ukończenia studiów wyższych dla kandydatów na tłumaczy sądowych. Kształcenie tłumaczy w Austrii odbywa się obecnie w trzech ośrodkach uniwersyteckich: Wiedniu, Innsbrucku i Graz w zakresie 16 języków (arabski, angielski, bośniacki/chorwacki/serbski, czeski, francuski, hiszpański, migowy, niemiecki, polski, portugalski, rumuński, rosyjski, słoweński, turecki, węgierski, włoski, a do niedawna jeszcze chiński i japoński).

⁷⁵ *Der allgemein beeidete und gerichtlich zertifizierte Dolmetscher (Gerichtsdolmetscher) hat seinen Beruf nach bestem Wissen und Gewissen unvoreingenommen und unparteiisch auszuüben* (art. I pkt. 1 *Ehren- und Berufskodex*).

się definicja Gentile et al., którzy mówią, że: „*Impartiality* means that a professional must carry out professional duties to the best of his/her ability regardless of who the client is in terms of gender, race, social and economic status, ethnicity etc.” (1996: 58).

Ponadto tłumacz bezstronny to tłumacz zawsze lojalny wobec mówcy. Lojalność zobowiązuje tłumacza sądowego do nieidentyfikowania się z żadną ze stron postępowania, ani z sądem, ani z prawnikami, ani też z oskarżonym czy świadkiem, dla których tłumacz tłumaczy. Mówiąc słowami Gilego lojalność tłumacza sądowego „shifts from one to the other as he or she interprets them” (Gile 1995: 29).

Tymczasem w kontekście sądowym często się zdarza, że prawnicy mają wobec tłumacza oczekiwania, które mogą być sprzeczne z zasadą bezstronności lub lojalności tłumacza. Z badań przeprowadzonych przez Kadrić wynika, że austriaccy sędziowie postrzegają tłumacza sądowego w głównej mierze jako organ pomocniczy sądu (2006: 125). Dlatego utożsamianie się z rolą sądu lub urzędnika sądowego może przyjść tłumaczom bez trudu, a wyraża się ono najczęściej poprzez aktywne uczestnictwo tłumacza w procesie. Wyrazem utożsamiania się z instytucją może być także miejsce zajmowane przez tłumacza na sali rozpraw (gdzie siedzi on np. w bezpośrednim pobliżu sędziego lub prokuratora).

Tłumacz jednak nie tylko może identyfikować się z interesami instytucji, ale także oskarżonego. Gdy przed sądem staje osoba o niższym statusie społecznym, niższym poziomie wykształcenia, zagubiona w zawiłych procedurach procesowych i nie rozumiejąca oficjalnego języka instytucji, tłumacz może kierować się chęcią pomocy „słabszemu”, ponieważ, jak pisze Edwards, „there is a natural human tendency to want to help” (1995: 67). Między oskarżonym a tłumaczem może powstać więź wynikająca z faktu, że tłumacz jest jedyną osobą na sali rozpraw, do której oskarżony może zwrócić się we własnym języku i wie, że zostanie zrozumiany. Pomoc oskarżonemu nie jest jednak zadaniem tłumacza: „The interpreter as advocate has no place in a judicial setting” (Edwards 1995: 66).

Bezstronność tłumacza dotyczy także niewydawania osądów ani niewyciągania wniosków przez tłumacza w odniesieniu do sprawy. Edwards uważa, że tłumacz nie powinien mieć własnego zdania, aby nie wpłynęło ono podświadomie na tłumaczenie (1995: 64) i nie powinien się on angażować w sprawę, ponieważ tłumacz „has no interest in the content of a case as such. She wants only to understand the situation as a function of what might be said” (1995: 67). Natomiast Hale zauważa, że działając w obrębie komunikacji międzyludzkiej, tłumacz - jako człowiek - nie jest w stanie całkowicie uniknąć posiadania swojego zdania (por. 2007: 120-121). Tłumacz siłą rzeczy będzie kształtował własną opinię na temat osób, dla których tłumaczy, na temat sprawiedliwości procesu czy wiarygodności wypowiedzi itd. Hale uważa, że jest to nieuniknione, dlatego od tłumacza oczekuje się jedynie, by był on świadomy swojego subiektywnego punktu widzenia i był w stanie zapewnić, że „personal feelings, opinions, beliefs or interests do not interfere with the main aim of producing accurate renditions” (2007: 117-120). Dlatego też tłumacz powinien powstrzymać się od komentowania przebiegu postępowania, robienia uwag czy udzielania rad. Tłumacz nie powinien też prowadzić rozmów z osobami, dla których tłumaczy.

Bezstronne i neutralne zachowanie tłumacza wyraża się również w tym, że tłumacz sądowy nie kieruje się ani z góry powziętymi uprzedzeniami wobec uczestników postępowania, ani towarzyszącymi mu w rozprawie emocjami. Profesjonalny tłumacz sądowy musi umieć trzymać emocje pod kontrolą bez względu na to, co dzieje się na sali rozpraw. Jak długo mówi on w pierwszej osobie, czyli jak długo identyfikuje się z mówcą, ma on etyczny obowiązek przestrzegania zasady zachowania lojalności wobec mówcy (por. Gile 1995: 31). Tłumacz nie może też ani bezpośrednio okazywać swoich sympatii czy antypatii wobec uczestników postępowania, ani też wyrażać ich w sposób pośredni poprzez swoje tłumaczenie: „The service provided must never be coloured by the professional's personal likes, dislikes, preferences, ideological leanings etc.” (Gentile et al. 1996: 59)

Metoda

Badanie polegające na jawnej, niekontrolowanej obserwacji postępowań karnych zostało przeprowadzone w Sądzie Krajowym do Spraw Karnych (Landesgericht für Strafsachen) w Wiedniu w okresie od maja do sierpnia 2010 r. Obserwacje objęły 35 postępowań karnych z udziałem tłumaczy 12 różnych języków.

Dla celów niniejszego opracowania wybrane zostały dwa postępowania karne z udziałem tłumaczy języka słowackiego i polskiego. Przedmiotem analizy jest przestrzeganie zasady bezstronności przez tłumaczy sądowych w praktyce zawodowej.

5. Bezstronność tłumacza na sali rozpraw

5.1. „*Er ist so einfach...*”

Rozprawa karna w sprawie o zarobkowe żebractwo (§ 70 StGB⁷⁶) oraz dokonanie czterech kradzieży z włamaniem (§ 129 StGB) odbyła się w dniu 16.08.2010 r. Oskarżonym był nieletni obywatel Słowacji, pochodzący z węgierskiej mniejszości, o niskim statusie społecznym. W rozprawie wziął udział tłumacz języka słowackiego, tłumacz semi-profesjonalny⁷⁷. Podczas przesłuchania zajmował on miejsce obok prokuratora, po jego prawej stronie.

Jeszcze zanim rozprawa się zaczęła, obrońca zwrócił się do tłumacza z prośbą, żeby ten tłumaczył „prostymi zdaniami”. Jest to przykład bezpośrednio wyrażonego oczekiwania prawnika wobec tłumacza, które może stać w sprzeczności z etyką zawodową tłumacza, ponieważ nakazuje ona tłumaczowi, by wiernie oddawał wypowiedzi mówcy, niczego nie dodając i niczego nie opuszczając.

⁷⁶ Austriacki Kodeks Karny.

⁷⁷ Pojęcie to wprowadziła Kadrić na określenie grupy tłumaczy nie mających wprawdzie ukończonych kierunkowych studiów wyższych, posiadających jednak bardzo dobrą znajomość języka obcego oraz kilkuletnie doświadczenie zawodowe (Kadrić 2004: 81).

Na pytanie sędziego, dlaczego oskarżony przyjechał do Austrii, oskarżony odpowiedział:

Oskarżony: Prišiel som tu kradnúť a žobrať.

(Przyjechałem tu, żeby kraść i żebrać.)

Tłumacz do sędziego: Er hat gesagt, dass er hier gekommen ist, um zu stehlen und zu betteln.

(Powiedział, że przyjechał tu, żeby kraść i żebrać.)

Tłumacz oddaje odpowiedź oskarżonego nie dosłownie, w 1 os. l. poj., ale w 3. os. – w formie pośredniej, jakby chciał pokazać, że dystansuje się od tej wypowiedzi oskarżonego. Tłumacz nie zachowuje więc lojalności wobec mówcy. Ponadto wydaje się też, że osądził on już oskarżonego, co znajduje wyraz nie tylko w jego postawie i mimice, ale również podjętej przez niego ingerencji w ton wypowiedzi oskarżonego: podczas gdy oskarżony mówił niepewnym, cichym głosem, tłumacz wypowiedział to zdanie zdecydowanym i ironicznym tonem, nie kryjąc antypatii do oskarżonego i pokazując, że zupełnie nie akceptuje tego toku rozumowania, jak i samego zachowania oskarżonego.

Sędzia w tej rozprawie traktował tłumacza jako swój organ pomocniczy. Znajduje to wyraz w formie zwracania się sędziego do oskarżonego: wszystkie pytania zadawane są zawsze poprzez tłumacza, w 3. os. l. poj, a nie w sposób bezpośredni oskarżonemu.

Sędzia: Hatte er nich nach Hause fahren können?

(Czy nie mógł był wrócić do domu?)

Tłumacz: Aká je Vaša situácia doma? Máte tam nejakú prácu?

(Jaka jest Pana sytuacja w kraju? Ma Pan tam jakąś robotę?)

Sędzia widzi w tłumaczu nie neutralnego uczestnika postępowania, ale swojego pomocnika. Wobec konfrontacji z takim oczekiwaniem sędziego, tłumacz odchodzi od zasady bezstronności i staje po stronie sądu, przejmując częściowo funkcję sędziego. Tłumacz ma świadomość, że to właśnie na nim spoczywa odpowiedzialność za uzyskanie od oskarżonego żądanych informacji, więc nie tłumaczy pytania, ale próbuje na własną rękę wy badać sytuację oskarżonego w jego kraju rodzinnym i w ten sposób uzyskać odpowiedź na postawione pytanie. Tłumacz wielokrotnie wdaje się w dłuższą rozmowę z oskarżonym, której nie tłumaczy. Sędzia nie domaga się jednak tłumaczenia, co może sugerować, że darzy tłumacza zaufaniem, traktuje go jako swojego pomocnika i nie odczuwa potrzeby kontrolowania rozmowy. Tłumacz zdaje sobie z tego sprawę, jest pewny siebie i wyraża to również swoją postawą. Nie jest on biernym uczestnikiem postępowania, który przekazuje jedynie, co mówią inni, a osobą aktywnie uczestniczącą w procesie, mającą i wypowiadającą swoje zdanie

Tłumacz: Ich darf bitte bemerken, dass er einfach gestrickt ist.

(Pozwolę sobie zauważyć, że on jest nierozgarnięty.)

Tłumacz, chociaż zgodnie z normami kodeksu nie ma prawa wyrażać swoich opinii czy komentować, wypowiada własne zdanie na temat oskarżonego. Ponieważ uwaga ta nie wywołała żadnych reakcji ze strony prawników obecnych na sali rozpraw, pozwoliło to tłumaczowi poczuć się jeszcze pewniej w pełnionej przez siebie funkcji. Gdy sąd udał się na naradę, tłumacz dodał:

Tłumacz: Ich glaube nicht, dass er sich dessen bewusst ist. Er ist so einfach...
(*Nie sądzę, żeby był tego świadomy. On jest taki prosty...*)

5.2. „To są Pana zdjęcia, proszę Pana...”

Rozprawa karna w sprawie o dokonanie ok. 400 kradzieży z włamaniem (§129 StGB) odbyła się w dniu 08.06.2010 r. Oskarżonymi było trzech obywateli Polski, którzy włamywali się w biały dzień do samochodów zaparkowanych na podziemnych parkingach w Wiedniu i dokonywali kradzieży, głównie sprzętu nawigacyjnego oraz odtwarzaczy CD. Liczba dokonanych kradzieży była tak wielka, że zdumiała samego sędziego. Sędzia przyznał, że z takim przypadkiem miał do czynienia po raz pierwszy i że jest tym „oszołomiony”. Podczas rozprawy sędzia wydawał się rozbawiony całą sytuacją i profesjonalnym sposobem działania oskarżonych, co powodowało, że przesłuchanie momentami miało charakter komediowy. Sędziemu towarzyszył śmiech, atmosfera na sali rozpraw była luźna. Wypowiedzi sądu nie były natomiast tłumaczone dla oskarżonych.

W rozprawie uczestniczył profesjonalny tłumacz języka polskiego, posiadający kierunkowe wykształcenie oraz kilkadziesiąt lat doświadczenia w zawodzie. Tłumacz sprawiał wrażenie osoby pewnej siebie, od początku postępowania identyfikującej się w pełni z rolą pomocnika sędziego lub nawet urzędnika sądu. Zajmował on miejsce po prawej ręce sędziego.

Na początku rozprawy sędzia, chcąc ustalić okres, w którym dokonywane były włamania, zwrócił się do pierwszego przesłuchiwanego oskarżonego z pytaniem o potwierdzenie jego informacji:

Sędzia: Für den Zeitraum vom Jänner bis März 2010. Stimmt das?
(*Za okres od stycznia do marca 2010 r. Zgadza się?*)

Tłumacz: Czy za okres od stycznia 2009... To są Pana zdjęcia, proszę Pana...

Ponieważ tłumacz nie sporządzał notatek, wymienione w szybkim tempie daty sprawiły mu trudność w ich zapamiętaniu, co spowodowało problem z przetłumaczeniem pytania. By wybrnąć z sytuacji, tłumacz powołał się na materiał dowodowy, którym dysponował sąd (w postaci zdjęć z kamer monitorujących załączonych do akt i leżących na stole), o którym do tej pory jednak nie było mowy. Tłumacz od początku przejął stronę sądu i pełnił w procesie funkcję pomocnika sądu. Zwracając się do oskarżonego „To są Pana zdjęcia, proszę Pana...”, sugeruje on oskarżonemu mówienie prawdy, jako że mówienie nieprawdy na niewiele się tu zda. Zachowanie tłumacza nie jest neutralne ani też lojalne wobec mówcy-sędziego. Komentarz tłumacza był jego samowolnym działaniem, czego nikt nie jest świadomy, również sędzia nie jest w stanie kontrolować

zachowania tłumacza. Po krótkiej przerwie tłumacz wzmacnił jeszcze swoją wypowiedź, dodając:

Tłumacz: Oni tu mają Pana zdjęcia.

Na pytanie sędziego, czy oskarżeni przyznają się do winy, dwóch odpowiedziało twierdząco, jeden przecząco. Wtedy zwrócił się do niego obrońca, zadając pytanie poprzez tłumacza w formie pośredniej (3.os. l.poj.).

Obrońca: Bleibt er dabei, was er gesagt hat?

(Zostaje przy tym, co powiedział?)

Tłumacz: Słyszał Pan, że koledzy przyznają się do winy. Adwokat Pana pyta, czy przyznaje się Pan do winy?

Tłumacz nie tłumaczy dosłownie pytania obrońcy, ale ingerując, kolejny raz, w przebieg postępowania i ponownie wykonując zadania pomocnika sędziego, dodaje swój własny komentarz. Komentarz tym razem też nie jest neutralny, ponieważ sugeruje oskarżonemu właściwą – zdaniem tłumacza - odpowiedź. W tym momencie zachowanie tłumacza wywiera bezpośredni wpływ na przebieg postępowania.

Tłumacz podczas całej rozprawy nie przestrzegał zasad bezstronności, lojalności i neutralnego zachowania. W jego zachowaniu dało się dostrzec emocjonalny stosunek do sprawy i nastawienie do oskarżonych. W czasie tłumaczenia pytań sędziego i odpowiedzi oskarżonego tłumaczowi także towarzyszył uśmiech, (a czasami nawet śmiech), co może świadczyć o tym, że nie dawał on wiary zeznaniom oskarżonego, a cała sprawa nie zasługiwała na powagę. Zachowanie tłumacza bez wątpienia miało wpływ na wizerunek i wiarygodność oskarżonych w oczach sędziego.

O tym, że tłumacz był w pełni świadomy swojej roli jako urzędnika sądu, świadczy również fakt, że w czasie krótkiej rozmowy w przerwie rozprawy przyznał otwarcie, że jego największym osiągnięciem tego przedpołudnia było skuteczne namówienie trzeciego oskarżonego do przyznania się do winy.

6. Dyskusja i wnioski

Z przytoczonych przykładów z praktyki tłumaczenia sądowego wynika, że czynnie działający tłumacze sądowi, mają trudności z zachowaniem bezstronności w postępowaniu sądowym. Utożsamianie się z rolą sądu i przejmowanie funkcji pomocnika sędziego, samodzielna ingerencja w tłumaczone wypowiedzi, brak lojalności wobec mówcy, własne komentarze, wyrażanie własnego zdania oraz osobistego stosunku do oskarżonych, okazywanie emocji - to przewinienia tłumaczy tylko w analizowanych tutaj przykładach. Na ich podstawie nie da się, oczywiście, wyciągnąć wniosków dotyczących ogółu praktykujących tłumaczy sądowych, ale niewątpliwie sygnalizują one istniejący, poważny problem w praktyce tłumaczenia sądowego.

Jak wynika z przytoczonych przykładów, sytuacje, w których tłumacz nie zachowuje zasad etyki zawodowej są dwojakiego rodzaju. Często zdarza się, że tłumacz jest jedynie współodpowiedzialny za nieprzestrzeganie norm zawodowych. Ma to miejsce wówczas, gdy pozostali uczestnicy postępowania formułują wobec tłumacza oczekiwania, będące w sprzeczności z jego etyką zawodową. Tak było w pierwszym

omawianym przykładzie, w przypadku tłumacza języka słowackiego, który został skonfrontowany z oczekiwaniami ze strony obrońcy bezpośrednio oraz pośrednio ze strony sędziego. W takich sytuacjach tłumaczowi nietrudno przychodzi identyfikowanie się z rolą pomocnika sądu i tym samym samowolne działanie, częściowo, by spełnić oczekiwania innych.

Prawnicy natomiast kierują się ogólnym celem - celem instytucji i nie zawsze są świadomi norm zawodowych obowiązujących tłumaczy. Dlatego warto zastanowić się nad podjęciem działań polegających na uświadomieniu środowiska prawniczego odnośnie do roli i zadań tłumaczy sądowych, a także do przygotowania ich do pracy z tłumaczami. Takie rozwiązanie przewiduje dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/EU (Artykuł 6) z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym, która w przyszłości może pomóc częściowo rozwiązać ten problem.

Oczekiwania innych uczestników postępowania nie zwalniają jednak tłumacza z odpowiedzialności i przestrzegania zasad obowiązującego go kodeksu etycznego. Dlatego przede wszystkim należy skupić się na sytuacjach, w których ani sędzia, ani prawnicy nie wyrażają bezpośrednio swoich oczekiwań wobec tłumacza, a mimo tego tłumacz nie przestrzega zasady bezstronności czy innych norm kodeksu. Sytuacja taka miała miejsce w drugim omawianym przykładzie, na rozprawie z udziałem tłumacza języka polskiego. Niewłaściwe zachowanie tłumacza oraz sprawowana przez niego kontrola niewątpliwie miały wpływ na przebieg postępowania i na postrzeganie oskarżonych przez sędziego. W obu przytoczonych przykładach tłumacze mieli wpływ na wydany wyrok.

Stronniczość i brak neutralności tłumaczy w postępowaniu świadczą o nieznanym norm i zasad profesjonalnego zachowania w sądzie i potwierdzają brak przygotowania tłumaczy do pracy w tym kontekście. Faktem jest, że obecne programy studiów dla tłumaczy nie uwzględniają przedmiotów z zakresu etyki (Kadrić 2005: 30), nie zwalnia to jednak tłumaczy od odpowiedzialności, znajomości kodeksu etycznego oraz przestrzegania zasad etyki zawodowej. Kodeks etyki zawodowej nie może natomiast zastąpić gruntownego przygotowania do zawodu, może jedynie stanowić integralną część kształcenia tłumaczy na potrzeby sądu (por. Hertog 2009: 8). Niezbędne jest dlatego uwzględnienie nauczania etyki w curriculumach uniwersyteckich, tak by przyszli tłumacze sądowi byli przygotowani na wyzwania praktyki oraz konfrontację z różnymi oczekiwaniami wobec nich, tak by byli w stanie zachować bezstronność w każdej sytuacji, ponieważ jest to ich etyczny obowiązek: „It is the duty of the court or the jury to decide the case. It is the duty of counsel to decide if they believe their witnesses or not. Our duty is to remain impartial” (Edwards 1995: 64).

Bibliografia

- Edwards, Alicia Betsy (1995) *The practice of court interpreting*. Amsterdam: Benjamins.
- Gentile, Adolfo; Ozolins, Uldis; Vasilakakos, Mary (1996) *Liaison interpreting. A handbook*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Gile, Daniel (1995) *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: Benjamins.
- Hale, Sandra Beatriz (2007) *Community Interpreting*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hertog, Erik (2009) *Legal Interpreting: Recommendations for Best Practices*. Antwerp.
- Kadrić, Mira (2004) Behördendolmetschen in Österreich - Wege zur Qualitätsverbesserung. W: R. Soyer (red.) *Strafverteidigung. Konflikte und Lösungen*. Wien, Graz: NWV Neuer Wiss. Verl., 81–88.
- Kadrić, Mira (2005) Der weite Weg nach Europa. Von den Bemühungen der Europäischen Kommission um Qualifizierung der BehördendolmetscherInnen und der (Un)Tätigkeit der Mitgliedstaaten. W: *Der Gerichtsdolmetscher. Mitteilungsblatt des Österreichischen Verbandes der Gerichtsdolmetscher* 2, 27–32.
- Kadrić, Mira (2006) *Dolmetschen bei Gericht. Erwartungen - Anforderungen - Kompetenzen*. Wien: Facultas.
- Krammer, Harald (2006) Die Zertifizierung von Gerichtsdolmetschern - ein Meilenstein in der Rechtsentwicklung. W: *Der Gerichtsdolmetscher. Mitteilungsblatt des Österreichischen Verbandes der Gerichtsdolmetscher* 1, 17–21.
- Akty prawne i inne dokumenty*
- Berufs- und Ehrenkodex des Österreichischen Verbandes der allgemein beeideten und gerichtlich zertifizierten Dolmetscher
http://www.gerichtsdolmetscher.at/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=63&lang=de
- Bundesgesetz, mit dem das Bundesgesetz über den allgemein beeideten gerichtlichen Sachverständigen und Dolmetscher geändert wird (BGBl I Nr. 168/1998)
- Bundesgesetz vom 19. Feber 1975 über den allgemein beeideten gerichtlichen Sachverständigen und Dolmetscher (BGBl. Nr. 137/1975)
- Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen - Strafgesetzbuch (BGBl. Nr. 60/1974)
- Dyrekywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/EU z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dziennik Urzędowy L 280, 26/10/2010 P. 0001 – 0007)
- Gerichtssachverständigen- und Gerichtsdolmetscherliste <http://www.sdgliste.justiz.gv.at/>

SPECYFIKA DYSKURSU POLUBOWNEGO ROZSTRZYGANIA SPORÓW W TRYBIE ON-LINE I TRADYCYJNIE

Joanna GRZYBEK, dr

Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. A. Mickiewicza
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
joanna.grzybek@gmail.com

Recenzja monografii pod redakcją **Bhatii V. K., Candlina Ch. N., Gottiego M.**, *The Discourses of Dispute Resolution*. Linguistic Insights 123. Studies in Language and Communication. Peter Lang AG, Bern 2010, ISBN 978-3-0343-0476-4, 290 stron.

Alternatywne metody rozstrzygania sporów, czyli tzw. ADR-y (Alternative Dispute Resolution) są coraz częściej pod wpływem praktyk i procedur postępowania sądowego, co nie jest zgodne z ideą alternatywności rozstrzygania sporów. Sytuacja ta zainspirowała do badań grupę osób z ponad 20 krajów, specjalizujących się w zakresie analizy dyskursu, prawa i polubownego rozwiązywania sporów oraz mających doświadczenie w praktyce międzynarodowego arbitrażu handlowego. Zbiór ich artykułów jest owocem projektu finansowanego przez rząd Hong Kongu i wynikiem badań nad dyskursem, obserwacji etnograficznych oraz doświadczeń ekspertów ADR i specjalistów z branży handlowej.

Książka rozpoczyna się od słów jej redaktorów na temat rodzajów i specyfiki alternatywnych metod rozstrzygania sporów, począwszy od postępowania pojednawczego, poprzez mediację, aż po arbitraż. Redaktorzy porównują je, najwięcej uwagi poświęcając arbitrażowi, który ich zdaniem jest tak samo skuteczny jak postępowanie sądowe, ale bardziej nieformalny, ekonomiczny, prywatny, zasadniczo poufny i z powodu tych wszystkich cech nazywany niekiedy „prywatnym postępowaniem sądowym” (*private litigation*). Zwracają uwagę nie tylko na coraz większą popularność tzw. ADR-ów, ale również na jej przyczyny oraz na problemy występujące w praktyce polubownego rozstrzygania sporów.

Publikację artykułów podzielono na dwie części, z których każda wyodrębnia specyficzne aspekty dyskursu polubownego rozwiązywania sporów. Pierwsza część dotyczy dyskursu alternatywnych metod rozstrzygania sporów w różnych mediach i kulturach. Natomiast autorzy artykułów zamieszczonych w drugiej części podjęli temat lingwistycznych i dyskursywnych cech rozwiązywania sporów.

Pierwszy artykuł o promocji arbitrażu i mediacji w sieci stanowi wynik badań Garzone i Catenaccio nad witrynami internetowymi wybranych instytucji arbitrażowych⁷⁸. Dla tego typu instytucji internet jest najważniejszym środkiem komunikacji i, jak zauważa Garzone, jest odpowiedni również dla osób, które nie zainteresowały się dotąd alternatywnymi metodami rozstrzygania sporów, do których nie można zaliczyć popularnych dawniej ulotek. Porównano strategie komunikacyjne wykorzystane w prezentacji arbitrażu i mediacji w serwisach internetowych czterech ważnych europejskich centrów arbitrażu. Autorka zaprezentowała organizację semiotyczną badanych witryn internetowych i określiła ich przewidywanych adresatów oraz cel zamieszczonych w nich komunikatów. Prace wykonane przez autorkę polegały na analizie dyskursu z zastosowaniem analizy gatunku i zasad bieżących badań nad multimodalnością. Ze względu na zaangażowanie w jakość dyskursu, wysokim poziomem wyróżniają się witryny LCIA i ICC, co autorka wiąże z dużym prestiżem tych instytucji. Za najbardziej konserwatywną witrynę internetową, biorąc pod uwagę kryterium jej projektu, Garzone uznała serwis internetowy LCIA, ponieważ zawiera bardzo dużo tekstu na każdej stronie internetowej i skorzystanie z niego wymaga od czytelnika zastosowania aplikacji *reading mode*. Inne badane witryny internetowe zaprojektowano w oparciu o HCME (*Hypermedia Computer Mediated Environment*), między innymi ze względu na fragmentację tekstu na wiele stron i podstron. Tradycjonalizm witryny internetowej LCIA wynika też z niskiego stopnia interpersonalności i interaktywności, ponieważ jej organizacja syntaktyczna i tekstowa jest pod wpływem konwencji piśmienniczej *common law* oraz kultury lokalnej. Adresatem serwisu internetowego LCIA są przede wszystkim prawnicy lub korporacje z branży prawnej. Witrynę internetową ICC Garzone wyróżniła ze względu na jej złożoność i strukturę hipertekstualną. Autorka zaobserwowała dynamiczną relację pomiędzy budową witryn internetowych i zastosowanymi praktykami dyskursywnymi oraz operacyjnym profilem każdej z wybranych czterech instytucji. Wykazała różnice instytucjonalne, socjalne, prawne i marketingowe.

Drugi artykuł w recenzowanej tu publikacji dotyczy dyskursu arbitrażu i mediacji. Catenaccio, korzystając z badań dokonanych wraz z Garzone, rozwinęła temat podjęty w pierwszym artykule książki, który dotyczył strategii komunikacyjnych zastosowanych w witrynach internetowych instytucji arbitrażowych⁷⁹. Zwróciła uwagę na zwiększającą się instytucjonalizację procedur arbitrażowych, która prowadzi do zacierania granic pomiędzy dyskursem arbitrażu a dyskursem postępowania sądowego. Zanalizowała strategie dyskursu zastosowane na badanych stronach internetowych dotyczących różnych form alternatywnego rozstrzygania sporów. Dokonana przez nią analiza związana była z badaniami nad interdyskursywnością⁸⁰ i dotyczyła relacji interferencji pomiędzy formami dyskursu

⁷⁸ i. the International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce (ICC),
ii. the London Court of International Arbitration (LCIA),
iii. the SCC Institute – Arbitration Institute of the Stockholm Chamber,
iv. the Milan National and International Arbitration Chamber (MACH).

⁷⁹ Zob. the International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce (ICC), the London Court of International Arbitration (LCIA), the SCC Institute – Arbitration Institute of the Stockholm Chamber, the Milan National and International Arbitration Chamber

⁸⁰ Fairclough 2003; Bhatia 2004; Bhatia 2007; Candlin 2006.

różnych form alternatywnego rozstrzygania sporów. Catenaccio przybliżyła istotę arbitrażu i mediacji jako alternatyw sądownictwa państwowego i podkreśliła ich pozytywnie cechy, takie jak np. elastyczność, poufność, zwiezłość. Jak się okazało, w treści większości badanych witryn internetowych zauważyć można staranne rozdzielenie arbitrażu od postępowania sądowego, czy to poprzez wyjaśnienie, czy porównanie tych różnic, bądź poprzez argumentację i wskazywanie zalet arbitrażu. Jednak wzrost popularności ADR-ów przyczynił się do ich instytucjonalizacji i powiązania z systemem sądownictwa. Ponadto Catenaccio, porównując wybrane serwisy internetowe, zwróciła uwagę na sposób autoprezentacji instytucji, zastosowane strategie dyskursu, sposób prezentacji arbitrażu w zestawieniu z innymi formami ADR oraz cechy dyskursu potwierdzające lub negujące hipotezę, że arbitraż jest pod wpływem sądownictwa. Wykazała, że ICC i LCIA w komunikatach w witrynach internetowych skupiają się na arbitrażu, a inne formy traktują jako opcje dodatkowe, co jej zdaniem wynika z faktu, że instytucje te od lat zajmują się przede wszystkim arbitrażem. W przeciwieństwie do nich MACH wyodrębnia w prezentacji ADR-ów mediację, dlatego że przewidywanym adresatem witryny internetowej tej instytucji są małe i średnie przedsiębiorstwa preferujące mniej kosztowne od arbitrażu sposoby rozstrzygania sporów. Z kolei w serwisie internetowym SCC rzadziej wspomina się o arbitrażu, a mediację traktuje się jako nowość. W podsumowaniu Catenaccio zwróciła uwagę również na fakt, że bliskie powiązania arbitrażu i mediacji wspomniane często w opisie mediacji skutkują w kojarzeniu arbitrażu z postępowaniem sądowym jako zakończeniem pewnego kontinuum. Natomiast jeśli arbitraż jest przeciwstawiany sądownictwu, to mediacja jest przeciwstawiona arbitrażowi lub arbitrażowi i postępowaniu sądowemu.

Zależności między arbitrażem a postępowaniem sądowym zbadała również autorka kolejnego artykułu – Maci, która przeanalizowała syntaktykę włoskich wyroków. Jej artykuł może zatem posłużyć doskonalącym swoje umiejętności translatorskie tłumaczom języka włoskiego. Na wstępie przypomniała sposoby wyboru arbitrażu jako metody rozstrzygania sporu i krótko scharakteryzowała klauzulę arbitrażową oraz osobną umowę arbitrażową. Wspomniała też o braku spójności w praktykach arbitrażowych, a także w języku wyroków arbitrażowych. Ponadto, opisała krótko stan badań nad sądownictwem polubownym. Następnie poddała analizie stopień, w jakim procedura arbitrażowa przypomina procedurę postępowania sądowego. Maci skupiła się również na regulacjach prawnych i instytucjach kształtujących arbitraż we Włoszech. Za korpus badawczy posłużyło jej sześć włoskich wyroków arbitrażowych, obejmujących 30 512 słów. Zwróciła uwagę na fakt, że o ile w krajach, gdzie stosuje się prawo cywilne, akceptuje się elastyczność języka dokumentów prawnych, to wyroki muszą być formułowane dokładnie ze względu na funkcję performatywną, którą pełnią. Najważniejsze informacje powinny być zatem zawarte w jednym zdaniu w celu uniknięcia wieloznaczności. To z kolei przesądza o zastosowaniu długich fraz przyimkowych. Autorka artykułu określiła typy zdań występujących w wyrokach arbitrażowych i zwróciła uwagę na fakt, że im dłuższe są te zdania, tym trudniej je zrozumieć. Choć prawodawstwo we Włoszech charakteryzuje się długimi zdaniami, to nie stanowi to jedynej trudności dla odbiorcy danego tekstu. Problemem jest również konstrukcja zdania (wiele zdań podrzędnych). Przedstawiona analiza pokazała, że włoskie orzeczenia arbitrażowe są postrzegane jak wyroki sądowe. Zarówno

wyroki sądów państwowych, jak i sądów arbitrażowych cechują się syntaktyką typową dla języka prawniczego, mimo że ich odbiorcami są często laicy nieznający języka prawnego i prawniczego. Maci potwierdziła zatem, że międzynarodowy arbitraż we Włoszech wspiera rozwój cech postępowania sądowego w dyskursie wyroków arbitrażowych. W 2006 roku dokonano zmian w arbitrażu, by zharmonizować go z regułami prawa modelowego UNICITRAL, jednak przeprowadzone reformy pokazały odmienną kulturę prawną charakteryzującą arbitraż włoski.

Autorka kolejnego artykułu – Wagner podjęła temat nabywania wiedzy w zakresie międzynarodowego arbitrażu handlowego we Francji. Przypomniała, że alternatywne rozstrzyganie sporów współlistniało z tradycyjnym sądownictwem od dawien dawna również we Francji, ponieważ było tańsze i szybsze od postępowania sądowego. Omówiła wyniki badań nad procedurami międzynarodowego arbitrażu handlowego we Francji i pokazała, jaki solidny grunt zapewnia on pod rozwiązywanie sporów. Początki arbitrażu handlowego we Francji sięgają XIII wieku. Wagner wzięła pod uwagę środowisko międzykulturowe i regulacje zastosowane w praktyce. Jej zdaniem arbitrzy mają szeroki zasięg środków do dyspozycji. By sprawiedliwie rozstrzygnąć problem, mają zadanie podejmowania decyzji w zależności do kontekstu rozstrzyganego sporu. Wspomniany artykuł Wagner nie dotyczy jednak dyskursu, jak zapowiada tytuł całego zbioru, a zatem nie jest spójny z założoną treścią całej publikacji.

Denti i Giordano przeanalizowały w perspektywie międzykulturowej umowy przedmażeńskie, które przygotowują przyszłych małżonków na możliwość wystąpienia sporów w ich życiu małżeńskim. Umowy takie precyzują prawa i obowiązki stron w razie zakończenia małżeństwa w wyniku rozwodu. Autorki artykułu porównały amerykańskie umowy przedmażeńskie (*prenups*) z hiszpańskimi umowami przedmażeńskimi (*capitulaciones matrimoniales*). W kulturze amerykańskiej umowy przedmażeńskie reprezentują typ mediacji jako alternatywnej metody rozstrzygania sporu. Zawierają postanowienia dotyczące sporów o podłożu finansowym. W kulturze hiszpańskiej, która w dużej mierze jest katolicka, umowy przedmażeńskie są tradycyjnie rozumiane jako pakt ekonomiczne. Stanowią dodatkową umowę stanowiącą o warunkach ekonomicznych, nieokreślonych przez ustawodawcę. W artykule przedstawiono prawne aspekty umowy przedmażeńskiej w USA i w Hiszpanii i zdefiniowano je jako alternatywną metodę rozstrzygania sporów w formie mediacji, a następnie porównano wybrane umowy przedmażeńskie. Autorki artykułu podkreśliły, że dobór materiałów badawczych nie był łatwy. Na stronach internetowych można znaleźć różne wzory takich umów o rozmaitych nazwach⁸¹. Z perspektywy lingwistycznej artykuł stanowi porównanie organizacji tekstu i doboru leksyki zastosowanej w dokumentach, celem ukazania przykładów dyskursu prawniczego w różnych kulturach determinowanych przez odmienne systemy prawne. Porównano organizację tekstu czterech wybranych umów przedmażeńskich, które

⁸¹ W języku angielskim: *premarital agreements, antenuptial agreements, prenuptial agreements, prenups*;

w języku hiszpańskim: *capitulaciones matrimoniales, capitulos matrimoniales, acuerdos prematrimoniales, convenio regulator pre-matrimonial*.

w dużej mierze zachowały formalne elementy umowy, a tym samym podobną makrostrukturę, ale w aspekcie ilościowym różniły się od siebie. Denti i Giordano stwierdziły, że teksty amerykańskie zawierają więcej zdań i są dłuższe od tekstów hiszpańskich, w których z kolei dłuższe są poszczególne zdania. Różnice te wynikają z odmiennych doświadczeń autorów tychże dokumentów oraz pochodzenia z innych kultur prawnych. Zestawiono informacje o organizacji tekstu i jednostki semantyczne zawarte w poszczególnych umowach, co pozwoliło stwierdzić, że umowy różnią się od siebie w zakresie struktury tekstu, w szczególności w kwestii kolejności przedstawianych treści. W drugiej części analizy autorki skupiły swoją uwagę na terminologii dotyczącej uczestników i podmiotów prawnych umów przedmażeńskich. Zastrzeżenie może budzić stosunkowo ubogi korpus badawczy, ponieważ porównano jedynie dwie amerykańskie umowy przedmażeńskie i dwa hiszpańskie teksty tego gatunku. Autorki artykuły były jednak świadome ubogości materiałów badawczych i w zakończeniu podkreśliły, że nie generalizują, ale jedynie umożliwiają wgląd w cechy lingwistyczne tego typu umów. Stwierdziły ponadto, że mimo iż większość umów przedmażeńskich przygotowywana jest dla laików, to mogą być one przez nich niezrozumiałe ze względu na użytą terminologię specjalistyczną (por. fragment dotyczący nazw uczestników stosunku umowy).

Następny w kolejności artykuł może stanowić ciekawostkę dla czytelnika polskiego, ponieważ dotyczy elektronicznej postępowania mediacyjnego, która ma miejsce we Włoszech. D'Angelo przedstawia stan obecny rozwiązywania sporów w internecie i perspektywy rozwoju rozjemstwa przez takie medium w przyszłości. Analizuje mało popularną tzw. ODR (*Online Dispute Resolution*), czyli rozwiązywanie sporów online, które zyskuje na popularności we Włoszech i porównuje je z tradycyjnymi formami arbitrażu, postępowania sądowego oraz mediacji. Rozwiązywanie sporów w internecie jest nowością i nadal nie jest akceptowane przez wielu przedsiębiorców we Włoszech. Mimo że jest postrzegane jako szybsze i tańsze narzędzie, będące ponad barierami geograficznymi, strony sporów wciąż w dużej mierze preferują metody tradycyjne, co potwierdza dokonane przez autorkę porównanie liczby włoskich procedur ODR z korpusem reprezentującym sprawy arbitrażowe, postępowanie sądowe i mediacje we Włoszech. Ekspertki uważają, że sytuacja taka jest wynikiem barier kulturowych. Powodem takiego stanu może być również fakt, że w procedurze ODR trudno jest ustalić kompetentny organ władzy. Ponadto brakuje wciąż oswojenia się z mediami w komunikacji długodystansowej i biegłości w obsłudze komputera. Czytelnika zainteresować może przedstawiony w artykule schemat procedury rozstrzygania sporu online. Artykuł jedynie w niewielkim stopniu wpisuje się w tematykę całej publikacji. Przedstawia wprawdzie formularze, które należy wypełnić na stronie internetowej Izby Arbitrażu w Mediolanie (*Milan Arbitration Chamber*), między innymi umowę o arbitraż, ale tylko w języku włoskim. Autorka jedynie skrótowo omawia treść formularzy, rezygnując z analizy makrostruktury, a co gorsza z tłumaczenia, w związku z tym dla czytelnika nieznającego języka włoskiego te fragmenty artykułu są niezrozumiałe. Tłumaczy jedynie wybrane części interfejsu wirtualnego pokoju czatowego, w którym rozstrzygane są spory.

W drugiej części omawianej publikacji skupiono uwagę na lingwistycznych cechach alternatywnego rozwiązywania sporów. Frade zaprezentowała tzw. lingwistyczne „patologie”

wzorów klauzul arbitrażowych, wyrażając nadzieję na pochylenie się nad tym problemem samych autorów klauzul arbitrażowych i umów arbitrażowych, ale także tłumaczy wywodzących się z obszarów kultury prawa cywilnego, dla których język angielski nie jest językiem ojczystym. Podkreśliła, że klauzule arbitrażowe mogą być tylko pozornie nieskomplikowane, bo kiedy opisują dokładnie poszczególne etapy i cechy postępowania arbitrażowego, okazują się być złożone. Jeśli ta ich złożoność idzie w parze z błędami i brakiem precyzji, mogą stać się zamiast metodą rozwiązywania sporu źródłem kolejnych nieporozumień, a ostatecznie prowadzić do postępowania sądowego. Autorka artykułu opisała zwięźle specyfikę umów arbitrażowych i klauzul arbitrażowych, a następnie skrytykowała zarówno strukturę, jak i tłumaczenie tych drugich na język angielski. Jako przykłady podała błędy występujące we wzorach klauzul prezentowanych przez Brazylijsko-Kanadyjską Izbę Handlową (*Brazil-Canada Chamber of Commerce*). Wykazała błędy między innymi w zakresie zastosowanej w klauzulach terminologii oraz spójności tekstu. Publikowane na stronie internetowej wspomnianej instytucji wzory klauzul arbitrażowych są, jej zdaniem, umowami „*all inclusive*”, a ich autorzy nie biorą pod uwagę specyfiki arbitrażu w poszczególnych krajach. Bardzo często umowy o arbitraż są kompozycjami różnych gatunków tekstów. Zdaniem Frade jedynie odpowiednie przygotowanie jasnych i bezbłędnych klauzul arbitrażowych stanowi dobrą podstawę pod korzystny arbitraż.

Wymóg bezbłędного i jasnego formułowania dokumentów z zakresu procedury arbitrażowej podkreśla również Sala w artykule pt. *Argumentowanie sprawy: aspekty dyskursywne włoskiego arbitrażu handlowego*. Jego zdaniem prawnik specjalizujący się w arbitrażu powinien oprócz wiedzy z zakresu prawa posiadać również kompetencje lingwistyczne, które nie tylko umożliwiają omawianie pewnych koncepcji w kontekście prawnym, ale też mają wpływ na modalność deontyczną aktów normatywnych stosowanych w trakcie arbitrażu. Przedmiotem badań tego autora było 20 włoskich wyroków arbitrażowych z lat 2000–2006. Zdaniem Sala wyroki arbitrażowe nie mają tej samej mocy jaką charakteryzują się wyroki sądowe, co ma wpływ na dyskurs procedury arbitrażowej. Autor artykułu dokonał analizy aspektów epistemicznych i interaktywnych włoskiego dyskursu arbitrażowego i przetłumaczył je na język angielski. Analiza wykazała, że arbitrzy formułują swoje zdanie bezstronnie, bezosobowo, często przy wykorzystaniu aksjomatów. Dokonują nie oceny stanu rzeczy, ale komentują i dyskutują obiektywną i możliwą do zaobserwowania prawdę. Stosują jednak środki charakterystyczne dla stylu sądownictwa tradycyjnego, tj. archaizmy, latynizmy, kolokacje V-S.

Ponieważ arbitraż coraz bardziej krytykuje się za zwiększające się podobieństwo do tradycyjnego postępowania sądowego, Degano zanalizowała wyroki arbitrażowe z perspektywy diachronicznej celem sprawdzenia zastosowania w nich sposobu argumentacji typowego dla dyskursu procesu sądowego, a w szczególności dyskursu wyroków sądowych. Materiałem badawczym były międzynarodowe wyroki arbitrażowe z ponad dwóch dekad, które miały pozwolić zbadać, czy zastosowanie indyktorów argumentacji, takich jak „*but*”, „*therefore*”, „*however*”, „*because*”, „*thus*” zwiększyło się, czy wręcz przeciwnie. Analizy ilościowej dokonano w zestawieniu z analizą jakościową poprzez czytanie wybranych tekstów i wsparcie wyników ilościowych wnioskami z zakresu leksykalnego oraz leksykalno-gramatycznego i tekstowego. Przeprowadzona

analiza wykazała wzrost użycia strategii argumentacji w wyrokach arbitrażowych, a jednocześnie dowiodła wpływu procesu sądowego na procedurę arbitrażową.

Celem autorki kolejnego artykułu było wyodrębnienie lingwistycznych i komunikacyjnych strategii zastosowanych w postępowaniu arbitrażowym, dokładnie w zakresie przesłuchań stron sporów, które są istotną częścią postępowania arbitrażowego. Anesa uważa, że mimo iż w ostatnim dziesięcioleciu dyskurs arbitrażu jest przedmiotem coraz większego zainteresowania językoznawców i tłumaczy, to badania poświęcone językowi mówionemu są zdecydowanie uboższe i rzadsze, a postępowanie arbitrażowe jest relatywnie nowym przedmiotem badań. Jak można się domyślać, autorka artykułu przyczyny takiej sytuacji upatruje w trudności zdobycia materiału badawczego do tego typu badań. Arbitraż jest przedstawiony jako rozmowa instytucjonalna (*institutional talk*). Autorka przypomina nazwiska badaczy zajmujących się analizą interakcji mówionej począwszy od lat 80. ubiegłego wieku, aż do teraz i przedstawia jej specyficzne cechy. Następnie opisuje analizę autentycznych przesłuchań stron sporów, posługując się przykładami w języku włoskim i ich tłumaczeniem na język angielski. Za materiał badawczy posłużyły nagrania autentycznych postępowań arbitrażowych, które miały miejsce w ostatnich latach we Włoszech. Metodologia badań objęła wybrane koncepcje i zasady stosowane w analizie konwersacyjnej, czyli nie tylko treści rozmowy, ale także komunikatów niewerbalnych. Artykuł umożliwia zatem wgląd w organizację interakcji mówionej przesłuchań w postępowaniu arbitrażowym, a, jak założyła autorka, wyodrębnienie jej podstawowych cech może stanowić pomoc w badaniach nad językiem mówionym arbitrażu w ogóle lub na różnych jego etapach.

Tessuto zbadał zamieszczone na stronie internetowej *American Arbitration Association* reguły arbitrażu handlowego i procedury mediacyjne (*Commercial Arbitration Rules and Mediation Procedures – CARMP*), które są przede wszystkim pod wpływem rozwijającego się handlu i światowej ekonomii, a tylko w pewnym stopniu odpowiadają przepisom rezolucji o arbitrażu handlowym (patrz: *Interstate Commerce Act 1887; Federal Arbitration Act 1925*). Przeprowadzona przez niego analiza ilościowa i jakościowa pozwoliła wyodrębnić główne cechy lingwistyczne, które ukształtowały działania retoryczne tego gatunku. Dokonał opisu tekstu CARMP, biorąc pod uwagę oczekiwania społeczne, wartości twórców gatunku i ich zamierzonych odbiorców, co pozwoliło mu określić stopień cech dyskursywnych tekstów tego gatunku, niekoniecznie dotyczących tych samych aspektów prawnych. Przeprowadzając analizę, Tessuto miał na względzie wyróżnioną przez Bhatia, Candlina i Engberga dychotomię pomiędzy:

- (i) ustawami i rozporządzeniami, dotyczącymi arbitrażu handlowego w zasięgu państwowych bądź międzynarodowym, a
- (ii) regułami arbitrażu, ustalonymi przez poszczególne izby handlowe lub inne jednostki zarządzające procedurą arbitrażu.

Analiza pozwoliła wyodrębnić takie cechy lingwistyczne jak: organizację i układ tekstu, budowę zdań i inne aspekty syntaktyczne, modalność i terminologię prawniczą. Ponadto, autor artykułu porównał wyodrębnione cechy z cechami ustaw dotyczących arbitrażu i innych instytucji prawnych.

Niespodzianką dla czytelnika omawianej tu publikacji będzie zapewne ostatni z artykułów, który dotyczy języka arbitrażu sportowego. Celem Fazio było zbadanie, czy użycie języka angielskiego jako *lingua franca* w arbitrażu sportowym wpływa na formalne użycie terminologii specjalistycznej, która jest już standaryzowana i zharmonizowana. Autorka ostatniego w omawianej publikacji artykułu przeanalizowała frazeologię orzeczeń Sądu Arbitrażu Sportowego (ang. *Court of Arbitration for Sport – CAS*) z lat 1994–2009 oraz wyroków Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (ang. *European Court of Justice – ECJ*) z lat 2005–2009. Badania wykazały jedynie ograniczone analogie terminologiczne i konceptualne pomiędzy porównywanymi korpusami.

Tom zamykają noty o autorach poszczególnych artykułów, które zawierają informacje o ich afiliacji i zainteresowaniach badawczych, a także dane bibliograficzne ich najważniejszych publikacji.

Redaktorzy omawianego zbioru artykułów słusznie podkreślili, że artykuły warto rozpatrywać z różnej perspektywy, tj. interdyscyplinarności w zakresie dyskursu prawnego, lingwistyki stosowanej i analizy dyskursu. Badanie takiego dyskursu ADR-ów wymaga udziału, a najlepiej współpracy, profesjonalistów zaangażowanych w przedsięwzięcie analizy dyskursu, tj. prawników, mediatorów, osób prowadzących do pojednania, arbitrów, radców prawnych, jak również państwowych i prywatnych udziałowców spoza obszernej wspólnoty prawnej. Wymagane byłoby też zaangażowanie pracujących w ramach różnych dyscyplin analityków dyskursu i gatunku.

Atutem publikacji jest obszerna bibliografia kończąca każdy z artykułów, która ukazuje nazwiska autorów mających wpływ na kształtowanie się stosunkowo nowego kierunku badań w zakresie języka arbitrażu, a omawiany tom może zainspirować do dalszego zgłębiania wiedzy o specyfice i języku alternatywnych metod rozstrzygania sporów.

Bibliografia

- Bhatia V. 2000 *Worlds of Written Discourse. A Genre-Based Approach*. London: Continuum.
- Bhatia V. 2007. *Interdiscursivity in Critical Genre Analysis*. [W:] *Sympósio Internacional de Géneros Yextuais. Anais Proceedings*. Tubarão SC (Brazil): UNISUL, 391-400 (@: <http://www3.unisul.br/paginas/ensino/pos/linguagem/cd/English/36i.pdf>).
- Candlin Ch. N., Maley Y. 1997. *Intertextuality and Interdiscursivity in the Discourse of Alternative Dispute Resolution*, [W:] Gunnarsson B. -L., Liness P, Bengt (red.), *The Construction of Professional Discourse*. London: Longman.
- Candlin Ch. N. 2006. *Accounting for Interdiscursivity: Challenges to Professional Expertise*. [W:] Gotti M. / Giannoni D. (eds.) *New Trends in Specialized Discourse Analysis*. Bern: Peter Lang, pp. 21-45.
- Fairclough N. 2003. *Analysing Discourse – Textual Research for Social Research*. New York: Routledge.
- Gee J. P. 1999. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge.